

AVOCATUL

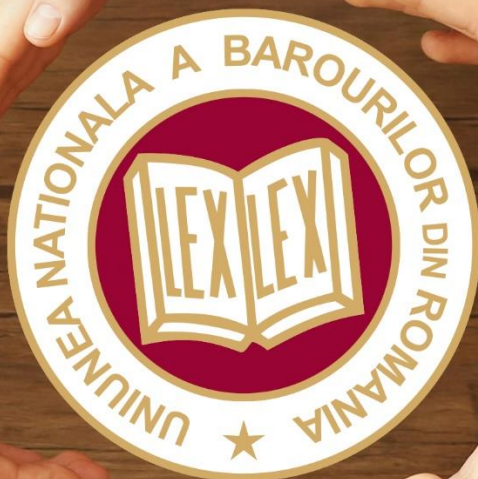
WWW.UNBR.RO

SERIE NOUĂ, XXVII

Iunie, 2023

CONGRESUL AVOCAȚILOR 2023

9 - 10 Iunie | BUCUREȘTI

Revistă editată de Uniunea Națională a Barourilor din România și Fundația Constantin Naumescu

SUMAR

· Cuvânt înainte: În viitorul apropiat, avocatura va fi profund diferită sau nu va fi deloc Av. dr. Traian Briciu, Președintele UNBR.....	3
· Itinerarii ale legislației profesiei de avocat de la UNBR la Monitorul Oficial Av. dr. Daniel Fenechiu, Vicepreședinte UNBR.....	6
· Pensia anticipată în sistemul de pensii al avocaților și în alte sisteme de pensii din România Av. dr. Ion Turculeanu, Vicepreședinte UNBR.....	9
· Prevenirea conflictelor de interese în contextul conlucrării avocaților cu alți profesioniști Av. dr. Mihai Baco, Vicepreședinte UNBR.....	15
· Dreptul la liberă exprimare în mediul online. Libertate absolută vs. Limitare relativă Av. dr. Sergiu I. Stănilă, Membru în Comisia Permanentă a UNBR, Decan al Baroului Timiș.....	19
· Libertatea de exprimare a avocatului, o necesitate într-un stat de drept Av. dr. Anca Ghencea, Baroul București.....	24

Lucrări premiate în cadrul celei de a treia ediții a concursului destinat tinerilor avocați, cu tema: „Perspectivele profesiei de avocat în contextul tendințelor europene”

· Triunghiul Bermudelor. Avocatura în era digitală - tendințele marketingului – deontologie (Av. Gabriel-Valeriu Pașcui, Baroul Cluj) Premiul I.....	32
· Regândirea dreptului la un avocat ca o nevoie socială de bază (Av. Răzvan-Alexandru Mărginean, Baroul Cluj) Premiul al II lea.....	39
· Inteligența artificială (ChatGPT) în sprijinul profesiei de avocat (Av. Andrei-Sebastian Murariu, Baroul București) Premiul al III lea.....	44

Mențiuni speciale

· Inteligența artificială și blockchain-ul. Tendințe și oportunități pentru avocatul european (Av. Răzvan Obârșie, Baroul Timiș).....	47
· Considerații privind posibilitatea dezvoltării unei noi nișe profesionale în contextul adoptării Legii privind protecția avertizorilor în interes public (Av. Raluca-Andreea Mocanu, Baroul București).....	53
· Consecințele tendințelor de reglementare a noțiunii de „profesie liberală” în Uniunea Europeană asupra profesiei de avocat (Av. Vlad Ștefan, Baroul București).....	58
· Imuabilitatea unei schimbări: perspectivele avocaturii între tradiționalism și digitalizare (Av. Amallya Elena Istrate, Baroul București).....	65
· Strategii de digitalizare a avocaturii în statele europene (Av. Oana-Maria Neghină, Baroul Dolj).....	69
· Provocări contemporane ale eticii și deontologiei avocațiale (Andreea Mădălina Nicu, Baroul Dolj).....	74
· Finanțarea de către terți a litigiilor. Impactul atenției europene asupra profesiei de avocat în România (Av. Yarina Laufer, Baroul București).....	79
· Finanțarea litigiilor de către terți - o perspectivă asupra profesiei de avocat (Av. Alexandru Șerpe, Baroul București).....	84
· Reflexiile tendințelor viitoare asupra pieței avocaturii. Beneficii și provocări (Av. Teodora Parolea-Moga, Baroul Sibiu).....	91
· Mecanisme de asigurare a ajutorului public judiciar pentru a asigura accesul efectiv la instanță în materie civilă. Drept comparat (Av. Anastasia Irina Mihale, Baroul București).....	98
· Evoluția jurisprudenței europene cu privire la profesia de avocat. Momente cheie (CJUE și CtEDO) (Av. Alexandra -Silvia Stoicescu, Baroul București).....	104
· Avocatul – „Călăuză” către „zona” justiției (Av. Călina Bichescu, Baroul București).....	110
· Tendințele pieței avocaturii – evoluția dreptului mediului la nivel național și european (Av. Stagiari Cristea Elisa – Florentina, Baroul București).....	115

Consiliul științific al Revistei AVOCATUL

av. dr. Dan OANCEA

av. dr. Sergiu STĂNILĂ

av. dr. Flavia TEODOSIU

av. dr. Mihai HOTCA

av. dr. Iosif Friedmann NICOLESCU

ÎN VIITORUL APROPIAT, AVOCATURA VA FI PROFUND DIFERITĂ SAU NU VA FIDELOC

Av. Dr. Traian Briciu
Președintele UNBR

Dacă ar fi să rezum în câteva cuvinte concluzia la care am ajuns în cei patru ani de mandat, ca președinte al UNBR, pot afirma că viitorul avocaturii depinde de capacitatea de adaptare la schimbările bruște, insurmontabile și disruptive care au loc în zilele noastre, concomitent cu conservarea principiilor fundamentale.

Viitorul profesiei, așa cum o știm, este foarte incert. Parafrazându-l pe Malraux, în viitorul apropiat, avocatura va fi profund diferită sau nu va fi deloc.

Însă, am convingerea că avocatura rămâne pe mâini bune pentru că am citit cu mare interes lucrările tinerilor avocați cu vârsta de până în 35 de ani, participanți la concursul organizat de UNBR: „Perspectivele profesiei de avocat în contextul tendințelor europene”. Tinerii noștri au înțeles extraordinar de bine în ce context extrem de greu de controlat ne luptăm pentru a supraviețui ca profesie. Au înțeles că nu putem merge înainte fără a ne adapta unor schimbări fără precedent, dar nici fără a ne conserva independența, libertatea și celelalte principii fundamentale ale profesiei. Mi-a atras atenția un titlu foarte sugestiv: Triunghiul Bermudelor. Avocatura în era digitală - tendințele marketingului – deontologie¹. Principalii driveri ai avocaturii – digitalizarea, marketingul și deontologia sunt priviți ca laturi ale unui triunghi al bermudelor, care dacă sunt dezechilibrate, atrag navele, aici profesia, în neant. În orice caz, toate articolele tinerilor avocați abordează schimbările pe care le parcurge profesia, atât în contextul digitalizării accelerate, cât și sub impactul tendințelor europene și globale. Iar concluzia celor mai mulți dintre ei este că viitorul profesiei depinde de găsirea echilibrului între măsura în care profesia trebuie să se adapteze la progres, fără a-i fi prejudiciate valorile care o diferențiază și îi asigură supraviețuirea.

Lucrările lor, pe care le veți putea citi în această revistă îmi dau impresia că ei nu sunt doar interesați de evoluția profesiei în contextul digitalizării. Ei au și

o viziune destul de clară asupra viitorului profesiei, sunt pasionați și mânați de buna credință în găsirea soluțiilor prin care ne putem împrieteni cu tehnologia, astfel încât să putem rămâne în continuare avocați. Aflăm de la tinerii noștri cum se creează noi modele de afaceri în sectorul juridic și cum influențează deontologia, perspectivele avocaturii între tradiționalism și digitalizare, cum putem folosi chatGPT în profesie, dar și cum este influențată profesia de alți factori economico-sociali.

Urmărind viteza și frecvența uluitoare cu care au loc schimbările, mi-a atras atenția și opinia unui alt tânăr, Jamie Susskind² fiul celebrului futurist în domeniul juridic, Richard Susskind, care m-a făcut să reflectez la rolul avocatului într-un sistem care va funcționa total diferit, în sensul că utilizarea forței, ca formă a constrângerii statale pentru respectarea legii se va schimba fundamental. Acest millenial arată că va apărea un nou tip de legislație, „legea digitală”, care va fi aplicată de sistemele digitale. Vom fi forțați să nu încălcăm legea, în loc să fim pedepsiți ulterior. Nu vom mai putea noi să decidem acțiunile noastre pentru că algoritmi nu ne vor mai lăsa să parcam ilegal, ne

vor urmări tot timpul și ne vor prinde de câte ori încăl-căm viteza legală sau încercăm să fentăm legea, indife-rent cum. În al doilea rând, mai spune Jamie Susskind, legea va fi adaptabilă, modificându-se în funcție de situație. Spre exemplu, nu vei mai fi nevoit să respecti limita de viteză, pentru că algoritmi și-o vor regla în funcție de trafic sau condițiile meteorologice. În al treilea rând, legea nu va mai fi redactată în limbajul tradițional, ci de un cod mașină. Dacă privim mai cu atenție în jur, în special mediul online, observăm că acest viitor este deja aici!

Ritmul ultra accelerat al vieții cotidiene depășește deja posibilitățile noastre fizice de a face față sarcinilor profesionale în timp util. Clientul vrea răspunsuri instan-tant la problemele sale și viteza de reacție este un criteriu important în alegerea furnizorilor de servicii, între care se numără și avocatul. Apar continuu startup-uri care folosesc tehnologia pentru a furniza și pentru a intermedia servicii juridice, modificând modelele de afaceri în zona avocaturii. Pe lângă „democratizarea” inteligenței artificiale și temerile că o mare parte din avocați ar putea fi înlocuiți de roboți, expansiunea platformelor de intermediere avocat cli-ent dar și a avocaturii ilegale în mediul online au generat îngrijorări serioase în ultima vreme. Și pe bună dreptate trebuie să fim alarmați! Aceste platforme sunt legale atâta vreme cât respectă Regulamentul (UE) 2019/1150 privind promovarea echității și a transpa-renței pentru întreprinderile utilizatoare de servicii de intermediere online și legislația națională. Însă, pentru noi, avocații, acestea vin cu serioase riscuri pentru deontologia profesională și cu efectele marketizării serviciilor prin intermediul acestor platforme, care se traduc prin devalorizarea muncii avocatului și comodi-tizarea / banalizarea serviciilor avocațiale.

Armele tradiționale pe care le foloseam în apă-rarea profesiei au devenit insuficiente, întrucât ne confruntăm cu fenomene de o amploare fără prece-dent, la nivel global, față de care nu ne putem izola. Nu poți să-i reclami pe toți cei care contribuie la această evoluție nefavorabilă în ochii multor avocați. Trebuie aplicate alte strategii pentru a-i scoate din joc, cum ar fi să-i concurăm punând la bătaie atuurile profesiei și garanțiile pe care le oferă un avocat. Acesta este și scopul creării platformei cautavocat.ro, unde avocații se pot promova fără a le fi impuse presiuni financiare și fără a-și asuma riscuri deontologice, iar clienții au garanția unui avocat care profesază legal. Din acest punct de vedere, platforma cautavocat.ro devine și un instrument de combatere a avocaturii ilegale.

O altă provocare majoră pentru profesia noastră este avalanșa de reglementări europene, care vin cu viziuni foarte mercantile asupra serviciilor avocațiale și tind spre liberalizarea pieței avocaturii și fragmen-tarea domeniului juridic. Totodată, există tendințe tot mai puternice de a intra pe domeniul rezervat avoca-turii din partea unor profesii nou create și acreditate prin legislația europeană, precum responsabil cu protecția datelor, experți în legislația muncii sau în alte domenii, entități calificate pentru protecția consu-matorilor etc. Directivele europene tind să le confere drepturi de asistență și reprezentare în fața instanțelor. Monitorizăm zilnic procesul legislativ, analizăm orice dispoziție cu impact asupra profesiei, dialogăm, ne exprimăm poziția. E o luptă continuă pentru a proteja domeniul rezervat avocaturii într-un context interna-țional care nu ne este foarte favorabil. Trebuie să inovăm cât mai mult și să ne diferențiem prin valoarea adăugată a muncii avocațiale și prin garanțiile pe care le oferă avocatura pentru client.

Sub impactul presiunilor economice, în plan european se produc transformări care încă sunt de neconceput pentru profesie, la noi. În mai multe state, legea permite non-avocaților să dețină capital în cadrul societăților de avocatură, în altele sunt autorizate toate formele juridice de exercitare a profesiei de către avo-cați și societăți de avocatură, cu excepția societăților pe acțiuni. De asemenea, legea permite înființarea societăților multiprofesionale, care includ și avocați. Schimbările acestea vor continua cu sau fără voia noastră și vor ajunge și la noi la un moment dat.

Am traversat o perioadă de provocări extreme, dacă ne gândim numai la pandemia Covid 19, cu efecte profunde asupra modului de furnizare a servi-ciilor avocațiale, de comunicare cu clienții, cu instan-țele sau cu alte autorități și, desigur, asupra economiei. Într-un interval de timp extrem de scurt, au apărut schimbări esențiale în modul de exercitare al profesiei, care erau de neconceput în urmă cu câțiva ani.

În consecință, provocările cresc exponențial iar armele cu care luptăm până acum împotriva acestor probleme au devenit insuficiente, întrucât ne confrun-tăm cu fenomene de o amploare fără precedent, la nivel global.

Suntem una dintre cele mai tradiționaliste bresle din lume și mulți privim cu nostalgie spre trecut, când avocații aveau la dispoziție uneori chiar și ore întregi pentru a ține o pledoarie, când legile erau făcute să dureze și să intre în tradiție, când legislația și justiția erau previzibile și se puteau face strategii de dezvol-tare profesională pe termen lung. Negarea, opoziția față de noua realitate sunt căi sigure către eșec.

Însă, putem privi lucrurile care se întâmplă astăzi și altfel, ca pe un exercițiu de adaptare rapidă a profesiei la situații excepționale, pentru care nu puteam fi pregătiți. Am constatat că oricât de tradiționaliști am fi ca profesie, reușim să ne adaptăm. Avocații nu au părăsit corabia în această perioadă și mulți s-au familiarizat repede cu noile cerințe și le-au acceptat în rutina cotidiană. De aceea, am convingerea că vom depăși și alte mari provocări, pentru că există toate

indiciile că, în viitorul apropiat, urmează schimbări disruptive în avocatură, cu o frecvență din ce în ce mai mare.

NOTE

¹ Av. Gabriel-Valeriu Pașcui, Baroul Cluj, Triunghiul Bermudelor. Avocatura în era digitală - tendințele marketingului – deontologie

² Jamie Susskind, „Politica Viitorului”, Editura Corint (Future), 2019, pp. 118-119

ITINERARIILE ALE LEGISLAȚIEI PROFESIEI DE AVOCAT DE LA UNBR LA MONITORUL OFICIAL

Av. dr. Daniel Fenechiu
Vicepreședinte UNBR

Încă de la începutul mandatului, perfecționarea legislației profesionale a fost și a rămas un obiectiv major al actualei conduceri a UNBR. În acest scop, ne-am organizat cu prioritate, astfel încât să putem acționa atât prin promovarea reglementărilor în acord cu voința corpului profesional, cât și prin reacții rapide constând în poziții, opinii, amendamente față de proiecte de reglementare cu impact asupra profesiei de avocat.

Întrucât organizația noastră profesională nu are drept de inițiativă legislativă potrivit legii, principala responsabilitate care mi-a fost trasată, în calitate de vicepreședinte UNBR, a fost de a face legătura cu legislativul, pentru a susține în fața acestuia promovarea proiectelor de lege în interesul profesiei.

Mi-am asumat cu entuziasm și bună credință această responsabilitate, fiind pe deplin conștient că într-o lume obsedată de control și supraveghere, a promova o profesie care își reclamă cu ardoare independența și garanțiile legale ale acesteia nu este deloc un demers facil.

De aceea, în continuare aș vrea să vă împărtășesc particularitățile parcursului legislativ destul de sinuos al reglementărilor rezultate din interiorul UNBR către adoptarea acestora de către legiuitor.

Cele mai prezente teme aflate în dezbaterile avocaților vizează măsurile care ar trebui luate pentru a înlesni activitatea acestora, pentru a crește prestigiul profesiei și pentru a o face mai bine remunerată. Colegii noștri își doresc cât mai multe servicii în portofoliul profesiei, un regim fiscal cât mai prietenos, cât mai multe prerogative în raporturile pe care le au - în numele și pentru clienții lor - cu autoritățile, respect atât în zona judiciară, cât și administrativă și cât mai multe servicii din partea organelor profesionale, ca să enumăr doar câteva dintre temele dezbătute constant în interiorul corpului avocaților.

Evident, există și multe alte subiecte și probleme identificate sau dezbătute în interiorul profesiei, iar majoritatea soluțiilor pentru acestea sunt posibile doar prin modificări legislative. Însă nici UNBR și nici barourile nu au drept de inițiativă legislativă și nici inițiativa cetățenească nu reprezintă o soluție eficientă

pentru a răspunde în plan legislativ la problemele specifice profesiei, 100 000 de semnături fiind greu de strâns. Chiar în ipoteza fericită a reușitei, nimeni și nimic nu garantează adoptarea. Astfel că singurele soluții fezabile rămân inițiativa Guvernului - care poate promova un proiect de lege - sau inițiativa parlamentară - propunerea legislativă inițiată de deputați și /sau senatori.

Potrivit legislației profesiei, Congresul Avocaților este singurul organ profesional care, potrivit art. 63 alin. 1 lit. (d), „face propuneri autorităților cu drept de inițiativă legislativă privind profesia de avocat”. Dar, în practică, majoritatea inițiativelor legislative și a ordonanțelor cu impact pentru profesie nu provin de la Congresul UNBR, ci de la Guvern și de la senatori și deputați. Această realitate este determinată, pe de o parte, de faptul că întrunirea Congresului se face anual și multe dintre problemele care necesită o rezolvare legislativă apar între Congrese, iar pe de altă parte, majoritatea reglementărilor care impactează profesia nu vizează organizarea profesiei, ci organizarea judiciară, normele de procedură, fiscalitatea, asigurările sociale de sănătate sau reglementarea unor servicii sau profesii ș.a.m.d.

În altă ordine de idei, cum dreptul de inițiativă legislativă aparține „Guvernului, deputaților, senatorilor sau unui număr de 100 000 de cetățeni cu drept de vot”, nici Constituția, nici regulamentele Camerei Deputaților sau Senatului nu impun consultarea organelor profesiei la inițierea unei propuneri legislative, chiar cu impact major asupra profesiei și nici nu obligă comisiile de raport să invite UNBR la dezbaterea unei astfel de inițiative legislative. Ceea ce vreau să subliniez este că, practic, **perspectiva și nivelul implicării profesiei în edictarea și modificarea legislației cu impact asupra profesiei depind exclusiv de capacitatea organelor profesiei de a avea o relație deschisă, corectă și pragmatică cu legislativul și cu Guvernul.** Cu alte cuvinte, comunicarea inter-instituțională este factorul esențial pentru a concretiza voința avocaților într-un act cu putere de lege.

Știm cu toții că am traversat o perioadă foarte dificilă, cu evenimente neprevăzute care au scos profesia din zona de confort, generând o avalanșă de reglementări menite să mențină actul de justiție în contextul distanțării impuse de pandemie. Digitalizarea justiției, accelerată de pandemie a stârnit cele mai mari controverse pentru că e foarte greu să te adaptezi rapid unor schimbări care chiar dacă erau preconizate, ar fi trebuit să decurgă într-un ritm mai lent, astfel încât să poată fi asimilate. Însă procesul de digitalizare este inexorabil și cea mai mare parte a avocaților a înțeles acest lucru.

Pe de altă parte, pandemia a adus și o avalanșă de reglementări de ordin fiscal și, după cum știm, avocații au fost excluși inițial de la măsurile de sprijin ale Guvernului. A fost și aici o intensă muncă de lămurire pentru includerea avocaților în aceste măsuri de sprijin, pentru asigurarea resurselor bugetare acoperirii plății onorariilor pentru oficii, pentru siguranța sanitară a avocaților în exercițiul profesiei, strigarea cauzelor pe intervale orare etc

O analiză corectă a evoluției legislației cu impact asupra profesiei din ultimii 4 ani - că să mă raportez la mandatul actualului Consiliu UNBR, relevă neechivoc că, în această perioadă, profesia a beneficiat de o serie de măsuri legislative favorabile, vizând atât legea noastră de organizare și funcționare nr. 51/1995, legea pensiilor avocaților 72/2016, cât și alte legi cu impact asupra avocaturii sau avocatului.

Însă, **cel mai important aspect în ceea ce privește edictarea legislației cu tangențe asupra profesiei constă în prezența continuă și efectivă a UNBR în procesul legiferării.** Chiar dacă nu toate inițiativele legislative au fost elaborate cu consultarea UNBR, la dezbaterea acestora în comisiile de raport, prezența UNBR sau a poziției UNBR a fost o constantă care a

fost avută întotdeauna în vedere. Distinct, relația bună pe care UNBR a dezvoltat-o cu Ministerul Justiției, care elaborează punctul de vedere al Guvernului, a făcut ca mai toate pozițiile Guvernului să rezoneze cu interesele legitime și transparente ale profesiei.

Poate că nu chiar de fiecare dată am reușit să convingem decidentul - Guvern sau Parlament - exact așa cum ne-am dorit. Au existat și eșecuri, cum ar fi cel privind încetarea mandatului avocatului care nu deține un certificat ORNISS în situația depunerii la dosar de înscrișuri clasificate. Însă a existat poziție promptă și argumentată a UNBR transmisă Comisiei juridice a camerei Deputaților. Ceea ce vreau să spun este că uneori putem pierde pe moment, însă munca de persuasiune a UNBR nu rămâne în van, ci își produce efectele în viitor, prin faptul că o bună parte din parlamentari asimilează argumentele și continuă să le susțină pe parcurs, cum a fost și cazul certificatului ORNISS, pentru că știm foarte bine că au atacat la Curtea Constituțională controversatele propuneri legislative cu privire la aceste aspecte.

Monitorizarea atentă a procesului legislativ, prezența activă și constantă a reprezentanților UNBR în acest context, concomitent cu intervenția promptă a acestora ori de câte ori s-a identificat vreo propunere de reglementare cu tangențe asupra avocaturii au fost benefice și sub alte aspecte extrem de importante. Mă refer aici la zecile de opinii și poziții transmise autorităților în apărarea profesiei, care au contribuit la o mai bună înțelegere a principiilor care guvernează profesia, a rolului avocatului în sistemul judiciar, a importanței egalității de arme și a domeniului rezervat avocaturii. Deci, chiar dacă uneori, destul de rar, nu am reușit să ne impunem punctul de vedere în procesul legislativ, efectele persuasiunii din ultimii patru ani se vor vedea în timp pentru că legiuitorul va porni de la o ipoteză mai corectă în procesul de edictare.

Așadar, analizând la rece, comparativ și pragmatic, cu bune și rele, cred că succesele profesiei sunt incomparabil mai multe și mai importante decât situațiile, extrem de puține, în care nu am reușit să impunem poziția profesiei. Indemnizațiile pentru avocați în pandemie, votul electronic, atestarea declarației privind spălarea banilor și a specimenului de semnătură, accesul la cazier și acte de stare civilă cu împuternicirea avocațială, indexarea anuală a onorariilor asistenței judiciare, plata onorariului provizoriu la 60 de zile și decontarea cheltuielilor de transport la asistență judiciară, accesul la datele personale necesare asigurării asistenței și organelor profesiei sunt doar câteva din exemple.

Am lăsat la final poate cel mai important atu al profesiei în relația cu autoritățile în procesul edictării

legislației profesionale și a celei cu impact asupra cu impact asupra profesiei: avocații parlamentari. Întâlnirile devenite constante cu parlamentarii avocați și juriști și participarea UNBR la activitățile parlamentare pe teme juridice reprezintă liantul care permite o prezență activă și eficientă în procedurile legislative ce vizează avocatura.

Cum interesele legislative ale profesiei pot fi concretizate exclusiv prin adoptarea în Parlament a propunerilor legislative inițiate de parlamentari și cum practica ne-a arătat că se poate colabora onest, pragmatic și eficient cu parlamentarii avocați și juriști, cred că este indiscutabil faptul că perspectiva asumată de

echipa Președintelui UNBR, Traian Briciu trebuie continuată.

În final, vreau să mulțumesc Președintelui UNBR Traian Briciu, tuturor colegilor din Comisia Permanentă și din Consiliul UNBR pentru excelența colaborare, precum și colegilor parlamentari avocați-care, indiferent de culoarea politică, au demonstrat că rămân Aici mă gândesc și la ceilalți parlamentari juriști și nu numai, în special la Robert Cazanciuc, care au susținut prioritățile și interesele legitime ale profesiei, înțelegând că fără o avocatură puternică și independentă nu poate exista nici justiție, nici stat de drept.

PENSIA ANTICIPATĂ ÎN SISTEMUL DE PENSII AL AVOCAȚILOR ȘI ÎN ALTE SISTEME DE PENSII DIN ROMÂNIA

Av. dr. Ion Turculeanu
Vicepreședinte UNBR

Pensia anticipată în sistemul propriu de pensii

Dreptul la asigurări sociale al avocaților se exercită prin sistemul unic, propriu și autonom de pensii și alte drepturi de asigurări sociale care funcționează în cadrul Uniunii Naționale a Barourilor din România respectând mai multe principii fundamentale. Cele mai importante sunt principiile contributivității, obligativității, repartiției, egalității și solidarității sociale.

Sistemul de pensii și alte drepturi de asigurări sociale ale avocaților este un sistem performant bazat pe contribuțiile avocaților și care a asigurat de-a lungul anilor un mecanism de garantare și acordare a beneficiilor la un nivel de 4,5 ori mai mari decât în alte sisteme de pensii.

Sistemul se bucură de predictibilitate fapt ce a permis luarea unor măsuri importante care au condus la creșterea ratei de finanțare.

Avocații au dreptul din sistemul propriu la mai multe categorii de pensii printre acestea fiind și pensia anticipată.

Noțiunea de pensie anticipată a fost introdusă, pentru prima oară în legislația specifică, în anul 2001 de OUG nr. 221/24 noiembrie 2000 privind pensiile și alte drepturi de asigurări sociale ale avocaților, aprobată prin Legea nr. 452/18 iulie 2001, iar categoria de pensie acordată era „pensia de retragere anticipată definitivă din profesie”.

În Statutul Casei de Asigurări a Avocaților, elaborat în baza OUG nr. 221/2000, pensia de retragere anticipată definitivă din profesie era reglementată de art. 38:

Art. 38. – (1) Avocații care au depășit stagiul complet de cotizare cu cel puțin 5 ani pot solicita pensie de retragere anticipată definitivă din profesie cu cel mult 5 ani înaintea vârstelor standard de pensionare.

(2) Beneficiarul pensiei prevăzute la alin. (1) nu mai poate reveni în profesie.

Articolul 39 din același act normativ prevedea:

Art. 39. – Cuantumul pensiei de retragere anticipată definitivă din profesie se stabilește în aceleași condiții cu cel al pensiei pentru limită de vârstă.

Prin Hotărârea Consiliului U.N.B.R. nr. 441, din 28 noiembrie 2008, pentru modificarea și completarea Statutului Casei de Asigurări a Avocaților, art. 38 și 39 au fost modificate astfel:

Art. 38 - În înțelesul prezentului Statut, prin pensia de retragere anticipată definitivă din profesie se înțelege pensia anticipată pentru care se poate opta până la îndeplinirea condițiilor de pensionare pentru limită de vârstă și care se acordă cel mult până la împlinirea vârstei de 70 de ani când se transformă, din oficiu, în pensie de retragere definitivă din profesie fără drept de profesare.

Art. 39 (1) Avocații care au depășit stagiul complet de cotizare, realizat numai în profesie, cu cel puțin 5 ani pot solicita pensie anticipată cu reducerea vârstelor standard de pensionare cu cel mult 5 ani, cu drept de continuare a activității în profesie.

(2) La stabilirea stagiului de cotizare pentru acordarea pensiei anticipate nu se iau în calcul perioadele de stagiul asimilat.

(3) Cuantumul pensiei anticipate se stabilește în aceleași condiții cu cel al pensiei pentru limită de vârstă.

(4) Reducerea vârstei prevăzută la alin. (1) nu poate fi cumulată cu o altă reducere prevăzută de prezentul statut sau de legile speciale.

A fost introdus după art. 39 un nou articol, art. 39¹, cu următorul cuprins:

Art. 39¹ (1) *La data îndeplinirii condițiilor pentru a beneficia de pensie pentru limită de vârstă pensia anticipată se poate transforma, la cerere, numai în pensie de retragere definitivă din profesie și se recalculează prin adăugarea perioadelor asimilate nevalorificate și a eventualelor stagii de cotizare realizate în perioada de anticipare.*

(2) *În cazul în care până la împlinirea vârstei de 70 de ani pensionarul nu a optat pentru aplicarea prevederilor alin. (1), la împlinirea vârstei de 70 de ani pensia anticipată devine, din oficiu, pensie de retragere definitivă din profesie, și se recalculează prin adăugarea perioadelor asimilate nevalorificate și a eventualelor stagii de cotizare realizate în perioada de anticipare.*

(3) *După transformarea pensiei anticipate în pensie de retragere definitivă din profesie, în conformitate cu prevederile alin. (1) sau alin. (2), beneficiarul pensiei de retragere definitivă din profesie nu mai poate reveni în profesie.*

(4) *Pensia anticipată se poate transforma numai în pensie de retragere definitivă din profesie, fără dreptul de a profesa.*

Aceste modificări au fost aplicate începând cu data de 01 ianuarie 2009.

În Monitorul Oficial al României nr. 342/05.05.2016 a fost publicată actuala lege, Legea nr. 72 din 2016 privind sistemul de pensii și alte drepturi de asigurări sociale ale avocaților. Odată cu intrarea în vigoare a acestei legi au fost abrogate prevederile OUG nr. 221/2000.

Pensia anticipată reprezintă o categorie de pensie care este acordată și în baza prezentei legi și este reglementată de art. 37 și 38.

Art. 37. – (1) *Pensia anticipată se cuvine, cu cel mult 5 ani înaintea împlinirii vârstei standard de pensionare, asiguraților care au depășit cu cel puțin 5 ani stagiul complet de cotizare numai în profesia de avocat.*

(2) *La stabilirea stagiului de cotizare pentru acordarea pensiei anticipate nu se iau în calcul perioadele de stagiu asimilat.*

(3) *Reducerea vârstei prevăzute la alin. (1) nu poate fi cumulată cu nicio altă reducere prevăzută de prezenta lege sau de alte legi speciale.*

(4) *Cuantumul pensiei anticipate se stabilește în aceleași condiții cu cel al pensiei pentru limită de vârstă.*

Art. 38 – (1) *La data îndeplinirii condițiilor pentru a beneficia de pensie pentru limită de vârstă, pensia anticipată se poate transforma, la cerere, numai în pensie pentru retragere definitivă din profesie, după radierea din Tabloul avocaților.*

(2) *Pensia anticipată se acordă cel mult până la împlinirea vârstei de 70 de ani când, din oficiu, avocatul este radiat din Tabloul avocaților și pensia anticipată se transformă în pensie pentru retragere definitivă din profesie și se recalculează prin adăugarea perioadelor asimilate nevalorificate și a eventualelor stagii de cotizare realizate în perioada de anticipare.*

(3) *După transformarea pensiei anticipate în pensie pentru retragere definitivă din profesie, beneficiarul pensiei nu mai poate reveni în profesie.*

(4) *Pensia anticipată se poate transforma numai în pensie pentru retragere definitivă din profesie fără drept de exercitarea a profesiei.*

Cu titlu de nouitate în Legea nr. 72/2016 a apărut radierea, din oficiu, la vârsta de 70 de ani, din Tabloul avocaților. Practic după transformarea pensiei anticipate în pensie pentru retragere definitivă avocatul nu mai avea dreptul de exercitare a profesiei, dar obligația imperativă de radiere din oficiu din Tabloul avocaților a fost introdusă de Legea nr. 72/2016.

În ambele reglementări după împlinirea vârstei de 70 de ani, beneficiarul categoriei de pensie anticipată nu mai putea profesa.

Pensia anticipată se acordă și în alte sisteme de pensii din România respectiv în sistemul public de pensii și în sistemul de pensii al notarilor.

Pensia anticipată în sistemul public de pensii

În sistemul public de pensii categoria de pensie anticipată a fost introdusă prin Legea 19/2000 privind sistemul public de pensii. Legea reglementa acordarea a două categorii de pensie anticipată respectiv: pensia anticipată și pensia anticipată parțială.

Pensia anticipată se acorda asiguraților, care au depășit stagiul complet de cotizare cu cel puțin 10 ani, cu cel mult 5 ani înaintea vârstelor standard de pensionare. Nici în sistemul public nu se valorificau perioadele asimilate iar cuantumul se stabilea în aceleași condiții ca și cel pentru limită de vârstă. La îndeplinirea condițiilor standard de limită de vârstă, pensia anticipată se transforma în pensie pentru limită de vârstă și se recalcula prin adăugarea perioadelor asimilate și a eventualelor stagii de cotizare realizate în perioada de anticipare.

Categoria de pensie anticipată parțială introducea noțiunea de diminuare a pensiei cu un anumit procent

în funcție de numărul de luni de anticipare și de stagiul de cotizare realizat peste stagiul complet de cotizare prevăzut de lege. Procentul maxim de diminuare era de 0,50% pentru fiecare lună de anticipare și scădea pe măsură ce stagiul de cotizare era mai mare decât cel complet cu până la 10 ani.

La împlinirea vârstelor standard de pensionare pensia anticipată parțială era recalculată prin eliminarea penalizării aplicate și valorificarea perioadelor asimilate și a eventualelor stagii de cotizare realizate în perioada de anticipare.

În perioada de anticipare nu era permis cumulul pensiei anticipate sau a pensiei anticipate parțiale cu veniturile obținute din activitate.

Actuala lege a pensiilor publice, Legea 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice, în vigoare de la 01 ianuarie 2011, reglementează de asemenea atât pensionarea anticipată cât și pensionarea anticipată parțială, cu unele modificări față de legea anterioară respectiv pensia anticipată se acordă asiguraților care au depășit stagiul complet de cotizare cu cel puțin 8 ani, iar în cazul pensiei anticipate parțiale procentul maxim de diminuare, pentru fiecare lună de anticipare, este de 0,50% pe lună de anticipare și scade pe măsură ce stagiul complet de cotizare realizat este mai mare cu până la 8 ani. Se menține prevederea de a nu valorifica stagiile asimilate la stabilirea stagiului de cotizare necesar pentru acordarea pensiei anticipate și a pensiei anticipate parțiale.

Art. 62. (1) Pensia anticipată se cuvine cu cel mult 5 ani înaintea împlinirii vârstei standard de pensionare, persoanelor care au realizat un stagiul de cotizare cu cel puțin 8 ani mai mare decât stagiul complet de cotizare prevăzut de prezenta lege.

Art. 65. (1) Pensia anticipată parțială se cuvine, cu cel mult 5 ani înaintea împlinirii vârstei standard de pensionare, persoanelor care au realizat stagiul complet de cotizare, precum și celor care au depășit stagiul complet de cotizare cu până la 8 ani.

La împlinirea vârstelor standard de pensionare pensia anticipată parțială se recalculează prin eliminarea penalizării aplicate și valorificarea perioadelor asimilate și a eventualelor stagii de cotizare realizate în perioada de anticipare.

Diferențe semnificative între reglementarea pensiei anticipate în sistemul public de pensii și sistemul de pensii al avocaților:

1. În sistemul public de pensii, în situația pensiei anticipate parțiale, se aplică o penalizare pentru fiecare lună de anticipare, penalizare care este ridicată la data îndeplinirii condițiilor de limită de vârstă;

2. În sistemul public de pensii, în perioada în care o persoană beneficiază de pensie anticipată sau de pensie anticipată parțială, este interzis cumulul pensiei cu veniturile dintr-o activitate profesională. Persoana poate realiza venituri de natură profesională, cu o singură condiție respectiv aceea de suspendare a plății pensiei;

3. La data îndeplinirii vârstei standard de pensionare, pensionarul este trecut din categoria de pensie anticipată, respectiv pensie anticipată parțială, în categoria de limită de vârstă, pensionarul având posibilitatea cumulării pensiei de limită de vârstă cu veniturile dintr-o activitate profesională, în anumite condiții prevăzute de legislația specifică.

Pensia anticipată este reglementată și în sistemul de pensii al notarilor.

Pensia anticipată în sistemul de pensii al notarilor

Conform prevederilor Legii nr. 39/2020 privind sistemul de pensii și alte drepturi de asigurări sociale al notarilor publici din România, pensia anticipată se acordă asiguraților care au realizat o perioadă de contribuție de cel puțin 25 de ani în sistemul propriu.

Această categorie de pensie se poate acorda cu cel mult 5 ani înaintea împlinirii vârstei standard de pensionare. Quantumul pensiei anticipate se stabilește din quantumul pensiei pentru limită de vârstă, prin diminuarea procentuală a acestuia în raport cu perioada de contribuție realizată și cu numărul de luni de anticipare. Procentul maxim de diminuare este de 0,50% pentru fiecare lună de anticipare și scade pe măsura creșterii stagiului de cotizare realizat peste cel reglementat pentru acordarea pensiei anticipate.

Art. 12. – (1) Asigurații care au realizat o perioadă de contribuție de cel puțin 25 de ani în sistemul propriu au dreptul la pensie anticipată cu cel mult 5 ani înaintea împlinirii vârstei standard de pensionare.

Art. 13. – (1) Quantumul pensiei anticipate se stabilește din quantumul pensiei pentru limită de vârstă, prin diminuarea procentuală a acestuia în raport cu perioada de contribuție realizată și cu numărul de luni de anticipare.

Pensia anticipată se transformă din oficiu în pensie pentru limită de vârstă la împlinirea vârstei standard de pensionare și se recalculează prin eliminarea diminuării aplicate la data stabilirii.

Pensia anticipată dar și celelalte categorii de pensie acordate prin sistemul de pensii al notarilor nu se pot cumula cu veniturile realizate în calitate de notar public.

Diferențe semnificative între reglementarea pensiei anticipate în sistemul de pensii al notarilor și sistemul de pensii al avocaților:

1. În sistemul de pensii al notarilor perioada de contribuție necesară pentru acordarea pensiei este de 25 de ani și se aplică o diminuare pentru fiecare lună de anticipare în raport cu perioada de contribuție și cu numărul de luni de anticipare, diminuare care se elimină la data împlinirii vârstei standard de pensionare;

2. În sistemul de pensii al notarilor pensia anticipată nu poate fi cumulată cu veniturile realizate în calitate de notar.

Propuneri de modificare a art. 37 și art. 38

În sistemul propriu de pensii articolul 37 din Legea nr. 72/2016 care reglementează acordarea pensiei anticipate este parțial inaplicabil în sensul că nu se întrunesc toate condițiile prevăzute de articol privind posibilitatea pensionării cu 5 ani înaintea împlinirii vârstei standard pentru un stagiul de cotizare de cel puțin 40 de ani în profesie.

Articolul 38 din Legea nr. 72/2016 conține interdicții care nu se regăsesc în alte sisteme de pensii din țara noastră respectiv în sistemul public de pensii și în sistemul de pensii al notarilor.

La Congresul Avocaților din iunie 2022 a fost înregistrată propunerea de modificare a articolelor 37 și 38 din Legea 72/2016 privind sistemul de pensii și alte drepturi de asigurări sociale ale avocaților. Propunerea a fost reținută în Hotărârea nr. 07/17-18.06.2022 a Congresului Avocaților, art. 2 lit. m).

La Consiliul U.N.B.R. din 09-10 septembrie 2022 s-a stabilit ca C.A.A. să efectueze evaluarea impactului financiar pe care o astfel de măsură l-ar avea asupra sistemului de pensii al avocaților.

C.A.A. a realizat această evaluare pornind de la ultima stare a sistemului reflectată în valoare actuarială a sistemului de pensii al avocaților și a calculat, pornind de la ipotezele existente în sistem, prezumtivul impact al introducerii acestei măsuri.

În calculele sale C.A.A. a avut în vedere variabilele de influență ale unui sistem de pensii, ca de exemplu: vârstele de eligibilitate pentru pensionarea completă și pentru pensionarea anticipată, ratele actuariale de reducere a pensiei pentru pensionarea anticipată, începutul specific al ferestrei de pensionare în funcție de ceilalți parametri ai sistemului, rata de înlocuire în raport de veniturile pentru care s-au plătit contribuții, etc. Toate aceste elemente sunt recunoscute la nivel mondial drept variabile ce trebuie luate în considerare la evaluarea unui sistem de pensii ce prezintă și pensionare anticipată.

Scenarii analizate de C.A.A.

Pentru a înlătura ipotezele inaplicabile ale articolelor 37 C.A.A. a propus modificarea acestuia astfel încât să fie posibilă pensionarea anticipată la vârsta de 60 de ani, respectiv la vârsta de 63 de ani în scenariul 3.

A doua propunere de modificare are în vedere înlăturarea interdicției de exercitare a profesiei la împlinirea vârstei de 70 de ani prin eliminarea prevederii actuale de transformare din oficiu a pensiei anticipate în pensie de retragere definitivă din profesie.

A treia modificare propusă este introducerea transformării pensiei anticipate în pensie de limită de vârstă la împlinirea condițiilor de vârstă standard, așa cum este prevăzut și în legislația sistemului public sau în legislația de pensii a notarilor, urmărindu-se egalitatea de tratament a pensionarului în comparație cu alte sisteme de pensii naționale obligatorii.

A patra modificare, concepută pentru limitarea influenței negative asupra ratei de finanțare a sistemului și pentru limitarea atractivității unei astfel de pensii acordate cu reducerea vârstei standard, este o măsură preluată de asemenea din prevederile sistemului public, existentă și în sistemul de pensii al notarilor, respectiv aplicarea unei diminuări de 0,75% pe lună de anticipare (echivalent cu 9% pe an de anticipare) a quantumului pensiei în funcție de numărul de luni de anticipare, diminuare ce este eliminată la data îndeplinirii condițiilor pentru acordarea pensiei de limită de vârstă.

Propunerea de aplicare a unei diminuări mai mari decât în celelalte sisteme de pensii obligatorii, este argumentată de faptul că în sistemul de pensii al avocaților este permis cumulul pensiei anticipate cu veniturile din activitate.

Astfel de modificări vor induce în sistemul de pensii a avocaților o cheltuială suplimentară, care a fost estimată pentru a se cunoaște influența reală asupra ratei de finanțare.

Estimarea impactului financiar a presupus stabilirea numărului de prezumtivi beneficiari ai acestei modificări și, pornind de la acest număr, au fost evaluate cheltuielile suplimentare induse de acordarea acestor pensii către beneficiarii identificați.

Au fost analizate și prezentate următoarele scenarii:

Scenariul 1: reducerea vârstei de pensionare cu 5 ani și stagiul de cotizare necesar cu doi ani mai mare decât cel standard, respectiv 37 de ani.

În acest scenariu extinderea perioadei de anticipare astfel încât avocații care au împlinit 60 de ani să

poată accesa în mod real acest tip de pensie prin scăderea stagiului cerut de la 40 la 37 de ani conduce, din cauza numărului redus de avocați cărora li s-ar putea adresa o astfel de pensie (6,60%), perioadelor determinate de acordare a acestor sume suplimentare (de la 1 la 5 ani) coroborate cu diminuarea pensiei cu procentul de penalizare de 0,75% pe lună de anticipare, la scăderea ratei de finanțare cu cca. 0,88%, de la 92,92% la 92,04%.

Scenariul 2: reducerea vârstei de pensionare cu 5 ani și stagiul de cotizare necesar de 35 de ani.

Evaluarea acestui scenariu (reducerea vârstei cu cel mult 5 ani – la 60 de ani – și necesarul de stagiul complet de 35 de ani), coroborat cu diminuarea

pensiei cu procentul de penalizare de 0,75% pe lună de anticipare, conduce la scăderea ratei de finanțare cu cca. 1,48%, de la 92,92% la 91,44%.

Scenariul 3: reducerea vârstei standard de pensionare cu 3 ani și stagiul de cotizare necesar 35 de ani.

Evaluarea acestui scenariu (reducerea vârstei cu cel mult 3 ani – la 62 de ani – și necesarul de stagiul complet de 35 de ani), coroborat cu diminuarea pensiei cu procentul de penalizare de 0,75% pe lună de anticipare, conduce la scăderea ratei de finanțare cu cca. 1,25%, de la 92,92% la 91,67%.

Rezumând, scenariile analizate, privind modificarea prevederilor legale vizând pensia anticipată în sistemul C.A.A., sunt sintetizate în următorul tabel:

Scenariu	Reducerea vârstei	Vârsta minimă de pensionare	Stagiul necesar scenariu	Rata finanțare actuală	Rata finanțare scenariu	Diferență rată finanțare
Scenariu 1	5 ani	60 ani	37	92,92%	92,04%	0,88%
Scenariu 2	5 ani	60 ani	35	92,92%	91,44%	1,48%
Scenariu 3	3 ani	62 ani	35	92,92%	91,67%	1,25%

Evaluările realizate de C.A.A. au avut ca obiectiv determinarea unei soluții cât mai avantajoase pentru avocați dar care să nu producă un dezechilibru în sistem și să evite apariția unor discriminări între pensionarii care au ieșit la pensie la date diferite.

Rezultatele acestei evaluări au fost prezentate Consiliului U.N.B.R. din 09-10 septembrie 2022 ca organ deliberativ și decizional care, analizând opțiunile avute și impactul asupra sistemului de pensii al avocaților, a adoptat Hotărârea nr. 277/09-10 septembrie 2022 de inițiere a demersurilor pentru modificarea și completarea Legii nr. 72/2016 privind sistemul de pensii și alte drepturi de asigurări sociale ale avocaților.

Propunerile formulate au vizat:

- Posibilitatea pensionării anticipate la vârsta de 60 de ani;
- Înlăturarea interdicției de exercitarea a profesiei la împlinirea vârstei de 70 de ani prin eliminarea prevederii actuale de transformare din oficiu a pensiei anticipate în pensie de retragere definitivă din profesie;
- Introducerea transformării pensiei anticipate în pensie pentru limită de vârstă la împlinirea condițiilor de vârstă standard;
- Aplicarea unei diminuări a cuantumului pensiei, de 0,75% pe lună de anticipare, în funcție de numărul de luni de anticipare, diminuare ce va fi eliminată la îndeplinirea condițiilor pentru acordarea pensiei de limită de vârstă. Procentul propus este mai mare decât în alte sisteme de pensii obligatorii din țara noastră, dar are ca fundamentare faptul că în sistemul de pensii

al avocaților se permite cumularea veniturilor din profesie cu pensia anticipată în speță și în general cu orice altă categorie de pensie. Această prevedere este unică în legislația pensiilor din România.

Consiliul U.N.B.R., după analizarea scenariilor prezentate de C.A.A., a hotărât modificarea articolului 37 și 38 din Legea nr. 72/2016, alegând scenariul 2 potrivit căruia pot ieși la pensie anticipată cei care au împlinit vârsta de 60 ani, care au realizat stadiul minim de cotizare de 35 ani, cu cel mult 5 ani înainte de împlinirea vârstei standard de pensionare. Modificarea va implica o majorare a cheltuielilor anuale cu pensiile viitoare cu maxim 1,9% și o influență asupra ratei de finanțare de maxim 1,5%, dar va încuraja avocații să rămân cât mai mult în profesia de avocat, fiind de fapt o recompensă pentru cei care îndeplinesc condițiile de mai sus și, în același timp, eliminând obligativitatea de a-i radia, eliminându-i astfel din profesie.

Concluzii privind pensia anticipată:

Potrivit actualei reglementări din art. 38 alin. 1 din Legea 72/2016, după împlinirea vârstei de 65 ani, vârsta legală pentru pensionare la limită de vârstă, avocatul beneficiar al pensiei anticipate poate solicita transformarea acestei pensii în pensie de retragere definitivă din profesie. În baza acestei solicitări (cerere este termenul folosit de lege), consiliul baroului din care face parte îl va radia pe avocat, acesta nemaiavând posibilitatea de a reveni în profesie (art. 38 alin. 3 din Legea 72/2016).

Cu alte cuvinte, de la împlinirea vârstei de la care poate beneficia de pensie pentru limită de vârstă, avocatul care beneficiază de pensie anticipată poate solicita transformarea acesteia în pensie pentru retragere definitivă cu consecința radierii din tabloul avocaților, fără posibilitatea de a continua exercitarea profesiei.

După împlinirea vârstei de 70 de ani, avocatul beneficiar al pensiei anticipate nu mai are nicio opțiune pentru că legea obligă consiliul baroului din care face parte să îl radieze din tabloul avocaților, din oficiu, iar pensia anticipată se va transforma în pensie pentru retragere definitivă din profesie.

În ambele situații pensia anticipată se poate transforma numai în pensie pentru retragere definitivă din profesie.

De observat că textele legale în acest moment nu mai permit avocatului care a ales să se pensioneze anticipat să-și exprime o altă opțiune, în sensul renunțării la beneficiul pensiei anticipate, pentru a continua exercițiul profesiei după împlinirea vârstei de 65 ani, textele legale fiind imperative, obligându-l, în ipoteza în care până la împlinirea vârstei de 70 ani dorește să se pensioneze pentru limită de vârstă, să accepte

radierea din profesie, iar la împlinirea vârstei de 70 ani să fie radiat de drept de pe tabloul avocaților activi.

Se prezumă că atunci când avocatul a formulat cerere de pensionare anticipată a cunoscut dispozițiile legale și consecințele beneficiului pe care îl are primind pensie anticipată, beneficiu care constă în faptul că pensia anticipată în sistemul nostru este calculată ca și pensia pentru limită de vârstă, mai puțin perioadele de stagiul asimilat.

Consiliul baroului are evidența pensionarilor cu anticipație, întrucât decizia de pensionare se comunică atât filialei, cât și acestuia, iar în decizia de pensionare anticipată se face mențiunea că *la împlinirea vârstei de 70 ani avocatul va fi radiat din oficiu, iar pensia anticipată se va transforma în pensie de retragere definitivă din profesie, fără drept de exercitare a profesiei de avocat.*

Propunerea de modificare legislativă adoptată de CUNBR prin Hotărârea nr. 277/2022 va avea drept consecință, pe lângă beneficiile acordate avocaților cu stagiul minim de cotizare în profesia de avocat și o clarificare a instituției pensionării anticipate, cu consecința evitării unor situații care pot da naștere la interpretări ale textelor ce reglementează această instituție.

PREVENIREA CONFLICTELOR DE INTERESE ÎN CONTEXTUL CONLUCRĂRII AVOCAȚILOR CU ALȚI PROFESIONIȘTI

Av. dr. Mihai Baco
Vicepreședinte UNBR

Temă susținută la Conferința țărilor francofone de tradiție juridică comună, organizată la București, 29-30 septembrie 2022, de Uniunea Națională a Barourilor din România, Baroul București, CIB – Conferința Internațională a Barourilor, cu sprijinul Asociației Înalțelor Curți de Casație ale țărilor francofone (AHJUCAF)

- *Provocări fără precedent și noi situații generatoare de conflicte de interese determinate de evoluția pieței de servicii juridice*
- *Reglementări naționale privind evitarea conflictelor de interese în cadrul conlucrărilor inter-profesionale. Accent pe deontologie*
- *Reglementarea incompatibilităților poate fi un mecanism foarte eficient pentru prevenirea conflictelor de interese*
- *Rezoluția privind principiile de integritate în activitățile desfășurate de avocați în profesii compatibile și în conlucrările interprofesionale*

Introducere

Noi, avocații, am avut dintotdeauna convingerea că încrederea este esențială pentru însăși existența profesiei noastre, iar respectarea cu strictețe a principiilor fundamentale pe care se bazează ne diferențiază față de alți profesioniști din piața serviciilor juridice și conexe. Pentru a menține și consolida această încredere, avocații au avut întotdeauna reglementări foarte stricte cu privire evitarea conflictelor de interese și inclusiv a riscului apariției unor astfel de conflicte.

În zilele noastre, însă, aceste principii sunt puse la grea încercare prin provocări fără precedent, determinate de o serie de factori care aduc schimbări drastice în piața serviciilor prin cererea crescândă de servicii integrate. Și cum piața tinde întotdeauna să răspundă cererii, indiferent dacă există sau nu reglementări specifice, au apărut parteneriate și societăți interprofesionale, care reunesc avocați, notari, contabili, experți și alți profesioniști și care își pun în comun competențele pentru a livra consumatorului un produs integrat. **Or, în acest context al străngerii legăturilor între profesioniști, pentru a livra clientului soluții integrate,**

riscurile unor conflicte de interese se multiplică exponențial iar situațiile care pot genera astfel de conflicte de interese se diversifică, depășind cadrul clasic al conflictelor de interese între mai mulți clienți ai aceluiași avocat sau între avocat și clientul său.

Provocări fără precedent și noi situații generatoare de conflicte de interese determinate de evoluția pieței de servicii juridice

Provocarea majoră apare în contextul evoluției accelerate a pieței serviciilor juridice, a cărei tendință spre transdisciplinaritate și implicit interprofesionalitate tinde să înlocuiască avocatura tradițională. Cererea pe piața serviciilor avocațiale s-a schimbat drastic în ultimul deceniu, sub influența tehnologiei care a accelerat ritmul vieții cotidiene și implicit al afacerilor. Aceasta înseamnă că oamenii vor răspunsuri instant și soluții integrate pentru problemele lor, care depășesc sfera juridică necesitând expertiză multiplă din domeniile financiar, contabil, tehnic și alte discipline.

Trendul spre abordarea multidisciplinară a problemelor juridice este atât de puternic, încât în multe

țări europene s-a întâmplat ceea ce în urmă cu 10-15 ani părea de neconceput pentru profesia de avocat și anume apariția unor societăți interprofesionale care reunesc mai multe profesii liberale și au reguli specifice distincte de avocatura tradițională, în privința condițiilor de constituire, funcționare și a modalităților de exercitare a profesiilor implicate.

În majoritatea țărilor europene s-au produs și se produc în continuare reforme majore, deschizându-se posibilitățile pentru profesioniști de a profesa sub forma unor societăți multiprofesionale, să dezvolte activități conexe și auxiliare. Însă, practica acestor societăți a scos la iveală diferite **provocări deontologice în privința independenței, a secretului profesional și a evitării conflictelor de interese.**

Sub aspectul formelor de societate aflate la dispoziția avocaților, mai multe state membre UE au extins sfera de aplicare a posibilităților existente. Încă din 2016, Franța a legiferat¹ societățile pluri-profesionale de exercițiu, constituite pentru exercitarea în comun a mai multor profesii liberale supuse unui statut legislativ sau de reglementare sau al cărui titlu este protejat. Începând din 2017, Italia autorizează avocații să formeze parteneriate multiprofesionale și permite non-avocaților să dețină capital în cadrul firmelor de avocatură, cu condiția ca 66 % din acțiuni să fie deținute de avocați. Austria a adoptat o reformă în 2020 pentru a autoriza toate formele juridice de exercitare a profesiei de către avocați și firme de avocatură, cu excepția societăților pe acțiuni². Prin urmare, ne confruntăm cu schimbări de neconceput pentru avocatura tradițională și întrebarea este cum ne adaptăm fără a sacrifica principiile?

Reglementări naționale privind evitarea conflictelor de interese în cadrul conlucrărilor inter-profesionale. Accent pe deontologie

Spre deosebire de alte țări europene, în România nu s-a făcut încă pasul spre reglementarea legislativă a societăților interprofesionale. Legiuitorul român a evitat suprareglementarea acestor transformări care au loc pe piața serviciilor și care reclamă conlucrări strânse între profesioniști din domenii diferite, punând accentul pe deontologie, implicit în privința evitării conflictelor de interese.

Sigur că avocații pot conlucra cu alte profesii în baza **art. 7 din Legea nr. 51/1995** privind organizarea și exercitarea profesiei de avocat, potrivit căruia „*Orice avocat, indiferent de forma de exercitare a profesiei, poate să încheie convenții de colaborare cu experți sau cu alți specialiști, în condițiile legii. Societățile civile profesionale și societățile profesionale cu răspundere*

limitată pot încheia astfel de convenții numai cu acordul tuturor asociaților”.

Statutul profesiei de avocat dezvoltă aceste dispoziții prin art. 188, făcând trimitere la deontologia profesiei: „Convențiile de colaborare încheiate de avocat potrivit art. 7 din Lege vor asigura independența profesională, patrimonială și deontologia profesiei de avocat. Verificarea îndeplinirii acestor condiții este de competența consiliului baroului”.

Noul **cod deontologic al avocatului român**, aprobat prin Hotărârea Consiliului UNBR nr. 268/17 iunie 2017 conține reglementări detaliate în privința respectării principiului privind **evitarea conflictului de interese în cadrul exercițiului altor profesii compatibile cu avocatura, cât și în cazul colaborării interprofesionale cu experți și specialiști:**

Codul deontologic al avocatului Român, Subcapitolul III.4. Principiul evitării conflictelor de interese, Art. 12:

„(...)

(4) *Interdicțiile cu privire la conflictul de interese se aplică și în situația în care există un astfel de conflict între interesele clientului consultat, asistat sau reprezentat de avocat și interesele clienților pe care același avocat îi reprezintă în cadrul exercițiului altor profesii compatibile cu avocatura.*

(5) *Interdicțiile cu privire la conflictul de interese se aplică și în situația în care există un astfel de conflict între interesele clientului consultat, asistat sau reprezentat de avocat și clienții experților și specialiștilor cu care colaborează în exercitarea atribuțiilor sale”.*

În anumite situații avocatul nu poate alege cu cine să lucreze. De exemplu, în cazul expertizei ca probă în dosar, expertul este desemnat aleatoriu de instanță. În această situație, avocatul nu poate decât să recuze expertul în cazul în care constată că ar putea acesta se afla sau s-ar putea afla într-un conflict de interese. Însă în cazul expertizelor extrajudiciare avocatul își va alege expertul conform art. 7 din Legea nr. 51/1995 și atunci trebuie să depună toate diligențele pentru a identifica existența sau riscul unor conflicte de interese.

Conform art. 188 din Statutul profesiei de avocat, în desfășurarea activităților sale prevăzute de lege, avocatul decide unilateral alegerea notarilor publici, experților, traducătorilor, executorilor judecătorești și a altor specialiști cu care poate să colaboreze. Însă Statutul profesiei nu detaliază modalitatea de conlucrare a profesioniștilor în cadrul acestor colaborări ci se rezumă la trimiteri la lege și Statut: „Colaborările avocatului în condițiile art. 7 din Lege se vor desfășura cu respectarea de către avocat a prevederilor legii și ale statutului”.

Reglementarea incompatibilităților poate fi un mecanism foarte eficient pentru prevenirea conflictelor de interese

Problematica evitării conflictelor de interese apare și în contextul tendințelor de extindere a activității avocaților prin calificarea în profesii conexe compatibile cu profesia de avocat și participarea la exercițiul acestora.

În România, profesia de avocat este compatibilă cu cea de arbitru, mediator, conciliator sau negociator, consilier fiscal, consilier în proprietate intelectuală, consilier în proprietate industrială, traducător autorizat, administrator sau lichidator în cadrul procedurilor de reorganizare și lichidare judiciară [art. 16 lit. b) din Legea nr. 51/1995].

Iar potrivit art. 15 din Legea nr. 51/1995, exercitarea profesiei de avocat este **incompatibilă cu activitatea salarizată în cadrul altor profesii decât cea de avocat și exercitarea nemijlocită de fapte materiale de comerț.**

Rațiunea reglementării incompatibilităților în cazul avocaților este tocmai aceea de a-i împiedica să se găsească în anumite situații susceptibile de a genera conflicte de interese. Interzicând exercitarea anumitor activități sau profesii, ele îi împiedică pe avocați să depindă financiar de anumite interese private pentru veniturile lor. Incompatibilitatea este, prin urmare, un mecanism foarte eficient pentru prevenirea conflictelor de interese.

Rezoluția privind principiile de integritate în activitățile desfășurate de avocați în profesii compatibile și în conclucrările interprofesionale

Evoluția interprofesionalității și a problematicii evitării conflictelor de interese în acest context este în atenția UNBR încă din 2015, când a fost adoptată Rezoluția privind principiile de integritate în activitățile desfășurate de avocați în profesii compatibile cu avocatura și în conclucrările interprofesionale pentru furnizarea de servicii Profesionale integrate³.

Așa cum se precizează și în preambulul acestei rezoluții, noile realități economice și sociale reclamă o extindere a interpretării principiilor fundamentale ale profesiei de avocat la contextul specific al tendințelor de exercitare a activității lor și în cadrul altor profesii compatibile cu cea de avocat, precum și al tendințelor de colaborare profesională tot mai strânsă cu alte profesii juridice și chiar nejuridice.

Rezoluția consacră un capitol special prezervării principiului **prevenirii conflictelor de interese în condițiile în care** „noile cadre de desfășurare a raporturilor

interprofesionale cât și contextul actual al amplificării desfășurării de către avocați și a altor activități compatibile cu profesia presupun un risc sporit de apariție a conflictelor de interese, **care depășesc cadrul clasic al conflictelor de interese între mai mulți clienți ai aceluiași avocat sau între avocat și clientul său.** Aceste conflicte pot apărea între interesele clientului avocatului și interesele clienților profesioniștilor cu care intră în contact în cadrul colaborării sau între interesele clienților pe care îi reprezintă în calitate de avocat și interesele clienților pe care îi reprezintă sau în cadrul exercițiului altor profesii compatibile cu avocatura. **De asemenea, pot apărea conflicte de interese între clienții pe care îi reprezintă avocatul și părțile pe care le arbitrează.**

Pentru respectarea principiului prevenirii conflictelor de interese, avocatul trebuie să-și ia toate măsurile astfel încât să evite să reprezinte doi clienți în aceeași cauză, dacă ei sunt în conflict sau dacă există riscul de conflict între interesele acestor clienți. De asemenea, avocatul trebuie să se abțină să reprezinte un client nou, dacă avocatul posedă vreo informație confidențială obținută de la un client sau fost client de-al său.

Dacă un asemenea conflict apare în timp ce avocatul acționează în interesul clientului său, acesta trebuie să înceteze reprezentarea.

Avocatul trebuie să se abțină să preia o cauză în cadrul procedurilor alternative de soluționare a litigiilor atunci există un conflict de interese, chiar și potențial, între clienții pe care îi reprezintă în calitate de avocat și una din părți sau părțile din cauza respectivă. În cazul în care constată un asemenea conflict pe parcursul derulării procedurilor, el trebuie să renunțe imediat la soluționarea cauzei.

De asemenea, acest principiu trebuie privit în strânsă legătură cu principiile confidențialității, al independenței și al loialității. Avocații vor analiza și vor valorifica oportunitățile profesionale fără a încerca să „ocolască” sau să încalce limitele legii pentru a obține avantaje cu ignorarea regulilor prevenirii conflictului de interese în exercitarea activităților profesionale în care sunt calificații sau în cadrul colaborării interprofesionale”.

Concluzii

În contextul evoluției cererii de servicii integrate din ce în ce mai diversificate ale clienților, piața tinde să răspundă indiferent de existența sau inexistența unor reglementări specifice privind conclucrarea interprofesională.

Cert este că aceste colaborări tot mai strânse între profesioniști aduc provocări fără precedent în privința

principiilor fundamentale ale profesiei de avocat și implicit principiului evitării conflictului de interese. Pentru evitarea conflictelor de interese în cadrul conlucrării, profesioniștii trebuie să dezvăluie unul altuia mai multe date despre clienții lor, poate chiar despre litigiile în care sunt implicați, astfel încât apare un fel de efect de domino care include tot spectrul principiilor fundamentale ale avocatului: secretul profesional, independența etc

Întrebarea este dacă sunt necesare noi reglementări specifice care să răspundă acestei cereri a pieței serviciilor sau este suficientă deocamdată reinterpretarea principiului evitării conflictului de interese în raport cu noile evoluții. Ambele opțiuni comportă beneficii și riscuri. O suprareglementare este la fel de nocivă ca un vid de reglementare, astfel încât găsirea unei soluții de echilibru privind desfășurarea raporturilor interprofesionale cu respectarea principiilor fundamentale ale profesiei de avocat rămâne o provocare majoră a zilelor noastre.

NOTE

¹ Ordonnance n° 2016-394 du 31 mars 2016 relative aux sociétés constituées pour l'exercice en commun de plusieurs professions libérales soumises à un statut législatif ou réglementaire ou dont le titre est protégé

² Comisia Europeană, Comunicare a Comisiei din 9.07.2021 către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind evaluarea și actualizarea recomandărilor de reformă din 2017 în domeniul reglementării serviciilor profesionale, disponibil <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0385&qid=1626935311995>.

A se vedea și UNBR Profesia de avocat este în centrul reformelor care privesc reglementarea serviciilor profesionale la nivel European, disponibil <https://www.unbr.ro/profesia-de-avocat-este-in-centrul-reformelor-care-privesc-reglementarea-serviciilor-profesionale-la-nivel-european/>.

³ Rezoluția UNBR privind principiile de integritate în activitățile desfășurate de avocați în profesii compatibile cu profesia de avocat și în conlucrările interprofesionale pentru furnizarea de servicii profesionale integrate,

Adoptată la congresul Avocaților din 7 iunie 2015

DREPTUL LA LIBERĂ EXPRIMARE ÎN MEDIUL ONLINE. LIBERTATE ABSOLUTĂ VS. LIMITARE RELATIVĂ

Avocat dr. Sergiu I. Stănilă
Membru în Comisia Permanentă a UNBR
Decan al Baroului Timiș

I. Chestiuni generale

Potrivit art. 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului¹, cu denumirea marginală *Libertatea de exprimare*, 1. *orice persoană are dreptul la libertate de exprimare. Acest drept include libertatea de opinie și libertatea de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere. Prezentul articol nu împiedică Statele să supună societățile de radiodifuziune, cinematografie sau televiziune unui regim de autorizare.* 2. *Exercitarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege care, într-o societate democratică, constituie măsuri necesare pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informațiilor confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.*

Potrivit art. 11 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene², cu denumirea marginală *Libertatea de exprimare și de informare*, (1) *Orice persoană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a transmite informații sau idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere.* (2) *Libertatea și pluralismul mijloacelor de informare în masă sunt respectate.*

Potrivit art. 29 din Declarația Universală a Drepturilor Omului³, 1. *Orice persoană are îndatoriri față de colectivitate, deoarece numai în cadrul acesteia este posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalității sale.* 2. *În exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare om nu este supus decât numai îngrădirilor stabilite prin lege, exclusiv în scopul de a asigura cuvenita recunoaștere și respectare a drepturilor și libertăților altora și ca să fie satisfăcute justele cerințe ale moralei, ordinii publice și bunăstării generale într-o societate democratică.* 3. *Aceste drepturi și libertăți nu vor putea fi în nici un caz exercitate contrar scopurilor și principiilor Organizației Națiunilor Unite.*

Potrivit art. 30 din Constituția României⁴, cu denumirea marginală *Libertatea de exprimare*, (1) *Libertatea de exprimare a gândurilor, a opiniilor sau a credințelor și libertatea creațiilor de orice fel, prin viu grai, prin scris, prin imagini, prin sunete sau prin alte mijloace de comunicare în public, sunt inviolabile.* (2) *Cenzura de orice fel este interzisă.* (3) *Libertatea presei implică și libertatea de a înființa publicații.* (4) *Nici o publicație nu poate fi suprimată.* (5) *Legea poate impune mijloacelor de comunicare în masă obligația de a face publică sursa finanțării.* (6) *Libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine.* (7) *Sunt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii, îndemnul la război de agresiune, la ură națională, rasială, de clasă sau religioasă, incitarea la discriminare, la separatism teritorial sau la violență publică, precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri.* (8) *Răspunderea civilă pentru informația sau pentru creația adusă la cunoștință publică revine editorului sau realizatorului, autorului, organizatorului manifestării artistice, proprietarului mijlocului de multiplicare, al postului de radio sau de*

televiziune, în condițiile legii. Delictele de presă se stabilesc prin lege.

Rezultă din reglementările de mai sus că libertatea de exprimare, de informare și de opinie reprezintă un drept fundamental al omului și, în același timp, un pilon al democrației, al statului de drept și al cunoașterii științifice. Este condiție pentru exercitarea unor drepturi și obstacol pentru exercitarea altora.

Libertatea de exprimare are în același timp o componentă activă, respectiv dreptul de a te exprima, sub toate formele, inclusiv prin simple fapte (*stricto sensu*), dar și o componentă pasivă, respectiv dreptul de a primi informații fără ca statul să se interpună sau să permită cenzura privată (libertatea de informare).

Este libertatea de exprimare absolută? Sunt permise limitări ale acesteia, stabilite în mod expres de lege? Uităndu-ne în spațiul media contemporan, am putea crede că da, însă sunt prevăzute limitări ale acesteia, în mod expres de lege. Libertatea de exprimare nu este absolută, restrângerile fiind necesare într-o societate democratică, cu condiția respectării unui echilibru atât de necesar pentru buna desfășurare a relațiilor sociale și în scopul protejării unor valori la fel de importante, precum securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, a confidențialității unor informații sau autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

II. Despre necesitatea reglementării relațiilor sociale în mediul online

Internetul a apărut în anii '60 și de atunci s-a dezvoltat continuu prin implicarea mai mult sau mai puțin interesată atât a actorilor publici, cât și a celor privați. În primele două decenii de existență, Internetul a constituit rezerva unei elite tehnologice, academice și de cercetare. De la începutul anilor 1990, a început să se transforme și este acum considerat pe scară largă ca o tehnologie cu scop general (General Purpose Technology), fără de care societatea modernă nu ar putea funcționa.

John Perry Barlow, activist politic american adept al curentului cyberlibertarian, emitea în anul 1996 *Declarația de independență a cyberspațiului*⁵, proclamând că „*Cyber-spațiul este o formațiune naturală care crește ca urmare a acțiunilor noastre colective. Ne scriem propriul Contract Social. Această guvernare se va întemeia pe condițiile lumii noastre, nu ale voastre*”.

Ne scriem propriul Contract Social reprezintă o declarație a unei guvernări paralele, ce presupune o democrație digitalizată, a relațiilor sociale guvernate

de Cod. Codul se dorește a fi legea în Cyberspațiu, și tot Codul este recompensă sau sancțiune. Dar lucrurile nu pot fi absolutizate și cheia dezvoltării relațiilor umane o reprezintă găsirea unui echilibru între exercitarea propriilor drepturi și non-lezarea drepturilor celorlalți. Pentru a realiza acest deziderat, doctrina contractualistă (J.J. Rousseau) a propus delegarea puterilor individuale către Stat, care își arogă poziția de garant și gardian pentru buna desfășurare a relațiilor sociale, respectarea drepturilor cetățenilor, exercitarea acestor drepturi în condiții de echilibru, proporționalitate și armonie.

Mediul online constituie o nouă dimensiune a vieții sociale, iar drepturile și libertățile individuale tradiționale recunoscute în dimensiunea fizică au fost transbordate în dimensiunea virtuală generată de Internet.

Aceleași limitări și restricții privind exercitarea drepturilor care sunt recunoscute în dimensiunea fizică trebuie recunoscute ca necesare și utile și în mediul online, cu precizarea că mediul online este un spațiu cu configurări și caracteristici speciale:

a) *descentralizarea* - comunicațiile pe Internet sunt descentralizate: au loc între calculatoare aflate în proprietatea a numeroși utilizatori, publici sau privați, nu există vreo formă de administrație centrală, care să conțină centre de arhivare sau organisme de control al comunicațiilor electronice, imposibil din cauza volumului imens de date;

b) *omniprezența* - Internetul are o dimensiune globală: o lume virtuală ce nu se suprapune peste granițele geografice sau politice, anulează noțiunea de spațiu fizic, informațiile sunt accesibile din orice punct al Globului, atâta timp cât există conexiune și electricitate, caracter global și transnațional, o provocare pentru logica statală și pentru legislatori;

c) *anonimatul actorilor* - permite oricui să navigheze/posteze sub protecția anonimatului, oricare; identitate falsă; apar probleme referitoare la încadrarea juridică a faptei de fals informatic, de fals privind identitatea; deschiderea unui cont pe o rețea de socializare deschisă publicului constituie fapta de fals informatic (art. 325 Cod Penal)⁶;

d) *diversitatea și confuziunea protagoniștilor* - funcționarea Internetului necesită participarea a numeroși actori; *a priori*, fiecare dintre ei are o funcție proprie, dar realitatea este alta: constanta evoluție a pieței generează adesea o suprapunere a rolurilor; un furnizor tehnic poate fi și furnizor de conținut, transportator/transmițător, de acces, de stocare; un utilizator poate fi și autor prin intermediul newsgroup-urilor;

e) *volatilitatea* - în câteva secunde și la un preț derizoriu pot fi transferate cantități enorme de date; în cazul în care este reperat, proprietarul unui site stocat

pe un server aflat într-o țară în care conținutul este considerat ilicit, îl poate transfera pe un server situat într-o țară cu legislație mai permisivă; hotărârile judecătorești de întrerupere a accesului la informațiile respective sunt inutile. Chiar dacă se dispune interdicția de difuzare a unui articol sau foto pe un site, e facil de transferat materialul pe un alt site și difuzat în continuare;

f) *efectul multiplicator al rezultatelor nocive ale conduitelor individuale* - Internetul, datorită caracteristicilor sale, accentuează frecvența, intensitatea și permanența conduitelor prejudiciabile și ilicite din mediul electronic; *frecvența*: e dificilă împiedicarea divulgării de informații; *intensitatea*: atingerile aduse drepturilor terților sunt cvasi-permanente, iar prejudiciile sunt mari în ceea ce privește drepturile personalității; *permanența*: odată ce informația ilicită a ajuns în rețea, cu greu va putea fi extrasă; diseminarea sa ulterioară și accesibilitatea a sute de milioane de utilizatori sunt inevitabile.

Exercitarea drepturilor în mediul online este un subiect extrem de actual care necesită o abordare atentă, menită să menajeze atât orgoliile individuale, dar și să respecte standardele și dezideratele statului de drept.

III. Libertatea de exprimare în mediul online în interpretarea Curții Europene a Drepturilor Omului

De-a lungul timpului, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a dat mai multe interpretări libertății de exprimare, mediul online constituind o adevărată provocare pentru Curtea de la Strasbourg care a fost nevoită să răspundă necesității de a interveni față de abuzurile care se pot comite pe internet.

Astfel, în cauza *Times Newspaper Ltd. c/a United Kingdom*⁷, s-a statuat că arhivele de Internet cad sub incidența art. 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, iar în cauza *Perrin c/a United Kingdom*⁸, s-a statuat că informațiile și ideile exprimate pe o pagină web cad sub incidența art. 10 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Într-o altă cauză, *Fatullayev c/a Azerbaijan*⁹, s-a statuat că forumurile de Internet sunt asimilate mediei (presei) scrise în ceea ce privește efectele produse, iar în cauza *Megadat.com c/a Moldova*¹⁰, Curtea admite importanța controlului statal în ceea ce privește internetul.

IV. Libertatea de exprimare în mediul online în interpretarea instanțelor naționale¹¹

Rețelele de socializare au devenit arena preferată a exercitării dreptului la opinie și a dreptului la liberă exprimare, membrii acestor rețele având deseori

impresia că mediul online îi protejează și le oferă acestor drepturi un caracter absolut. Însă limitele exercitării dreptului la liberă exprimare sunt aceleași, așa cum am arătat în partea introductivă a studiului, cu limitele prevăzute pentru relații sociale desfășurate în mediul fizic.

Astfel, Înalta Curte de Casație și Justiție, Secția de Contencios administrativ și fiscal, a statuat că Facebook este spațiu public¹², confirmând o decizie a Curții de Apel Târgu-Mureș care stabilea caracterul public al oricărei postări pe Facebook, afectându-i pe toți cei 7 milioane de români care au conturi în rețeaua socială. Orice postare sau încărcare pe Facebook, chiar dacă este vorba de postări care pot fi văzute numai de prieteni, poate duce la inițierea unei acțiuni în justiție de către orice persoană care este lezată. Situația de fapt care a dus la pronunțarea unei asemenea hotărâri părea un caz aparent minor. În ianuarie 2012, Mircea Munteanu, pe atunci șef de cabinet al prefectului județului Mureș, a făcut pe contul său din rețeaua socială un comentariu referitor la protestele de stradă din acea perioadă. „*Arbeit macht frei - asta să înțeleagă protestatarii*” (n.n. „*Munca te eliberează*” – slogan nazist scris la intrarea unor lagăre, inclusiv la Auschwitz), a scris oficialul pe Facebook. După ce postarea sa a început să facă vâlvă pe Internet, Mircea Munteanu a șters-o, spunând că e vorba strict de activitatea sa privată, care „*n-are de ce să intereseze populația*”.

Nu de aceeași părere a fost însă Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, care s-a autosesizat și, prin Hotărârea nr. 60 din data de 22.02.2012, l-a amendat pe Mircea Munteanu cu 1.000 de lei. În hotărâre se precizează că „*Fapta constituie o propagandă naționalistă care aduce atingere demnității umane și creează o atmosferă degradantă, umilitoare și ofensatoare îndreptată împotriva grupului de protestatari, respectiv împotriva comunităților care au fost afectate de regimul și doctrina fascistă de-a lungul istoriei*”.

Astfel, Înalta Curte de Casație și Justiție a răspuns criticii invocate de reclamant, referitoare la lipsa caracterului public al faptei, arătând că Facebook este spațiu public deoarece „*nu poate fi primită, în condițiile în care comportamentul discriminatoriu a fost săvârșit on-line (cu acces public). Or, este indiscutabil că fapta constând în sloganul postat pe pagina rețelei de socializare îndeplinește exigența juridică privind „caracterul public” întrucât mesajul a fost postat pe o rețea de socializare care prin natura sa este destinată accesului public/oricărui utilizator, în fața unui anumit număr de persoane, și, pe de altă parte, mesajul a fost postat cu intenția parvenirii la cunoștință a utilizatorilor publici ai paginii și inclusiv a categoriei protestaților*”.

Un alt argument pentru care Facebook este spațiu public a fost acela că utilizatorii nu dețin proprietatea spațiului efectiv de publicare, neputând estima și cu atât mai puțin controla întinderea acestui spațiu, care, astfel, capătă caracter public și accesibilitate potențială.

Într-o altă speță, Tribunalul Municipiului București a statuat că publicarea online a rechizitoriului în articole de presă, precum și a unor înregistrări audio-video referitoare la fapte ce constituie obiectul unui dosar penal nu reprezintă o ingerință în dreptul la viață privată al reclamantului, înscriindu-se în sfera dreptului la liberă exprimare¹³.

Astfel, fiind investit cu o cerere de ordonanță președințială prin care s-a solicitat eliminarea din mediul online a fotografiilor, înregistrărilor și articolelor publicate despre reclamant, Tribunalul București a decis că, atâta timp cât contribuie la o dezbatere de interes general despre o persoană publică, acestea sunt justificate, deși reprezintă o ingerință în dreptul la viață privată. În speță, Tribunalul a analizat comportamentul anterior al persoanei în cauză, conținutul, forma și repercusiunile publicărilor, precum și raportul de proporționalitate între ingerință și scopul urmărit, ajungând la concluzia că acțiunile pârâtei nu sunt ilicite, deci nu se justifică admiterea cererii.

De asemenea, într-un alt caz, Judecătoria Sector 2 București a hotărât că, în contextul în care opinia exprimată pe un site Internet mass-media de către un jurnalist referitoare la activitatea în afara sălii de ședință a unui membru al Consiliului Superior al Magistraturii nu a fost injurioasă și denigratoare, chiar dacă mesajul a fost insinuant și lasă loc de interpretări cu privire la imparțialitatea magistratului și existența unor probleme de deontologie profesională, acesta nu a depășit limitele dreptului la exprimare astfel cum sunt trasate prin jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului¹⁴.

Prin urmare, nu este îndeplinită condiția prevăzută de art. 255 alin. 3 Cod Civil privind obligativitatea constatării inexistenței caracterului justificat al acțiunii (demersul jurnalistic) din perspectiva art. 75 Cod Civil. Cu atât mai mult, instanța reține faptul că, deși critica adusă reclamantului a interferat cu viața sa privată, articolul jurnalistului a făcut referire la viața publică a acestuia, respectiv activitatea ca membru al Consiliului Superior al Magistraturii, ceea ce ar justifica ingerința din perspectiva unui interes social general justificat, iar una din obligațiile instanțelor naționale este de a manifesta prudență în luarea măsurilor de natură a descuraja presa de la participarea la discutarea problemelor de interes general legitim, fiind permisă folosirea de către jurnaliști a unei „doze de provocare”.

Concluzii

Jurisprudența națională și internațională a stabilit o serie de criterii prin intermediul cărora se determină posibila depășire a limitelor exercitării dreptului la liberă exprimare, care pot fi utilizate inclusiv pentru abuzurile în exercitarea acestui drept în mediul online, respectiv:

- a. calitatea și funcția persoanei criticate;
- b. forma și stilul mesajului critic;
- c. contextul;
- d. interesul public pentru tematica dezbătută;
- e. buna-credință;
- f. raportul dintre judecățile de valoare și situațiile faptice, precum și doza de exagerare.

Limitările sunt necesare și justificate într-o societate democratică, însă mediul online necesită o abordare mai atentă atât din partea celor care interacționează în cadrul acestuia, cât și din partea autorităților chemate să gestioneze derapajele produse.

În mediul online exercitarea abuzivă a dreptului la liberă exprimare, proferarea unor afirmații defăimătoare, denigratoare, false este de natură să producă efecte mult mai largi decât dacă un asemenea abuz s-ar întâmpla în mediul fizic. Mediul online permite o multiplicare paroxistică a acestui tip de conținut, el fiind preluat și distribuit fără ca acest lucru să fie posibil de controlat, de aceea efectele negative sunt de durată și uneori imposibil de înlăturat chiar în condițiile în care au loc dezmințiri ulterioare. Chestiunea libertății de exprimare pe internet va continua în opinia mea să ridice probleme în ceea ce privește modul în care populația înțelege să își exercite acest drept.

NOTE

¹ Convenția europeană a Drepturilor Omului amendată de Protocoloalele nr. 11, 14 și 15, completată de Protocolul adițional și de Protocoloalele nr. 4, 6, 7, 12, 13 și 16, sursa: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf, accesată la data de 14.05.2023.

² Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene (2010/C 83/02), sursa: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:ro:PDF>, accesată la data de 14.05.2023.

³ Sursa: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf, accesată la data de 14.05.2023.

⁴ Republicată în Monitorul Oficial nr. 767/31.10.2003.

⁵ Sursa: <https://www.eff.org/ro/cyberspace-independence>, accesată la data de 14.05.2023.

⁶ Decizia 4/2021 [A] privind pronunțarea unei hotărâri prealabile pentru dezlegarea chestiunii de drept: ‘‘Dacă fapta de a deschide și utiliza un cont pe o rețea de socializare deschisă publicului (rețea care nu solicită dovezi din care să reiasă folosirea numelui real de către deținătorul unui cont), furnizând ca nume de utilizator numele unei alte persoane și introducând

date reale vizând această persoană (informații, fotografii, imagini video etc.) realizează condițiile de tipicitate ale infracțiunii de fals informatic, prevăzută de art. 325 din Codul penal, cu referire la cerințele ca acțiunea de introducere a unor date informatice să fie realizată fără drept și, respectiv, să aibă ca rezultat date necorespunzătoare adevărului”, dosar nr. 2.534/1/2020, publicată în Monitorul Oficial cu numărul 171 din data de 19 februarie 2021.

⁷ Judecată în data de 10.03.2009, sursa: <https://www.5rb.com/wp-content/uploads/2013/10/Times-Newspapers-Ltd-v-UK-ECHR-10-Mar-2009.pdf>, accesată la data de 14.05.2023.

⁸ A se vedea cauza Perrin – CEDO, Perrin v. United Kingdom, Judgment of 18 October 2005, www.echr.coe.int.

⁹ Judecată la data de 22.04.2010, sursa: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%22itemid%22:%22002-984%22>}, accesată la data de 14.05.2023.

¹⁰ Judecată la data de 8.04.2008, sursa: https://www.google.com/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=0CAIQw7AJahcKEwiAuJCYs_X-AhUAAAAAHQAAAAQA&url=https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-127910&filename=MEGADAT.COM%20SRL%20v.%20MOLDOVA%20-%20%5BR

omanian%20Translation%5D%20by%20the%20Ministry%20of%20Justice%20of%20the%20Republic%20of%20Moldova.pdf&logEvent=False&sig=AOvVaw03WaxRVigJnxP4eTaw-zVj&ust=1684173947762788, accesată la data de 14.05.2023.

¹¹ A se vedea și <https://www.legi-internet.ro/jurisprudenta-it-romania.html>, accesată la data de 14.05.2023.

¹² Decizia civilă nr. 4546/27.11.2016, sursa: <https://www.legal-land.ro/iccj-facebook-este-spatiu-public/>, accesată la data de 14.05.2023.

¹³ Decizia civilă nr. 2199A/31.08.2021, sursa: <https://sintact.ro/#/jurisprudence/535553745/1/decizie-nr-2199-2021-din-31-aug-2021-tribunalul-bucuresti-ordonanta-presedintiala-civil?keyword=2199A~2F31.08.2021&cm=SFIRST>, accesată la data de 14.05.2023.

¹⁴ Sentința civilă nr. 4399/05.04.2016, sursa: <https://www.juri.ro/ordonanta-presedintiala-obligatia-de-a-face-js2-sentinta-nr-4399-05-04-2016-cauza-jud-cristi-vasilica-danilet-vs-luju-ro-desi-critica-adusa-reclamantului-a-interferat-cu-viata-sa-privata-jurnalistul-a-facut-referire-la-viata-publica-a-acestuia-respectiv-a>, accesată la data de 14.05.2023.

LIBERTATEA DE EXPRIMARE A AVOCATULUI, O NECESITATE ÎNTR-UN STAT DE DREPT

Avocat Anca Ghencea
Baroul București

Rezumat

Libertatea de exprimare a avocatului în pretoriu sau în afara lui este protejată prin norme de drept intern și norme de drept european. Libertatea de exprimare a avocatului poate fi analizată drept un veritabil indicator asupra modului în care se asigură respectarea drepturilor omului în societate. Curtea europeană a drepturilor omului a analizat un număr important de cauze care au ridicat probleme referitoare la libertatea de expresie în contextul procedurilor judiciare și au analizat statutul special al avocatului ca participant la actul de justiție. În administrarea actului de justiție avocatul se bucură de un statut special, fiind un intermediar între justițiabili și instanțele de judecată și având un rol cheie în a asigura încrederea societății în activitatea instanțelor de judecată, care au o misiune fundamentală într-un stat de drept.

Cuvinte-cheie: libertate de exprimare; avocatul – intermediar între justițiabili și instanțele de judecată; imunitatea de roba; imunitatea penală și civilă a avocatului; imunitate judiciară; obligația de prudență și moderație

Cadrul legislativ intern și internațional

Legea nr. 51/1995 republicată, dispune în sensul că în exercitarea profesiei sale, avocatul este independent și se supune numai legii, statutului profesiei și codului deontologic. Avocatul promovează și apără drepturile, libertățile și interesele legitime ale omului, iar în exercitarea dreptului de apărare avocatul are dreptul și obligația de a stăruii pentru realizarea liberului acces la justiție, pentru un proces echitabil și într-un termen rezonabil.

Statutul profesiei de avocat reține ca orice comunicare publică sau orice publicitate făcută de un avocat sau o forma de exercitare a profesiei este permisă cu condiția ca aceasta să respecte reglementările profesionale și cele privitoare la independența, demnitatea, integritatea profesiei, păstrarea secretului profesional, să fie obiectivă și să corespundă adevărului.

Prin Statutul profesiei de avocat sunt reglementate detaliat normele aplicabile publicității făcute de avocați sau formele de exercitare a profesiei în scopul atragerii clientelei.

Publicitatea nu include comunicările făcute de avocat în virtutea libertății sale de exprimare și în scopul apărării intereselor clientului sau a participării avocatului la o dezbatere cu privire la chestiuni de interes public.

Se mai reține că în relația cu mass-media avocatul își exercită libertatea de exprimare și are dreptul să intervină prin intermediul mass-media atunci când este

vorba de apărarea intereselor legitime ale clientului ori a profesiei de avocat. Avocatul care face declarații în mass-media sau moderează emisiuni cu tematică juridică sau altă tematică va trebui să respecte codul deontologic al profesiei.

Codul deontologic al avocatului român¹ cuprinde dispoziții care privesc atât **relația avocaților cu magistrații și alte autorități publice dar și dispoziții privind relația avocatului cu mass-media.**

Avocatul este obligat să manifeste respect și profesionalism față de magistrați și va pretinde același comportament din partea acestora. În comunicarea cu judecătorii și procurorii, avocații trebuie să aibă o conduită de abținere în legătură cu cauzele lor. Se mai arată ca nicio regulă deontologică aparținând unei autorități nu poate limita obligațiile avocatului de apărare a intereselor clientului prin toate mijloacele legitime, iar dacă normele procesuale sunt încălcate de către magistrați, avocatul poate obiecta în fața magistratului, precum și la instituțiile competente. Conflictele avocatului cu magistrații sau cu alte autorități publice trebuie aduse la cunoștința decanului baroului, care va decide dacă este cazul să fie luate măsuri și de către consiliul baroului.

Carta principiilor fundamentale ale avocatului european și Codul deontologic al avocaților europeni adoptate de Consiliul Barourilor și al Societăților de Drept din Europa (CCBE), acordă o atenție specială reglementării raporturilor avocatului cu magistratul în timpul ședințelor de judecată. Avocatul care pledează în fața tribunalelor este ținut să respecte regulile deontologice stabilite de acele instanțe, caracterul contradictoriu al dezbaterilor și să manifeste respect, considerație și bună credință față de magistrat, căruia nu trebuie să îi furnizeze în mod voit informații false sau să inducă instanța în eroare. Avocatul trebuie să pună interesul clientului mai presus de propriul său interes. Avocatul trebuie să păstreze o balanță corectă între respectul datorat legii și magistratului pe de o parte, și de a apăra interesul clientului, pe de altă parte.

Principiile de bază privind rolul barourilor adoptate de al 8-lea Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul deținuților, Havana, Cuba 1990 se referă pe larg la obligația autorităților, corelativ cu dreptul avocatului de a i se asigura posibilitatea să își îndeplinească toate funcțiile profesionale fără intimidare, piedică, hărțuire și nici să nu fie sancționat ori să fie amenințat cu urmărirea penală sau cu sancțiuni administrative, economice sau de altă natură pentru acțiuni în legătură cu îndatoririle profesionale precum și cu deontologia profesiei de avocat. În lumina acestor principii avocații beneficiază de imunitate civilă și penală pentru orice declarație relevantă făcută cu bună-credință în pledoariile scrise sau orale sau în aparițiile lor profesionale în fața unei instanțe, a unui tribunal sau a altei autorități juridice sau administrative. Autoritățile au obligația de a asigura avocatului

accesul la informații, dosare, documente relevante aflate în posesia autorităților, oferind și un timp rezonabil pentru consultarea lor.

Carta de la Torino cu privire la exercitarea profesiei de avocat în secolul 21, adoptată de Adunarea Generală a Uniunii Internaționale a Avocaților (UIA) la 27 octombrie 2002, reține că avocatul are dreptul de a exercita activitatea sa fără nici o restricție în totală imunitate profesională. Magistrații trebuie să recunoască rolul important al avocatului în cadrul dezbaterii judiciare, faptul că avocatul este un actor important în actul de justiție, garanția unui proces echitabil. La rândul său, avocatul este dator să adopte un comportament onorabil și demn față de magistrat și trebuie să militeze pentru ca independența magistraturii să fie asigurată.

Recomandarea nr. R(2000)21 asupra libertății de exercitare a profesiei de avocat, adoptată de Comitetul de miniștri ai statelor membre în Consiliul Europei din 25 octombrie 2000, reține printre principiile generale privitoare la libertatea de exercitare a profesiei de avocat că avocații trebuie să se bucure de libertatea de opinie, de exprimare, de asociere și în mod special de a avea dreptul să participe la dezbaterile publice referitoare la acte normative, administrarea justiției și de a formula opinii cu privire la reformele legislative.

Libertatea de exprimare – art. 10 din Convenția europeană a drepturilor omului include libertatea de opinie și de a primi sau a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a tine seama de frontiere. Acest drept fundamental în orice societate democratică este un drept relativ, poate fi supus unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, justificate de securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății, a moralei, a reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea informațiilor confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

În baza art. 20 din Constituția României, Convenția europeană face parte din dreptul intern, având aplicare directă. Articolul 1 din Convenție dispune în sensul că toate statele care au ratificat Convenția recunosc persoanelor care sunt sub jurisdicția lor drepturile și libertățile din Convenție, ceea ce dă dreptul fiecărui cetățean dreptul de a invoca Convenția în fața autorităților interne. Art. 46 din Convenție obliga statele să respecte întocmai hotărârile date de Curte împotriva lor, lucru care se realizează sub supravegherea Direcției de executări din cadrul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei.

Convenția și Jurisprudența Curții reprezintă un adevărat *jus commune* european în materie de drepturi și libertăți², iar efortul de a fi aplicat și respectat este în sarcina autorităților administrative și judiciare.

Curtea europeană a drepturilor omului a analizat un număr important de cauze care au ridicat probleme referitoare la libertatea de expresie în contextul procedurilor judiciare și au analizat statutul special al avocatului ca participant la actul de justiție.

Jurisprudență relevantă a Curții europene a drepturilor omului privind libertatea de expresie a avocatului

Cauza *Morice c Franța*³, 2015 judecată în Mare Cameră a oferit CtEDO ocazia de a formula o sinteză a principiilor libertății de expresie a avocaților pe baza jurisprudenței relevante a curții în aceasta materie.

În administrarea actului de justiție avocatul se bucură de un statut special, fiind un intermediar între justițiabili și instanțele de judecată și având un rol cheie în a asigura încrederea societății în activitatea instanțelor de judecată, care au o misiune fundamentală într-un stat de drept. Încrederea în sistemul judiciar, depinde în mod egal de încrederea pe care justițiabilii o au în capacitatea avocaților de a-i reprezenta în mod efectiv. Buna funcționare a instanțelor nu ar fi posibilă fără relații bazate pe respect reciproc între toți actorii din justiție, dar mai ales dintre avocați și magistrați.

Avocații sunt un corp de profesioniști independenți care au, pe de o parte, obligații privind conduita lor profesională care trebuie să se caracterizeze prin discreție, onestitate și demnitate, iar pe de altă parte, beneficiază de privilegii speciale care diferă de la un stat la altul. Avocatului îi este permis să formuleze opinii sau chiar să critice sistemul de justiție în ansamblul său, poate să formuleze puncte de vedere asupra mecanismelor procedurale în cadrul apărărilor formulate în susținerea poziției procesuale a clientului.

Curtea distinge între libertatea de exprimare a avocatului în pretoriu și în afara acestuia.

În fața instanței de judecată se recunoaște că libertatea de expresie a avocatului este în legătură cu dreptul clientului la un proces echitabil care permite un schimb de opinii libere, uneori chiar energice între părți, iar avocatul are datoria să își apere clientul „cu zel”. „Criticile tari” pot fi înțelese cu condiția să nu vizeze decât elementele ce țin de apărarea adversarului și conduita acestuia legată de proces. Nu pot fi criticate calități profesionale, personale ale adversarului.

Conduita în afara pretoriului poate fi analizată în contextul apariției avocatului la emisiuni tv sau intervenții în presă cu scopul de a oferi informații publicului.

Curtea a subliniat ca avocatul trebuie să respecte obligația de prudență cu privire la secretul anchetei/procesului. În egală măsură, avocatul nu poate fi ținut responsabil de modul în care a procedat jurnalistul ori pentru concluziile pe care acesta le-a tras în emisiune, în măsura în care avocatul nu a comentat decât elementele care erau deja făcute publice și pe care presa le știa.

Reclamantul din cauza *Morice c Franța* a fost condamnat penal și civil pentru afirmația ofensatoare făcută în fața unui jurnalist, la adresa unui procuror, acuzat ca a avut un comportament contrar principiilor de imparțialitate și loialitate. În opinia reclamantului, afirmația a fost făcută în legătură cu obligațiile sale de apărător al clienței sale, într-un caz complex, de larg interes pentru public, legat de decesul neelucidat al unui magistrat francez într-o țară africană. Curtea a reținut că afirmațiile se înscriau în cadrul unei dezbateri publice de mare interes care implica o largă recunoaștere a libertății de exprimare a avocatului, în paralel cu o marjă de apreciere foarte restrânsă pentru autorități. Analiza afirmațiilor reclamantului trebuia efectuată, luând în considerare contextul litigios care implica două state, mediatizarea intensă a cazului, dar și scopul urmărit de avocat, acela de a dezvălui serioase disfuncționalități ale sistemului judiciar. În opinia CtEDO afirmația avocatului nu era un atac prejudiciabil grav la adresa organelor judiciare, ci doar critici la adresa a doi magistrați exprimate într-un cadru de dezbatere de interes general referitor la funcționarea justiției franceze.

Condamnarea avocatului la o amendă de 4000 euro a fost considerată ca fiind o ingerință lipsită de proporționalitate care a încălcat art. 10 din CEDO.

Cauza *Nikula c Finlanda*⁴, 2002, aduce în fața CtEDO tot un caz de sancționare a unui avocat în urma unui diferend cu un procuror care a propus un martor, și a cărui audiere a fost contestată de avocata reclamantă din această cauză. Ea a depus un memoriu în care arata motivele pentru care mărturia acelei persoane, care era coacuzat în cauză, nu era justificată, iar atitudinea procurorului era criticată sever. Martorul propus a fost audiat. Procurorul acuzat a depus o plângere împotriva avocatei pentru calomnie iar Curtea de apel a condamnat-o pentru calomnie neintenționată și a aplicat o amendă de 716 euro, 505 euro daune interese către procuror și 1345 euro cheltuieli de judecată. Recursul promovat a înlăturat răspunderea penală, dar a menținut obligația la plată de daune. Curtea a reținut că faptele s-au derulat în cadrul procedurii judiciare și a fost vizată strategia procurorului în acuzarea clientului reclamantei și modul în care și-a îndeplinit atribuțiile procurorului. În acest context CtEDO a fost de părere că trebuiau

tolerate afirmațiile avocatei de către instanțele de judecată care au analizat plângerea procurorului. Măsura de sancționare chiar și diminuată nu a răspuns unei nevoi sociale și nu a fost proporțională cu scopul urmărit, drept pentru care s-a încălcat art. 10 din CEDO.

Cauza Schopfer c Elvetia⁵, 1998. Reclamantul a organizat la cabinetul său de avocat o conferință de presă în care a făcut mai multe afirmații defăimătoare la adresa reprezentărilor cantonului Lucerne, susținând că legile erau încălcate de mulți ani, totul în contextul arestării unui client. Reclamantul fusese deputat cantonal iar conflictul său cu personalul de la prefectură era vechi. A doua zi, mai multe ziare locale au publicat articole în care relatau „*un tânăr arestat fără mandat? un avocat din baroul Lucerne acuză Prefectura de încălcarea legii*”. A urmat un schimb de comunicate între autoritățile locale administrative și judiciare și avocat. Comisia de disciplină de la baroul din care făcea parte reclamantul s-a sesizat și a constatat că prin acțiunile sale a ridicat mai multe probleme de deontologie profesională, respectiv a încălcat obligația de discreție referitoare la procedura judiciară în care era implicat clientul său, precum și regulile de publicitate ale baroului. Persoanele vizate de la prefectură au formulat o plângere la barou împotriva avocatului. Comisia de disciplină a decis sancționarea avocatului pentru încălcarea codului deontologic și a aplicat o amendă de 500 franci elvețieni. S-a reținut încălcarea obligației de discreție și săvârșirea de acte de publicitate clandestină cu scopul de a promova activitatea sa de avocat în detrimentul interesului clientului. Motivarea CtEDO reține că prin art. 10 este asigurată protecția dreptului la liberă exprimare inclusiv pentru avocați care au în mod necontestat dreptul de a se pronunța public asupra modului în care funcționează sistemul judiciar. Critica exprimată de avocați trebuie să nu depășească anumite limite și trebuie să păstreze un echilibru între diversele interese aflate în joc: *) dreptul publicului de a fi informat asupra realităților din domeniul judiciar, **) imperativul unei bune administrări a justiției ***) asigurarea demnității profesiei de avocat⁶. CtEDO mai arată că autoritățile naționale sunt mai bine plasate și pot aprecia asupra intereselor amintite mai sus, ele bucurându-se de o marja de apreciere cu privire la caracterul necesar al sancțiunilor aplicate.

Curtea a ajuns la concluzia ca articolul 10 din CEDO nu a fost încălcat, având în vedere tonul și gravitatea susținerilor făcute publice printr-o conferință de presă, afirmațiile sale aveau un caracter prea general, dar și pentru că reclamantul a exprimat în public critici referitoare la o procedură penală pendinte.

Cauza Casado Coca c Spania⁷, 1994. Reclamantul era avocat într-o localitate de lângă Barcelona, și în mod regulat publica anunțuri publicitare în diverse reviste spaniole și trimitea către diverse societăți comerciale locale scrisori oferindu-și serviciile. Începând cu anul 1982 anunțurile sale erau de dimensiuni foarte mari, ocupând cca 1/3 din pagina unei reviste, fiind menționate numele, profesia și datele de contact. Baroul din care făcea parte i-a aplicat succesiv în 1981 și 1982, 1983 sancțiuni cu avertisment. Ultima măsură, a fost contestată și avocatul a susținut că scopul anunțurilor era de a informa publicul și că prin măsura luată i se încalcă dreptul constituțional privitor la libertatea de exprimare. Tribunalul a respins plângerea, motivând că anunțurile vizau publicitatea cabinetului de avocat și nu era o simplă comunicare de informații către public. Soluția a rămas definitivă în calea de atac, motivându-se că restrângerea dreptului de a face publicitate cabinetului de avocat viza un scop legitim, și anume protejarea liberei concurențe și interesul clienților.

CtEDO a reținut în primul rând că art. 10 din CEDO este aplicabil, întrucât libertatea de expresie este recunoscută tuturor, fără a se distinge după scopul lucrativ sau non-profit al unei activități. Comunicarea nu este limitată doar la informații, incluzând atât expresia artistică, dar și informații cu caracter comercial, inclusiv mesaje publicitare. Anunțurile avocatului în forma în care erau publicate aveau un clar scop de publicitate a cabinetului de avocat.

Libertatea de exprimare este prin definiție un drept relativ, iar ingerința este permisă cu condiția să îndeplinească anumite condiții” sa fie prevăzută de lege, să răspundă unui scop legitim și unui interes general, măsura luată/ingerința să fie necesară într-o societate democratică.

Ingerința în cazul de față era reprezentată de măsura de sancționare luată de Barou împotriva avocatului. Deși erau unele probleme privind succesiunea în timp a legilor spaniole, s-a reținut ca exista o bază legală care justifica avertismentul luat de Barou. Scopul măsurii a fost acela de a proteja profesia de avocat. În calitatea lor de participanți la actul de justiție, avocații trebuie să manifeste discreție, onestitate și demnitate în conduita lor, iar limitările prevăzute de legea spaniolă din anii 1980-1990 privind publicitatea formelor de organizare a avocaturii își găseau justificare în această viziune tradițională a rolului avocatului. Curtea a reținut ca Baroul a acționat în sensul prevăzut de legea spaniolă. Reclamantul a susținut că măsura nu era necesară într-o societate democratică, că trebuia să i se recunoască dreptul de a face publicitate la fel ca oricărui alt cetățean și că atare, măsura a fost lipsită de proporționalitate.

Guvernul spaniol a răspuns ca avocații, fiind participanți la actul de justiție, au un statut special, iar activitatea lor nu poate fi una pur-comercială. S-a recunoscut totuși ca în practica comună a barourilor europene se constată, chiar și la acea dată, o îndepărtare de la aceasta viziune tradițională asupra profesiei de avocat.

Curtea a reținut ca publicitatea are scopul de a permite cetățenilor de a cunoaște serviciile care se oferă în acest domeniu, iar măsurile de restricționare au scopul de a împiedica concurența neloială și publicitatea înșelătoare. S-a constatat că legea spaniolă permitea publicitatea, dar cu respectarea unor reguli clare, pe care reclamantul nu le-a respectat. Statutul special al avocatului în îndeplinirea justiției, rolul sau de intermediar între tribunale și justițiabili justifică normele de conduită impuse de barouri, membrilor lor, inclusiv în ce privește publicitatea avocatului.

Reglementarea profesiei de avocat diferă de la o țară la alta și în raport de tradițiile culturale iar schimbările care au loc în societate, rolul crescând al media, impun măsuri de adaptare pe care autoritățile naționale le înțeleg mai bine decât o curte internațională.

Curtea a ajuns la concluzia ca măsura luata de barou nu a încălcat art. 10 din CEDO.

Cauza Mor c Franța⁸, 2012. Reclamanta era avocată într-o localitate din Franța și a depus o plângere penală în numele unui client pentru ucidere din culpă a unui copil ca urmare a unor complicații survenite în urma vaccinării cu vaccinul contra hepatitei B. În cadrul anchetei s-a dispus o expertiză care a evidențiat grave disfuncționalități în sistemul de sănătate francez și pe baza căreia instanța a dispus confiscarea întregului lot de vaccinuri. Avocata a exprimat opinii în numele clientului său, care erau citate în presă și care făceau referire la raportul de expertiză. Societatea farmaceutică care distribuia vaccinul a formulat în anul 2002 o plângere penală împotriva avocatei pentru divulgarea secretului profesional. Prin hotărâre dată la 11 mai 2007 avocata a fost condamnată pentru fapta de a fi divulgat presei elemente din conținutul raportului de expertiză. Având în vedere timpul îndelungat care trecuse, nu a fost angajată răspunderea penală, ci doar cea civilă, iar avocata a fost obligată să plătească societății farmaceutice suma simbolică de 1 euro. Hotărârea a rămas definitivă în căile de atac cu motivarea ca măsura se justifica din considerente de ordine publică, obligațiile avocaților de a nu divulga secretul urmăririi penale, asigurând buna funcționare a justiției.

Analizând ingerința reprezentată de condamnarea în civil a avocatei, CtEDO arată că sancțiunea era întemeiată pe un text de lege care proteja păstrarea secretului urmăririi penale și că avocații aveau obligații clare

sub acest aspect. Scopul măsurii era legitim pentru protejarea intereselor care erau în joc, pe de parte respectarea prezumției de nevinovăție a persoanelor anchetate, iar pe de alta parte, administrarea justiției și secretul anchetei penale.

Analizând condiția proporționalității măsurii, CtEDO arată ca autorul divulgării raportului de expertiză către presă nu fusese identificat. Avocata nu a fost condamnată pentru a divulga documentul ce conținea raportul de expertiză, ci pentru ca a oferit presei informații care erau conținute în raportul de expertiză. În presa apăruseră și anterior articole pe subiectul în discuție iar prin întrebările pe care jurnaliștii le-au adresat avocatei se dovedise că raportul de expertiză era deja cunoscut publicului. Curtea a constatat încălcarea art. 10 din CEDO.

Cauza Amihalachioaie c Moldova⁹, 2004. Reclamantul era președintele Uniunii avocaților din Moldova și a fost sancționat pentru opinii exprimate în presă prin care critica o soluție de admitere a unei excepții de neconstituționalitate.

Legea organizării profesiei de avocat din Moldova impunea ca toți avocații să fie afiliați la Uniunea avocaților din Moldova, iar aceasta prevedere a fost atacată la Curtea Constituțională. Excepția a fost admisă și s-a constatat că prevederea era neconstituțională.

Avocatul a declarat în presă că o asemenea soluție va aduce anarhie în sânul profesiei și s-a întrebat retoric dacă Curtea Constituțională este constituțională. Pentru declarațiile făcute, Curtea Constituțională a aplicat avocatului o amendă în sumă de cca 36 euro.

CtEDO a constatat în acest caz încălcarea art.10 din CEDO cu motivarea ca ingerința a fost prevăzută de lege și urmarea un scop legitim, acela de a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești. Cât privește condiția ca măsura luată să fie „necesară într-o societate democratică” curtea a reținut că afirmațiile reclamantului s-au referit la o chestiune de interes general și că ele s-au înscris în cadrul unei polemici aprinse declanșate printre avocați de o hotărâre a Curții Constituționale cu privire la statutul profesiei de avocat și care punea capăt organizării avocaților într-o structură unică -Uniunea Avocaților din Republica Moldova, al cărei președinte era reclamantul.

Curtea a considerat ca afirmațiile nu puteau fi calificate nici grave și nici injurioase iar sensul lor a fost schimbat, încât reclamantul nu poate fi considerat responsabil de tot ceea ce figura în „interviul” publicat.

Curtea subliniază că deși amenda de 360 de lei reprezintă o sumă modestă, demonstrează intenția de a pedepsi reclamantul, Curtea Constituțională aplicând o amendă aproape de maximumul prevăzut de lege.

Curtea estimează că restrângerea libertății de exprimare a reclamantului nu a constituit „o necesitate socială imperioasă” și că autoritățile naționale n-au prezentat motive „pertinente și suficiente” pentru a o justifica.

Cauza *Kyprianou c Cipru*¹⁰, 2005, judecată în Mare Cameră. Reclamantul era avocat de 40 de ani în Baroul din Nicosia, în trecut ocupase și funcția de Procuror General.

La data de 14 februarie 2001 în timpul audierii unui martor într-un proces de omor, în fața unui tribunal penal, instanța l-a întrerupt, chiar după ce avocatul puse o întrebare martorului. Instanța a afirmat că interogatoriul era prea detaliat. Reclamantul a răspuns că va întrerupe șirul întrebărilor, apoi a continuat, solicitând clientului să îi permită să se retragă din proces, apreciind intervenția instanței drept o critică față de modul în care își făcea apărarea. Curtea a intervenit și a considerat că avocatul nu se putea retrage în acel moment. Schimbul de afirmații avocat/complet de judecată a continuat, avocatul fiind tot mai supărat, iar în final instanța a considerat atitudinea, afirmațiile, tonul, vocea avocatului ca întrunind condițiile faptei de „*sfidare a curții*” și a dispus pedeapsa cu închisoarea pentru cinci zile și o amendă de cca 130 de euro. Avocatul a fost reținut pe loc. Recursul avocatului a fost respins cu motivarea că avocatul a creat o atmosferă tensionată și că a avut o atitudine lipsită de respect la adresa tribunalului, că nu și-a cerut scuze nici în fața tribunalului, nici în fața instanței de recurs.

În analiza cauzei, CtEDO a reținut că în sistemul *common law*, existent și în Cipru, legea permite în cazul perturbării ședinței de judecată să fie dispuse măsuri imediate, spre deosebire de sistemele de drept civil unde competența de soluționare este diferită.

Cauza ridică în primul rând o problemă de imparțialitate, iar CtEDO a decis că tribunalul care a dispus sancționarea avocatului nu a fost un tribunal imparțial.

Reclamantul s-a plâns în fata CtEDO și în raport de art. 10 din CEDO. Pedeapsa cu închisoarea pe care avocatul a ispășit-o parțial constituie o ingerință prevăzută în legea cipriotă, iar scopul ei era acela de a garanta autoritatea puterii judecătorești. Curtea a analizat pe larg și cea de a treia condiție a ingerinței, dacă măsura era necesară într-o societate democratică.

Curtea a reținut că încrederea cetățenilor în actul de justiție depinde de încrederea pe care justițiabilul o are în capacitatea avocatului de a-i asigura o reprezentare efectivă. Situația din această cauză ridică o problemă atât pentru libertatea de expresie a avocatului, dar mai ales asupra dreptului la un proces echitabil al

clientului. Dacă avocatul se simte îngrădit în posibilitatea sa de a susține pledoaria, de a alege strategii procedurale, dacă există orice element de descurajare a avocatului din partea instanței de judecată, caracterul echitabil al procesului și implicit calitatea apărării sunt afectate.

În cauza de față, atitudinea avocatului a fost provocată de modul în care instanța a intervenit, fiind deranjată de maniera prea detaliată a avocatului de a pune întrebări martorului, într-un proces de omor. Curtea a reținut că sancțiunea aplicată avocatului a fost vădit lipsită de proporționalitate corelat cu lipsa de echitate a procedurii de aplicare a sancțiunii. Concluzia a fost ca tribunalul penal nu a reușit să păstreze un echilibru între necesitatea de a garanta autoritatea puterii judecătorești și cea de a respecta libertatea de exprimare a avocatului, ca urmare art. 10 a fost încălcat.

Concluzii

Independența avocatului este condiția pentru ca acesta să poată efectua o apărare eficientă și lipsită de compromisuri.

Libertatea de exprimare a avocaților nu poate fi asimilată cu libertatea de exprimare a jurnaliștilor, dat fiind misiunea diferită pe care fiecare o îndeplinește în societate. Jurnalistul este văzut drept un martor neutru care are sarcina de a informa publicul asupra problemelor de interes general, inclusiv cu privire la modul în care se administrează justiția. Avocatul, în schimb, este partener și participant direct la înfăptuirea justiției¹¹.

Avocații dispun de o „libertate de rang secundar”¹² comparativ cu jurnaliștii, iar CtEDO s-a arătat în mod particular atentă la limitele libertății de exprimare a apărătorilor. Judecătorii CtEDO apreciază ca libertatea de exprimare a avocatului trebuie exercitată în așa fel încât să rămână compatibilă cu contribuția datorată de avocați pentru asigurarea și păstrarea încrederii în serviciul public de justiție.

Dat fiind poziția centrală pe care avocații o au în administrarea justiției, este necesar ca avocații să contribuie la buna funcționare a justiției și la întărirea încrederii publicului în justiție¹³.

Garanțiile care asigură libertatea de expresie a avocatului pot fi puse în legătură cu garanțiile referitoare la dreptul la apărare a acuzatului din procesul penal. Caracterul practic și efectiv, și nu teoretic sau formal al asistentei juridice este asigurat doar dacă avocatul poate să își exercite în mod liber și independent profesia sa. Totodată caracterul efectiv al asistentei juridice acordate în materie civilă nu ar putea fi asigurat dacă avocatul nu ar putea să aleagă independent modul

în care decide administrarea probelor și își concepe strategia de apărare în dosar.

„Imunitatea de roba” este o forma de protecție care asigură libertatea de exprimare a avocatului care trebuie să fie independent în a aprecia caracterul util și concludent al unui mijloc de proba, fără să fie descurajat de o potențiala sancțiune penala sau acțiune civila pentru condamnarea sa la plata de daune.

Libertatea avocatului care trebuie să își exercite profesia fără piedici este unul din elementele esențiale pentru orice societate democratică și o condiție prealabilă a aplicării efective a Convenției europene a drepturilor omului¹⁴.

Independența avocatului nu poate fi asigurată fără garantarea libertății sale de exprimare.

Iar libertatea de exprimare a avocatului poate fi analizată drept un veritabil indicator asupra modului în care se asigură respectarea drepturilor omului în societate¹⁵:

aprilie 2023

NOTE

¹ Codul deontologic al avocatului român a fost aprobat prin Hotărârea Consiliului UNBR nr. 268/2017.

² *La mise en œuvre interne de la Convention européenne des droits de l'homme*, sous la coordination de Jaques Velu et Pierre Lambert, Edition du Jeune Barreau de Bruxelles, 1994, p. 15.

³ Cauza *Morice c Franta*, cererea nr. 29 369/10, Mare Camera din 23 aprilie 2015.

⁴ Cauza *Nikula c Finlanda*, 2002, cererea nr. 31611/96, din 21 martie 2002.

⁵ Cauza *Schopfer c Elvetia*, 1998, cererea nr. 56/1997/840/1046.

⁶ Michele de Salvia, *Compendium de la CEDH*, Jurisprudence 1960 à 2002, Les principes directeurs de la jurisprudence relative à la Convention européenne des droits de l'homme, p. 507.

⁷ Cauza *Casado Coca c Spania*, 1994, cererea nr. 15450/89

⁸ Cauza *Mor c Franta*, 2012, cererea nr. 28198/09.

⁹ Cauza *Amihalachioaie c Moldova*, 2004, cererea nr. 60115/00.

¹⁰ Cauza *Kyprianou c Cipru*, 2005, cererea nr. 73798/01.

¹¹ Ghid privind aplicarea art. 10 din Convenția europeană a drepturilor omului, versiunea în limba franceză revizuită în 2022 p. 88. https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_10_ROM.pdf.

¹² Jean Francois Renucci, *Traité de droit européen des droits de l'homme*, L.G.D.J., 2007 p. 188.

¹³ Corneliu Bîrsan, *Convenția europeană a drepturilor omului*, comentariu pe articole, vol. 1, Ed. C.H. Beck, 2005, p. 753.

¹⁴ Fostul Președinte al EtCHR, Guido Raimondi a ținut un discurs cu ocazia începerii cursurilor Școlii de formare a avocaților din Baroul Paris promoția 2016-2017 https://echr.coe.int/Documents/Speech_20160105_President_Raimondi_Ecole_Barreaux_Paris_FRA.pdf.

¹⁵ CtEDO a deschis anul judiciar 2023 cu un seminar având ca tema „Protejând drepturile omului, judecătorii apără democrația”, ocazie cu care au fost susținute mai multe discursuri. Unul dintre ele a fost ținut de către Susanne Baer, judecător la Curtea Constituțională Federală a Germaniei. Tema discursului a fost „Libertatea de exprimare și democrația” https://echr.coe.int/Documents/Speech_20230127_Baer_JY_ENG.pdf.

PARTEA A II-A

LUCRĂRI PREMIATE ÎN CADRUL CELEI DE A TREIA EDIȚII A CONCURSULUI DESTINAT TINERILOR AVOCAȚI, CU TEMA: „PERSPECTIVELE PROFESIEI DE AVOCAT ÎN CONTEXTUL TENDINȚELOR EUROPENE”

1. Triunghiul Bermudelor. Avocatura în era digitală –” tendințele marketingului – deontologie (Av. Gabriel-Valeriu Pașcui, Baroul Cluj) PREMIUL I
2. Regândirea dreptului la un avocat ca o nevoie socială de bază (Av. Răzvan-Alexandru Mărginean, Baroul Cluj) PREMIUL al II-lea
3. Inteligența artificială (ChatGPT) în sprijinul profesiei de avocat (Av. Andrei-Sebastian Murariu, Baroul București) PREMIUL al III-lea
4. Inteligența artificială și blockchain-ul. Tendințe și oportunități pentru avocatul european (Av. Răzvan Obârșie, Baroul Timiș) Mențiune Specială
5. Considerații privind posibilitatea dezvoltării unei noi nișe profesionale în contextul adoptării Legii privind protecția avertizorilor în interes public (Av. Raluca-Andreea Mocanu, Baroul București) Mențiune Specială
6. Consecințele tendințelor de reglementare a noțiunii de „profesie liberală” în Uniunea Europeană asupra profesiei de avocat (Av. Vlad Ștefan, Baroul București) Mențiune Specială
7. Imuabilitatea unei schimbări: perspectivele avocaturii între tradiționalism și digitalizare (Av. Amallya Elena Istrate, Baroul București) Mențiune Specială
8. Strategii de digitalizare a avocaturii în statele europene (Av. Oana-Maria Neghină, Baroul Dolj) Mențiune Specială
9. Provocări contemporane ale eticii și deontologiei avocațiale (Av. Andreea Mădălina Nicu, Baroul Dolj) Mențiune Specială
10. Finanțarea de către terți a litigiilor. Impactul atenției europene asupra profesiei de avocat în România (Av. Yarina Laufer, Baroul București) Mențiune Specială
11. Finanțarea litigiilor de către terți - o perspectivă asupra profesiei de avocat (Av. Alexandru Șerpe, Baroul București) Mențiune Specială
12. Reflexiile tendințelor viitoare asupra pieței avocaturii. Beneficii și provocări (Teodora Parolea-Moga, Baroul Sibiu) Mențiune Specială
13. Mecanisme de asigurare a ajutorului public judiciar pentru a asigura accesul efectiv la instanță în materie civilă. Drept comparat (Av. Anastasia Irina Mihale, Baroul București) Mențiune Specială
14. Evoluția jurisprudenței europene cu privire la profesia de avocat. Momente cheie (CJUE și CtEDO) (Av. Alexandra-Silvia Stoicescu, Baroul București) Mențiune Specială
15. Avocatul – „Călăuză” către „zona” justiției (Av. Călina Bichescu, Baroul București) Mențiune Specială
16. Tendințele pieței avocaturii – evoluția dreptului mediului la nivel național și european (Av. Stagiari Cristea Elisa – Florentina, Baroul București) Mențiune Specială

TRIUNGHIIUL BERMUDELOR. AVOCATURA ÎN ERA DIGITALĂ – TENDINȚELE MARKETINGULUI - DEONTOLOGIE

Avocat Gabriel-Valeriu Pașcui
Baroul Cluj

Rezumat

„Triunghiul Bermudeilor” prezintă legătura avocaturii digitalizate cu marketingul și deontologia. Adaptarea la noile provocări și transformarea profesiei cu scopul de a asimila toate schimbările survenite ridică numeroase semne de întrebare: Cum se va adapta profesia juridică „sindromului” de digitalizare continuă? Care sunt perspectivele în cadrul profesiei de avocat? Afectează digitalizarea profesiei domeniul publicității/marketingului? Care sunt consecințele digitalizării și a perspectivelor de marketing asupra deontologiei? Poate fi considerat un Cod deontologic precursorul unei liberalizări a marketing-ului profesiei de avocat?

Cuvinte-cheie: marketing, publicitatea avocaturii, digitalizare, deontologie, dreptul tehnologiilor

Introducere și motivul alegerii temei cercetate

Perspectivile profesiei de avocat atât în plan național, dar cu precădere în plan european sunt fundamentate în jurul evoluției tehnologice, marcate de evoluții digitale semnificative. Puntea de legătură din cadrul profesiei de avocat se realizează prin conceptul și dezideratul de digitalizare continuă¹.

Titlul ales este unul inedit și extrem de sugestiv din perspectivă simbolică.

Pe de o parte, *triunghiul*, figură geometrică care sugerează legătura indisolubilă (reunirea segmentelor) dintre laturile acestuia. Fiecare triunghi are trei laturi, așa cum este și ipoteza din cazul de față, sugerând legătura dintre: digitalizarea avocaturii – tendințele marketing-ului – deontologie.

Pe de altă parte, *Bermudele* sugerează misterul indescifrabil din zona Triunghiului Bermudeilor, unde au dispărut un număr semnificativ de aeronave.

În fine, în opinia noastră, Triunghiul Bermudeilor ilustrează perfect legătura avocaturii digitalizate cu marketingul și problemele deontologice care sunt într-o continuă dezbateră. Practic, unul din obiectivele studiului nostru va fi determinarea tipului de triunghi, în funcție de „laturile” acestuia: echilateral sau isoscel?

Adaptarea la noile provocări și transformarea profesiei cu scopul de a asimila toate schimbările survenite ridică numeroase semne de întrebare, dintre care amintim cronologic și neexhaustiv:

i. Cum se va adapta profesia juridică „sindromului” de digitalizare continuă?

ii. Care sunt perspectivele în cadrul profesiei de avocat?

iii. Afectează digitalizarea profesiei domeniul publicității/marketingului?

iv. Care sunt consecințele digitalizării și a perspectivelor de marketing asupra deontologiei?

v. Exista posibilitatea uniformizării normative prin crearea unui Cod deontologic care să reglementeze *expressis verbis* ipoteza publicității/marketingului profesiei?

vi. Poate fi considerat un Cod deontologic precursorul unei liberalizări a marketing-ului profesiei de avocat?

vii. Liberalizarea profesiei de avocat din perspectiva publicității va avea repercusiuni pozitive sau negative asupra percepției clienței și asupra imaginii de ansamblu a profesiei?

Desigur, acestea sunt doar o parte din întrebările la care vom răspunde în cuprinsul acestei cercetări cu scopul de a contura o umilă părere asupra importanței publicității profesiei de avocat.

Urmărim nu doar să răspundă la acest gen de întrebări, ci și să avem o perspectivă modernă, în care digitalizarea este un aspect cheie, care în domeniul marketing-ului va juca un rol hotărâtor.

Considerăm importantă digitalizarea avocaturii și implementarea în marketingul avocațial, dar acest aspect să se facă, astfel cum îndemna un ilustru autor,

„cu respectarea identității juridice și a tradițiilor românești” și cu „evitarea împrumuturilor străine care favorizează, «forme fără fond» și absența din ecuația juridică a «datului» realității românești”.

În fine, oricât de mare ar fi impactul inteligenței artificiale și al digitalizării asupra avocaturii și asupra publicității profesiei, avocatul și modalitățile clasice de promovare nu vor cădea în desuetudine. În definitiv, ne vom ralia părerii expuse în doctrină de către autori consacrați, care afirmă că „*un stat democratic nu a fost și nu este de conceput fără avocați*”.

Referitor la structură, vom avea **trei mari capitoare** (cu respectarea simbolismului triumphiului) care vizează partea de digitalizare a avocaturii, marketingul avocaturii și aspecte deontologice.

1. Latura digitalizată a avocaturii

Așa cum am anticipat încă din partea introductivă, întregul demers este structurat în jurul conceptului de avocatură digitalizată, perspectivă actuală și de viitor ca bază a piramidei evoluției legislative. Avocatura de mâine comportă puține asemănări cu avocatura de astăzi, avocații aflându-se la o răscruce de drumuri datorită schimbărilor radicale ale tehnologiei care au un impact semnificativ asupra pieței juridice⁴.

Avocatul ar trebui să se străduiască să creeze soluții care să abordeze avalanșa de probleme juridice cauzate de noile tehnologii. Clienții se așteaptă ca avocații să fie capabili să ofere consultanță în ceea ce privește ramificațiile juridice ale fiecărei situații concrete. Luarea în considerare a tehnologiei în această ecuație este o extensie logică. Cel mai adesea, tehnologia nouă poate fi derutantă pentru un avocat, dar un client nu va trece cu vederea lipsa de pregătire a avocatului sub acest aspect.

În esență, mijloacele de contact și comunicare tradiționale au fost aspru erodate de popularitatea dispozitivelor tehnologice și de internet. Vom pleca de la premisa că avocații care deslușesc cu iscusință nodul Gordian al internetului și îl folosesc ca o „armă de luptă” ar putea fi mai dezirabili pentru clienții din sfera *tech law*. Totuși, pericolul și tentațiile îl va face pe avocat să rămână responsabil față de corpul profesional⁵.

Considerăm că evoluțiile tehnologice marcate de digitalizarea perpetuă reprezintă un bun prilej pentru tinerii avocați care găsesc o piață juridică mai puțin stabilă și previzibilă decât înainte de revoluția tehnologică. Vestea bună este că pentru majoritatea dintre noi, această perioadă este singura pe care am cunoscut-o astfel, în timp ce restul profesiei se străduiește să se orienteze.

Așa cum observa un reputat autor de peste ocean, schimbul „seismic” din piața avocaturii înseamnă că avocații și firmele de avocatură trebuie să se adapteze progresului tehnologic și gândirii critice⁶.

Înainte de a ajunge la rolul digitalizării asupra marketing-ului profesiei va trebui să identificăm concret care sunt beneficiile, problemele și eventualele pericole aduse de automatizare/tehnologie.

Procesul de digitalizare ar putea avea drept consecință **deprofesionalizarea avocaturii**. Totuși, indiferent de context, conceptul dominant este și va rămâne **încrederea**. Întrebarea care se ridică este cât de mult digitalizarea profesiei de avocat oferă încredere în rândul populației și care ar fi elementele de nesiguranță?

În primul rând, **digitalizarea duce la o intensificare a competiției interne**. Din punct de vedere sociologic s-a opinat că îndeplinirea anumitor sarcini necesită cunoștințe de specialitate și o pregătire îndelungată care formează experiența⁷. O viziune optimistă asupra digitalizării ar implica faptul că orice sarcină care este considerată de rutină ar putea fi înlocuită de tehnologii. În al doilea rând, intensificarea competiției interne poate fi coroborată și cu faptul că aceasta va avea ca rezultat și ca cerință o serie de **competențe ridicate pentru avocați**. Legătura de cauzalitate dintre intensificarea competiției interne și competențele ridicate ale avocaților va fi benefică în primul rând pentru clientelă, care va câștiga atât direct cât și indirect.

Un punct de plecare este acela că, în general, este mai ușor pentru societățile mari, spre deosebire de cele mai mici, să dispună de suficiente resurse financiare pentru a implementa digitalizarea, aspect care le va propulsa în avangarda automatizării. De exemplu, pachetul de instrumente juridice bazate pe inteligență artificială îmbunătățește în mod ideal calitatea și viteza cu care pot fi furnizate anumite servicii juridice. Acest lucru înseamnă că firmele de avocatură de dimensiuni medii și, în special, cele mari pot oferi mai eficient servicii clienților mai mici. Acest lucru este problematic pentru firmele de avocatură mici și pentru cabinetele individuale.

În al treilea rând, o altă semnificație a digitalizării se referă la **codificarea și legiferarea acesteia**. Raportat la dinamica profesiei de avocat, o tendință actuală tot mai des întâlnită și care are adesea rol de *uzurpator* este sectorul **start-up-urilor din domeniul tehnologiei juridice**. În esență, concurența adesea nelocală provenită din partea start-up-ului care ar putea oferi un serviciu mai ieftin sau cu o transparență mai mare a costurilor reprezintă o provocare asiduă.

Supunem așadar atenției faptul că Start-up-urile din domeniul juridic vor putea afecta grav sectorul cabinetelor individuale și a firmelor mici care, deși nu vor fi

înlocuite, vor fi afectate prin faptul că munca oferită de platforme le va devaloriza, start-up-ul oferind transparența prețurilor și controlul accesului la piața juridică⁸.

În aceeași ordine de idei, pentru avocați, ideea amenințătoare conform căreia computerele nu numai că vor compila cercetările juridice, ci vor prezenta și soluțiile, nu mai este o noțiune îndepărtată. Având în vedere progresele în domeniul inteligenței artificiale, ideea unei strategii juridice elaborate de calculator nu mai este doar science-fiction. Un avocat cu adevărat „robotizat” nu fost creat încă, dar a nega *de plano* această posibilitate este în opinia noastră o părere hazardată și ignorantă⁹.

Confruntarea tot mai aprigă dintre avocat și tehnologiile tot mai avansate trebuie să aibă ca obiectiv o profesie juridică aptă să se concentreze asupra viitorului și asupra modului în care poate adopta comportamentul adecvat pentru a se sincroniza cu provocările constante și cu inovația¹⁰.

Vom încheia capitolul cu o întrebare la care considerăm că doar cititorul poate oferi un răspuns: care vor fi sarcinile de bază ale avocatului, la ce trebuie să se aștepte acesta și cum poate utiliza digitalizarea pentru progres?

2. Tendințele marketingului în avocatură

Dacă în capitolul debutant am analizat latura digitalizată actuală și viitoare a avocaturii, în prezentul capitol vom intra în analiza punctului culminant al cercetării, tendințele marketingului în raport de digitalizarea profesiei. Percepția avocaților asupra publicității profesiei de avocat a devenit adesea un „miraj” la limita deontologică, astfel că atât legislația europeană cât și cea internațională a identificat principalele probleme.

Din perspectiva structurii capitolului și datorită complexității problemei, ne vedem nevoiți să ne rezumăm doar la identificarea câtorva aspecte relevante sub aspectul provocărilor actuale și viitoare. În partea de debut vom prezenta **retrospectiva publicității profesiei de avocat**, iar ulterior vom trata o problemă de actualitate și în dreptul românesc, **utilizarea cuvintelor cheie (keywords) în scopul publicității**.

2.1. Retrospectiva publicității profesiei de avocat

Pentru a evita neregularitățile, neconformitățile și indeciziile care pot apărea în viitor, opinăm că este imperioasă cunoașterea istoricului publicității profesiei de avocat. Inițial, publicitatea profesiei de avocat a fost interzisă. Prima apariție semnificativă a unui act care să reglementeze problema a venit odată cu, adoptarea

Codului de conduită pentru avocați în Uniunea Europeană (Codul CCBE), care permitea publicitatea profesiei de avocat¹¹.

Alte acte normative relevante sunt: *Lawyers # Directive*¹² și *Diploma Directive*¹³ acestea determinând multe state membre să reanalizeze normele de practică și codurile de conduită pentru profesiilor juridice, renunțându-se la normele tradiționale care interzic publicitatea avocaților.

Pentru a facilita furnizarea de servicii, astfel cum este prevăzut în *Lawyers Directive*, CCBE a adoptat Declarația de la Perugia în 1977 unde era reglementată chestiunea publicității profesionale. Aceasta statuează că „*avocaților le este interzis să își facă publicitate personală pentru ei înșiși sau să facă reclamă pentru afaceri*”. Totuși, nu exista o uniformizare legislativă.

Codul CCBE a fost considerat un cod de etică și un cod care reglementează modalitatea de soluționare a conflictului de legi. Deși a fost modificat în 1998, acesta a rămas oarecum intact. În esență, modificările vizau publicitatea personală și interdicția de a o utiliza cu excepția cazurilor în care este permisă. Termenul de publicitate personală acoperă toate formele de exercitare a profesiei și variază în funcție de orientarea statelor membre¹⁴.

O modificare importantă a Codului a fost realizată la 6 decembrie 2002, când s-a stabilit că un avocat are dreptul de a informa publicul cu privire la servicii, cu condiția ca informațiile să fie corecte, să nu fie înșelătoare și să respecte obligația de confidențialitate și a altor valori fundamentale ale profesiei. Totodată, publicitatea personală a unui avocat în orice formă de mass-media cum ar fi presa, radioul, televiziunea, prin comunicare electronică sau în alt mod este permisă în măsura în care aceasta respectă cerințele inițiale.

Ajungând mai aproape de vremurile actuale, relevant este *Ghidul CCBE privind utilizarea platformelor online de către avocați (iunie 2018)*¹⁵ și *Regulamentul UE) 2019/1150*¹⁶, ambele aducând actualizări importante și în acord cu evoluția tehnologică. În România, a fost adoptată *Hotărârea U.N.B.R. nr. 195 10-11 septembrie 2021*, pe care o vom trata în capitolul final.

2.2. Utilizarea cuvintelor cheie (keywords) în scopul publicității

Am înțeles să tratăm situația *keywords* datorită problemei pe care aceasta o cauzează în abordarea publicității avocaților, soluțiile oferite de Barouri nefiind adesea uniformizate. Desigur, problema nu este una nouă, doctrina de drept comparat din țări precum Statele Unite ale Americii având un întreg repertoriu pentru situațiile de acest fel.

Avocații au îmbrățișat cu entuziasm posibilitatea de a realiza publicitate prin motoarele de căutare (e.g. Google), utilizând **cuvintele cheie ale consumatorilor**. Cu toate acestea, comunitatea juridică este adesea sceptică cu privire la utilizarea cuvintelor cheie (*keywords*) de către avocați, ocazie cu care s-a născut și ideea de concurență publicitară prin cuvinte-cheie. Analiza noastră pleacă de la premisa că publicitatea prin *keywords* este atât benefică pentru consumatori dar și legitimă, cu anumite particularități.

Avocații aleg publicitatea prin cuvinte cheie în detrimentul altor mecanisme pentru o serie de motive. În primul rând, consumatorii se bazează foarte mult pe motoarele de căutare pentru a găsi furnizori (Google, Yahoo, Bing etc.), iar avocații doresc să fie vizibili acolo unde potențialii clienți caută.

Cuvintele cheie, anunțurile prin cuvinte-cheie pot fi țintite cu precizie. Spre deosebire de metodele tradiționale în care anunțurile apăreau într-o secțiune dedicată (cum ar fi o secțiune dintr-un ziar sau în „Pagini Aurii”), în cazul *keywords* orientarea spre client este mult mai țintită. Un alt avantaj este de ordin pecuniar, existând opțiunea de plată doar atunci când consumatorii răspund efectiv la anunțuri¹⁷. În fine, anunțurile *keywords* permit avocaților să urmărească cu ușurință care cuvinte cheie sunt profitabile, fiind o modalitate rentabilă pentru avocați de a ajunge la potențialii clienți la momentul potrivit, atunci când aceștia ar putea căuta ajutor juridic. Pentru a înțelege mai bine cum funcționează *keywords* și unde am putea avea probleme, ilustrăm un exemplu extrem de edificator sub forma unei viniete¹⁸.

Vinieta #1 Popescu Ion, la volanul noii sale mașini Golf 6 provoacă un accident auto cu victime, unele suferind vătămări corporale. Acesta dorește să angajeze un avocat specializat în accidente rutiere și daune. Își amintește că a citit într-un articol de presă despre un avocat renumit Florin Ioan. Potențialul client efectuează o căutare pe Google după cuvânt cheie Florin Ioan. La primul rezultat, în loc de a-l găsi pe Florin Ioan, potențialul client găsește anunțul:

Avocat specializat accidente rutiere
Experiență de peste 20 de ani
Programează o analiză gratuită
www.avocatdaune-ionescu.ro

Popescu Ion va contacta ambii avocați ajungând la concluzia că o va angaja pe Mihaela Ionescu, avocata cu anunțul găsit la căutare. Aceasta va încasa un onorariu substanțial, iar avocatul Florin Ioan nu va încasa nimic, deoarece nu a contractat cazul.

În situația de mai sus ne putem adresa întrebarea cu ce a greșit avocatul Florin Ioan? I-a fost furat clientul? În esență, răspunsul este unul simplu și poate fi lesne observat printr-o economie de piață competitivă. Dar din perspectiva consumatorului? A obținut în final avocatul pe care și-l dorea?

Problematică nu este situația exemplului oferit de noi, **ci numeroasele situații din practică în care un avocat achiziționează cuvântul cheie/trademark specific al altui avocat. (publicitatea competitivă)**. Dacă un consumator caută utilizând trademark-ul unei persoane/firme de avocatură, la pagina căutări va apărea publicitatea avocatului care a achiziționat și utilizează *keyword-ul* respectiv. În exemplul de mai sus, problema ar fi dacă avocatul Mihaela Ionescu ar fi indus în eroare clientul prin utilizarea unui cuvânt cheie cu numele avocatului concurent.

Publicitatea competitivă prin cuvinte cheie nu este o chestiune nouă, astfel încât nu este surprinzător că și-a făcut apariția și în domeniul avocaturii. În opinia noastră, publicitatea competitivă prin *keywords* de către avocați este un câștig pentru consumatori, dar este și deontologică? Răspunsul va fi oferit în capitoul următor.

Un exemplu extrem de elocvent este prezentat de literatura de specialitate din dreptul american, unde sunt utilizate cuvinte cheie de către societățile de avocatura (*competitive keyword advertising*). Litigiul a vizat două societăți de avocatură din Wisconsin, Habush Habush & Rottier și Cannon & Dunphy. Cannon & Dunphy a achiziționat *keyword* pe nume precum „Habush”. Reclamanții au susținut că achiziționarea *keyword-ului* cu scopul de publicitate competitivă a încălcat legea din Wisconsin privind publicitatea¹⁹.

Demersul a fost respins, instanța considerând că achiziționarea de *keywords* pe numele unui alt avocat, fără a afișa numele în textul anunțului, nu a constituit o încălcare a drepturilor. Instanța a făcut o analogie între publicitatea competitivă prin *keywords* și publicitatea *offline*, care este legală. Totodată, situația profită consumatorului din moment ce publicitatea era făcută fără a afișa în mod real numele în textul anunțului, astfel că dacă numele nu este afișat, atunci nu există o încălcare tehnică a drepturilor de publicitate.

Considerăm că soluția oferită de instanță este extrem de discutabilă, cu atât mai mult cu cât transpunerea ei în legislația românească ar însemna o deschidere foarte mare spre o liberalizare a marketing-ului profesiei. În acest context, indiferent de părerea pe care o îmbrățișăm, principalele discuții care pot apărea se referă la **deontologica și etica în contextul reglementării U.N.B.R. și a legislației profesiei**.

3. Aspecte deontologice și scurte propuneri de lege ferenda

Un paradox care merită supus atenției pornește de la ideea că profesioniștii par să fie comercianți mai iscusiți atunci când nu intenționează să apeleze la publicitate, dar mai slabi în marketing atunci când decid în mod conștient să folosească marketingul ca mod de a opera pe piețe din ce în ce mai competitive²⁰.

Partea finală a cercetării identifică legislația românească relevantă și vom contura scurte propuneri. Un lucru este cert, perspectiva unificării europene la nivel de reglementare a publicității avocatului nu este deloc departe, astfel că ne vom referi la cele mai relevante puncte comune.

La nivel european CCBE a adoptat Ghidul privind utilizarea platformelor legale de către avocați. În România, U.N.B.R., ținând cont de legislația națională și de indicațiile Ghiului, a adoptat **Hotărârea nr. 195 din 10 sept. 2021**. Aferent Hotărârii a fost propus un Ghid de bune practici privind publicitatea avocatului și a formelor de exercitare a profesiei. Sumar, modificările aduse sunt de bun augur, menite să lumineze întunericul unor acte normative învechite, deloc actualizate la evoluția tehnologică.

Din Ghidul de bune practici putem extrage o serie de **aspecte pozitive** și care până la acel moment erau extrem de lacunare.

În primul rând, este permisă deținerea paginilor în cadrul *rețelelor de socializare* pentru forma de exercitare a profesiei (pct. 8.3. din Ghid).

În al doilea rând, site-urile sau paginile de pe rețelele de socializare nu mai trebuie avizate, ci doar să respecte prevederile legale.

În al treilea rând, se observă reglementarea platformei de intermediere online dintre avocat-client.

În al patrulea rând, este permisă publicitatea prin motoare de căutare (cum este cazul Google ads) și în rețelele de socializare (Facebook/Twitter) cu rezerva că trebuie respectate reglementările, deontologia profesională și regulile de concurență.

Din alt unghi, mai critic și cu umile **propuneri de lege ferenda** menite să îmbunătățească transparența avocatului în mediul online atragem atenția asupra următoarelor aspecte.

Firma nu ar trebui să aibă o dimensiune prestabilită și nici să existe tipul de material pe care poate fi grevată.

Un alt aspect criticabil este interdicția ca domeniul de internet să conțină exclusiv termeni generici, cum ar fi spre pildă: www.avocataccidente.ro, www.avocatdivort.ro. În opinia noastră, o atenție sporită trebuie acordată pe viitor aspectelor vizuale și

fotografiilor de pe site, desigur, fără o abundență în legiferare.

În aceeași ordine de idei, considerăm că pe viitor ar trebui instituită obligația mențiunilor cu privire la deținătorul domeniului, deoarece doar acesta ar fi responsabil pentru încălcarea unor norme privind politica datelor cu caracter personal.

În fine, o ultimă prevedere criticabilă pe care o semnalizăm este partea de final a anexei 2 care reglementează posibilitatea Consiliului Baroului de a retrage de pe piață fizic sau online, mijloacele publicitare care încalcă profesia de avocat. În opinia noastră, dispoziția este lipsită de aplicabilitate practică, nefiind vorba despre bunuri aflate în materialitatea lor, ci de suporturi digitale. Oricum, Consiliul Baroului nu ar putea întreprinde astfel de demersuri în mod efectiv.

Concluzii

Summa summarum, din cuprinsul studiului nostru concluzionăm prezența unui „triunghi al Bermudelor”: digitalizarea avocaturii –! marketingul profesiei –! deontologie. Că este așa ne-o demonstrează oportunitățile permanente oferite de digitalizare, care implică și responsabilitatea de a preîntâmpina erorile printr-un mod transparent și previzibil de a legifera publicitatea profesiei.

Acea breșă de deculpabilizare, comun întâlnită în opiniile exprimate, care se protejează pe de o parte de capcanele dreptului unional, iar pe de altă parte de sincopel dreptului național din care a derivat interpelarea, nu va putea să surmonteze, cel mai probabil, *in concreto*, handicapul de moment creat de constatările și direcțiile fixate de către organismele unionale în domeniul profesiei.

Încercând să răspundem la întrebările inițial propuse, și fără a avea o concluzie exhaustivă, ci mai degrabă păreri criticabile, dat fiind specificul asemănător unor nisipuri mișcătoare, opinăm că cel mai important deziderat nu este soluția propusă, ci posibilitatea ei opacă de a se adapta pe termen lung la provocările profesiei.

Cum se va adapta profesia juridică „sindromului” de digitalizare continuă? În ultimii ani răspunsurile organelor profesiei și al avocaților a fost unul pe măsura așteptărilor, adaptările la noile provocări fiind foarte bine punctate la nivel deontologic.

Care sunt perspectivele în cadrul profesiei de avocat? Acestea sunt determinate în funcție de capacitatea avocatului sau organelor profesiei de a oferi cele mai rapide și oportune soluții clientului, digitali-

zarea oferind toate mijloacele tehnologice adecvate. Desigur, sceptic vorbind, digitalizarea implică și aspectul în care avocații ar putea fi înlocuiți de AI.

Afectează digitalizarea profesiei domeniul publicității/marketingului? Digitalizarea îmbunătățește semnificativ partea de publicitate a profesiei, oferind avocatului cele mai eficiente metode pentru a-și îmbunătăți clientela. În definitiv, cel mai avantajat este clientul.

Există posibilitatea uniformizării normative prin crearea unui Cod deontologic care să reglementeze *expressis verbis* ipoteza publicității/marketingului profesiei? Considerăm că răspunsul este afirmativ, aspect confirmat de literatura de specialitate din dreptul european care este foarte avansată sub acest aspect.

Poate fi considerat un Cod deontologic precursorul unei liberalizări a marketing-ului profesiei de avocat? De cele mai multe ori, un cod deontologic este menit să prezinte eventualele norme prohibitive, dar, în opinia noastră, în cazul de față acesta ar avea rolul de liant și de protecție atât intra profesională cât și extra profesională, cei vizați fiind clienții care ar beneficia de o publicitate onestă.

Liberalizarea profesiei de avocat din perspectiva publicității va avea repercusiuni pozitive sau negative asupra percepției clienței și asupra imaginii de ansamblu a profesiei?

În loc de concluzie, opinia noastră se fundamentează în jurul liberalizării aspectelor referitoare la publicitatea profesiei de avocat. Desigur, pericolele cauzate de liberalizare nu sunt neapărat exterioare, ci mai degrabă din interiorul profesiei, precum lupta continuă între *David și Goliath*, în cazul de față între avocați pentru clientelă. Din această perspectivă, va putea să afecteze profund piața și clientul final.

Dacă semnificația de Bermude am determinat-o și se referă la mister, ipoteza tipului de triumfi nu a fost tranșată încă. În cazul nostru, tipul triumfiului Bermudelor stă în ochii privitorului, în cazul nostru fiind unul echilateral datorită importanței fiecărei laturi (digitalizare – marketing – deontologie), dar și datorită proprietăților: din oricare unghi am privi acestea sunt la fel de relevante, toate direcțiile pornesc de la digitalizare înspre deontologie.

Subiectul tratat reprezintă dovada vie, vecină unui truism banal, că digitalizarea profesiei și influența asupra publicității predispune la multiple interpretări juridice și că, în ciuda argumentelor pertinente, legitime subiectiv și valide juridic ale fiecărei părți din triumfiul expus, putem vorbi inclusiv de un mit a lui Sisif datorită unor rațiuni evidente.

NOTE

¹ Pentru conceptul de digitalizare a profesiilor juridice a se vedea Werner Schäfke-Zell, Ida Helene Asmussen, *The Legal Profession in the Age of Digitalisation*, (2019) 15(1) Utrecht Law Review pp. 65-79. DOI: <https://doi.org/10.36633/ulr.454>, accesată la 23.02.2023.

² Este vorba despre mesajul domnului directorului al Institutului de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu” al Academiei Române, domnul profesor universitar dr. Mircea Duțu, citat de Gheorghe Florea, *Despre legal marketing*, publicată în <https://www.juridice.ro/269253/despre-legal-marketing.html>, accesată la 23.02.2023.

³ Dan Oanca, *Problematica avocaturii europene*, publicată în <https://www.juridice.ro/618285/problematica-avocaturii-europene.html>, accesat la 23.02.2023.

⁴ Richard Susskind, *Tomorrow's Lawyers. An introduction to Your Future. Second Edition*, Oxford University Press, p. 7.

⁵ Thomas R. Moore, *The Upgraded Lawyer: Modern technology and Its impact on the legal profession*, publicată în University of the District of Columbia Law Review, Volume 21, issue 1, p. 27, accesată la <https://digitalcommons.law.udc.edu/udclr/vol21/iss1/4>, la 24.02.2023

⁶ A se vedea Joe Forward, *Post-Recession Gives Rise to New Law Firm Models*, (Sept. 18, 2013), <http://www.wisbar.org/News>, p. 202.

⁷ T. Parsons, *A sociologist looks at the legal profession*, in T. Parsons (ed.), *Essays in Sociological Theory* (1952), p. 372, accesată https://archive.org/stream/sociologicaltheo00pars/sociologicaltheo00pars_djvu.txt, la 24.02.2023.

⁸ Situația din Statele Unite Ale Americii se prezenta la finele lui 2019 într-o manieră extrem de alarmantă pentru domeniile juridice, numărul fiind într-o continuă creștere. A se vedea spre pildă platforma <https://www.rocketlawyer.com/>, accesată la 24.02.2023.

⁹ Recent a fost creată platforma ChatGPT care este un AI de ultimă generație și care poate cu ușurință redacta drafturi de contracte sau chiar și cereri de chemare în judecată.

¹⁰ A se vedea Michael Simon, Alvin F. Lindsay, Loly Sosa & Paige Comparato, *Lola v. Skadden and the Automation of the Legal Profession*, in Yale J.L. & Tech, 234 (2018), accesată la 24.02.2023.

¹¹ Codul de Conduită al CCBE pentru Avocații din Comunitatea Europeană R. 2.6 (2002), http://www.ccbe.org/en/publications_en.htm [denumit în continuare Codul CCBE]. Codul de conduită pentru avocați în Uniunea Europeană a fost adoptat inițial în 28 octombrie 1988 și modificat ulterior în 28 noiembrie 1998 și 6 decembrie 2002.

¹² Directiva 77/249 din 22 Mar. 1977 pentru Facilitarea Efectivă a Prestării Serviciilor de către Avocați, 1977 O.J. (L 78) 17.

¹³ Directiva 89/48 of 21 Dec. 1988, 1977 O.J. (L 78) 17.

¹⁴ „Personal publicity” tratată în detaliu de Louise L. Hill, *Publicity Rules of the Legal Professions within the United Kingdom*, Arizona Journal, p.331, accesat 25.02.2023 <http://arizonajournal.org/wp-content/uploads/2015/11/Hill.pdf>.

¹⁵ <https://www.unbr.ro/ghidul-ccbe-privind-utilizarea-platformelor-online-de-catre-avocati/>, accesat la 25.02.2023.

¹⁶ Regulamentul (UE) 2019/1150 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 iunie 2019 privind promovarea echității și a transparenței pentru întreprinderile utilizatoare de servicii de intermediere online.

¹⁷ Jacob Baadsgaard, *5 Mistakes Law Firms Make When Advertising Online, Disruptive Advertising*, accesată la 25.02.2023 la <http://www.disruptiveadvertising.com/adwords/5-mistakes-law-firmsmake-when-advertising-online>.

¹⁸ Ideea exemplului provine din lucrarea Eric Goldman, Angel Reyes III, *Regulation of Lawyers' use of competitive*

keywords advertising, accesat la 25.02.2023 la <https://ssrn.com/abstract=2594435>.

¹⁹ Complaint, Habush v. Cannon, No. 09CV018149, 2011 WL 2477236 (Milwaukee Cir. Ct. June 8, 2009), accesată la <https://www.scribd.com/doc/23670849/Habush-Habush-Rottier-v-Cannon-Dunphy-Complaint>.

²⁰ Silvia Hodges, *I Didn't Go to Law School to Become a Salesperson –x The Development of Marketing in Law Firms*, accesată la https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2343341 04.03.2023.

REGÂNDIREA DREPTULUI LA UN AVOCAT CA O NEVOIE SOCIALĂ DE BAZĂ

Avocat Răzvan-Alexandru Mărginean
Baroul Cluj

Rezumat

Accesul la justiție implică dreptul de a beneficia de ajutor de specialitate. În medie, în fiecare țară doar 12% dintre persoane apelează la serviciile unui avocat în soluționarea problemelor de ordin juridic. Prin prezentul articol susțin că rolul social al justiției poate fi reflectat prin implementarea și în România a unei asigurări de acoperire a costurilor juridice, care să fie inițiată de sectorul privat, dar încurajată și promovată inclusiv de stat.

Cuvinte-cheie: avocat; acces la justiție; rol social; asistență juridică; costuri juridice; asigurări.

1. Introducere. Accesul la justiție implică obținerea unui ajutor de specialitate

Conceptul de acces la justiție este legat în mod indisolubil de conceptul de nevoie juridică a persoanei. Iar această nevoie nu este satisfăcută dacă problema apărută nu este soluționată în mod corect sau dacă acea persoană nu poate să beneficieze de ajutor din partea specialiștilor atunci când este necesar. Dacă nevoia juridică nu este satisfăcută atunci nu se poate discuta despre acces la justiție¹.

Accesul la justiție nu este o noțiune teoretică, ci o noțiune cu un pregnant caracter practic. Tocmai de aceea în rapoartele de specialitate este prevăzută următoarea formulare când este tratat subiectul dreptului de acces la justiție: oamenii au acces și își permit o justiție civilă², formulare pe care o apreciem corectă.

Agenda Organizației Națiunilor Unite (O.N.U.) pentru dezvoltare sustenabilă pentru anul 2030³ prevede ca obiectiv nr. 16 promovarea unor societăți pașnice și incluzive, oferirea de acces la justiție pentru toate persoanele și crearea unor instituții eficiente, responsabile și incluzive la toate nivelurile.

La nivelul anului 2019⁴, media globală arată că un procent de doar 12% din persoanele care au întâmpinat o problemă de ordin juridic au primit asistență din partea unui avocat.

Costul pentru acces la justiție este deseori catalogat ca o barieră centrală în obținerea asistenței juridice⁵. Aceste costuri implicate sunt reprezentate de: timpul pierdut în soluționarea problemei, problemele de ordin emoțional create, însă cel mai important factor inhibitor este costul financiar pe care părțile trebuie să îl achite, iar dintre costuri, un rol central îl are costul cu un avocat.

Ca o consecință directă, în lipsă de resurse financiare de moment, justițiabilii încearcă să obțină ajutor din alte surse, unele legitime cum ar fi sindicatele - în

cazul problemelor legate de locul de muncă, însă în marea majoritate a cazurilor ajutorul căutat este din surse nelegitime: persoane fără calificare în domeniul juridic precum prieteni, familie, colegi, persoane care se promovează ca fiind specialiști, deși nu sunt juriști, atrăgând însă prin costurile reduse, sau folosind internetul. Luând exemplul țării vecine Ucraina, la nivelul anului 2015 internetul a fost folosit pentru identificarea de soluții juridice la 23% dintre problemele apărute, un procent care reflectă o creștere de 11 procente comparativ cu anul 2010⁶, iar odată cu dezvoltarea inteligenței artificiale șansele ca această tendință să se accentueze sunt extrem de ridicate.

O persoană obișnuită care nu se încadrează în criteriile prevăzute de asistența juridică din oficiu, asigurată de stat, deoarece salariul și bunurile de care dispune sunt peste limitele stabilite, dar în același timp, din punct de vedere financiar are nevoi mai presante precum ar fi: credite, cheltuieli cu creșterea copiilor, chirii, impozite, taxe, etc.; preferă să apeleze la sursele alternative prezentate mai sus, sau chiar să sufere o injustiție decât

să investească timp și bani într-o situație în care deși ar avea dreptate, costurile pentru a o atinge sunt prefigurate ca fiind prea mari.

Cuantumul onorariilor avocațiale reflectă nivelul de pregătire greu de atins, avocatura fiind una dintre profesiile care presupune un parcurs dificil pentru obținerea dreptului a-ți desfășura activitatea⁷. În continuare, după admiterea în profesie munca depusă este printre cele mai stresante, necesitând multiple calități intelectuale, dar și calități comunicaționale și psihologice (soft skills).

Pentru aceste motive apreciez că accesul la justiție, în dimensiunea dreptului de a beneficia de servicii de specialitate trebuie regândit, îmbunătățit.

2. Propunere – asigurarea de costuri juridice. Ce este, ce risc acoperă și cum ajută accesul la justiție?

Soluția propusă pentru a îmbunătăți realitatea actuală este modernizarea asistenței juridice care să includă pe lângă *asistența judiciară din oficiu* și *asistența judiciară clasică* (pe bază de negociere directă dintre client și avocat) și o *asistență judiciară bazată pe asigurare facultativă de acoperire a costurilor juridice* care să fie oferită la cererea justițiabilului pentru promovarea propriilor demersuri. Soluția nu este inovativă, este prezentă deja într-un număr ridicat de state, iar în Germania și Suedia, unde costurile sunt ridicate chiar și raportat la puterea de cumpărare a propriilor cetățeni, este unul dintre motivele pentru care accesul la justiție este efectiv⁸.

Această a treia variantă de asistență juridică are potențialul de a ajuta toți participanții în înfăptuirea actului de justiție: ajută justițiabilul prin satisfacerea nevoii de a apela la serviciile unui avocat; ajută avocații prin suplimentarea numărului de persoane care ar apela la serviciile juridice și ajută întreg sistemul juridic prin îmbunătățirea percepției asupra sa⁹.

Nevoia de asigurare pentru costuri juridice este bazată pe faptul că indiferent cât de buni cetățeni suntem, orice aspect al vieții contemporane este reglementat la nivel legislativ, astfel că voluntar sau involuntar participăm la circuitul juridic și vom avea nevoie de asistență juridică de specialitate. Rațiunea asigurării de costuri juridice nu este nouă, ci la fel ca și în alte cazuri, ea apare practic din cauza certitudinii existenței riscului și a nevoii de evitare, pe de o parte, și pe de altă parte, de nevoia de împărțire a consecințelor producerii acestuia¹⁰.

În concret, în prezentul demers prin asigurarea de costuri juridice vom înțelege *acea convenție încheiată între o persoană fizică sau o persoană juridică cu un*

*asigurător, în baza căruia asigurătorul va suporta costurile inițierii, promovării, susținerii demersurilor legale pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime ale asiguratului în situația producerii riscului reprezentat de un eveniment care se încadrează în domeniile agreate de părți*¹¹.

Riscul asigurat va fi reprezentat de o listă de evenimente pentru care asigurătorul va acoperi costurile juridice ale asiguratului, cum ar fi: chestiuni litigioase - asiguratul a primit o amendă de circulație pe care dorește să o conteste, asiguratul a primit o decizie de impunere fiscală pe care dorește să o conteste, asiguratul a fost concediat pe motive disciplinare de către angajator și dorește să conteste decizia de concediere etc; dar și chestiuni de consultanță –% achiziția unui imobil și verificarea promisiunii de vânzare / contractului de vânzare.

Ulterior producerii riscului asigurat justițiabilul se va prezenta la un avocat care va analiza situația de fapt și îi va comunica șansele aproximative pe care le are. În măsura în care concluzia avocatului va fi favorabilă demersului dorit de asigurat, la solicitarea clientului avocatul va comunica producerea riscului asigurat către asigurător pentru a activa obligația de achitare a costurilor din partea acestuia. Asigurătorul va putea contesta motivat șansele de reușită ale demersului caz în care va trebui solicitată opinia unui terț independent care poate fi un alt avocat.

În această asigurare sunt incluse costurile pentru reprezentarea proprie, costurile taxelor judiciare de timbru, onorariul experților, cheltuielile martorilor, dar și costurile cu onorariile avocaților părții adverse pentru eventualitatea pierderii litigiului.

Așadar, în schimbul unei sume lunare persoana asigurată se pune la adăpost în situația în care va fi nevoie să apeleze la serviciile unui avocat și nu va fi nevoită să suporte cheltuieli neprevăzute¹².

3. Cadrul legislativ aplicabil asigurărilor de costuri juridice

Asigurarea de acoperire a costurilor juridice este reglementată generic la art. 127 din Legea nr. 237/2015 privind autorizarea și supravegherea activității de asigurare și reasigurare¹³. În realitate discutăm despre transpunerea mecanică a art. 198-205 din Directiva U.E. 2009/138 privind accesul la activitate și desfășurarea activității de asigurare și de reasigurare (Solvabilitate II).

4. Studiu de caz: Germania

În Germania asigurările de costuri juridice, numite *Rechtsschutzversicherung*, sunt reglementate în

§125-129 din Legea privind contractul de asigurare - *Versicherungsvertragsgesetz* -% VVG, din 23.11.2007¹⁴. Conform §127 (1) din VVG asiguratul este îndreptățit să își aleagă în mod liber un avocat să îi reprezinte interesele în fața instanțelor de judecată și în procedurile administrative din lista de avocați a căror onorarii asiguratorul le va acoperi în concordanță cu contractul de asigurare.

La nivelul anului 2017 asigurarea de costuri juridice a fost una dintre primele 10 tipuri de asigurări vândute, cu 22 milioane de polițe vândute de către 46 de companii, polițele totalizând suma de 3,981 miliarde de euro¹⁵, iar conform ultimelor statistici 41%¹⁶ din persoanele care beneficiază de o asemenea asigurare o și folosesc. Prețul unei asigurări de bază începe de la suma lunară de 20 euro.

Tipurile de asigurări de costuri juridice vândute sunt, de obicei cu următorul risc asigurat:

- în domeniul privat – oferă acoperire de costuri juridice pentru aspecte juridice legate de contracte și nemulțumiri în legătură cu autoritățile publice;

- în domeniul profesional – oferă acoperire de costuri juridice pentru probleme de ordin juridic de dreptul muncii;

- în domeniul închirierilor – acoperă costurile juridice în disputele avute între chiriaș și proprietar;

- în domeniul rutier – acoperă costurile juridice cu amenzi pentru parcare, dispute cu autoritățile publice locale, dispute cu autoritățile financiare, contracte referitoare la achiziția/vânzarea unui autoturism;

Anterior formulării unei pretenții de către asigurat acesta, de obicei, trebuie să dețină o poliță de asigurare de câteva luni. În acest mod polița nu este folosită în mod abuziv pentru litigiile în legătură cu care justițiabilul știa deja că urmează să aibă loc.

O altă limitare este cea legată de suma maximă care poate să fie acoperită de poliță. Aceasta variază, însă este recomandată o sumă minimă asigurată de 500.000 euro. Unele asigurări putând să fie fără limită maximă.

Un alt aspect care variază este modalitatea în care poți să îți alegi avocatul. Deși ar trebui ca asiguratul să își aleagă avocatul, de regulă asiguratorul este cel care propune variantele către asigurat și îi face acestuia recomandări, ceea ce în mod evident naște suspiciuni cu privire la imparțialitatea avocatului. Pentru o sumă lunară mai mare i se oferă posibilitatea asiguratului să aleagă singur avocatul dorit.

De asemenea, o altă limitare este materia de drept în care pot fi încheiate asigurările. Domeniul dreptului penal și al dreptului familiei este, în principiu, exclus de către asiguratorii din ofertă.

5. Protecția dreptului la un avocat în relația asigurat (justițiabil) - avocat - asigurator

Sub acest aspect un rol important îl au organele profesiei de avocat care au sarcina de a se asigura că relația client-avocat nu va fi afectată de o ingerință din partea asiguratorului.

Conform poziției Consiliului Barourilor Europene (C.C.B.E.) privind asigurările de costuri juridice¹⁷, următoarele aspecte sunt primordiale în privința relației asigurat (justițiabil) - avocat - asigurator:

- asiguratul să aibă garantat dreptul de a-și alege avocatul care să îl reprezinte;

Această prevedere trebuie aplicată fără nicio excepție¹⁸. Apreciez că sub acest aspect, similar cu registrul de asistență juridică de la nivelul Barourilor, poate fi creat un nou registru în care fiecare avocat care îndeplinește condițiile legale necesare și dorește să ofere servicii juridice persoanelor asigurate să se poată înscrie. Asiguratul poate consulta acest registru public și să aleagă oricare dintre avocații înscriși în acel registru, urmând ca ulterior asiguratorul să fie informat direct de către avocat despre producerea riscului asigurat.

- onorariul avocațial să fie stabilit în mod direct de către avocat și de către client;

În situația în care onorariul avocațial, împreună cu celelalte costuri judiciare, depășește limita maximă din polița de asigurare atunci clientul își asumă achitarea diferenței.

- deciziile cu privire la riscul asigurat să fie luate doar de către asigurat;

În virtutea relației confidentiale client-avocat, avocatul va informa societatea de asigurări doar cu privire la stadiul procedural al demersului, iar nu cu privire la date concrete, supuse RGPD¹⁹. Odată demarată procedura, clientul va fi sfătuit în consecință și va alege dacă acceptă eventualele oferte de tranzacționare sau dacă va continua demersul, fără vreo imixtiune din partea societății de asigurare.

- potențialul conflict de interese dintre avocat și asigurator să fie eliminat;

Acest punct este în complementaritate cu punctul 1. Astfel, dacă avocatul nu este selectat de pe o listă prestabilită de asigurator atunci gradul de încredere al asiguratului este mai mare. Interesul evident al asiguratorului este de a achita un onorariu avocațial cât mai redus, iar interesul asiguratului este de a fi soluționat în favoarea sa riscul de asigurare produs. Avocatul trebuie să urmărească doar interesul clientului, iar nu interesele asiguratorului. Prin urmare orice interferență a asiguratorului în activitatea avocatului ar trebui exclusă.

6. Sugestii pentru implementarea asigurării de costuri juridice în România

În mod cert pentru ca un nou produs să fie implementat cu succes pe o piață trebuie ca mai întâi să fie efectuate o serie de acțiuni.

Astfel, în primul rând apreciez necesară **organizarea de discuții** la nivelul organelor profesiei de avocat la care să participe instituția publică responsabilă la nivel național de sectorul asigurărilor²⁰, dar și asiguratorii prezenți pe piața din România și care oferă produsul de asigurare în alte state.

În al doilea rând, o parte esențială este **popularizarea asigurării de costuri juridice la nivel general** prin campanii de informare pentru ca justițiabilul să înțeleagă utilitatea acestui tip de asigurare. Potrivit Uniunii Internaționale a Avocaților²¹ lipsa de informare și de conștientizare din partea publicului larg cu privire la acest produs este unul dintre motivele principale, dacă nu cel mai important motiv, pentru care acest mecanism juridic nu a atins același nivel de popularitate precum în Germania sau Suedia și în alte.

În al treilea rând, ar trebui efectuate **demersuri de politică fiscală** care să încurajeze justițiabilii să achiziționeze un asemenea produs, dar și să încurajeze angajatorii să ofere asigurarea de costuri juridice ca beneficii salariaților. Contravaloarea asigurării ar trebui să fie deductibilă integral, sau cel puțin limitat, după modelul cheltuielilor prevăzute de art. 68 alin. (5) lit. h)-g) din Codul fiscal²², respectiv *primele de asigurare voluntară de sănătate* și a serviciilor medicale furnizate sub formă de abonament, și *contribuția la fondul de pensii facultative* care sunt deductibile în limita echivalentului în lei a 400 euro anual pentru fiecare persoană.

O acțiune coordonată și bine organizată, care să țină cont de pașii descriși mai sus, ar putea duce la implementarea unui model care în alte state s-a dovedit a fi funcțional și care să fie adaptat justițiabilului român.

Concluzii. Consolidarea rolului social al avocatului

Accesul la justiție este indisolubil legat de posibilitatea de a recurge la serviciile unui avocat. Dreptul la un avocat este o nevoie socială de bază într-o societate contemporană aflată în fața unor decizii definitorii. Consolidarea rolului avocatului de apărător al drepturilor justițiabililor, rol amenințat cel puțin la nivel declarativ de dezvoltarea inteligenței artificiale, trebuie regândit astfel încât serviciile sale să poată ajunge la cât mai multe persoane. Pentru aceste motive apreciez că implementarea unei asigurări de costuri juridice ar

fi benefică pentru toate părțile implicate: pentru asigurat - în calitate de justițiabil care beneficiază de ajutor de specialitate și de un acces la justiție efectiv, pentru asigurator - care poate obține venituri suplimentare; pentru avocat - care poate oferi servicii juridice unui procent mai mare din populație; și în cele din urmă pentru întreg sistemul judiciar care oferă un acces la justiție efectiv.

NOTE

¹ P. Pascoe, B. Nigel, (O.E.C.D. –x Open Society Foundations), Legal Needs Surveys and Access to Justice, Ed. OECD Publishing, Paris. 2019, p. 24, studiu disponibil electronic la adresa web: <https://doi.org/10.1787/g2g9a36c-en>.

² B. Juan-Carlos, A. Mark David, P. Alejandro (World Justice Project), The World Justice Project (WJP) Rule of Law Index 2022, studiu disponibil electronic la adresa web: <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2022>.

³ Rezoluția Adunării Generale O.N.U. nr. 70/1 „Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development” adoptată la a 70-a sesiune. din 21.10.2015.

⁴ P. Pascoe, B. Nigel (O.E.C.D.), op. cit., p. 33. Din nefericire, din datele O.E.C.D., în perioada 01.01.2002-31.12.2017 la nivel național în România nu au fost efectuate chestionare privind nevoile justițiabililor cu privire la accesul la justiție astfel cum au fost efectuate în numeroase alte țări precum: Argentina, Australia, Bangladesh, Brazilia, Bulgaria, Canada, Columbia, Anglia și Țara Galilor, Georgia, Hong Kong, India, Japonia, Iordania, Kenya, Kârghistan, Liban, Macedonia, Moldova, Mongolia, Nepal, Țările de Jos, Noua Zeelandă, Irlanda de Nord, Polonia, Scoția, Sierra Leone, Slovacia, Taiwan, Tadjikistan, Tunisia, Uganda, Ucraina, Emiratele Arabe Unite, Statele Unite ale Americii ș.a.

⁵ P. Pascoe, B. Nigel, op. cit., p. 84.

⁶ P. Pascoe, B. Nigel, op. cit., p. 35.

⁷ Alături de arhitecți, ingineri, contabili, agenți de proprietate intelectuală, agenți imobiliari și ghizi turistici, avocații sunt considerați la nivel european ca având un rol economic important fiind contribuitori vitali ai ecosistemului economic. - Comunicare a Comisiei Europene nr. 2021/385 către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor privind evaluarea și actualizarea recomandărilor de reformă din 2017 în domeniul reglementării serviciilor profesionale, disponibilă electronic la adresa web: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021DC0385&from=RO>.

⁸ Pe e o scară de la 0 la 1, la capitolul „acces justiție și cost,” raportat la anul 2022 România a înregistrat un scor de 0.61 în timp ce Germania a înregistrat un scor de 0.77, iar Suedia un scor de 0.76.- B. Juan-Carlos, A. Mark David, P. Alejandro, op. cit., p. 86, p. 144, p. 161.

⁸ Sub o formă sau alta, asigurarea de costuri juridice este reglementată în Uniunea Europeană în: Austria, Belgia, Cehia, Danemarca, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Ungaria, Italia, Irlanda, Letonia, Luxemburg, Țările de Jos, Polonia, Portugalia, Irlanda de Nord, Polonia, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia. Pe piața asigurărilor din România asigurările de protecție juridică sunt cel mult incluse în asigurările de răspundere civilă,

doar 2% dintre persoane având o asemenea asigurare. Asigurările de costuri juridice nu sunt deloc prezente pe piața asigurărilor din România.

¹⁰ N. Vasile, Dreptul asigurărilor, ed. a 5-a, Ed. Hamangiu, 2021, București, p. 2.

¹¹ Așadar nu intră în această categorie asigurările care acoperă costurile juridice în demersurile promovate *împotriva* asiguratului de către o terță persoană care solicită angajarea răspunderii asiguratului – asigurările de răspundere.

¹² În același timp, asigurarea poate fi destinată și societăților cărora le este oferită o stabilitate, predictibilitate și siguranță mai mare pentru a-și continua activitatea economică.

¹³ Publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 800 din 28.10.2015, forma în vigoare în data de 01.04.2023.

¹⁴ Publicată în Gazeta Federală de drept I nr. 2631 și disponibil electronic la adresa web: https://www.gesetze-im-internet.de/vvg_2008/https://www.gesetze-im-internet.de/vvg_2008/.

¹⁵ M. Anna (Legal Policy & Research Unit International Bar Association), Legal Expenses Insurance and Access to Justice, 2019, p. 20, articol disponibil electronic la adresa web: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=98236046-737B-4F05-A964-B7F438F04CD8>. Articolul analizează și compară piața de asigurări de costuri juridice în următoarele jurisdicții: Germania, Japonia, Suedia ca jurisdicții în care asigurările de costuri juridice sunt puternic răspândite; Australia, Canada, Anglia și Țara Galilor, Coreea de Sud, Scoția, Africa de Sud ca jurisdicții în care asigurările de costuri juridice, deși prezente, nu sunt răspândite în mod limitat

¹⁶ Statistică realizată în perioada 03.01.2022-16.12.2022 de către Statista Consumer Insights, Where most people lawyer

up – share of insured people that use legal expenses insurance in selected countries, disponibilă electronic la adresa web: <https://www.statista.com/chart/29178/share-of-people-with-legal-expenses-insurance/>.

¹⁷ Comunicat C.C.B.E. - Position on Legal Expenses Insurance, din 21.03.2017, disponibil electronic la adresa web: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/INSURANCE/INS_Position_papers/EN_INS_2017_0331_CCBE-Position-on-legal-expenses-insurance.pdf.

¹⁸ Doar în 5 țări europene dreptul asiguratului de a-și alege asigurătorul este absolut, iar nu supus unei eventuale prime de asigurare mai ridicate, respectiv în. Estonia, Finlanda, Islanda, Luxemburg și Suedia.

¹⁹ Regulamentul UE 679/2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor) publicat în Jurnalul Oficial nr. 119, litera L, din 04.05.2016.

²⁰ După cum s-a afirmat în doctrina de specialitate, activitatea de asigurare interesează în egală măsură și puterea statală care, în virtutea principiului organizării economiei de piață, trebuie, pe de o parte să intervină pentru a asigura un cadru favorabil exercitării activității de asigurare de către asiguratorii, a extinderii acestuia prin intermediari, și, pe de altă parte, pentru a adopta reguli de prudență care să protejeze asigurații sau potențialii asigurații.- V. Nemeș, op. cit., p. 1.

²¹ M. Anna, op. cit., p. 34.

²² Legea nr. 227/2015 publicată în Monitorul Oficial al României, partea I, nr. 688 din 10.09.2015, forma în vigoare în data de 01.04.2023.

INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ (CHATGPT) ÎN SPRIJINUL PROFESIEI DE AVOCAT

Avocat Andrei-Sebastian Murariu
Baroul București

Rezumat

Articolul are ca scop prezentarea modalităților în care inteligența artificială (ChatGPT) poate veni în sprijinul profesiei de avocați. Avocații sunt specializați în diferite domenii de practică, însă, uneori, există lacune în domenii tehnice precum rezistența materialelor, dinamica ciocnirii a două corpuri, trigonometrie și altele asemenea. Până de curând, aceste lacune erau rezolvate prin dialogarea directă cu un expert în această problemă. Cu toate acestea, dialogul poate fi dificil din motive de timp, limbaj inaccesibil al specialistului, lipsa calităților de pedagog etc. O mare parte dintre aceste probleme pot fi acum soluționate prin apelarea la inteligența artificială.

Introducere

Premisa de la care a plecat conceperea prezentului articol este că, avocații nu pot fi atotștiutori și că uneori este necesar să apelăm la diferite surse externe pentru a soluționa o problemă. Deși este de dorit să fim specializați în anumite domenii, chiar și cu această specializare apar chestiuni complicate ce sunt în apanajul unor materii tehnice, care ne depășesc din diverse motive.

Lucrând la un caz cu un accident rutier, în care inculpatul nu recunoaște producerea accidentului în maniera în care a fost descrisă de către Parchet, a trebuit să producem teorii viabile că accidentul s-a produs într-o altă modalitate.

Dovedirea unei alte modalități presupunea să arătăm că, din punct de vedere fizic, cele două corpuri (autoturismele) nu puteau ricoșa în modalitatea în care a prezentat-o expertul judiciar.

Ca avocați, suntem specialiști în a construi o strategie pentru cursul dosarului, o pledoarie pentru dezbatere, concluzii scrise pentru a consolida poziția din dezbateri și cercetare judecătorească. Munca avocatului este preponderent scrisă, iar în prezent este foarte tehnicizată și specializată. Vremea pledoariilor cu sala plină și încheiate în ropote de aplauze care puteau schimba cursul unui proces, a apus demult.

De asemenea, cu atât de multe informații puse la dispoziție de internet, nu ne putem eschiva în a dezbate vreun detaliu din cauza noastră, motivând că nu ține de specializarea noastră, ci este a expertului.

Profesia de avocat s-a schimbat radical în aceste vremuri moderne. Aceasta nu mai poate fi exercitată în mod individual, ci alături de alți colegi avocați, dar mai ales alături de inteligența artificială care este din ce în ce mai prezentă în viețile noastre cotidiene și profesionale.

Cum poate ajuta ChatGPT un avocat?

ChatGPT este un model de limbaj artificial dezvoltat de OpenAI, bazat pe arhitectura GPT-3.5. Acesta a fost creat pentru a oferi conversații naturale și inteligente cu utilizatorii, utilizând tehnologii de procesare a limbajului natural (NLP). ChatGPT poate răspunde la o varietate de întrebări și sarcini, inclusiv întrebări generale de cunoștințe, conversații despre subiecte specifice, rezolvarea problemelor și multe altele. Acesta poate fi utilizat pentru a crea asistenți virtuali, chatbot-uri sau alte aplicații care necesită conversații cu utilizatorii¹.

Reflectând asupra acestei definiții prezentate de către însuși ChatGPT, practic explicându-și natura, reiese că acesta este capabil de conversații într-un limbaj natural, dar are și abilități de a rezolva diverse sarcini.

Rezolvarea sarcinilor poate ajuta mediul avocațial prin eficientizarea timpului petrecut în a găsi soluții la probleme ce nu țin de domeniul avocaturii, ci vizează detalii tehnice ale fondului problemei clientului.

Spre exemplu, am arătat mai sus că avem în lucru un dosar de ucidere din culpă, în care inculpatul nu recunoaște modalitatea în care s-a petrecut accidentul, prezentată de către Parchet. Având nevoie de ajutorul unui expert pentru a-i adresa câteva întrebări de fizică și dinamică a accidentului, am apelat la ChatGPT, întrucât expertul nostru era plecat în vacanță.

În esență, doream să aflăm dacă o înclinare a volanului de 1.2 grade pentru o perioadă de 5 secunde la o anumită viteză, va determina modificarea radicală a poziției autoturismului și mai ales unde se va situa acesta în final raportat la poziția lui inițială. A reușit să ne formuleze mai multe teorii pe măsură ce adăugam parametrii corespunzători.

Cu toate acestea, uneori ne-ar ajuta și o animație similară celor din PC Crash, pentru a vedea clar cum s-a produs accidentul. I-am solicitat să ne ofere o animație, însă ne-am lovit de o problemă tehnică în sensul că ChatGPT poate oferi o animație a unei probleme pe care dezbatem, însă, în perioada redactării acestui articol, nu o putea urca pe un site de profil, ca să o putem vedea.

Fiind totuși pasionați de internet, ne-am amintit că o animație sau o imagine poate fi prezentată și sub forma unui cod ASCII, astfel că am putut vedea în format 2D modalitatea în care a soluționat problema supusă dezbaterii. A avea la dispoziție o simulare foarte rapidă și tehnică te poate ajuta foarte mult în sensul că poate oferi ceva de neprețuit și anume idei.

Ideile sunt extrem de folositoare iar a avea una în plus de la ChatGPT nu te costă nimic dar te poate duce pe o altă pistă care să te ajute, în esență, îți poate deschide ochii către alte teorii.

O altă problemă de care ne-am mai lovit a fost interpretarea unui grafic din cadrul unui raport emis de către o firmă producătoare de *Airbag Control Unit*² în care erau prezentați mai mulți parametri. Se prezenta un algoritm de calcul al vitezei de deplasare, precum și locul în care s-a produs accidentul pe suprafața mașinii, în cazul nostru stânga față. Aveam nevoie să ne explice mai bine axele celui grafic și interpretările lui într-un mod mai simplu decât o făcea acel raport. Am întrebat ChatGPT dacă poate interpreta un grafic dintr-o poză și răspunsul a fost afirmativ. Am urcat poza cu graficul

respectiv pe un site de profil iar ChatGPT a accesat-o cu succes și am putut discuta cu acesta despre mai mulți parametri și modalitatea lor de interpretare. Apreciem că o asemenea posibilitate este deosebit de ajutătoare în interpretarea de date. ChatGPT poate interpreta orice fel de grafic și mai ales poți discuta cu acesta pe marginea aceluia grafic.

Într-un alt dosar, am extras metadatele unei înregistrări video despre care aveam dubii că a fost realizată la data arătată în procesul verbal. Folosind un soft precum *Exiftool* am obținut mai multe date, dar pe care nu știam cum să le interpretez întrucât noțiunile nu îmi erau cunoscute. Astfel, am luat rând pe rând fiecare noțiune și acesta mi-a explicat-o. Mai mult decât atât, am luat toate datele generate din program și le-am comunicat chatbot-ului, urmat de întrebarea dacă observă ceva dubios la aceste date. Astfel, am putut observa mai multe neconcordanțe de care m-am ajutat în susținerea unei cereri de efectuare a unei expertize judiciare cu privire la acea înregistrare video.

O chestiune foarte interesantă o reprezintă infinitatea lipsită de jenă cu care poți întreba același lucru în caz că nu ai înțeles răspunsul oferit. În realitate, uneori ne simțim copleșiți de o informație care ne depășește cu mult cunoștințele într-o anumită materie. Întrebăm un expert despre o anumită problemă și primim un răspuns complet și complex. Ne permitem uneori să spunem că nu am înțeles și că am dori explicații suplimentare. Atunci când simțim că expertul folosește cele mai simpliste raționamente (deși, în realitate, nu este chiar așa) și tot nu reușim să înțelegem răspunsul său, dintr-o jenă interioară o să ne prefacem că înțelegem. Jena apare pentru că interlocutorii nu reușesc să explice lucrurile simplist.

Simplitatea, pe cât pare de ușoară, pe atât este de dificilă de aplicat în cauză. Să rezumi un mecanism complex la o singură frază presupune să stăpânești deosebit de bine instrumentele pe care le deții, or, în practică, nu toți specialiștii au această aptitudine. Albert Einstein a afirmat că „*totul ar trebui să fie făcut cât mai simplu, dar nu mai simplu decât este necesar.*” În genere, pentru a explica un mecanism complex într-un mod simplu, trebuie să cunoști extrem de bine acel mecanism. Fără o cunoaștere profundă a unei noțiuni, explicarea într-un mod simplu nu poate fi posibilă.

Cu ChatGPT se elimină această politețe de a nu întreba la infinit dacă nu am înțeles ceva. Chatbot-ul poate fi întrebat de nenumărate ori același subiect, sub diverse reformulări sau cu accentuări asupra noțiunilor pe care încă nu le-am înțeles. Ar fi inutil să arătăm aici de câte ori am pus ChatGPT să reformuleze răspunsul și să explice de mai multe ori aceeași noțiune până am reușit să înțelegem cu precizie.

Ce face diferit ChatGPT de un motor de căutare este că poți dialoga cu acesta. Poți adăuga noțiuni noi în cadrul conversației care schimbă problema iar acesta se va raporta și la acestea din urmă. Diferența majoră între un motor de căutare și ChatGPT este că, acesta din urmă, va soluționa o problemă în mod concret. Motorul de căutare oferă link-uri către probleme mai mult sau mai puțin similare, urmând ca cel care caută să decidă dacă ceea ce a găsit este util sau nu, dar asta după multe ore de căutare.

Concluzii

Încă în fază incipientă, atât din punct de vedere tehnic dar și din punct de vedere al necesității dovedirii utilității, ChatGPT încă nu va putea fi folosit ca un mijloc de probă în procese, așa cum este un raport de expertiză. Credem că, va mai fi necesar o perioadă foarte mare de timp până când justiția ar putea considera această unealtă drept una folositoare dar mai ales veridică și certă. Reticența judecătorilor va consta în dubiul asupra corectitudinii informațiilor. Pe lângă aceasta, va exista un dubiu și mai mare dacă nu cumva ChatGPT a fost manipulat de utilizator în a oferi răspunsul pe care partea și l-ar dori, așa cum uneori se întâmplă cu expertul parte care are o doză de subiectivism.

De asemenea, menționăm că pe parcursul interacțiunii cu ChatGPT, acesta uneori face și confuzii. Ni s-a întâmplat să se folosească de legi greșite sau abrogate și de aceea considerăm că trebuie tratat cu mare atenție. Am resimțit utilitatea lui în materii tehnice precum fizică sau informatică și chiar și atunci l-am folosit doar ca punct de plecare.

Totuși, realist ne putem întreba dacă, o asemenea inteligență artificială care va fi perfecționată din ce în ce mai mult, nu va putea să devină un etalon în materie juridică. La fel de realist, ne putem întreba dacă nu

cumva, această inteligență artificială va deveni capabilă de autoperfecționare devenind astfel un autodidact. Spre deosebire de noi oamenii, care avem defectul de a procrastina, această inteligență artificială ar putea absorbi cunoștințe fără oprire.

Putem admite astfel că, avocatul ar putea fi înlocuit de către inteligența artificială în contextul în care, pledoaria nu mai reprezintă esența procesului? În era contemporană, așa cum spuneam și mai sus, procesul s-a modificat substanțial, devenind foarte tehnicizat. Procedura procesului este cea importantă iar dreptul material este pe planul secund. Se poate foarte bine să pierzi cu dreptatea în mână cum se spune dacă, procedura nu este urmată cu strictețe. Or, dacă o asemenea afirmație este considerată corectă, de ce nu ar putea ChatGPT să devină un avocat?

Răspunsul este simplu însă menționăm că ar putea fi doar temporar. ChatGPT nu poate înlocui un avocat care încă are armele spontaneității și a prezenței de spirit. Spre deosebire de ChatGPT, un avocat știe când să tacă la audierea unui martor și cum ulterior va folosi absența răspunsurilor în favoarea sa. Prezența de spirit este un atribut ce transformă un avocat de rând într-unul de excepție. A ști să taci când trebuie și a ști să întrebi în momente cheie reprezintă arme, pe care cel puțin la acest moment, ChatGPT nu le poate dobândi. Sunt arme care sunt atașate exclusiv omului și nu vedem cum acestea pot fi codate într-un algoritm.

Astfel, ChatGPT va veni doar în sprijinul avocaților prin furnizarea rapidă a unor răspunsuri la probleme complexe și care nu suportă amânare.

NOTE

¹ Definiție preluată dintr-o conversație cu ChatGPT, după ce i-am adresat întrebarea *Ce este ChatGPT?*

² Este un dispozitiv care înregistrează ultimele 5 secunde premergătoare producerii unui accident, similar unei cutii negre de la avioane.

INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ȘI BLOCKCHAIN-UL. TENDINȚE ȘI OPORTUNITĂȚI PENTRU AVOCATUL EUROPEAN

Avocat stagiar Răzvan Obârșie

Baroul Timiș

Rezumat

Noile tehnologii își fac tot mai mult simțită prezența în viața de zi cu zi. Inteligența artificială și blockchain-ul sunt capabile să revoluționeze sistemele tradiționale, însă, pentru a ajunge în acel punct, este nevoie de o deschidere, transparență și claritate juridică, responsabilitate a legislațiilor europene. Ce rol au avocații europeni în acest scenariu și care este calea pe care ar trebui să o urmeze pentru a face parte din contextul dezvoltării tehnologice din următoarele decenii? Lucrarea aceasta își propune să dea o parte din răspunsurile la aceste întrebări, arătând cum pot beneficia avocații în mod pragmatic de programe de inteligență artificială și cum pot utiliza aplicații ce folosesc blockchain-ul pentru a-și optimiza procesul de muncă. Odată cu dezvoltarea acestor domenii, inerent intervine și o cerere tot mai amplificată pe piața serviciilor avocațiale, care va fi satisfăcută de cei mai ageri avocați europeni.

Cuvinte-cheie: avocat european, inteligență artificială, blockchain.

Introducere

„Noul” sperie. Orice schimbare de paradigmă presupune rezistență, reticență și tergiversare. Uniunea Europeană a fost încă de la începuturile ei un promotor important al dezvoltării sustenabile și unitare, indiferent dacă vorbim despre latura economică, socială sau culturală. În ultimul deceniu însă, în special în ceea ce privește noile tehnologii, a fost relativ retrasă, pachetele de legi și directivele pe care le propunea fiind de multe ori tardive raportat la evoluția acestor piețe. Acest lucru a conferit statelor membre o marjă mai mare de apreciere, de care unele precum Germania, Portugalia sau Estonia au știut să profite, în timp ce altele, printre care se numără și România, în tăcerea organelor Uniunii, s-au concentrat pe alte aspecte. Urmarea pe termen mediu ar fi încetinirea reducerii discrepanțelor dintre vestul și estul Europei, cu anumite consecințe importante asupra cetățenilor Uniunii.

Ce impact au însă aceste evenimente asupra avocatului european? Pentru avocați, piața litigiilor a fost în marea parte a istoriei suficient de ofertantă. În momentul de față, în Uniunea Europeană activează aproximativ 1.000.000 de avocați, ale căror servicii se adresează unei populații de 447 de milioane de cetățeni europeni¹. La un calcul simplu, rezultă că în medie, există un avocat pentru aproape 450 de persoane. Desigur că acest număr nu este absolut și poate diferi în funcție de zonă, arie de activitate și de interesele potențialilor clienți. Cum aceste lucruri sunt într-o continuă schimbare, se conturează necesitatea adaptării avocaților europeni la noile problematice și contexte juridice. Cei mai ageri, vor înțelege încă de la început că subiecte

precum inteligența artificială și blockchain-ul, cu toate ramificațiile lui, precum criptomonede, jetoane nefungibile, contracte inteligente, nu reprezintă doar o oportunitate din punct de vedere al cazuisticii și al clientelei *lato sensu*, ci o adevărată sursă de optimizare a procesului de muncă prin integrarea lor eficientă în birouri, barouri și la nivel de Uniuni. Astfel, atitudinea avocatului european față de noile tehnologii îi vor putea marca decisiv evoluția carierei.

1. Inteligența artificială

Inteligența artificială face referire la sistemele care manifestă comportamente inteligente prin analizarea

mediului lor înconjurător și care iau măsuri cu un anumit grad de autonomie pentru a atinge obiective specifice. Sistemele AI se pot baza exclusiv pe software-uri, acționând în lumea virtuală (de ex. asistenți vocali, software de analiză a imaginii, motoare de căutare, sisteme de recunoaștere vocală și facială) sau aceasta poate fi încorporată în dispozitive hardware (de exemplu roboți avansați, vehicule autonome, drone)².

Putem observa că inteligența artificială este omniprezentă în viața noastră și îi folosim capacitățile, chiar fără să realizăm, prin aplicațiile pe care le utilizăm. Lansarea ChatGPT de către compania OpenAI la finalul anului 2022 a reprezentat un punct pivotal în conștientizarea maselor în legătură cu potențialul de lucru pe care inteligența artificială o facilitează. O dovadă relevantă este tocmai faptul că acest serviciu, care permite oricui să-i acceseze cunoștințele, a reușit a atinge borna de un milion de utilizatori în doar cinci zile de la lansare. Prin comparație, alte aplicații cu un impact social important au avut nevoie de o perioadă de timp considerabil mai lungă. Spre exemplu, Instagram a avut nevoie de aproape trei luni, Twitter de doi ani, iar Netflix de trei ani și jumătate³. În plus, ChatGPT a ajuns la o sută de milioane de utilizatori unici în primele două luni de la lansare, ceea ce denotă o curiozitate sporită din partea populației⁴.

Unde există interes, va apărea mereu cineva care va dori să profite și să capitalizeze cererea. În Uniunea Europeană, sectorul privat este promotorul integrării inteligenței artificiale. Media companiilor cu 10 sau mai mulți angajați care utilizează aceste tehnologii este de 8%, cel mai înalt nivel înregistrându-se în Danemarca (24%), iar cel mai mic în România (1%)⁵. Având în vedere că în ceea ce privește digitalizarea, marea majoritate a entităților publice și private s-au extins, oferind, dacă nu exclusiv, o bună parte din servicii și online, se ridică întrebarea dacă noile tehnologii precum inteligența artificială și blockchainul nu reprezintă cumva următorul pas natural în evoluția acestora.

Avocații, organizați în cabinete individuale sau societăți, nu fac o excepție în ceea ce privește modernizarea domeniului lor de activitate. Pentru atragerea clientelei și publicitatea formei lor de exercitare a profesiei, o bună parte a avocaților europeni și-au dezvoltat un website, conturi pe rețele de socializare precum Facebook, Instagram, Tik-Tok, organizează podcast-uri și au bloguri profesionale unde abordează diverse teme juridice. O schimbare, majoră aș putea spune, a avut loc în ultimul deceniu și cu privire la informarea continuă a avocaților. Prin digitalizarea portalurilor instanțelor în majoritatea statelor europene, avocații au acces mult mai facil la dosare, nemaifiind necesară deplasarea fizică a acestora. În plus, legislația, jurisprudența și doctrina, sunt acum mult mai accesibile

datorită internetului, procesele de informare și documentare fiind ample accelerate. Odată cu adoptarea la scară largă a internetului, au apărut inerent și obiecte litigioase noi, sau sub o altă formă față de cele clasice precum furtul online de identitate, neconformarea cu normele privind protecția datelor cu caracter personal, fraudă online etc.

În paragrafele următoare, vom arăta care este motivația avocaților din spatele acestei schimbări de perspectivă și cum tehnologiile de actualitate le deschid noi orizonturi în ceea ce privește domeniul de activitate, clientela și optimizarea serviciilor juridice pe care le vor oferi în deceniile următoare.

1.1. Integrarea inteligenței artificiale în serviciile avocațiale

Îmbunătățirea serviciilor oferite de avocații europeni este nu doar posibilă, ci și necesară pentru a ține pasul cu evoluția pieței, alimentată de schimbări importante de natură economică, socială, politică și culturală. Dacă vorbim despre inteligența artificială, aceasta ar putea reprezenta atât un instrument de bază pentru informarea avocatului, cât și pentru simplificarea mecanismelor repetitive ce îi ocupă acestuia o bună perioadă de timp.

Pentru început, cea mai facilă metodă de utilizare ar putea fi ChatGPT. Practic, acesta e capabil să ofere răspunsuri simple, sau cu un nivel de complexitate mediu, inclusiv la întrebări de natură juridică. Fie că vorbim despre anumite decizii ale instanțelor, doctrină sau jurisprudență, utilizarea unui serviciu integrat de tip chat, unde un program poate găsi răspunsul în câteva secunde, este apt să ne salveze ore bune de cercetare pe diferite site-uri, prin faptul că acesta are o bază de date ce conține majoritatea informațiilor disponibile pe internet. Dacă, de exemplu, am avea de studiat o speță, o hotărâre, o carte doctrinară într-o perioadă relativ scurtă de timp, iar timpul nu ne-ar permite, o putem încărca în program, acesta le „citește”, iar noi putem solicita ideile esențiale sau un rezumat, strict al părții care ne interesează. Tot acest proces ne poate reduce timpul semnificativ. În aceeași ordine de idei, servicii precum ChatGPT pot fi integrate și în site-urile profesionale pentru a oferi utilizatorilor și potențialilor clienți răspunsuri la întrebările comune precum: Care este programul de lucru la birou?; Ce tip de onorarii se percep?; Se ocupă cabinetul respectiv de un anumit domeniu juridic? etc. O astfel de integrare poate reduce volumul apelurilor pentru titularul cabinetului sau al persoanei responsabile de relația cu clienții. Prin urmare, aceștia se pot concentra într-o măsură mai mare pe sarcinile mai importante. Există de asemenea și programe bazate pe inteligență artificială antrenate special

pentru domeniul juridic, fiind disponibile pentru firme de avocatură și cetățeni din întreaga lume.

Vom analiza câteva cazuri pentru a sublinia cum s-au folosit unii avocați europeni de astfel de servicii pentru a-și crește randamentul și a reduce timpii importanți în pregătirea lor pentru litigii. Luminance este o companie creată și dezvoltată de matematicieni de la Universitatea Cambridge în anul 2015, în al cărui portofoliu de clienți se află peste 500 de organizații și birouri din 60 de țări⁶. Printre cazurile de studiu ce reprezintă cum și în ce măsură tehnologia acestora le-a fost benefică avocaților, putem observa exemplul Norburg & Scherp, o companie de top în domeniul litigiilor și arbitrajului din Suedia, care a apelat la serviciile Luminance într-un proces de profil înalt ce implica peste 20 de avocați și o echipă de experți în criminalistică⁷. Volumul documentelor era extrem de mare, aproximativ 1.5 milioane de pagini stocate în 500 de gigabytes de memorie. Folosind o combinație a funcționalităților de filtrare automată a documentelor, cum ar fi de duplicarea bazată pe inteligență artificială și widget-urile de colectare a datelor de la Luminance, Norburg & Scherp au redus setul de date la doar 80 GB, care a fost inerent mai ușor de gestionat. Apoi, software-ul le-a generat această analiză ca o vizualizare 3D clară, afișând relațiile din documente pe mai multe dimensiuni. Aceasta înseamnă că avocații nu au mai trebuit să aleagă din teancurile de documente, ci au putut înțelege rapid modul în care un document se raportează la altele, oferind o metodă de investigare mult mai eficientă și mai amănunțită.

Un alt exemplu îl reprezintă societatea spaniolă de avocatură JAP, care a folosit Luminance pentru a întreprinde o analiză de due diligence⁸. Clientul lor, un important furnizor european de logistică și imobiliare semi-industriale, căuta să achiziționeze teren pentru uz industrial. O echipă de trei avocați a fost delegată să analizeze aproape 150 de documente pentru a identifica potențiale nereguli, asigurând clientul de o evaluare deplină asupra tuturor informațiilor înainte de a intra în tranzacție. Anterior, JAP a petrecut cel puțin 3-4 ore doar pentru a structura manual documentele într-o speță similară. Tehnologia de vizualizare a documentelor de la Luminance a evidențiat în câteva secunde informații despre implicațiile fiscale, localizare și taxele existente asupra proprietăților. În final, ceea ce avocații estimau să dureze 50 de ore de muncă, a fost redus datorită tehnologiei la doar 15, deci o scădere a timpului de lucru cu 70%.

Astfel, putem vedea cum inteligența artificială poate reprezenta un instrument valoros pentru eficiențizarea sarcinilor de lucru și reducerea timpilor pentru munca organizatorică sau cea repetitivă. Este foarte

important să înțelegem că, cel puțin pentru moment, această tehnologie este doar o unealtă, iar dacă știm să îi exploatăm potențialul, are majoritar efecte benefice pentru noi, ca avocați europeni.

O discuție aprinsă s-a iscat recent în ceea ce privește riscul de automatizare a locurilor de muncă. Conform unui studiu, în viitorul nu foarte îndepărtat, inteligența artificială ar putea înlocui peste 300 de milioane locuri de muncă din Statele Unite și Europa⁹. Acest număr poate părea alarmant, mai ales dacă observăm că unul dintre cele mai posibile afectate domenii, conform raportului, ar fi cel juridic, cu 44%¹⁰. Trebuie să se îngrijeze avocații europeni, în special cei tineri, că la un moment dat în carieră vor fi înlocuiți de tehnologie? Opinez că răspunsul este mai degrabă unul negativ, din mai multe considerente.

Pentru început, nu ar trebui să ne fie frică de automatizare, deși este un sentiment inerent uman. De fiecare dată când o activitate s-a automatizat, aceasta fie a împins oamenii pe un alt sector al lanțului de producție, fie s-au folosit de respectiva tehnologie pentru a-și duce sarcinile la bun sfârșit mult mai rapid și mai eficient. În cazul domeniului juridic, cred că există un risc mai mare de înlocuire la activitățile grefierilor, consilierilor juridici, notarilor publici. Acestea ar putea fi înlocuite treptat, în această ordine, de noile tehnologii în următoarele decenii. Nu înseamnă însă că vor dispărea de tot, ci vor fi reduse prin faptul că utilizarea inteligenței artificiale pentru automatizarea sarcinilor respective va fi mai accesibilă din punct de vedere financiar și cu un grad semnificativ mai redus de eroare. Desigur că vor rămâne posturi pentru cei care vor programa și superviza modul de funcționare al acestei tehnologii, precum și în momentul în care au apărut tablele Excel care au scurtat timpii de lucru manual pentru contabili și riscul de eroare umană.

În ceea ce-i privește pe avocații europeni, aceștia ar fi mai afectați în măsura în care își vor baza activitatea în mod preponderent pe consultanță juridică. Întrucât sistemele bazate pe inteligență artificială sunt tot mai performante și accesibile după cum arătam în cazurile de mai sus, acestea nu vor reprezenta doar unelte pentru avocați și specialiști în domeniul juridic, ci și pentru oamenii de rând, care, probabil se vor folosi într-o anumită măsură de acestea pentru a-și înțelege mai bine situația juridică și a obține o îndrumare. Poate vor avea nevoie în continuare de un avocat, în special în situațiile în care asistența juridică e obligatorie într-un proces, însă în fazele premergătoare, s-ar putea să apeleze la un software juridic, care mai mult ca sigur va fi mai ieftin, iar referitor la performanțe, va rămâne de văzut. Cu toate acestea, asistența juridică în fața instanțelor va rămâne în mare măsură similară cu cea

de acum, care dăinuie de mii de ani, de la începuturile sistemelor juridice. Este greu de crezut că actul justiției se va baza pe inteligență artificială în viitorul previzibil și tocmai de aceea consider că locurile avocaților, judecătorilor și procurorilor în sistemul de justiție este și va fi în continuare bine-cimentat. Având în vedere situația economică și progresul tehnologic care se anunță, avocații europeni pot respira ușurați pentru încă câteva decenii bune, chiar peste un secol în ceea ce privește economiile subdigitalizate din estul Europei, dacă diferențele din Blocul Comunitar nu se vor ameliora.

1.2. Provocări litigioase generate de inteligența artificială

Dreptul este într-o continuă schimbare alimentată de evenimente sociale, economice, politice, iar pentru avocatul european, în special în ultimele decenii, acest lucru a reprezentat o provocare continuă. Directivele și regulamentele europene transpuse într-o formă sau alta în legislațiile naționale au creat o cerere semnificativă pentru rezolvarea unor noi tipuri de spețe. Cei care au știut să se adapteze printr-o pregătire constantă și o deschidere față de nou, au atins noi apogee ale carierei profesionale. Cel mai bun exemplu din ultimii ani îl reprezintă GDPR-ul¹¹. Într-o măsură mult mai mare însă va afecta cazuistica specifică inteligenței artificiale domeniul de activitate al avocatului european, în special dacă ne gândim că aceasta poate fi folosită în orice domeniu deja reglementat.

Având în vedere aptitudinile noilor versiuni de inteligență artificială, care au fost capabile să obțină note de trecere la examene importante, precum cel de barou, de rezidențiat sau alte examene ce necesită un nivel avansat de pregătire, tot mai mulți utilizatori au început să o folosească în lucrări, asumându-și pe nedrept textele formulate și generate de programe¹². Astfel de acte pot ridica probleme juridice referitoare la drepturile de autor, uneori putând antrena și valențe penale. Referitor la latura penală, chiar recent a ajuns în presa internațională un caz în care un bărbat din Belgia s-a sinucis după mai multe săptămâni de discuții cu un chatbot bazat pe inteligență artificială¹³. Acesta i-ar fi câștigat încrederea și ar fi ajuns să facă un pact că dacă utilizatorul, care avea episoade de anxietate cauzate de impactele ireversibile ale încălzirii globale asupra viitorului omenirii, se va sinucide, Eliza (numele chatbot-ului), își va folosi aptitudinile pentru a contribui la salvarea planetei. Sună a scenariu de film science-fiction, însă cazul este cât de poate de real. O anchetă este în desfășurare în acest moment în Belgia. Acest incident ridică mai multe probleme: Cine este responsabil de moartea omului respectiv? În ce măsură poate

fi tras la răspundere? Avea discernământ utilizatorul la momentul luării deciziei? Aceste întrebări vor fi cu siguranță ridicate în fața instanței, iar cazuri similare de intersectare a inteligenței artificiale cu diferite domenii vor apărea tot mai des. Ce le rămâne de făcut avocaților europeni este să intensifice pregătirea profesională continuă pentru a face față noilor provocări litigioase.

2. Tehnologia blockchain

Asemenea inteligenței artificiale, tehnologia blockchain reprezintă un pion important în dezvoltarea tehnologică a ultimului deceniu. Cunoscută mai degrabă într-o formă indirectă prin aplicațiile care au făcut-o utilizată la scară largă precum criptomonedă și jetoane nefungibile (NFT-uri), această tehnologie are un viitor promițător prin avantajele pe care le aduce sistemelor convenționale.

Un blockchain reprezintă o bază de date distribuită, unde diferite tipuri de informații pot fi înregistrate digital în siguranță datorită unor protocoale criptografice, fără a recurge la intermediari precum bănci sau alte instituții¹⁴. Conceptul de încredere pe care o avem zi de zi față de bănci sau instituții de finanțare în momentul în care dorim să efectuăm o tranzacție este înlocuit cu încrederea în sistem, care este bazată pe un consens între noduri, adică participanții persoane fizice și juridice, asupra tranzacțiilor efectuate. Astfel, nu există o autoritate cu putere discreționară asupra bazelor de date, ci securitatea este dată de un consens comun al utilizatorilor care întotdeauna va fi cu certitudine mai puțin coruptibil decât un sistem centralizat. Vom analiza în continuare o serie de modalități în care poate fi utilizată de avocații europeni, atât la nivel de optimizare a modului de lucru, cât și a extinderii domeniului de activitate.

2.1. Integrarea blockchain-ului în activitatea avocațială

Tehnologia blockchain se bazează pe o securitate ridicată. Aplicațiile ei sunt capabile să revoluționeze întregi sisteme de lucru, iar avocații europeni au șansa să utilizeze noi practici pentru a-și dezvolta activitatea. Printre cele mai accesibile metode de a utiliza blockchain se numără acceptarea criptomonedelor ca mijloace de plată pentru serviciile avocațiale oferite. Fiind relativ simplu de implementat, o asemenea decizie este aptă de a atrage noi clienți, dintr-un sector emergent în următoarele decenii, cu atât mai mult cu cât asistăm la un grad ridicat de concurență pe piața serviciilor juridice. În plus, tranzacțiile pe blockchain se realizează aproape instantaneu, chiar mai repede decât un transfer

bancar și au taxe de procesare reduse. Diversificarea metodelor de plată nu poate avea decât un efect benefic pe termen lung. O astfel de abordare poate semnala deschiderea către inovație a unei firme de avocatură.

O altă metodă de modernizare a serviciilor este utilizarea contractelor inteligente (smart contracts). Termenul de „smart contract” a fost folosit pentru prima dată de Nick Szabo în anii ‘90, înaintea apariției tehnologiei blockchain. Acesta le-a definit ca un protocol computerizat de tranzacții apte să execute clauze contractuale¹⁵. Cu toate că nici în prezent nu există o definiție concretă acceptată în doctrină, contractele inteligente ar putea fi definite ca programe de software care execută automat tranzacții pe blockchain, sub condiția îndeplinirii anumitor criterii prestabilite. Astfel, execuția are loc fără o intervenție externă, inclusiv a părților. Acestea pot fi folosite de exemplu pentru automatizarea proceselor de gestionare a contractelor prin executarea automată a termenilor acestuia atunci când sunt îndeplinite anumite condiții. De exemplu, un contract inteligent poate elibera automat fonduri atunci când un proiect este finalizat, reducând nevoia de intervenție manuală și sporind eficiența. Ar fi foarte utile de asemenea și în ceea ce privește tranzacțiile imobiliare, unde, nu de puține ori, sunt mediate de echipe de avocați.

2.2. Extinderea serviciilor avocațiale în sfera blockchain-ului

Pe măsură ce mai multe persoane și companii din UE adoptă criptomonede, poate exista o cerere crescută pentru avocați care cunosc aceste tehnologii și implicațiile lor juridice. Acest lucru poate crea noi oportunități pentru avocați și le poate crește valoarea de piață. Din ce în ce mai multe firme de avocatură din Europa și nu numai au început să ofere servicii de consultanță în ceea ce privește conformarea firmelor care oferă servicii bazate pe criptomonede cu legislațiile internaționale. De asemenea, există cerere și pentru consultanță juridică în legătură cu Cărțile Albe (Whitepapers), licențe de funcționare, conformare fiscală și respectarea legislației referitoare la politicile împotriva spălării banilor și cunoașterea clientului (AML/KYC). Deși la nivel european, reglementarea domeniului criptomonedelor este relativ precară, lucrurile continuă să evolueze, iar incertitudinea juridică va contribui la accelerarea procesului de regularizare a acestui sector. Cel mai de seamă text juridic european la momentul de față în ceea ce privește criptomonedele este Propunerea de Regulament a Parlamentului European și al Consiliului privind piețele cryptoactivelor și de modificare a

directivei (UE) 2019/1937, cunoscută sub denumirea de MiCAR.

O altă temă interesantă din punct de vedere juridic pentru avocații europeni și care utilizează tehnologia blockchain o reprezintă jetoanele nefungibile (NFT-uri). Acestea s-au viralizat în 2021 și 2022, generând o sumedenie de spețe cu aplicabilitate în diferite domenii. Pe scurt, jetoanele/tokenurile nefungibile sunt în esență active criptografice, ce certifică proprietatea, bazate pe contracte inteligente și protejate de tehnologia blockchain. O diferență între NFT-uri și criptomonede o reprezintă faptul că primele nu pot fi schimbate la echivalență, ci doar tranzacționate în schimbul unei sume de bani sau criptomonede. NFT-urile pot reprezenta, printre altele, opere de artă 2D sau 3D, muzică, imagini, video-uri sau domenii de internet. În realitate, aproape orice obiect ce poate fi stocat în mediul virtual poate fi transpus într-un NFT. O caracteristică specifică acestora, ce le conferă unicitate în lumea digitală, este faptul că au la bază tehnologia blockchain, ceea ce face posibilă asigurarea individualității și unicității în mediul virtual, lucru care înainte nu era posibil¹⁶. În realitate, aceste jetoane au ridicat numeroase probleme referitoare la drepturile de autor, evaziune fiscală, spălare de bani, furt și alte infracțiuni. Faptul că nu sunt reglementate clar în legislația europeană reprezintă o provocare pentru avocați în momentul în care un client dorește stabilirea situației sale juridice.

Concluzii

Lumea este într-o continuă schimbare, iar dreptul are datoria de a se adapta constant noilor realități și de a le reglementa. Avocatul european are o misiune importantă în a fi mereu la curent cu schimbările și a-și adapta serviciile pentru asigurarea unei apărări eficiente a intereselor clienților. Inteligența artificială și tehnologia blockchain sunt capabile să revoluționeze modul de funcționare a unor sisteme întregi, domeniul juridic nefăcând excepție. Dacă este deschis la inovare, avocatul poate beneficia semnificativ de avantajele pe care noile tehnologii le aduc. Într-o Europă tot mai digitalizată, serviciile juridice vor fi în continuare esențiale, însă deschiderea către „nou” poate face diferența, marcând decisiv carierele avocaților europeni.

Bibliografie

A. O. +Leary –+ „AI chatbot 51+taunts man into taking his life after developing toxic relationship +”, Mirror UK, 31.03.2023, <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/ai-chatbot-taunts-man-taking-29602945>

C. Buchholz – „ChatGPT Sprints to One Million Users”, Statista, 24.01.2023,

<https://www.statista.com/chart/29174/time-to-one-million-users/>

Cazul de studiu JAP, <https://www.luminance.com/resources.html>

Cazul de studiu Norburg & Scherp, <https://www.luminance.com/resources.html>;

Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor: Inteligența artificială pentru Europa, 25.04.2018

D. Milmo – „ChatGPT reaches 100 million users two months after launch”, The Guardian, 02.02.2023, <https://www.theguardian.com/technology/2023/feb/02/chatgpt-100-million-users-open-ai-fastest-growing-app>

J. Briggs – „The Potentially Large Effects of Artificial Intelligence on Economic Growth”,

Goldman Sachs Economic Research, 26.03.2023

J. Lonbay – „The education, licensing and training of lawyers in the European Union, Part I: Cross-Border Practice in the Member States, 2008

M. Stanciu, Ș. Călin – „Perspectiva juridică a NFT-urilor (Non-fungible tokens)”, 2022: <https://www.juridice.ro/775020/perspectiva-juridica-a-nft-urilor-non-fungible-tokens.html?fbclid=IwAR0ASnvlLihedlhoQX4-sRXxI5M4MqLddRbB0y0BxW27Nob40a1Iq6w-IT0>

N. Szabo –) „Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets”, https://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/smart_contracts_2.html

P. Çađlayan Aksoy –) „NFTs and Copyright: Challenges and Opportunities”

<https://academic.oup.com/jiplp/article-abstract/16/10/1115/6307085>

Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE

S. Murphy –) „ChatGPT passes exams from law and business schools”, CNN Business, 26.01.2023,

<https://edition.cnn.com/2023/01/26/tech/chatgpt-passes-exams/index.html>

„Use of artificial intelligence in enterprises” –) Eurostat, aprilie 2022, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Use_of_artificial_intelligence_in_enterprises

NOTE

¹ J. Lonbay – „The education, licensing and training of lawyers in the European Union, Part I: Cross-Border Practice in the Member States, 2008, p. 1; https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/key-facts-and-figures/life-eu_en; <https://www.europeanlawinstitute.eu/membership/institutional-members/ccbe/#c182282>.

² Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor: Inteligența artificială pentru Europa, 25.04.2018, p. 1.

³ C. Buchholz –x „ChatGPT Sprints to One Million Users”, Statista, 24.01.2023,

<https://www.statista.com/chart/29174/time-to-one-million-users/>.

⁴ D. Milmo –x „ChatGPT reaches 100 million users two months after launch”, The Guardian, 02.02.2023, <https://www.theguardian.com/technology/2023/feb/02/chatgpt-100-million-users-open-ai-fastest-growing-app>.

⁵ „Use of artificial intelligence in enterprises” –x Eurostat, aprilie 2022, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Use_of_artificial_intelligence_in_enterprises.

⁶ Mai multe detalii: <https://www.luminance.com/team.html>.

⁷ Cazul de studiu Norburg & Scherp, <https://www.luminance.com/resources.html>.

⁸ Cazul de studiu JAP, <https://www.luminance.com/resources.html>.

⁹ J. Briggs –x „The Potentially Large Effects of Artificial Intelligence on Economic Growth”, Goldman Sachs Economic Research, 26.03.2023, p. 7.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE.

¹² S. Murphy – „ChatGPT passes exams from law and business schools”, CNN Business, 26.01.2023, <https://edition.cnn.com/2023/01/26/tech/chatgpt-passes-exams/index.html>.

¹³ A. O’Leary – „AI chatbot 52xtaunts man into taking his life after developing toxic relationship”, Mirror UK, 31.03.2023, <https://www.mirror.co.uk/news/world-news/ai-chatbot-taunts-man-taking-29602945>

¹⁴ P. Çađlayan Aksoy – „NFTs and Copyright: Challenges and Opportunities”, p. 2, <https://academic.oup.com/jiplp/article-abstract/16/10/1115/6307085>.

¹⁵ N. Szabo –x „Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets”, https://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/smart_contracts_2.html.

¹⁶ M. Stanciu, Ș. Călin – „Perspectiva juridică a NFT-urilor (Non-fungible tokens)”, 2022, pct. 2: <https://www.juridice.ro/775020/perspectiva-juridica-a-nft-urilor-non-fungible-tokens.html?fbclid=IwAR0ASnvlLihedlhoQX4-sRXxI5M4MqLddRbB0y0BxW27Nob40a1Iq6w-IT0>.

CONSIDERAȚII PRIVIND POSIBILITATEA DEZVOLTĂRII UNEI NOI NIȘE PROFESIONALE ÎN CONTEXTUL ADOPTĂRII LEGII PRIVIND PROTECȚIA AVERTIZORILOR ÎN INTERES PUBLIC

Avocat stagiar Raluca-Andreea Mocanu
Baroul București

Rezumat

În considerarea punctului culminant în care ne aflăm, respectiv momentul în care entitățile juridice care intră în domeniul de aplicare al Legii privind protecția avertizorilor în interes public trebuie să intre în conformitate, am considerat oportună analizarea modului în care avocații pot contribui la această aliniere cu cerințele legislative, implicațiile pe care noile reglementări le au asupra pieței avocaturii și nevoia de adaptare a legislației profesiei la toate aceste noutăți. Prezenta analiză nu își propune expunerea unei imagini atotcuprinzătoare, obiectul articolului nefiind unul exhaustiv, ci reprezintă perspectiva unui avocat stagiar, pasionat de subiectul Whistleblowing, în încercarea de a răspunde propriilor întrebări adresate asupra posibilității de dezvoltare a unei noi nișe profesionale în contextul dat.

Aspecte introductive

Legea nr. 361/2022 privind protecția avertizorilor în interes public¹, cea la care ne vom referi în continuare cu titlu general „Legea”, reglementează drepturile și obligațiile persoanelor care efectuează raportări sau divulgă public informații privind încălcări ale legii², inclusiv măsurile de protecție a acestora, procedura de primire, de examinare și soluționare a raportărilor, dar și noi obligații ale autorităților, instituțiilor publice, altor persoane juridice de drept public, precum și persoanelor juridice de drept privat în materie.

Această inițiativă legislativă avea la origini scopul de a transpune în legislația națională Directiva EU 2019/1937³ (în continuare „Directiva”), însă atât proiectul de lege, cât și Legea după intrarea în vigoare, a suferit în ultimi 2 ani numeroase modificări, unele fericite iar altele mai puțin fericite din perspectivă juridică.

Astfel, forma adoptată a Legii a transpus în legislația națională liniile generale edictate prin Directiva Whistleblowing, însă a și extins destul de mult spectrul în cazul unor aspecte precum domeniul de aplicare al Legii, păstrarea raportărilor, termenele și sancțiunile aplicabile, dar și alte chestiuni punctuale. Este adevărat că Directiva a lăsat posibilitatea statelor membre să sporească protecția prin intermediul legislației naționale, însă abordarea legiuitorului român este extrem de largă.

În ceea ce privește termenul de „avertizor în interes public” ce se regăsește chiar în denumirea actului legislativ, considerăm acesta este de fapt o reminiscență a vechii Legi nr. 571/2004 privind protecția personalului din autoritățile publice, instituțiile publice și alte unități care semnalează încălcări ale legii⁴, act normativ care

a fost abrogat odată cu intrarea în vigoare a Legii actuale și care folosea această terminologie cu referire la persoana care face avertizarea.

Desigur că folosirea termenului de „avertizor în interes public” este criticabilă în contextul actual, mai ales atunci când ne aflăm în situația unei raportări interne în cadrul unei persoane juridice de drept privat, situație în care, de cele mai multe ori, interesul apărut va fi de fapt unul privat : (i) fie personal al avertizorului, care se consideră nedreptățit ca urmare a situației de fapt, (ii) fie al persoanei juridice de drept privat –, entitatea în cadrul căreia se săvârșesc încălcări ale legii, atunci când aceasta a fost prejudiciată ca urmare a faptelor sesizate prin avertizare.

Legea a intrat în vigoare la 22 decembrie 2022, iar începând cu această dată, își produce efectele în mod

direct pentru entitățile juridic din sectorul public, dar și cele din sectorul privat care au 250 sau mai mulți angajați. Termenul de intrare în conformitate⁵ pentru restul entităților private care intră în domeniul de aplicare al Legii fiind (din fericire, am putea adăuga) prorogată la o dată ulterioară, respectiv 17 decembrie 2023.

Această nouă reglementare în materia *whistleblowing* aduce în peisajul corporativ o serie de obligații cu care entitățile private trebuie să se conformeze, precum: obligația de a institui un canal de raportare internă, stabilirea și adoptarea unei proceduri de raportare internă și pentru efectuarea de acțiuni subsecvente, obligația de a avea o persoană desemnată *s.a.m.d.*; iar în acest punct intervine și rolul avocatului în această materie, cu scopul analizării și determinării celor mai oportune modalități de a realiza alinierea cu cerințele legislative.

În concret, fie că vorbim despre solicitări de tip *due-diligence* în scopul determinării conformității canalului și/sau a procedurii de raportare internă deja existente cu actuala reglementare în materie, fie că vorbim de solicitări în scopul redactării unei proceduri de raportare internă, care să îndeplinească toate rigorile legii și, totodată, să fie optimizată pentru specificul activității entității solicitante, în practica profesională au apărut deja numeroase asemenea solicitări, crescând considerabil⁶ cererea de servicii specializate pe această ramură.

Trecând dincolo de aceste activități profesionale, ce se încadrează în tiparul clasic de consultanță acordată clienților odată cu intrarea în vigoare a unui nou act normativ, o aparte solicitare primum ne-a atras atenția și ne-a ridicat multiple întrebări în mod subsecvent, respectiv: posibilitatea de a atribui unui avocat rolul de *persoană desemnată*, ori mai precis spus –, *terț desemnat*.

1. Noțiunea de „persoană desemnată” în sensul Legii și al Directivei

Conform definiției prevăzute de Lege, persoana desemnată este „responsabilul cu atribuțiile prevăzute la art. 10 alin. (1) lit. c) din Lege, numit la nivelul autorității, instituției publice sau în cadrul persoanelor juridice de drept privat, precum și în cadrul altor persoane juridice de drept public. În funcție de numărul de angajați, atribuțiile pot fi exercitate de către o persoană, un compartiment sau pot fi externalizate către un terț, denumit în continuare terț desemnat”⁷.

Pornind de la norma de trimitere, la art. 10 alin. (1) lit. c) din Lege se prevede că „entitățile care au obligația de a-și institui canale interne de raportare au în mod subsecvent și obligația de desemnare a unei persoane fizice, a unui compartiment (compus din mai

multe persoane fizice) sau a unui terț, cu atribuții în ceea ce privește primirea, înregistrarea, examinarea, efectuarea de acțiuni subsecvente și soluționarea raportărilor, care să acționeze cu imparțialitate și care să fie independent în exercitarea acestor atribuții”. (subl. ns.)

Observăm, la o primă vedere, că textul de lege permite desemnarea unui terț și, de asemenea, că nu există niciun prag în ceea ce privește numărul de angajați ai entității care desemnează la care să se raporteze compania când alege numărul persoanelor pe care să le împuternicească în acest scop.

Cu alte cuvinte, plecând strict de la textul de lege, vom putea avea o companie cu 600 de angajați și o singură persoană desemnată, sau un singur terț desemnat, însă în mod evident acest lucru nu este recomandat, pentru că în atare situație nu mai putem vorbi despre sprijinirea și protejarea mediului corporativ în mod eficient.

Totodată, observăm că persoana desemnată – în sensul definit de Lege, va putea lua măsurile necesare pentru finalizarea investigației raportării. Cu alte cuvinte, această persoană nu este desemnată doar pentru a înregistra și cerceta raportările, ci, prin desemnarea acesteia, persoana trebuie să fie împuternicită și pentru a întreprinde acțiuni subsecvente precum: accesul la orice tip de documente interne la care se face referire în avertizare, posibilitatea de a obține o copie a înregistrărilor audio-video de pe camerele de supraveghere, acces în orice punct de lucru al companiei etc.⁸

În ceea ce privește obligațiile pe care această persoană desemnată le are, fără a realiza o trecere în revistă completă, le vom aminti doar pe cele care pot naște discuții când ne raportăm la posibilitatea avocatului de a fi *terț desemnat*, respectiv: obligația de a efectua cu diligență⁹ acțiunile subsecvente ulterior primirii unei raportări, obligația de confidențialitate¹⁰ și obligația de a acționa cu imparțialitate și de a fi independent în exercitarea acestor atribuții¹¹.

2. Poate fi avocatul terț desemnat?

În încercarea de a răspunde la această întrebare, ne propunem în continuare să analizăm fiecare dintre aceste obligații ce revin *persoanei desemnate*, și implicit *terțului desemnat*, atât prin raportare la conținutul intrinsec al acestor obligații, cât și prin raportare la dispozițiile legale incidente din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat și din Statutul profesiei de avocat.

În ceea ce privește obligația de a efectua cu diligență acțiunile subsecvente, considerăm că această

obligație va opera concomitent cu cea care se înscrie în sfera îndatoririlor avocatului, respectiv de a depune toate diligențele pentru apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale clienților, astfel cum aceasta este prevăzută de art. 39 alin. (2) din Legea nr. 51/1995, însă avocatul va putea fi ținut răspunzător în mod diferit în ipoteza în care sunt analizate acțiunile subsecvente întreprinse de acesta în exercitarea rolului de *terț desemnat* sub aspectul oportunității și legalității acțiunilor desfășurate.

Această obligație de diligență vizează *de facto* tocmai alegerea celor mai oportune măsuri sau acțiuni, ulterioare primirii unei raportării interne, care să permită și, respectiv, să conducă la verificarea veridicității și confirmarea existenței faptelor semnalate prin raportare, inclusiv a încălcărilor legii semnalate.

Având în vedere acest aspect, considerăm vital ca, la momentul alegerii avocatului ca *terț desemnat*, puterile conferite prin mandat să fie cât mai detaliat descrise, în scopul asigurării operativității necesare acțiunilor subsecvente pe care acesta va trebui să le întreprindă.

În privința obligației de confidențialitate, Legea prevede faptul că persoana desemnată să soluționeze raportarea are obligația de a nu dezvălui identitatea avertizorului în interes public și nici informațiile care ar permite identificarea directă sau indirectă a acestuia¹².

În concret, această obligație vizează situația în care raportarea înregistrată nu este una anonimă, iar identitatea ori date despre avertizor sunt indicate în raportare, persoana desemnată având acces la aceste informații, fiind necesar să păstreze confidențialitatea atât în privința acestor date cu caracter personal ale avertizorului, cât și în privința faptelor ce fac obiectul raportării.

La o primă vedere, această obligație se suprapune și se aliniază pe deplin cu obligația avocatului de a păstra secretul profesional, prevăzută de art. 9 din Statutul profesiei de avocat și de art. 11 din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, însă considerăm că necesită făcută o mențiune.

Întinderea obligația de a nu dezvălui identitatea avertizorului nu este limitată de Lege în nicio manieră, astfel încât, la o primă vedere apare următoarea contradicție: persoana juridică care a ales ca avocatul să fie *terț desemnat*, având astfel calitatea de client în raportul născut cu avocatul, și în cadrul căreia a fost efectuată raportarea internă, nu va putea cunoaște identitatea avertizorului¹³, astfel încât, în acest caz particular, secretul profesional pare să îi fie opus chiar clientului.

Considerăm însă că în acest caz vom vorbi despre două obligații cu izvoare diferite și care operează în

mod paralel, astfel: avocatul – *terț desemnat* va avea obligația de a nu dezvălui identitatea avertizorului, inclusiv către persoana juridică – client, iar în mod concomitent, avocatul va avea obligația de a păstra secretul profesional față de terți asupra mandatului ce i-a fost încredințat de către persoana juridică – client.

Sub aspectul obligației *terțului desemnat* de a fi independent în exercitarea acestor atribuții, considerăm că aceasta se aliniază întru-totul principiului independenței profesiei de avocat, consfințit de Statut, și în mod implicit și cu principiul independenței personale a avocatului în raportul cu clientul.

Astfel, în soluționarea raportării interne, primită și înregistrată conform Legii, avocatul – *terț desemnat* va trebui să se asigure că va efectua orice acțiune subsecventă și va soluționa raportarea după propriile considerente, independent de eventuale doleanțe ale persoanei juridice în interiorul căreia s-a făcut raportarea, chestiune pe care o considerăm .

Referitor la obligația avocatului – *terț desemnat* de a acționa cu imparțialitate, considerăm că în respectarea acesteia pot apărea două situații, fără a exclude și posibilitatea existenței mai multora, care nasc semne de întrebare asupra efectivității acestei imparțialități, după cum urmează:

2.1. Ipoteza avocatului – terț desemnat care anterior a redactat procedura ori politica de raportare internă

În acest sens, avem în vedere situația avocatului a cărui asistență a fost solicitată inițial în scopul redactării unei proceduri de raportare internă, care, așa cum am precizat anterior, este obligatorie conform Legii în cazul anumitor entități juridice.

Dacă ulterior identificării, împreună cu persoana juridică – clientul, a modalităților optime de primire a raportărilor interne, care să garanteze protejarea confidențialității identității avertizorului și a oricărei alte cerințe legislative, dar și a modalităților prin care să se asigure funcționalitatea aceluși canal de raportare, aceasta decide adoptarea acelei proceduri la nivel intern, ne vom afla în situația în care avocatul care a acordat asistență în conceperea acestei proceduri interne va cunoaște îndeaproape fiecare aspect consemnat în acea procedură, și, mai ales, rațiunea formulărilor folosite.

În acest context, în ipoteza în care același avocat care a acordat asistență la redactarea și adoptarea politicii de raportare internă, va fi ulterior numit *terț desemnat*, considerăm că avertizorul își va putea pune

problema anterior formulării unei raportări, în mod real și pe bună dreptate, dacă cel desemnat să primească raportarea sa va acționa cu imparțialitate sau dacă nu cumva este preferabil să raporteze direct pe canalul extern de raportare¹⁴ – această ultimă teză fiind în mod evident în defavoarea persoanei juridice care a desemnat avocatul și care riscă chiar o eventuală divulgare publică a unor informații sensibile, ori chiar a unor secrete comerciale.

În atare ipoteză, considerăm că, deși nu se naște un conflict de interese *per se*, este recomandabil ca avocatul să nu fie și *terț desemnat*, ci să rămână în postura de colaborator extern chiar și în ipoteza în care este necesară expertiza acestuia în soluționarea unei raportări primite pe canalul intern de raportare, considerând că în acest mod ar prima interesul superior al entității juridice în scopul aflării eventualelor încălcări ale legii săvârșite intern.

2.2. Ipoteza avocatului – terț desemnat care, în mod concomitent, reprezintă persoana juridică și în alte litigii ori alte activități specifice

Revenind la obligația terțului desemnat de a acționa cu imparțialitate, avem în vedere și situația în care ulterior efectuării unei raportări interne, împotriva avertizorului se ia de către persoana juridică – client o măsură care se înscrie în categoria formelor de represalii prevăzute de art. 22 alin. (1) din Lege, avertizorul contestă¹⁵ în instanță această măsură, iar avocatul, care este în mod concomitent și *terț desemnat*, vine să reprezinte persoana juridică în litigiul apărut.

În atare ipoteză, deși avocatul va putea reprezenta clientul în fața instanței de judecată fără să fie incidentă vreo problemă procedurală privind reprezentarea, considerăm că va exista un conflict de interese în ceea ce privește desfășurarea ulterioară a verificărilor necesare pentru justa soluționare a raportării.

În acest sens, considerăm că avocatul care a susținut în instanță apărarea persoanei juridice – client referitoare la netemeinicia contestației, bazată (să presupunem) pe lipsa legăturii de cauzalitate între raportarea făcută de avertizor și măsura luată de persoana juridică – client (de modificare a programului de lucru, de exemplu), nu va putea acționa cu imparțialitate ulterior în soluționarea raportării primite, tinzând (în mod natural sau chiar involuntar, am putea adăuga) să acorde crezare poziției adoptate de client față de raportare și de faptele sesizate prin aceasta (tot cu titlu de exemplu, sesizarea unor eventuale fapte de evaziune fiscală pe care persoana juridică – client dorește să le dezminț).

3. Se înscrie activitatea avocatului – terț desemnat în sfera activităților specifice profesiei de avocat prevăzute la art. 3 alin. (1) din Legea nr. 51/1995?

La o primă vedere, răspunsul la întrebarea adresată pare a fi unul cât se poate de simplu, respectiv: nu. Considerăm, însă, că această chestiune necesită o analiză dincolo de aparențe, pentru a evita analiza de suprafață a unor norme juridice ce nu se doresc a fi limitative.

Ne referim în acest caz la formularea din conținutul art. 3 alin. (1) din Legea nr. 51/1995 conform căreia „*activitatea avocatului se realizează prin*”, formulare din care rezultă că enumerarea cuprinsă la alin. (1) nu este limitativă ori de strictă interpretare, ci din contră permite desfășurarea activităților specifice profesiei prin „*orice mijloace și căi proprii exercitării dreptului de apărare, în condițiile legii*”.

Astfel, considerăm că în măsura în care activitățile desfășurate de avocatul – *terț desemnat* se înscriu în sfera de reglementare a Legii, de la momentul primirii raportării pe canalul intern pe care este desemnat să îl gestioneze și până la momentul la care soluționează raportarea și aduce la cunoștința persoanei juridice – client modalitatea de soluționare a raportării și propunerile sale privind măsurile oportune de stopare a eventualelor încălcări ale legii, în atare caz nu ne vom afla în situația depășirii sferei activităților profesionale pe care le poate desfășura avocatul.

În ceea ce privește compatibilitatea profesiei de avocat cu desfășurarea activității specifice a *terțului desemnat*, cu referire la situația în care desfășurarea activității de *terț desemnat* s-ar desfășura de avocat separat de un contract de asistență juridică, considerăm că la acest moment o asemenea posibilitate este extrinsecă reglementărilor legale în vigoare, respectiv avocatul s-ar poziționa, cel puțin în mod teoretic, într-o stare de incompatibilitate.

Pentru acest motiv, considerăm că ar fi bine-venită completarea articolului 16 lit. d) din Legea nr. 51/1995¹⁶, astfel cum s-a procedat și anterior cu privire la introducerea responsabilului cu protecția datelor cu caracter personal, mai ales în ipoteza în care această desemnare a avocatului ca responsabil cu raportările interne va deveni un curent în piața avocaturii.

Concluzii

Astfel cum am arătat anterior, considerăm că la momentul actual nu există o prevedere explicită în Lege¹⁷ care să interzică unui avocat să fie investit ca *terț desemnat* pentru primirea și investigarea unor astfel

de raportări interne. Cu toate acestea, considerăm că avocații care acceptă o asemenea desemnare trebuie să se asigure că au expertiza și cunoștințele necesare pentru a exercita un astfel de mandat, în virtutea obligațiilor amintite și a răspunderii personale în temeiul Legii, pe care le are *persoana desemnată*.

Nu în ultimul rând, considerăm că noua reglementare națională în domeniul *Whistleblowing*, avută în vedere în prezenta analiză, are potențialul real de a crea o nouă nișă în piața avocaturii, iar tendința de expansiune a acestei nișe sperăm că va atrage și adaptarea legislației profesiei la toate aceste noutăți.

NOTE

¹ Publicată în M. Of. nr. 1218 din 19 decembrie 2022.

² Persoane referite prin Lege ca „avertizori în interes public”, în continuare denumite și „avertizori”.

³ Publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 305/17 din 26 noiembrie 2019, cunoscută și sub numele de „Directiva Whistleblowing”.

⁴ Publicată în M. Of. nr. 1214 din 17 decembrie 2004.

⁵ Cu referire la obligația de a identifica sau institui canale interne de raportare și de a stabili proceduri de raportare internă, în sensul art. 9 alin. (1) din Legea nr. 361/2022 privind protecția avertizorilor în interes public.

⁶ Prin raportare la perioada anterioară promulgării Legii nr. 361/2022 privind protecția avertizorilor în interes public.

⁷ Art. 3 pct. 16 din Legea nr. 361/2022 privind protecția avertizorilor în interes public.

⁸ Acestea fiind doar câteva exemple posibil de întâlnit în activitatea practică a persoanei desemnate, motiv pentru care considerăm deosebit de important ca, la momentul desemnării acesteia, puterile conferite prin mandat să fie pe larg și nelimitativ descrise, în scopul asigurării operativității necesare

măsurilor subsecvente pe care persoana desemnată trebuie să le întreprindă.

⁹ Conform art. 10 alin. (1) lit. d) din Legea nr. 361/2022 privind protecția avertizorilor în interes public.

¹⁰ Conform art. 8 alin. (1) din Legea nr. 361/2022 privind protecția avertizorilor în interes public.

¹¹ Conform art. 10 alin. (1) lit. c) din Legea nr. 361/2022 privind protecția avertizorilor în interes public.

¹² Cu excepția situațiilor expres prevăzute de Lege, precum situația în care aceasta are consimțământul expres al avertizorului.

¹³ Cel puțin nu până la soluționarea raportării, când persoana desemnată are obligația de informare a conducătorilor persoanei juridice de drept privat în cadrul căreia s-a primit raportarea, dar și a avertizorului, cu privire la modalitatea de soluționare a raportării.

¹⁴ Astfel cum aceasta este reglementată prin Capitolul IV din Lege, fie prin adresarea raportării către Agenția Națională de Integritate, fie către o altă instituție competentă în acel domeniu specific.

¹⁵ În sensul art. 23 din Lege referitor la *Contestarea măsurilor luate ca represalii*.

¹⁶ Care la data prezentei are următoarea formulare: „Exercitarea profesiei de avocat este compatibilă numai cu: [...] d) calitatea de arbitru, mediator, conciliator sau negociator, consilier fiscal, consilier în proprietate industrială, traducător autorizat, practician în insolvență, responsabil cu protecția datelor cu caracter personal, expert în executarea contractelor cu finanțare europeană;”.

¹⁷ De asemenea, nici în alte actele normative amintite în prezenta analiză, în considerarea motivelor anterior prezentate referitoare la respectarea reglementărilor cuprinse în Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat și în Statutul profesiei de avocat.

CONSECINȚELE TENDINȚELOR DE REGLEMENTARE A NOȚIUNII DE „PROFESIE LIBERALĂ” ÎN UNIUNEA EUROPEANĂ ASUPRA PROFESIEI DE AVOCAT

Avocat stagiar Ștefan Vlad
Baroul București

Rezumat

În contextul european, conceptul de „profesie liberală” capătă o nouă dimensiune cu un impact evident în ceea ce privește profesia de avocat. Lucrarea de față va prezenta în cele ce urmează, tendințele de reglementare a noțiunii de „profesie liberală” și consecințele pe care o astfel de definiție le-ar putea determina în ceea ce privește exercitarea profesiei de avocat.

Cuvinte-cheie: profesie liberală; avocat; tendințe europene; drept la apărare; activitate intelectuală; independență

Introducere

Profesia liberală reprezintă o noțiune uzitată încă din Roma Antică sub titulatura de *artes liberales* în sensul de îndeletnicire a oamenilor liberi, de *privilegiu* al cetățenilor liberi care își subsumau ocupațiile în slujba activității intelectuale¹. Astfel, la origini, profesia liberală reprezenta sfera acelor activități intelectuale exercitate exclusiv de cetățenii romani liberi, plecând de la premisa originară a confuziei între *libertate* și *cetățenie*².

Astfel, libertatea, ca valoare supremă a individului, concepută ca sumă a libertăților speciale³ reprezintă fundamentul profesiilor liberale, în ceea ce privește atât modul acestora de organizare, cât și conținutul activității profesionale și a prerogativelor exercitate în baza acestui veritabil statut juridic.

Profesia de avocat reprezintă poate cea mai elocventă categorie profesională care se regăsește în cadrul profesiilor liberale, fiind caracterizată emina-mente de noțiunea de libertate sub toate aspectele vieții profesionale; libertatea avocatului de a-și alege clienții, libertatea de a opta pentru modul în care alege să își exercite profesia, prin raportare la formele de exercitare ale acesteia stabilite prin lege, de a-și schimba sau de a dispune de forma de exercitare a profesiei stabilită de lege⁴, de a-și stabili propriul program de lucru, libertatea de a alege acele strategii judiciare care au aptitudinea de a reprezenta într-o manieră efektivă drepturile și interesele legitime ale clientului etc.

Drept consecință, profesia de avocat este indisolubil legată de ideea de libertate, confundându-se de multe ori cu însăși noțiunea de *profesie liberală*. Cu toate acestea, inclusiv acest statut juridic se supune reglementărilor naționale și europene tocmai în scopul ocrotirii acestuia de către dreptul obiectiv. Se ridică,

așadar, următoarea întrebare: care trebuie să fie maniera de reglementare a profesiilor liberale, în general, a profesiei de avocat, în special, în așa fel încât libertatea profesională să fie garantată și ocrotită? Mai mult, care ar fi impactul unei reglementări unitare a profesiilor liberale la nivel național și european asupra profesiei de avocat? Cu alte cuvinte, o eventuală uniformizare a reglementărilor privind statutul de *profesie liberală* ar avantaja sau nu profesia de avocat?

Acestea sunt doar câteva întrebări la care prezenta lucrare va încerca să răspundă, în cele ce urmează. Astfel, eseu de față va avea în vedere (i) analiza statutului de *profesie liberală* la nivel național prin raportare la profesia de avocat, (ii) analiza statutului de *profesie liberală* la nivelul Uniunii Europene și (iii) tendințele europene ale profesiilor liberale și impactul acestora asupra profesiei de avocat.

1. Reglementarea profesiilor liberale și a avocaturii în România

La nivelul României s-a resimțit necesitatea revalorizării profesiilor liberale, pe fondul principiilor constituționale democratice care au caracterizat evoluția normativă ulterioară Revoluției din 1989. Astfel, profesia de avocat s-a re consolidat în jurul valorilor democratice, recăpătându-și vocația liberală, atât de necesară în ceea ce privește asigurarea independenței corpului profesional. În acest context, Legea 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat⁵ statua la art. 1, încă de la intrarea sa în vigoare, următoarele: „Profesia de avocat este liberă și independentă, cu organizare și funcționare autonome, în condițiile prezentei legi și ale statutului profesiei”.

Așadar, se remarcă faptul că sub aspectul organizării și exercitării profesiei, avocatura este liberă și independentă, prerogativele profesionale ale avocatului fiind exercitate în acord cu prevederile legii și ale statutului profesiei. Or, o astfel de limitare, inerentă într-un stat de drept, a fost reiterată inclusiv în jurisprudența Curții Constituționale care a apreciat că „Într-adevăr, profesia de avocat este o profesie liberală și independentă. Acest principiu este fundamental. Dar libertatea indispensabilă exercitării profesiei de avocat nu exclude anumite reguli, a căror respectare presupune și stabilirea unor sancțiuni”⁶.

Ca atare, singurele limite ale exercițiului profesiei de avocat sunt reprezentate de prevederile legale care determină conținutul drepturilor și obligațiilor avocatului, în scopul de a proteja rolul social pe care această profesie îl are și de a asigura, în aceeași măsură, conștientizarea responsabilității sociale pe care avocatul o are, grație libertății de care se bucură în ceea ce privește exercitarea prerogativelor.

În aceeași perioadă, profesii precum cea de notar public⁷, executor judecătoresc⁸, arhitect⁹ au fost reglementate în lumina valorilor care caracterizează noțiunea de *profesie liberală*, beneficiind astfel de o organizare independentă și de un corp profesional autonom.

Cu toate acestea, în ceea ce privește noțiunea de profesie liberală aceasta nu are o reglementare națională unitară, creând, în acest context dificultăți în ceea ce privește interpretarea acestui concept, precum și încadrarea unei anumite profesii în cadrul acestei categorii juridice.

Cu titlu de exemplu, Legea 85/2014 privind procedurile de prevenire a insolvenței și de insolvență¹⁰ (în continuare *Legea 85/2014*) definește profesia liberală la art. 5 alin. (1) pct. 52 drept „profesia exercitată în baza unei calificări profesionale, cu titlu personal, pe

propria răspundere și în mod independent, implicând activități de natură intelectuală în interesul clientului și servind interesul public. Caracteristice pentru aceste profesii sunt: existența unui cod de etică, pregătirea profesională continuă și confidențialitatea relațiilor cu clientul”. Se poate observa astfel că această definiție surprinde, în mare măsură, trăsăturile caracteristice profesiei liberale, în accepțiunea sa clasică, de îndeletnicire intelectuală, exercitată în mod liber și autonom.

Cu toate acestea, o serie de alte acte normative au definit sub alte forme profesiile liberale; cu titlu de exemplu, art. 7 pct. 3 din Codul fiscal¹¹, prevede faptul că activitatea independentă reprezintă „orice activitate desfășurată de către o persoană fizică în scopul obținerii de venituri, care îndeplinește cel puțin 4 dintre următoarele criterii: (i) persoana fizică dispune de libertatea de alegere a locului și a modului de desfășurare a activității, precum și a programului de lucru; (ii) persoana fizică dispune de libertatea de a desfășura activitatea pentru mai mulți clienți; (iii) riscurile inerente activității sunt asumate de către persoana fizică ce desfășoară activitatea; (iv) activitatea se realizează prin utilizarea patrimoniului persoanei fizice care o desfășoară; (v) activitatea se realizează de persoana fizică prin utilizarea capacității intelectuale și/sau a prestației fizice a acesteia, în funcție de specificul activității; (vi) persoana fizică face parte dintr-un corp/ordin profesional cu rol de reprezentare, reglementare și supraveghere a profesiei desfășurate, potrivit actelor normative speciale care reglementează organizarea și exercitarea profesiei respective; (vii) persoana fizică dispune de libertatea de a desfășura activitatea direct, cu personal angajat sau prin colaborare cu terțe persoane în condițiile legii;”

Coroborând aceste prevederi cu cele ale art. 67 alin. (1) din același act normativ care determină sfera activităților independente, se poate observa trimiterea la noțiunea de *profesii liberale*, fără a o defini, ca reprezentând una dintre categoriile de activități economice care se supun normelor juridice privind impozitarea activităților independente. Aceeași reglementare se completează cu alin. (2) al aceluiași articol care prevede că venituri din profesii liberale constituie *veniturile obținute din prestarea de servicii cu caracter profesional, potrivit actelor normative speciale care reglementează organizarea și exercitarea profesiei respective*. Ca atare, fără a defini noțiunea de *profesie liberală*, legislația fiscală instituie o normă juridică de trimitere, normele completatoare regăsindu-se în acele acte normative care reglementează organizarea și exercitarea anumitor profesii. Cu toate acestea, determinarea tuturor normelor completatoare rămâne o chestiune de interpretare, situație care poate naște interpretări contrare în practică.

De pildă, importanța unei definiții unitare a noțiunii de *profesie liberală* o reclamă interpretările pe care le poate naște în practică calificarea profesiei de avocat salarizat ca fiind o *activitate independentă* în sensul determinat de Codul fiscal. Astfel, coroborând prevederile art. 5 alin. (5) din Legea 51/1995 cu prevederile art. 180 alin. (2), art. 183 alin. (1) lit. g), art. 190, art. 212 lit. f), art. 219 din Statutul profesiei de avocat¹², cu modificările și completările ulterioare, (în continuare *Statutul*) se desprinde concluzia că inclusiv avocații salariați, care nu au dreptul la clientelă proprie, își pot exercita profesia în cadrul unei forme de exercitare recunoscute de lege.

Or, dacă la prima vedere, inclusiv această modalitate de exercitare a profesiei este permisă din perspectiva profesiei de avocat, fiind relevante prevederile art. 28 din Statut care prevăd faptul că „Nu este incompatibil avocatul salarizat în interiorul profesiei de avocat”, se ridică întrebarea dacă această modalitate se circumscrie definiției profesiei liberale prevăzute de Legea 85/2014 sau de reglementarea activităților independente prevăzute de Codul fiscal.

Astfel, prin analizarea celor două texte de lege, se poate observa faptul că modalitatea de exercitare a profesiei de avocat salarizat nu întrunește toate acele condiții edictate pentru a determina circumscrierea acestuia în cadrul profesiilor liberale sau a activităților independente, din perspectivă fiscală, fiind eminentemente limitată sub aspectul riscului și a asumării responsabilității în activitatea exercitată, care, în mod inerent, determină o scădere a autonomiei profesionale, a libertății de exercitare cu consecința conturării unui raport juridic relativ dependent între titularul profesiei și forma de exercitare unde este angajat.

Într-o astfel de situație, reglementările speciale edictate de legislația profesiei de avocat prevalează, în baza principiului *specialia generalibus derogant*, de la normele juridice care, la nivel național, conturează noțiunea de *profesie liberală* sau cea de *activitate independentă*. În lipsa unui consens al Legiuitorului cu privire la reglementarea unitară a noțiunii de *profesie liberală*, rămâne ca ocrotirea *de facto* a acestor profesii, a drepturilor și obligațiilor profesionale, a rolului pe care aceste profesii îl joacă într-o societate democratică, să se realizeze prin legislații speciale consacrate fiecăreia dintre acte activități profesionale.

Așadar, organele de conducere a fiecărei profesii devin unicii garanți ai conservării libertății, sub toate aspectele vieții profesionale, prin reglementarea internă a acelor mijloace apte să protejeze prestigiul profesiei.

În acest context, ar trebui să se ia în calcul, *de lege ferenda*, edictarea unui cadru normativ unitar în ceea ce privește reglementarea noțiunii de *profesie liberală*,

în accepțiunea sa largă, în scopul de a institui un regim juridic coerent, apt să confere o protecție sporită libertăților care guvernează exercițiul acestor activități specifice, fără însă a influența într-o manieră limitativă reglementările particulare prin raportare la specificul fiecărei profesii. O astfel de abordare unitară nu numai că ar reitera rolul esențial pe care profesiile liberale îl joacă în societatea românească, dar ar putea determina inclusiv noi oportunități privind raporturile dintre profesii, precum oferirea de servicii integrate și crearea unui ethos organizațional, menit să consolideze colaborări, acțiuni comune, sprijin reciproc în lumina valorilor liberale consacrate.

2. Statutul de „profesie liberală” la nivelul Uniunii Europene

Inclusiv la nivelul Uniunii Europene, conceptul de *profesie liberală* este surprins într-o continuă dinamică, existând inclusiv tendințe de reglementare unitară a acestuia. De pildă, încă din anul 2017, Comitetul Economic și Social European atrăgea atenția asupra importanței dezbaterilor din jurul reglementărilor profesiilor liberale, pe fondul unor dispute privind necesitatea de a „reduce reglementările în interesul unei creșteri economice mai intense”¹³.

Din perspectiva consacării conceptului de *profesie liberală* la nivelul Uniunii Europene, se remarcă cu precădere prevederea instituită de art. 57 din Tratatul de funcționare a Uniunii Europene¹⁴ care reține următoarele: „În înțelesul tratatelor, sunt considerate servicii prestațiile furnizate în mod obișnuit în schimbul unei remunerații, în măsura în care nu sunt reglementate de dispozițiile privind libera circulație a mărfurilor, a capitalurilor și a persoanelor. (...) d) activitățile prestate în cadrul profesiunilor liberale”.

Așadar, există o consacrare expresă a acestei arii profesionale, însă, inclusiv la nivelul legislației unionale, nu există o reglementare unitară a acestui concept. Cu titlu de exemplu, Directiva 2005/36/CE privind recunoașterea calificărilor profesionale¹⁵ statuează la paragraful 43 din preambul următoarele: „prezenta directivă are ca obiect, de asemenea, profesiile liberale, și anume, în sensul prezentei directive, orice profesie exercitată pe baza unor calificări profesionale corespunzătoare, cu titlu personal, pe propria răspundere și independent din punct de vedere profesional, oferind servicii intelectuale și conceptuale în interesul clientului și al publicului.”

În schimb, Curtea de Justiție a Uniunii Europene, a definit profesiile liberale ca fiind „activități care, inter alia, au un caracter intelectual marcant, necesită o calificare la nivel înalt și sunt, de obicei, supuse unor

reglementări profesionale clare și stricte. În exercitarea unei astfel de activități, elementul personal este deosebit de important și un astfel de exercițiu implică întotdeauna o mare măsură de independență în realizarea activităților profesionale¹⁶.

Se remarcă astfel că același concept poate determina definiții variate la nivelul Uniunii Europene, cu mențiunea faptului că toate acestea cuprind următoarele trăsături fundamentale: (i) existența unei calificări profesionale, (ii) caracterul eminentemente intelectual al activității profesionale, (iii) exercițiul profesiei este caracterizat de independență.

Însă, riscul unei definiții mult prea rigide poate determina inclusiv limitări nedorite cu consecința apariției unor vulnerabilități în ceea ce privește, cu precădere, condiția (iii) reprezentată de caracterul liber, independent al acestor profesii. **Cu precădere, în ceea ce privește profesia de avocat, independența nu reprezintă doar o trăsătură a statutului profesional, ci inclusiv o necesitate fundamentală, având în vedere rolul avocatului de partener indispensabil al justiției.** Ca atare, orice limitare conceptuală a libertății profesionale ar determina, în ceea ce privește profesia de avocat, apariția unor riscuri privind buna funcționare a sistemelor de justiție. Mai mult, o rigidizare a definiției profesiilor liberale din perspectiva independenței acestora, în cazul profesiei de avocat, ar putea determina inclusiv o limitare excesivă a dreptului la apărare pe care avocatul, date fiind prerogativele sale profesionale, îl exercită în numele și pe seama clientului.

O definiție aptă să asigure protejarea acestui dezerat ar putea fi cea propusă de Comitetul Economic și Social European; astfel, prin avizul pe tema „Rolul și viitorul profesiilor liberale în societatea civilă europeană a anului 2020”¹⁷, Comitetul aprecia că „o profesie liberală se caracterizează prin: furnizarea unui serviciu ideatic de mare valoare, cu un caracter profund intelectual, în baza unei formări profesionale de nivel înalt (academic), existența unui interes general legat de prestarea serviciului respectiv, exercitarea activității în mod independent din punct de vedere profesional și economic, furnizarea de servicii cu titlu personal, pe propria răspundere și în mod independent din punct de vedere profesional, existența unei relații de încredere între client și furnizor, accentul pus mai degrabă pe furnizarea celor mai bune servicii posibile în beneficiul clientului și nu pe maximizarea profitului și respectarea unor reglementări profesionale juridice și etice, stricte și clar definite”.

Tot Comitetul reține faptul că „o activitate poate fi considerată ca aparținând profesiilor liberale și atunci când anumite caracteristici nu sunt prezente, dacă ea posedă însă trăsăturile fundamentale. Astfel, în multe

state membre, încadrarea în categoria profesiilor liberale este posibilă și atunci când activitatea se desfășoară în calitate de angajat, câtă vreme independența profesională rămâne garantată”¹⁸.

Definiția propusă se poate remarca prin punerea în valoare a tuturor acelor condiții care, de-a lungul timpului, au cristalizat ideea de profesie liberală; se surprind în mod corect și explicit toate acele elemente apte să determine sfera de cuprindere genului proximal și creând totodată premisele de existență a diferențelor specifice.

Astfel, această viziune corespunde în mare măsură intereselor profesiei de avocat, în contextul în care, condiția esențială de existență a acesteia este reprezentată de **garanția privind independența profesională**. Astfel cum s-a amintit în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, „profesia de avocat este o profesie judiciară”¹⁹ fapt apt să instituie prin însăși profesia de avocat o garanție cu privire la dreptului fundamental la apărare. Or, nu se poate vorbi despre un exercițiu efectiv al dreptului la apărare, în lipsa independenței profesionale și a subsumării apărării profesionalismului, a obiectivismului atât de necesar în stabilirea unei strategii judiciare corecte și a simțului datoriei față de drepturile și interesele legitime ale clientului. Aceste aspecte au fost reliefate inclusiv la nivelul legislațiilor naționale a statelor membre care au consacrat expres acest rol: de pildă, în legea franceză, „avocatul este un auxiliar al justiției”²⁰, în legea italiană avocatul „contribuie la o mai bună exercitare a profesiei în interesul clienților și al administrării justiției”²¹, în legea germană „avocatul este un agent independent al administrării justiției”²², iar în legea română, la art. 38 alin. (1) Legea 51/1995, se prevede că „avocatul este un partener indispensabil al justiției”. Ca atare, libertatea, ca premisă a exercitării profesiilor liberale, devine o trăsătură definitorie a profesiei de avocat, nu numai prin prisma modului de organizare și a serviciilor prestate, dar mai ales prin rolul social pe care acesta îl are în ceea ce privește administrarea justiției. Astfel, avocatul, în lumina reglementărilor Convenției Europene a Drepturilor Omului²³, spre deosebire de alte profesii juridice, prin activitatea sa determină efectivitatea dreptului la un proces echitabil, în general, a dreptului la apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor, în special.

Mai mult, în definiția propusă de Comitetul Economic și Social European se remarcă inclusiv două elemente esențiale, realmente constitutive la nivelul profesiei de avocat: (i) circumscrierea activității profesionale în jurul valorilor etice și (ii) oferirea unor servicii de calitate către clienți, în detrimentul dorinței de maximizare a profitului.

Prima dintre aceste condiții fundamentale impune etica exercițiului profesional, ca un mecanism al conștiinței individuale de a limita excesele care pot fi săvârșite din cauza gradului crescut de autonomie profesională. Astfel, limitele unui veritabil profesionist, în general, ale unui avocat, în special, nu se pot circumscrie exclusiv reglementărilor care îi determină conținutul prerogativelor sale, dar însuși exercițiul acestor prerogative trebuie subsumat unui cod de conduită personal, a unei deontologii menite să readucă în prim plan interesul public pe care îl servește.

Cea de-a doua condiție, reprezintă o consecință a celei dintâi, în sensul în care nu interesul mercantil trebuie să fie mobilul și scopul activității profesionale, ci dorința de a aduce o reală contribuție interesului public, de a sluji intereselor legitime ale clientului prin identificarea acelor mijloace apte să îi asigure satisfacerea drepturilor acestuia, fiind astfel exercițiul profesional de devierile care ar putea fi generate de scopul obținerii unui profit.

Se identifică, așadar, o primă definiție a profesiilor liberale care satisface, în mare măsură, trăsăturile unanim acceptate la nivel european ale profesiei de avocat, suficient de clară, însă, în același timp, rezonabilă din perspectiva limitărilor conceptuale.

3. Tendințe europene ale profesiilor liberale cu impact asupra profesiei de avocat

3.1. Digitalizarea serviciilor și combaterea birocrăției

Poate cea mai importantă tendință cu care se confruntă profesiile liberale la nivelul Uniunii Europene este reprezentată de nevoia digitalizării ca o soluție pentru eficientizarea activității profesionale; concomitent, se reclamă inclusiv necesitatea scăderii birocrăției. Cu titlu exemplificativ, la nivel european, Carta profesiilor liberale elaborată de asociații europene din domeniul medical²⁴ propune ca deziderat scăderea birocrăției ca o consecință a impactului reglementărilor Legiuitorului european în domeniul profesiilor liberale.

În ceea ce privește digitalizarea, Comitetul Economic și Social European apreciază că beneficiile digitalizării profesiilor liberale²⁵ sunt evidente în măsura în care sunt protejate două aspecte fundamentale: pe de-o parte relația de încredere dintre profesionist și client, iar pe de cealaltă parte, datele personale ale clientului. Mai mult, se reiterează faptul că „Aplicațiile digitale nu trebuie considerate un concurent sau un substitut al serviciilor profesionale. Dimpotrivă, ele servesc ca instrumente de sprijin, contribuind deja la îmbunătățirea și extinderea serviciilor profesionale”²⁶.

Sub acest aspect, profesia de avocat se află într-un punct important de evoluție determinat atât de necesitatea digitalizării serviciilor ca o formă a eficientizării activității profesionale, cât și de dezbaterile care au ca obiect digitalizarea sistemelor de justiție. Cu toate acestea, avocatura trebuie să exercite un rol activ în configurarea acestei evoluții, propunând soluții menite să protejeze atât interesele profesionale, dar și pe cele ale clienților. De pildă, Consiliul European al Barourilor Europene, în raportul pe anul 2022²⁷, reține faptul că este esențial pentru profesia de avocat „să rămână vigilentă cu privire la garanțiile care trebuie să existe pentru a proteja drepturile fundamentale și să respecte valorile acestei profesii”²⁸.

Astfel, digitalizarea, privită ca o realitate obiectivă care influențează în mod inevitabil profesiile liberale, trebuie percepută și integrată în activitatea profesională ca o inovație aptă să o eficientizeze. În schimb, a vorbi despre o „înlocuire” a activității profesionale prin digitalizarea totală și promovarea inteligenței artificiale ca o ipotetică soluție nu poate reprezenta decât o formă de neînțelegere a rolului social pe care îl au profesiile liberale, în general, avocatura, în special.

3.2. Potențiale parteneriate între profesiile liberale

Prin raportare la evoluția profesiilor liberale la nivel european, generată inclusiv de schimbările dinamice ale societății și prin diversificarea domeniilor de activitate, reclamă, de foarte multe ori, posibilitatea ca serviciile prestate de anumite profesii liberale din domenii de activitate conexe să poată fi prestate într-o manieră integrată, oferind clientului acele soluții complexe și complete. Astfel, serviciile integrate definite drept „schimbări ale configurației operaționale și organizaționale a prestării serviciilor partajate pentru a depăși filozofia de furnizare a serviciilor bazată pe funcții și bazată pe proces”²⁹ ar putea reprezenta o soluție de îmbunătățire a activităților întreprinse de profesiile liberale la nivel european. Acest posibil deziderat poate fi argumentat inclusiv de libertatea serviciilor ca pilon fundamental al pieței unice europene. Cu titlu exemplificativ, în cadrul profesiilor liberale juridice, serviciile integrate ar putea reprezenta o inovație în ceea ce privește oferirea unor servicii de natură juridică complexe, apte să asigure o analiză completă, din toate perspectivele, a problemei juridice și să identifice cele mai bune soluții de rezolvare.

Cu toate acestea, astfel cum reține și Comitetul Economic și Social European, riscurile unor astfel de asocieri inter-profesionale sunt reprezentate pe de-o parte de lipsa unor garanții suficiente privind protejarea secretului profesional, iar pe de cealaltă parte, de

ghidarea unor astfel de asocieri prin raportare la interese economice³⁰.

În orice caz, această tendință nu poate fi neglijată, ea reprezentând o realitate obiectivă determinată de creșterea complexității și diversificării situațiilor de fapt cu care se pot confrunta titularii profesiilor liberale în activitatea acestora care impun o analiză complexă ce excede, de multe ori, ariei de practică sau cunoștințelor specifice unui singur domeniu. Așadar, interesul unor concluzii integrate nu poate fi redus strict la un interes de natură economică, ci trebuie raportat la necesitatea clientului de a obține cele mai bune soluții apte să răspundă nevoilor particulare ale acestuia.

4. Considerații finale

În contextul evoluției constante a pieței muncii, profesiile liberale capătă o dimensiune europeană, nemaiputând fi privite în mod singular, limitativ, prin raportare la specificul fiecărui stat membru; libertățile fundamentale ale Uniunii determină necesitatea redefinirii profesiilor liberale, plecând de la conservarea valorilor istorice care stau la baza exercitării acestor profesii și conturând noi direcții de dezvoltare a acestora, în acord cu tendințele de evoluție ale societății.

Profesiile liberale, în general, profesia de avocat în special, nu trebuie să își găsească legitimarea exclusiv în rolul pe care l-au judecat de-a lungul istoriei, ci trebuie să își justifice existența prin potențialul creator pe care îl pot pune în slujba cetățenilor europeni, adaptându-se schimbărilor inerente care caracterizează spațiul european.

Astfel, profesia de avocat va avea un rol determinant în ceea ce privește identificarea acelor soluții normative apte să asigure evoluția profesiilor liberale, conservând deopotrivă valorile și principiile care guvernează exercitarea acestor profesii.

Ca atare, definirea la nivelul legislației europene a conceptului de *profesie liberală* poate reprezenta un prim pas menit să consolideze rolul profesiilor liberale la nivelul Uniunii Europene, determinând astfel posibilitatea statelor membre de a propune reglementări inovatoare menite să stimuleze pe de-o parte conlucrarea între diversele profesii într-un context concurențial, iar pe de altă parte, să determine o creștere a încrederii publice față de profesiile liberale.

Bibliografie

Tratate, cursuri, monografii

· *E. Molcuț*, Drept privat roman, Ed. Universul Juridic, 2011, ediția revizuită și adăugită

· *T.C. Briciu, C.C. Dinu, P. Pop*, Instituții judiciare. Curs universitar, ed. a II-a, Editura C.H.Beck, București, 2016.

· *M. Henssler, A. Wambach*, Statul profesiilor liberale referitor la funcțiile lor și relevanță pentru societatea europeană – European Centre for Liberal Professions, Comitetul Economic și Social European, EESC/COMM/05/2013.

STUDII DE SPECIALITATE, ARTICOLE ȘI NOTE DE JURISPRUDENȚĂ

· Avizul Comitetului Economic și Social European pe tema „Rolul și viitorul profesiilor liberale în societatea civilă europeană a anului 2020” 2014/C 226/02, publicat în J.Of. nr. C 226/10 din 16.07.2014.

· Avizul Comitetului Economic și Social European 904-EESC-2020-1468 adoptat la data de 27.04.2021 în sesiunea plenară nr. 560.

· Carta profesiilor liberale elaborată de asociații europene din domeniul medical elaborată de Consiliul European al Dentiștilor, Comitetul permanent al medicilor europeni, Consiliul European al Camerelor Inginerilor, Federația Europeană a Veterinarilor, Grupul farmaceutic al Uniunii Europene.

· *V. Stoica*, „Libertatea abstractă și libertățile speciale”, studiu publicat în Dilema Veche nr. 970 din 10 noiembrie –u 16 noiembrie 2022.

Jurisprudență

· CEDO, Cauza *Elci și alții împotriva Turciei*, hotărârea din 13.11.2003.

· CJUE, Cauza 267/99 din 11.10.2001.

· CCR, Decizia nr. 45/1995.

Site-uri de Internet

· https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/Publications/EN_2022_Annual_Report.pdf, consultat la data de 25.03.2023.

· <https://www.eesc.europa.eu/en/documents/manifesto-definitions-concept-liberal-profession-european-level>, consultat la data de 27.03.2023.

NOTE

¹ *M. Henssler, A. Wambach*, Statul profesiilor liberale referitor la funcțiile lor și relevanță pentru societatea europeană – European Centre for Liberal Professions, Comitetul Economic și Social European, EESC/COMM/05/2013, 2013, p. 11.

² *E. Molcuț*, Drept privat roman, Ed. Universul Juridic, 2011, ediția revizuită și adăugită, p. 88.

³ *V. Stoica*, Libertatea abstractă și libertățile speciale, studiu publicat în Dilema Veche nr. 970 din 10 noiembrie –x 16 noiembrie 2022.

⁴ T.C. Briciu, C.C. Dinu, P. Pop, Instituții judiciare. Curs universitar, ed. a II-a, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 340-341.

⁵ Publicată în M. Of. nr. 116 din 9 iunie 1995.

⁶ Decizia Curții Constituționale nr. 45/1995 cu privire la constituționalitatea unor prevederi din Legea pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat publicată în M. Of. nr. 90 din 12 mai 1995.

⁷ Reglementată prin Legea nr. 35/1995 a notarilor publici și a activității notariale, publicată în M. Of. nr. 92 din 16 mai 1995.

⁸ Reglementată prin Legea nr. 188/2000 privind executorii judecătorești publicată în M. Of. nr. 559 din 10 noiembrie 2000.

⁹ Reglementată prin Legea nr. 184/2001 privind organizarea și exercitarea profesiei de arhitect publicată în M. Of. nr. 195 din 18 aprilie 2001.

¹⁰ Publicată în M. Of. nr. 466 din data de 25 iunie 2014.

¹¹ Legea nr. 227/2015 privind Codul fiscal, publicată în M. Of. nr. 688 din data de 10 septembrie 2015.

¹² Adoptat prin Hotărârea nr. 64/2011 a UNBR, publicată în M. Of. nr. 898 din 19 decembrie 2011.

¹³ <https://www.eesc.europa.eu/en/documents/manifesto-definitions-concept-liberal-profession-european-level>.

¹⁴ Publicat în Jurnalul Oficial cu numărul 326C din data de 26 octombrie 2012.

¹⁵ Publicată în J.Of. cu numărul L255/22 din 30.09.2005.

¹⁶ C 267/99 din 11.10.2001.

¹⁷ 2014/C 226/02, publicat în J.Of. nr. C 226/10 din 16.07.2014.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Cauza Elci și alții împotriva Turciei, hotărârea din 13.11.2003.

²⁰ Articolul 3 din Legea franceză privind reforma anumitor profesii judiciare și juridice 71-1130 din 31.12.1971 (Loi n° 71-1130 du 31 décembre 1971 portant réformes de certaines professions judiciaires et juridiques).

²¹ Art. 11 pct. 1 teza finală din Legea italiană nr. 247 din 31.12.2021 privind reglementarea profesiei de avocat (Legge 31 dicembre 2012, n. 247. Nuova disciplina dell'ordinamento della professione forense).

²² Art. 1 din Codul german federal al avocaților (Federal Code of Lawyers).

²³ Încheiată la Roma în data de 04.11.1950, cu modificările și completările ulterioare.

²⁴ Elaborată de Consiliul European al Dentiștilor, Comitetul permanent al medicilor europeni, Consiliul European al Camerelor Inginerilor, Federația Europeană a Veterinarilor, Grupul farmaceutic al Uniunii Europene: file:///C:/Users/Asus/Downloads/Charter_for_Liberal_Professions_FIN_25022014-20140225-1436.pdf.

²⁵ Avizul din proprie inițiativă 904-EESC-2020-1468 adoptat la data de 27.04.2021 în sesiunea plenară nr. 560, p. 4.

²⁶ *Idem*, p. 2.

²⁷ https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/Publications/EN_2022_Annual_Report.pdf.

²⁸ *Idem* p. 21.

²⁹ <https://www.ssonetwork.com/glossary/integrated-business-services-ibs>

³⁰ Avizul Comitetului Economic și Social European cu pe tema „Rolul și viitorul profesiilor liberale în societatea civilă europeană a anului 2020” 2014/C 226/02, publicat în J.Of. nr. C 226/10 din 16.07.2014.

IMUABILITATEA UNEI SCHIMBĂRI: PERSPECTIVELE AVOCATURII ÎNTRE TRADIȚIONALISM ȘI DIGITALIZARE

Avocat stagiar Amallya Elena Istrate
Baroul București

Rezumat

Pornind de la dezbaterile generate de proiectul de lege privind digitalizarea avocaturii, materialul suport abordează o perspectivă personală asupra implicațiilor din spatele costului de oportunitate al alegerii între avocatura tradițională și cea adaptată erei digitale, având la bază analiza obiectivelor ce au fundamentat demersul legislativ în discuție.

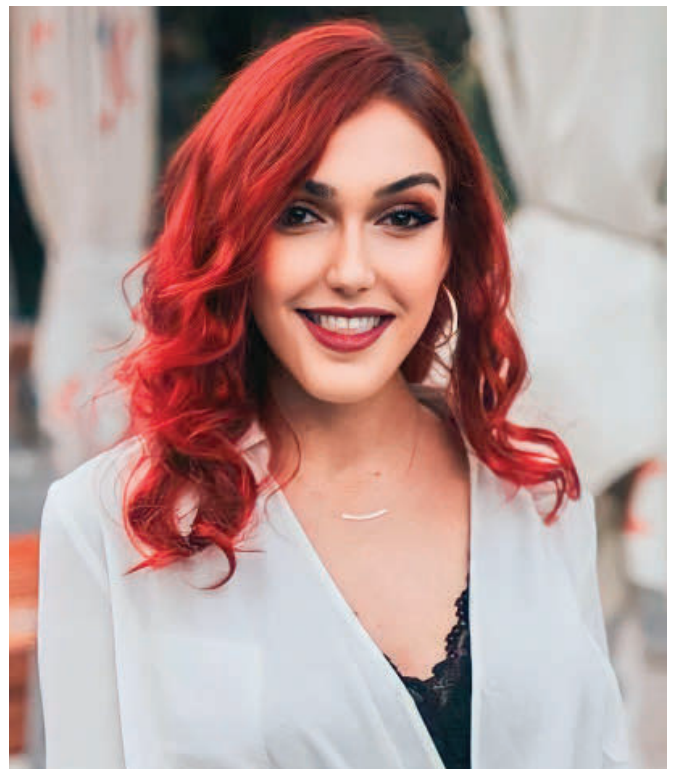
Cuvinte-cheie: avocatură, digitalizare, relația cu clientul, eficientizare, libertatea profesiei.

Se poate schimba totul, fără se schimbe nimic, în fond?

Aș îndrăzni să spun că se poate, în pofida faptului că ideea de imuabilitate mă tulbură. Astăzi vreau să vorbesc însă despre privilegiul de a rămâne constant, deși supus schimbării.

În și prin Drept am învățat să înțelegem de ce profesorii alegeau să folosească cuvinte simple în explicarea noțiunilor și instituțiilor juridice: *Dreptul este matematica științelor sociale*. Adevărul este că prin simplitate putem vedea ce ascunde de fapt o pagină albă; scopul fiecăruia dintre noi ar trebui să fie să evoluăm atât de mult, încât să ajungem să fim oameni simpli. Dreptul, ca știință evolutivă prin oameni, creează oameni la rândul său; devenim oameni prin Drept în măsura în care îi îngăduim să ne învețe să înțelegem importanța așezării persoanelor în societate în diverse sisteme (*ca în matematică, firește*): de drepturi, libertăți, incapacități, sancțiuni. Iar în acest context elaborat al sistemelor, între ecuațiile cărora *se întâmplă viața* în cadrul unei societăți, rolul avocatului este indisolubil legat de libertatea acestuia în exercitarea profesiei sale, de asigurare a protecției și respectării valorilor și drepturilor protejate de sistemele menționate. Chiar primul articol din Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat¹ consacră în mod expres libertatea profesiei: „Profesia de avocat este **liberă și independentă, cu organizare și funcționare autonome, în condițiile prezentei legi și ale statutului profesiei.**”

Oamenii au nevoie să se simtă liberi în tot ce fac, însă în confortul oferit de siguranța libertății lor. Libertatea noastră se termină unde începe libertatea altora. Și asta nu ne face mai puțin liberi, ci ne oferă certitudinea că în sfera libertății noastre, care este virtual nelimitată, ne bucurăm de protecția statului. Mergând mai departe pe firul acestei idei, avocatul are dreptul, dar și îndatorirea să își exercite profesia liber de orice

interese externe legii și crezului său profesional ce ar putea surveni.

Așadar, sistemul raportului dintre avocat și client, două ecuații care converg și sunt indisolubil legate una de cealaltă. Punctul comun de convergență al acestor ecuații este intersecția dintre cuvântul imperativ al legii și conotația crezului profesional personal pe care avocatul o oferă prin consultanță juridică problemei clientului. Cunoaștem, prin urmare, situația de fapt a raportului dintre avocat și client: sistemul este funcțional atât timp cât menținem interacțiunea celor două ecuații. Sistemul este proporțional în ce privește desfășurarea activității avocaților în materia îndatoririlor ce îi revin față de client. Sistemul este compatibil cu realitatea pe care obișnuim să o cunoaștem. Frumusețea

impreviziunii, însă, chiar în detrimentul a ce ar susține civilizația când vine vorba de art. 1.271 al Codului civil², există. Și când credeam că suntem conștienți în înțelegerea și aplicarea rezolvărilor în datele conferințe de raportul avocatului cu clientul, sistemul ne-a demonstrat că poate introduce necunoscute care, pe măsură ce sunt aflate, schimbă variabilele. Astfel că astăzi, avocatura se confruntă cu era digitală. Aparent impas? Desfășurare mai rapidă și mai eficientă a activității juridice? Interacțiune mai facilă cu clientul?

Dar soluția la această necunoscută introdusă de sistem? Ori ni-l asumăm, ori îl schimbăm. De ce? Pentru că nimeni, probabil, nu și-ar asuma riscurile implementării directe a unui sistem nou, fără să îl adapteze. Sună mai tragic decât este. Însă, sistemul avocaturii trebuie să continue să existe. Iar sistemul nou, propus de era digitală, unul printre alte multe sisteme care au fost schimbate de această noua variabilă a necesității adaptării, este unul. Unul este și sistemul avocaturii, în sistemul profesiilor juridice, acesta fiind aspectul care îl desăvârșește; pentru că este imperios ca el să rămână funcțional, proporțional și compatibil cu oamenii care depind de el, indiferent de modalitatea în coordonatele cărora este exercitat.

Cum adaptăm însă profesia de avocat la schimbarea ce pare a fi *inevitabilă*? Propunerea legislativă B47/2023 privind serviciile profesionale efectuate de avocat în format electronic³, înregistrată la Senatul României la data de 06.02.2023 și retrasă la data de 20.02.2023. O lege serios concepută, fundamentată pe anumite precedente legislative care reglementează deja debutul procesului de digitalizare, spre exemplu, prin implementarea unei infrastructuri de tip cloud în sectorul public⁴.

Indubitabil, inițiativa legislativă a apărut într-un context *corect*, un context în care asigurarea unei forme de gestiune unitară, centralizată, flexibilă și accesibilă a serviciilor este absolut necesară pentru adaptarea la progresul tehnologic tot mai prezent în diverse domenii de activitate; în contextul subsecvent unei perioade pandemice, care ne-a demonstrat că prima lecție pe care trebuie să o învățăm despre schimbare este că pentru a merge înainte, trebuie să facem câțiva pași înapoi, pentru a observa ce elemente se pot și, *îndrăznesc să spun*, trebuie păstrate în procesul de schimbare și ce elemente trebuie adaptate pentru a face față schimbării. Premisa articolului de față se dorește a fi, în acest context, o analiză a obiectivelor pe care proiectul privind digitalizarea avocaturii le-a avut la baza elaborării lui, dar și o perspectivă comparativă asupra costului de oportunitate al modului în care avocatul alege să practice serviciilor profesionale.

Conform comunicatului Uniunii Naționale a Barourilor din România⁵ din 15 februarie 2023, „*principalele obiective ale proiectului de lege coincid cu strategia de digitalizare a profesiei de avocat, aprobată prin Hotărârea Consiliului UNBR nr. 309 din 09-10 decembrie 2022 și sunt:*

- *eficientizarea organizării și exercitării profesiei de avocat;*
- *facilitarea cooperării cu instituțiile sistemului judiciar;*
- *consolidarea încrederii clienților în avocat și în instituțiile profesiei de avocat”.*

Plecând de la scopul instituit prin primul obiectiv, anume *eficientizarea*, acesta avea în vedere crearea unei platforme „E-UNBR”, care să fie suportul digital pentru toate activitățile specifice profesiei, precum asigurarea consultanței juridice la distanță, încheierea de contracte, verificarea de documente, dar chiar și mai departe, reprezentarea clienților în fața autorităților publice sau instanțelor [conform art. 5 alin. (1) și (2) din proiect]. Un spațiu virtual, un punct de lucru între pixeli, care să faciliteze și să confere o gestiune facilă atât a timpului clientului, cât și al avocatului. Avantajul rezidă în forța evidenței. Fără a intra în implicațiile deja foarte dezbătute ce privesc securitatea acestui spațiu virtual, esența perspectivei asupra eficientizării avocaturii din acest punct de vedere constă în contactul uman. Care este proporția în care acesta rămâne necesar pentru buna desfășurare a activităților enumerate anterior? Dacă în ce privește atestarea identității părților, a conținutului și datei actelor întocmite de client, activitățile ce privesc redactarea și comunicarea de cereri în numele clientului, precum și obținerea de documente în numele acestuia în relația cu instituțiile, contactul uman nu are o implicație decisivă, opinăm că rezervele apar în privința participării la ședințe sau audieri la distanță, în cadrul procedurilor judiciare. Nu se pune în discuție înlocuirea factorului uman, nefiind vorba, *încă*, despre instrumente bazate pe inteligență artificială care să gestioneze aceste activități, dar se pune în discuție limitarea acestuia. Și spunem limitare, deoarece justiția își aduce la îndeplinire puterea judiciară într-un stat de drept prin *convergența* omului cu spiritul și litera legii, aflată chiar la confluența raportului dintre client, avocat și instanța de judecată. Desigur, contactul uman există, chiar și prin distanța dintre ecrane. Modul în care acesta va fi perceput, solemnitatea lui, poate avea însă de suferit în urma accesibilității oferite de digitalizare.

Aici intervine factorul privind avantajele vitezei, a cooperării *mai facile*. Într-o societate contratimp, ghidată exclusiv de modul în care reușim să facilităm cât mai multe servicii într-un interval cât mai scurt, timpul, este

deja un lux al profesiei de avocat. Costul de oportunitate al alegerii ce sacrificăm în detrimentul unei unități de timp câștigate este greu de concretizat, profesia de avocat fiind pilot în demersul digitalizării. Necunoscutul absenței precedentului, generează, firească, reticențe. Când timpul a devenit atât de greu de obținut, orice oportunitate de a găsi o modalitate de a-l măsura într-un mod care să permită expansiunea dimensiunii lui, nu poate fi ignorată.

Astfel, câștigăm timp, dar limităm contactul uman și, ca o consecință firească a acestui raționament, ajungem la ultimul obiectiv reliefat de demersul legislativ în discuție: *încrederea clientului în avocat*. Într-o măsură covârșitoare, rațiunile ce stau la baza raportului dintre client și avocat rezidă în comunicarea cu acesta. În modul în care avocatul reușește să treacă problema de drept atât prin filtrul subiectiv al obiectivului clientului dintr-o speță, cât și prin filtrul rezolvării juste a acesteia, întemeiată pe textele de lege. Avocatul trebuie să înțeleagă legea în spiritul ei și să o aplice în litera acesteia. Iar încrederea clientului în aptitudinile avocatului de a gestiona acest proces bipartit se poate clădi și prin interacțiunea la distanță cu acesta, atât timp cât este garantată de păstrarea secretului profesional.

Secretul profesional este reglementat atât prin Legea nr. 51/1995, la art. 11, cât și prin dispozițiile cuprinse în art. 8 și art. 228 alin. 2 din Statutul profesiei de avocat⁶. Garantarea acestuia a fost reținută și în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, în cauze precum Cauza Pruteanu c. României (nr. 30181/05)⁷ sau Cauza Iordachi și alții c. Republicii Moldova (nr. 25198/02)⁸. În spețele menționate, Curtea a reliefat valoarea acestei îndatoriri profesionale a avocatului (*îndatorire pe care o putem expune chiar și la nivel de principiu de care avocatul nu trebuie să se dezică*) în prisma încălcării art. 8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale⁹, referitor la respectarea vieții private și a secretului corespondenței. Iar secretul profesional, *in genere*, protejează clientul, deoarece are ca fundament chiar încrederea pe care el o transmite, odată cu problema de drept, avocatului, în soluționarea ei. Fiind vorba de demersuri care sunt întreprinse în numele acestuia, spațiul desfășurării activităților specifice profesiei trebuie să fie unul care să confere clientului confortul de a împărtăși în mod complet situația de fapt, de a colabora în mod facil și cât mai rapid cu avocatul său, care, la rândul lui, trebuie să aibă mijloacele sigure de acțiune. Aceste valori sunt temelia libertății profesiei de avocat.

În sfârșit, într-o simetrie ce armonizează principiile avocaturii, atinse, așa cum am demonstrat, chiar de

obiectivele avute în vedere în procesul de fundamentare al proiectului privind digitalizarea profesiei, ajungem la noțiunea de libertate. Libertatea, care, în acest context al eventualității implementării unui astfel de sistem, într-o zi, se rezumă la posibilitatea de a alege. Actul alegerii este cel mai uman act posibil, chiar și atunci când nu alegem. Însăși oportunitatea de a opta între două variante de practicare a acestei profesii, variante care nu sunt antitetice, ci sunt menite să se completeze, în mod firească, reciproc, este consecința inevitabilă a libertății exercitării ei. Astfel încât, propunerea legislativă în discuție nu a avut ca obiectiv înlocuirea avocaturii tradiționale, poate nici transformarea acesteia. Digitalizarea apare ca o extensie a mediului cunoscut spre un mediu care, odată cu trecerea timpului, va fi cu siguranță mediul comun de desfășurare a activității multor instituții și profesii. Digitalizarea este răspunsul trecutului la cerința viitorului de a crea un prezent adaptat libertății de a alege forma în care avocatul dorește să își exercite profesia, dar și a libertății clientului de a solicita avocatului forma cea mai potrivită pentru cerințele sale de a-i soluționa problema.

Opinăm, astfel, că atât timp cât va subzista actul alegerii, costul de oportunitate dintre a opta pentru avocatura în forma sa tradițională și formatul digital este suportat de avocat. Practicarea hibridă a activității avocațiale poate fi de asemenea o variantă care să faciliteze tranziția și adaptarea practicilor tradiționale spre forma lor digitalizată. Ca orice propunere legislativă care stârnește controversă în spațiul public, și propunerea legislativă B47/2023 privind serviciile profesionale efectuate de avocat în format electronic este perfectibilă. Aceasta se va dezvolta în și prin nevoile constante generate de practicarea profesiei, care însă trebuie să permită, ca prim pas, desfășurarea ei și în această modalitate inovatoare, pentru a putea testa sistemul și a înțelege ce trebuie îmbunătățit, schimbat sau chiar exclus pentru a putea funcționa.

Avocatura va rămâne o constantă în sistemul societății democratice, care să fie pilonul ce garantează protecția dreptului la apărare, ce luptă pentru libertățile individuale și ce cuantifică caracterul echitabil al procesului de înlăptuire a justiției. Indiferent de modalitatea în care aceasta este sau va putea fi practică, avocatura trebuie să rămână liberă. Subzistă astfel întrebarea dacă, în pragul schimbării inevitabile, impuse, parcă, de trecerea inevitabilă a tehnologiei peste timp și având, așa cum am susținut, temelia de valori constantă, se mai poate vorbi totuși de o schimbare. Pentru că se poate vorbi despre o schimbare, doar atunci când ne

raportăm la un trecut și la prezent. Viitorul aparține adaptării, unde schimbarea va fi, în fond, starea de fapt a normalității.

Se poate, *așadar*, schimba totul, fără se schimbe nimic, în fond?

NOTE

¹ M. Of. nr. 440/ 24.05.2018.

² M. Of. nr. 505/ 15.07.2011.

³ https://senat.ro/legis/lista.aspx?nr_cls=b47&an_cls=2023.

⁴ O.G. nr. 89 din 27 iunie 2022 privind înființarea, administrarea și dezvoltarea infrastructurilor și serviciilor

informatice de tip cloud utilizate de autoritățile și instituțiile publice publicată în M. Of. nr. 638/ 28.06.2022.

⁵ <https://www.unbr.ro/qa-propunerea-legislativa-b47-2023-privind-serviciile-profesionale-efectuate-de-avocat-in-format-electronic-inregistrata-la-senatul-romaniei-la-data-de-6-02-2023/>.

⁶ Adoptat prin Hotărârea Consiliului U.N.B.R. nr. 64/2011 (M. Of. nr. 898/ 19.12.2011).

⁷ Hotărârea CEDO din 03.02.2015.

⁸ Hotărârea CEDO din 10.02.2009.

⁹ Ratificată prin Legea nr. 30/1994 (M. Of. nr. 135/ 31.05.1994).

STRATEGII DE DIGITALIZARE A AVOCATURII ÎN STATELE EUROPENE

Avocat stagiar Oana-Maria Neghină
Baroul Dolj

Rezumat

Prezentul articol expune pe larg lupta internă a avocaturii pentru supraviețuirea profesională pe fondul unor schimbări emergente pe plan global, în special digitalizarea. Pentru unii este o himeră, pentru alții este o gură de aer proaspăt, pentru unii este pasul următor, pentru alții este un zid înalt. Fără a extrapola, digitalizarea este poate cel mai influent dintre factorii evoluției și în mod evident acaparează sistemul juridic și profesiile liberale. Rămâne de văzut cum va ține pasul profesia de avocat cu era digitală, fiind nevoită să se adapteze la o nouă realitate. De fapt, adaptarea este despre oameni.

Introducere

Nu știm ce cea mai puternică sau cea mai inteligentă supraviețuiește, ci aceea care se adaptează cel mai bine la schimbări. Parafrazându-l pe Charles Darwin, în „lupta pentru supraviețuire”¹ nu se face distincție între schimbări minore și schimbări radicale.

Avocatura este una dintre cele mai versatile profesii, ce necesită și comportă o multitudine de mijloace și modalități de exercitare, pentru a-și atinge scopul prevăzut de lege. Acesta este motivul principal pentru care adaptarea este imperios necesară în contextul evoluției tehnologiei în era digitală.

În mod similar cu alte profesii și ocupații fundamentate pe interacțiunea umană, avocatura trebuie să țină pasul cu schimbările produse în realitatea obiectivă, în special cu digitalizarea, întrucât acest fenomen va acapara toate domeniile de activitate, fără a ocoli domeniul juridic.

Digitalizarea avocaturii în Europa prezintă o tendință ascendentă, multe firme de avocatură adoptând în activitatea profesională diverse forme de tehnologie pentru a-și îmbunătăți serviciile și a-și eficientiza operațiunile. Aceasta include utilizarea inteligenței artificiale, a analizei big data, a învățării automate și a altor tehnologii avansate, în scopul de a îmbunătăți cercetarea în domeniu, a automatiza diverse sarcini administrative și a oferi servicii juridice mai eficiente și mai rentabile.

În general, digitalizarea avocaturii în Europa pare a fi un fenomen complex, aflat într-o continuă evoluție. Deși oferă multe oportunități firmelor de avocatură și clienților acestora deopotrivă, prezintă, de asemenea, provocări care trebuie abordate cu precauție în vederea garantării protecției dreptului la confidențialitate, precum și în vederea asigurării eficacității serviciilor juridice.

Unii dintre principalii factori ai digitalizării profesiei de avocat se referă la concurența sporită și necesitatea reducerii costurilor cu prestarea serviciilor juridice. Firmele de avocatură se află sub presiunea de a oferi un raport mai bun între calitatea serviciilor și costul acestora și de a oferi clienților servicii mai rapide și mai eficiente. Prin implementarea tehnologiei, avocații își pot îmbunătăți productivitatea și eficiența, reducând timpul necesar pentru îndeplinirea sarcinilor și de asemenea reducând costurile aferente.

Un alt factor care îi determină pe avocați să-și digitalizeze o parte din activitate este reprezentat de cerințele clienților referitoare la utilizarea tehnologiei. Acestea vizează în mod direct disponibilitatea avocaților de a oferi servicii online, cum ar fi corespondența, transmiterea documentelor, precum și capabilități de semnătură electronică. Clienții solicită, de asemenea, din ce în ce mai mult, actualizări și acces în timp real la informații, ceea ce impune firmelor de avocatură să utilizeze instrumente digitale care permit acest nivel de interacțiune.

În plus, digitalizarea permite crearea unor noi modele de afaceri în sectorul juridic, cum ar fi furnizarea de servicii juridice online și lansarea de startup-uri în domeniul tehnologiei juridice. Aceste companii folosesc tehnologia pentru a modifica modelele tradiționale de furnizare a serviciilor juridice, oferind soluții inovatoare la costuri mai mici.

Cu toate acestea, există și numeroase provocări asociate digitalizării profesiei de avocat. O provocare majoră este asigurarea securității și a confidențialității datelor, în special atunci când se referă la informații sensibile legate de clienți, în timp ce o altă provocare este aceea de a demonstra faptul că avocații au competențele și formarea în sfera digitalizării, necesare pentru a utiliza în mod eficient tehnologiile avansate și pentru a garanta confidențialitatea.

Digitalizarea a pătruns în societate, modificând cutumele și stilul de viață, provocând astfel și profesia de avocat să se adapteze. Impactul extraordinar al tehnologiei asupra profesiei a apărut în practica zilnică a avocaților și i-a impulsionat să-și inoveze serviciile și să îmbrățișeze utilizarea acesteia².

Sectorul juridic este cufundat într-o fază de transformare constantă și prezintă schimbări fundamentale, concretizate prin automatizarea unor activități, care anterior necesitau eforturi mai mari, prezență fizică, precum și risipa unor resurse. Acest sector a fost nevoit să se adapteze în mod progresiv, generând în majoritatea cazurilor un impact pozitiv, care a condus la posibilitatea de a desfășura o varietate de activități într-un timp mai scurt. Un exemplu clar este utilizarea poștei electronice (e-mail), prin care comunicarea a fost îmbunătățită, au fost reduși timpii de răspuns și de asemenea a fost facilitată și transmiterea actelor de procedură, a datelor, imaginilor, înscrisurilor etc. Pentru avocații din prezent, este aproape imposibil să-și imagineze viața profesională fără e-mail și mai mult, acesta a devenit o necesitate pentru a putea crea conturi pe rețelele de socializare, pentru a face achiziții online, pentru a obține anumite servicii, inclusiv pentru a accesa date privind dosare aflate pe rolul instanțelor sau pentru a consulta doctrina și jurisprudența³.

Majoritatea avocaților au profesat ani la rând în afara contextului digital, utilizând mijloace care în prezent sunt considerate cronofage, iar astăzi, aceștia trebuie să fie din ce în ce mai activi în ceea ce privește transformarea digitală, prin dobândirea unei varietăți de competențe digitale⁴. Pe lângă e-mail, baze de date și semnarea documentelor online, prezența în mediul virtual trebuie să se concretizeze și în asigurarea securității cibernetice și a confidențialității, întrucât avocații intră în posesia unei multitudini de informații

și date personale, inclusiv date sensibile ce aparțin clienților, având obligația de a respecta principiul păstrării secretului profesional.

1. Pandemia Covid-19 – Vectorul digitalizării serviciilor juridice

Pandemia de Covid-19 a deschis orizonturile oamenilor în ceea ce privește utilizarea tehnologiei în viața de zi cu zi, prin restrângerea unor drepturi și libertăți.

Revoluțiile digitale vin în valuri și, până acum, profesioniștii dreptului, precum avocații, au fost în mare măsură imuni la schimbări atât de drastice. În prezent, după ce pandemia Covid-19 a forțat avocații să își administreze cabinetele și activitatea de la distanță, comunitatea juridică se confruntă cu integrarea în era digitală, procesul fiind unul sinuos, iar adaptarea, în mod evident este esențială. Digitalizarea a schimbat modul de relaționare a avocaților cu clienții, în ceea ce privește comunicarea și transmiterea informațiilor.

În statele europene, una dintre urmările semnificative produse de accelerarea digitalizării, a fost perturbarea fără precedent adusă profesiei de avocat și a modului în care serviciile sunt prestate. Avocații au fost forțați să treacă de la contactul nemijlocit cu clienții și cu instituțiile, la comunicarea la distanță în contextul unei realități noi, virtuale. În primele luni după răspândirea virusului Covid-19, s-a produs un șoc în lumea juridică, urmat de perioada de adaptare. Însă adaptarea s-a dovedit a fi, de fapt, o provocare pe termen lung, întrucât foarte mulți avocați nu fuseseră nevoiți să suporte schimbări majore în modul de prestare a serviciilor, acesta fiind unul tradițional, orientat mai curând către analog, decât către digital. Ca orice schimbare majoră, digitalizarea nu a fost privită în unanimitate cu ochi buni. Așadar, digitalizarea a produs o schismă în lumea avocaturii, întrucât unii au perceput-o ca pe o revigorare a profesiei, în timp ce pentru alții a luat forma necunoscutului. În timp ce unii avocați au dezvoltat noi competențe și au aflat care sunt avantajele, alții au pierdut valul schimbării, neputându-se adapta noilor tehnologii și lumii virtuale.

Conform Raportului privind viitorul locurilor de muncă întocmit de Forumul Economic Mondial, 50% din toți angajații vor avea nevoie de recalificare până în 2025, pe măsură ce digitalizarea se extinde. Pandemia COVID-19 a accelerat acest lucru, prin adoptarea de noi moduri de a furniza servicii juridice și a schimbat obiceiul de a rezolva probleme peste noapte. Pentru avocații de mâine, nu va mai fi suficientă doar cunoașterea legii, iar în lupta de a ține pasul cu actuala realitate,

vor fi nevoiți să învețe să îmbine abilități „soft” cu abilități „hard”, adică să fie capabili să îndeplinească sarcini tradiționale prin mijloace digitale.

Munca într-un spațiu juridic global și divers a făcut ca profesioniștii dreptului să aibă nevoie de abilități „soft”, cum sunt comunicarea, empatia, gândirea creativă și critică, capacitatea de a colabora, inteligența emoțională ș.a., acestea fiind vitale în furnizarea de servicii juridice de calitate. Abilitatea unui avocat de a sintetiza informațiile care urmează a fi furnizate clienților este, de asemenea, foarte importantă.

2. Noile tehnologii

Tehnologia și „social media” s-au contopit cu practica dreptului, chiar în ceea ce privește relația avocat-client, de la activitatea de consultanță, până la soluționarea unei cauze⁵. Atât pentru avocați, cât și pentru clienți, rețelele de socializare reprezintă un punct de pornire atât în ceea ce privește prestarea serviciilor juridice, cât și în ceea ce privește partea de marketing a profesiei. Rețelele de socializare reprezintă o parte importantă a vieții profesionale a avocaților, iar prezența în mediul online le poate aduce oportunitatea de a ajunge în atenția unui public larg și de a fi contactați mai des de către potențiali clienți. Există și păreri potrivit cărora avocații ar trebui să evite publicitatea pe rețelele de socializare, însă atunci când aceștia le utilizează într-o manieră profesionistă și moderată, prezentând conținut relevant, impactul este unul pozitiv.

Astfel, peisajul profesiei juridice contemporane a fost implacabil modificat de apariția rețelilor sociale și de efectul lor transformator asupra societății și a sistemului juridic. Desigur, inovația tehnologică nu stagnează, iar pe măsură ce existența rețelilor de socializare s-a normalizat în societate, profesia de avocat trebuie să treacă la pasul următor, pentru a reflecta asupra unui subiect dramatic: impactul inteligenței artificiale asupra practicii dreptului⁶.

Inteligența Artificială (AI) este o altă tehnologie nouă, care deja se află în dezvoltare de mulți ani, însă aceasta a început să fie utilizată relativ recent în profesia de avocat. Inteligența Artificială este cunoscută ca fiind abilitatea unui computer sau a unui robot controlat de un computer de a realiza ceea ce poate fi realizat în mod normal de mintea umană. Inteligența artificială utilizează un mijloc automat bazat pe un computer pentru a procesa și analiza cantități mari de date, pentru a ajunge la concluzii raționale, în același mod în care procedează și mintea umană.

Inteligența artificială ne transformă viața și modul în care lucrăm – fie că este vorba de traducerea unei limbi străine, de utilizarea unui asistent virtual pentru a

solicita sfaturi medicale sau de a analiza problemele existente într-un mod nou. Sectorul juridic nu este diferit, acesta a început să introducă inteligența artificială în activități specifice, iar The Law Society a prezis că 67.000 de locuri de muncă în domeniul juridic vor fi automatizate până în 2038. Cu toate acestea, nu ar trebui să ajungem la concluzia că roboții ne vor lua locurile de muncă. Oamenii cu ajutorul tehnologiei, pot conduce afaceri, proiecte, activități etc. la un nivel mult mai înalt decât o fac în lipsa acesteia. Există lucruri pe care mașinile le pot face mai rapid și cu mai multă acuratețe și există lucruri în care oamenii excelează - secretul este să identifice diferența și apoi să folosească resursele într-un mod cât mai eficient, pentru a-și spori productivitatea. În același raport întocmit de The Law Society, s-a prezis că în următorul deceniu vor fi create 80.000 de noi ocupații – 25.000 doar până în 2025⁷.

Opinia majoritară este aceea că abilitățile unui avocat, cele care implică rațiune și creativitate nu vor fi înlocuite de roboți; cu toate acestea, există și opinii conform cărora AI va înlocui zeci de mii de funcții și servicii juridice⁸. În lupta dintre tehnologie și abilitățile umane, AI câștigă teren, deoarece utilizarea acesteia presupune înlocuirea activităților repetitive, de rutină, lăsând avocaților timp să se concentreze pe gestionarea unor cazuri de o complexitate ridicată, precum și pe activități de cercetare.

3. Digitalizabil. Digitalizat

În majoritatea statelor europene, digitalizarea nu ia doar forma redactării și transmiterii documentelor în format electronic, ci se îndreaptă mai ales către facilitarea relației cu instituțiile, în vederea eliminării birocrăției și evitării pierderii de timp. Însă, indiferent de măsurile dispuse cu privire la digitalizarea profesiei, în mod constant trebuie garantat privilegiul avocat-client, care are rolul de a proteja de ingerințe și abuzuri corespondența dintre avocați și clienții lor, datele personale ale acestora, date și probe din dosare aflate pe rolul instanțelor și parchetelor etc.

Este imperios necesar a fi avute în vedere atât beneficiile pe care tehnologia le generează pe termen scurt, cât și înțelegerea și anticiparea consecințelor juridice generate de dinamica acesteia și modul în care se pot redacta contracte, termeni și condiții, politici, respectând regulile de bune practici și etica profesională. Cum am putea ști dacă instrumentele tehnologice aflate în curs de dezvoltare sunt de natură a fi utilizate în practică sau nu, pentru cine sunt făcute sau ce interese deservesc? Cum ne putem da seama dacă deciziile pe care le ia un robot sunt corecte sau greșite și ce consecințe juridice ar genera? Acestea sunt câteva dintre

întrebările care apar când vine vorba de utilizarea tehnologiei și dinamica acesteia⁹.

În era digitală, serviciile juridice au fost revoluționate, digitalizarea aducând un plus de eficiență, precum și reducerea costurilor pentru avocați și clienți, exemplificând principalele strategii de digitalizare a profesiei, după cum urmează:

A. Implementarea de diverse instrumente digitale: firmele de avocatură pot implementa instrumente digitale în gestionarea cazurilor, care îi ajută pe avocați să-și monitorizeze cazurile și să-și organizeze fișierele electronice, documentele, e-mailurile etc. Există multe soluții software bazate pe cloud, disponibile pe piață, utile în procesul de digitalizare.

B. Marketing digital: Avocații trebuie să-și mențină prezența în online pentru a atrage potențiali clienți. Strategiile de marketing digital precum optimizarea motoarelor de căutare, marketingul de conținut și marketingul pe rețelele sociale îi pot ajuta să devină vizibili pentru un public mai larg.

C. Munca de la distanță: Pandemia COVID-19 a forțat oamenii să-și adapteze modul de a lucra, iar mai târziu telemunca a devenit obișnuită. În mod similar avocații pot desfășura o parte din activitate în afara sediilor profesionale. Aceștia utilizează software-uri de videoconferință pentru a lua legătura cu clienții și colegii sau chiar pentru a participa la audieri în instanță.

D. Automatizare: Sarcini precum redactarea de contracte, revizuirea documentelor sau cercetare în domeniul juridic pot fi automatizate folosind algoritmi de învățare automată, având ca efect economisirea timpului și creșterea eficienței.

E Securitatea cibernetică: Securitatea cibernetică reprezintă un aspect sensibil, critic al digitalizării profesiei. Firmele de avocatură trebuie să ia măsuri pentru a-și proteja sistemele interne și datele clienților împotriva atacurilor cibernetice.

F. Formare și dezvoltare: firmele de avocatură trebuie să investească în inițiative de formare și dezvoltare pentru a îmbunătăți competențele avocaților și ale personalului auxiliar cu privire la cele mai recente instrumente digitale și tehnologii.

Având în vedere faptul că, totuși multe dintre tehnologiile descrise mai sus se află într-un stadiu incipient și firmele de avocatură le-au abordat cu prudență, este dificil de concluzionat asupra modului în care ar putea avea loc externalizarea serviciilor juridice, în mediul virtual.

Acest model vine cu anumite provocări deloc de neglijat. În primul rând, externalizarea serviciilor ridică o serie de probleme cu privire la confidențialitatea datelor clienților. Provocarea este aceea că, prin stocarea datelor pe servere ce aparțin unor terți sau prin

comunicarea cu clienții prin intermediul poștei electronice, avocații pierd într-o anumită măsură controlul asupra documentelor și informațiilor pe care acestea le conțin, dar totuși rămân obligați să protejeze datele clienților pentru a putea asigura confidențialitatea corespondenței. În al doilea rând, externalizarea ridică preocupări legate de natura serviciilor juridice, deoarece terții tind să califice serviciile juridice mai curând ca marfă, decât ca arie de expertiză. Acest lucru împinge profesia de avocat să fie motivată de maximizarea profiturilor, mai degrabă decât de noțiuni idealiste tradiționale, referitoare la vocație, justiție, probitate, loialitate și corectitudine. Având în vedere aceste aspecte, putem observa că externalizarea este de natură să provoace inechități din ce în ce mai mari între avocați și, poate, chiar să conducă la proletarizarea unei componente a profesiei. Aici ne referim în special la noile categorii de profesioniști în domeniul dreptului – paralegal¹⁰ sau specialist IT în domeniul juridic – care vor desfășura activități de culise și vor fi cumva izolați din punct de vedere profesional.

În luna septembrie a anului 2022, Deloitte Legal a condus un proiect de cercetare în ceea ce privește factorii ce au contribuit la creșterea numărului de litigii în mediul de afaceri, ce fel de diferende escaladează, precum și modul în care companiile aleg să le rezolve¹¹.

Printre punctele-cheie ale raportului de cercetare se numără faptul că digitalizarea a făcut progrese uriașe, majoritatea companiilor investind acum în instrumente de evaluare a riscurilor bazate pe inteligență artificială și software de management al cazurilor.

Aproape fiecare companie din sondaj a investit în digitalizare (mai puțin de 5% nu au făcut-o încă), iar majoritatea erau încrezători în potențialul acesteia. Mai mult de jumătate (59%) – și 70% dintre directorii executivi – au considerat că inteligența artificială va revoluționa procesul de luare a deciziilor în litigii în decurs de cinci ani.

Mai mult de jumătate dintre respondenții la sondaj se așteaptă ca revoluția digitală să conducă la înlocuirea unei părți din activitatea avocaților în litigii, în ciuda unei proporții similare care observă, de asemenea, că aceștia au crescut numărul de angajați în departamentele juridice începând cu anul 2020.

Majoritatea respondenților consideră că AI va conduce la soluții mai previzibile în litigii și va reduce costul și durata acestora.

America, reprezentată în sondaj în principal de Canada, Mexic și Brazilia, pare a fi promotorul acestor tendințe, 40% dintre respondenții din regiune susținând platformele AI drept mecanismul lor favorit de soluționare a litigiilor.

Însă nu se poate concluziona la fel și în cazul Europei, unde sunt preferate căile mai tradiționale în reglementări și în desfășurarea litigiilor. Cu toate acestea, se întrevide iminența schimbării și în avocatura europeană, întrucât firmele gestionează deja mai ușor un volum mai mare de litigii în domenii de nișă, precum protecția consumatorilor, proprietate intelectuală, protecția datelor cu caracter personal etc.

Digitalizarea profesiei de avocat în Europa implică utilizarea unor instrumente și tehnologii digitale în ceea ce privește practica judiciară și comunicarea cu clienții. Astfel, avocații și firmele de avocatură își pot îmbunătăți serviciile și pot reduce costurile prin automatizarea și optimizarea proceselor, îmbunătățirea eficienței în gestiunea cazurilor și digitalizarea documentelor. În plus, clienții beneficiază de o mai mare accesibilitate a serviciilor și de o mai mare transparență a procedurilor.

Luarea deciziilor bazată pe datele furnizate de sistemele digitale ajută la dezvoltarea pronosticurilor în ceea ce privește soluționarea litigiilor și posibilitatea de a dezvolta strategii mai eficiente. Mai mult, digitalizarea permite avocaților să participe la activitățile de consultanță în afaceri și să furnizeze servicii de calitate, comparabile cu cele ale agențiilor de consultanță sau ale firmelor de contabilitate.

La nivelul Uniunii Europene, digitalizarea profesiei de avocat este privită în contextul Strategiei Digitale a Uniunii Europene, care urmărește dezvoltarea unei economii digitale competitive și inovatoare, capabilă să ofere beneficii cetățenilor și întreprinderilor din UE. Strategia Digitală subliniază importanța inovației legate de industria serviciilor juridice și necesitatea de a reduce lacunele digitale din domeniul justiției.

Cele mai frecvent utilizate instrumente și tehnologii digitale în domeniul avocaturii în Europa sunt platformele online de comunicare cu clienții, software-urile de management al cazurilor, aplicații mobile pentru accesul la dosarul electronic aflat pe rolul instanțelor de judecată, sisteme de management al contractelor cu inteligență artificială și soluții de securitate și stocare a datelor în cloud¹².

Firmele care investesc în digitalizare în prezent sunt cele care în viitorul apropiat vor avansa în fața concurenței și vor putea gestiona cazurile cu o mai mare eficiență și cu rezultate mai bune pentru clienți¹³.

Concluzii

Un lucru este cert – tehnologia a pătruns și va rămâne în profesiile juridice. Chiar dacă, pe de o parte, nu se poate stabili cu certitudine strategia de digitalizare ideală aplicabilă avocaturii, pe de altă parte aportul de calitate pe care tehnologia îl aduce profesiei de avocat nu este deloc neglijabil. Astfel, în lupta dintre birocrație și digitalizare, cea din urmă câștigă invariabil, ca răspuns pozitiv la provocările determinate de evoluția în timp a unei profesii prestigioase și de nevoia constantă de îmbunătățire a serviciilor. Rămâne însă la latitudinea fiecărui avocat măsura în care va introduce tehnologia în viața profesională, precum și măsura în care digitalizarea va defini profesia de avocat în viitor.

NOTE

¹ Gayon J., „Darwinism – the struggle for survival: Heredity and the hypothesis of natural selection”, Cambridge: Cambridge University Press (1998).

² Jan L. Jacobwitz, „Chaos or Continuity? The Legal Profession: From Antiquity to the Digital Age, the Pandemic and Beyond”, 23 Vanderbilt Journal of Entertainment and Technology Law 279(2021), Volume 23, Issue 2.

³ <https://thinkfide.com/en/el-abogado-de-la-era-digital/>.

⁴ Krumoslav Ris, „How can legal industry be legally transformed?” <https://lumenspei.com/digital-transformation-legal-industry>.

⁵ William P. Alford, Mary Ann Glendon, Brian Lawrie & Geoffrey Sawyer, „Legal Profession”, ENCYC. BRITANNICA

⁶ Jan L. Jacobwitz, „Chaos or Continuity? The Legal Profession: From Antiquity to the Digital Age, the Pandemic and Beyond”, 23 Vanderbilt Journal of Entertainment and Technology Law 279(2021), Volume 23, Issue 2.

⁷ The Law Society, „Artificial Intelligence and the Future of Work”.

⁸ Idem.

⁹ Mtra. Nuhad Ponce Kuri, „The lawyer of the digital age”, Foundation Fide, <https://thinkfide.com/en/el-abogado-de-la-era-digital/>.

¹⁰ <https://en.wikipedia.org/wiki/Paralegal>.

¹¹ <https://www.deloitte.com/global/en/services/legal/research/new-roads-to-dispute-resolution.html>.

¹² Serviciile de cloud presupun închirierea unor componente IT, în loc de achiziționarea acestora. <https://www.oracle.com/ro/cloud/what-is-cloud-computing/>.

¹³ „Trends in global dispute resolution: digitalisation”, Lexology.com.

PROVOCĂRI CONTEMPORANE ALE ETICII ȘI DEONTOLOGIEI AVOCAȚIALE

Avocat Andreea Mădălina Nicu
Baroul Dolj

Rezumat

Conștiința umană aduce cu sine o serie de provocări care abundă societatea într-un modus vivendi între știință și morală. În acest context se determină rolul avocaților și relațiile pe care le cultivă aceștia între ei dar și cu clienții, magistrații și noile tehnologii care îi vizează. Lucrarea mea reprezintă o scurtă expunere a unor exerciții spirituale privind aspectele cu care se confruntă în prezent umanitatea, reiterând doar câteva fragmente dintr-o poveste, din povestea noastră.

Cuvinte-cheie: etică, tehnologie, inteligență artificială, clienții, magistrații, drepturile omului.

Aspecte introductive

Dorința cunoașterii și a dezvoltării conduce în mod constant indivizii către progres, dar odată cu aceste drumuri apar mereu noi obstacole și provocări, iar oamenii trebuie să lupte pentru a păstra aceeași înțelepciune de la care au pornit și totuși să integreze noile cunoștințe dobândite. Se poate spune că întregul mecanism care edifică sufletul omenesc aspiră la un ideal etic¹ care deși primește câteva norme înnăscute de la natură, este totuși necesar ca educația și virtutea să fie motorul care să îi asigure evoluția.

Atunci când un individ simte că are nevoie de un ajutor pentru edificarea unui proces judiciar, apelează la o persoană care își va lua ca misiune atât eliberarea acestuia de neajunsurile cu care se confruntă, cât și pentru supravegherea respectării drepturilor omului și a normelor legale. Astfel, apare pe scenă un luptător care trebuie să substituie o voce din umbra sa și să o scoată la lumină în fața unei schimbări. Dar acest apărător este mai mult decât un reprezentant al intereselor individuale, rolul său este aproximativ rezultatul fracției dintre dreptate și război, căci în toți pașii săi, mereu se va simți între acestea două, iar finalul pe care îl va realiza va fi diferit pentru fiecare caz în parte.

Cu mult înainte de a ajunge la dobândirea profesiei de avocat, persoana care își propune urmarea acestui drum trebuie să aibă în vedere că, înainte de toate, profilul avocatului trebuie să fie bazat pe conceptul de prudență și înțelepciune întrucât lipsa acestora va produce o rătăcire continuă între valorile morale pe care a jurat să le respecte și viciile înșelătoare care îi dau târcoale la fiecare pas, riscând astfel să ajungă în stadiul de a nu mai găsi nicio deosebire între ele.

1. Identitatea avocatului odată cu progresul tehnologic

Îmi amintesc cum a fost prima dată când am intrat într-o sală de judecată, privind cu entuziasm cum filele

apăsate de cerneala întunecată a cărților citite urmau să prindă viață în fața mea. Îmi amintesc cum priveam avocații din jurul meu, cum studiau dosarul și își elaborau o strategie de apărare mentală, cum discută cu clienții și încercau să le ofere o alinare înainte de începerea oricăror dezbateri, cum socializau cu ceilalți colegi avocați, numindu-se prieteni, confrăți și acceptându-și soarta că în curând se vor numi cu stimă, adversari.

În momentul în care judecătorul intra în sală, toată atmosfera se schimba. Deși prezentarea, personalitatea, apărarea și motivația fiecărui avocat era diferită, undeva în adâncul și pe marginea suprafeței chipului fiecăruia, portretul moral care îi completa era unul similar.

Evoluția tehnologiei, deși prezintă avantaje pentru rezolvarea mai rapidă a sarcinilor, creează și unele neajunsuri în detrimentul avocaților. Astfel, atunci când oamenii au nevoie de un răspuns la o problemă de drept, de cele mai multe ori aleg să apeleze la o „persoană virtuală”, înzestrată cu diferite răspunsuri și necesitând costuri mult mai reduse. Acest aspect ajunge să umbrească subtil și să scufunde în inutilitate, în primul rând, consultanța juridică oferită de către avocați clienților și totodată, produce o ruptură treptată a valorilor și competențelor profesionale de care trebuie să se bucure avocații în societate.

Într-adevăr, internetul oferă nu doar o gamă variată de posibile soluții, dar și un drept de a alege care dintre acestea promite cele mai facile rezultate. *Ipso facto*, este evident că trăim aceea „utopie tehnologică” la care, acum câteva decenii, oamenii de știință doar visau și o privim constant cum crește, evoluează până când va deveni cândva o conștiință proprie.

Tot schimbul de informații dintre avocat și client trebuie să fie ocrotit de un zid al confidențialității. Dărâmarea acestui principiu va proiecta asupra clientului o urmă de îndoială asupra competențelor profesionale ale apărătorului său. Indiferent că a fost o conduită culpabilă din partea avocatului ori o activitate abuzivă din partea statului, clientul se va simți trădat.

Cu toate acestea, orice atingere a acestui principiu trebuie tratată cu mult mai multă atenție, avându-se în vedere faptul că prejudiciul își poate extinde efectele asupra mai multor persoane. De asemenea, în jurisprudența sa, CEDO a conchis că deși art. 8 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului protejează confidențialitatea oricărei „corespondențe” a persoanelor fizice, atunci când vizează comunicările dintre avocați și clienții lor, protecția este una sporită care trebuie să aibă în vedere relația esențială de încredere dintre avocat și clientul său².

Totodată, s-a statuat că o încălcare a secretului profesional poate avea repercusiuni și asupra bunei administrări a justiției și deci poate aduce atingere și dreptului la un proces echitabil³. Prin urmare, este limpede că atât statul, cât și avocatul, trebuie să manifeste o vigilență sporită atunci când se confruntă cu o situație care vizează păstrarea informațiilor confidențiale ale unei persoane.

Secretul profesional leagă avocatul sub un „imperativ categoric”, absolut și nelimitat în timp de a nu divulga, dar în contextul actual, provocările apar din toate părțile. Toate informațiile privind clientul său nu sunt așezate doar pe filele dosarului fizic din biroul său, ci sunt arhivate și în sistem electronic, pe calculator, pe telefon, pe e-mail ori pe diferite aplicații

inteligente. Prin urmare, fluxul de circulație al tehnologiei nu mai păstrează ascunsă de fapt, nicio informație, pe măsură ce un sistem se actualizează tot mai mult, cu atât memorează mai multe date, iar cea mai mică eroare a acestuia poate avea consecințe ireversibile.

În lumina acestui traseu, pășește cu pași timizi o nouă tehnologie⁴, care promite organizare, cooperare și dezvoltare. Ceea ce își propune acest proiect este de a simplifica munca avocaților, de a-i ajuta să-și îndeplinească mult mai rapid sarcinile, oferindu-le în final o identitate nouă.

În aceste condiții, începe să se contureze tot mai mult o nouă specializare a avocatului. În esență „avocatul digital” este reprezentat de un avocat care posedă o experiență vastă și cunoștințe tehnice în așa fel încât își poate conduce, în mare parte, întreaga activitate prin intermediul sistemului electronic.

În sprijinul avocaților au fost create în ultimul timp diverse platforme menite să le consolideze activitatea profesională. Prin urmare, este cert faptul că în curând va lua ființă una nouă, capabilă să înglobeze toate criteriile dorite într-un singur loc. Acest aspect amintește de „teoria câmpului unificat⁵”, unde se poate exemplifica faptul că întreaga știință a dreptului împreună cu toate ramurile și organele sale își pot găsi refugiul într-un singur produs, într-un sistem primar.

„Odată cu transferul unei părți tot mai mari din viața umană în spațiul digital, persoanele fizice își extind aria de interacțiune și de vulnerabilitate printr-o versiune digitală a lor⁶”. Astfel că, întregul demers al realității virtuale în care trăim ne câștigă timp, dar ne pierde din simțuri. Acest proces riscă să ajungă în punctul în care profesia de avocat va fi alcătuită în mare parte, din avocați care își vor desfășura întreaga activitate profesională numai din spatele calculatorului.

Consider că odată cu introducerea unor noi instrumente digitale care pot avea un impact pe plan profesional, este necesar ca această trecere să fie urmată și de o reglementare corespunzătoare care să garanteze nu doar maniera de funcționare a produsului, din punct de vedere tehnic și juridic, dar și prevederea diferitelor situații etice și practice care au la bază factorul uman.

Uniunea Europeană țintește spre un „deceniu digital”, care să pregătească statele pentru îmbunătățirea societăților la nivel global. Această strategie include o agendă⁷ încărcată cu numeroase obiective care vor transforma societățile din toate punctele de vedere. Fiind pe deplin conștientă de amenințările care riscă să-i paralizeze eficacitatea, se îngrijește constant de a căuta metode noi pentru o implementare bazată pe o securitate cibernetică puternică și de nepătruns.

Totodată, pe lângă cadrul de desfășurare a sistemului judiciar, se lucrează la crearea unui nou participant la actul de justiție, un nou adversar pentru avocați capabil să ofere atribuții similare precum o interpretare juridică bazată pe textul de lege incident în speța dedusă judecării. Inginerii companiilor de inteligență artificială au dovedit deja faptul că o parte din munca unui avocat poate fi înlocuită de un sistem capabil să ofere consultanță juridică și îndrumare prin interpretarea normelor legale.

Deocamdată astfel de creații sunt doar virtuale sau online, dar nu departe este momentul când se vor pune bazele unei tehnologii care poate oferi instant, nu doar informații virtuale privind materia de drept, ci și o prezență fizică capabilă să susțină un dialog social, atât față de părți, cât și față de organele judiciare.

Departe de această ideologie exemplificativă, în contextul actual este evident că o parte din munca unui avocat a fost „furată” de tehnologie. Deși aceste sisteme înlocuiesc o parte din atribuțiile profesiei, consider totuși, că scopul principal spre care se îndreaptă nu este unul de a minimaliza, ci de a sălta umanitatea către o „reformă a cunoașterii”.

Dacă ar fi să ne raportăm la teoria constructuală a lui Adrian Bejan⁸, atunci se conturează, în esență, că totul trebuie să evolueze în timp pentru a funcționa cât mai ușor. Se vorbește despre un flux continuu, care merge mai departe cu toate imperfecțiunile sale, deoarece direcția în timp a fenomenelor de evoluție nu se oprește niciodată, fie că este vorba despre natură, animale, oameni sau tehnologii. Nicio instabilitate a sistemului nu este capabilă să oprească această mișcare. Prin urmare, odată cu apariția unor schimbări ar fi de preferat să fie căutate soluții de a avansa cât mai liniar, în loc să fie căutate soluții pentru a opri ori a destabiliza ceva.

În final răspunsul la întrebarea dacă mașinile inteligente vor eclipsa într-o bună zi capacitatea oamenilor obișnuiți de a efectua o mare parte din munca profesională a acestora, va fi dat, în mare parte, de natura tehnologiei care va apărea în viitor⁹.

2. Relațiile avocaților cu magistrații

2.1. Impactul deficitului de magistrați asupra sistemului judiciar

Oricât de mult ar încerca să facă dreptate clientului său, oricâte probe ar aduna, oricâte excepții ar invoca, avocatul știe că există unele elemente pe care nu le poate controla. Depinde de acesta modalitatea în care se va soluționa procesul, dar pronunțarea soluției reprezintă forul interior al magistratului. Pentru a avea

siguranța unui proces corect și legal, sistemul are nevoie de magistrați bine pregătiți. Cu toate acestea, în contextul actual, se pune mai mult accent pe competența calitativă în detrimentul celei cantitative, uitându-se faptul că acestea ar trebui să fie luate în considerare în aceeași măsură, împreună.

Factorii incidentali precum pandemia, pensionările masive și dificultatea examenului de admitere în funcția de magistrat au creat un gol în corpul magistraților, încercările de depășire a acestei situații, deși au existat, nu au reușit încă să o remedieze. Se poate spune că deficitul de personal înregistrat la nivelul oricărei funcții creează un obstacol extins asupra realizării scopului principal pentru care au luat ființă.

Factorii succesivi ce au urmat au condus la desființarea completelor, termene de regularizare și de judecată lungi, termene de judecată preschimbate, amânarea pronunțării, volumul greu de muncă și încărcătura mare de dosare la nivelul instanțelor.

Acest vânt tăios continuă să lovească pereții instanțelor, se plimbă nestingherit printre participanții la actul de justiție și ajunge să atingă și suprafața calmă a mării. De acolo, o instanță de judecată¹⁰ a publicat un mesaj public de îndurare, rugând persoanele să aibă înțelegere față de situația excepțională cu care se confruntă din cauza numărului redus de judecători.

Cu cât durează mai mult un proces, cu atât emoțiile persistă mai mult, iar clienții care nu își vor putea manifesta nemulțumirea față de magistrat, o vor face față de avocat. Relațiile dintre avocați și clienți vor începe să se zdruncine, ambele părți vor începe să-și piardă încrederea unul față de celălalt iar la finalul soluției, avocații în loc să se bucure de victorie, vor ajunge doar să respire ușurați că s-a terminat.

O situație exemplificativă care pornește de la faptul că timpul nu este imprescriptibil pentru niciun om, scoate la iveală o situație aparte în care, din pricina duratei îndelungate a unui proces, unele dosare cu părți în vârstă vor ajunge în stadiul de a fi judecate cu moștenitorii acestora, care pot alege sau nu să fie reprezentate de același avocat. În aceste condiții, avocatul va fi nevoit să consolideze o nouă relație, păstrând în tăcere tristețea față de clientul care nu va mai apuca să vadă lumina soluționării dosarului său.

Jurisprudența CEDO relevă faptul că se poate conchide că nu a fost respectat termenul rezonabil al procesului și astfel a fost încălcat art.6 privind dreptul la un proces echitabil, când această consecință este imputabilă organelor judiciare, inclusiv pentru motivul aglomerării dosarelor la instanță și că nu ar putea fi invocat ca argument imposibilitatea prevederii aglomerării instanțelor¹¹. De asemenea, Curtea scoate în evidență o maximă diligență din partea autorităților

naționale, în sensul organizării și susținerii unui sistem judiciar care să asigure fiecărei persoane dreptul la judecarea cauzei sale într-un termen rezonabil.

În fața acestor inconveniente, avocaților nu le va rămâne decât să aibă răbdare și să se adapteze noilor valori sociale, iar dacă se va întrepătrunde o posibilă unealtă salvatoare pentru a ajuta la repararea motorului justiției, atunci cu siguranță avocații se vor uni, vor dezbate, vor căuta și o vor aplica.

2.2. Scurte precizări privind asistența judiciară din oficiu

În condițiile prevăzute de lege, când este necesară asistența judiciară din partea unui avocat față de o persoană care nu beneficiază de posibilitatea de a-și angaja un avocat, se face adresă către barou pentru desemnarea unui avocat din oficiu. Deși sunt certe câteva deosebiri față de apărătorul ales, misiunea care îi unește pe amândoi rămâne aceeași, respectiv asigurarea unei apărări corespunzătoare legii.

Cu toate că nu se mai naște o relație de tip avocat-client, totuși avocatul desemnat din oficiu trebuie să protejeze beneficiarul acestui serviciu ca și cum ar fi fost desemnat chiar de el iar respectarea drepturilor și libertăților vor fi vegheate și interpretate în favoarea acestuia.

Există o tendință nedreaptă a justițiabililor de a considera că astfel de avocați sunt mai puțin pregătiți profesional decât un avocat ales, dar practica relevă faptul că sistemul asistenței judiciare din oficiu este alcătuit, atât din avocați stagiari, cât și din avocați cu experiență de câțiva ani. Un avocat alege să se înscrie în Serviciul de Asistență Judiciară pentru a căpăta sau a-și diversifica experiența, pentru onorarii suplimentare față de cele obținute cu clienții săi ori pentru a avea mai multă activitate profesională.

De asemenea, realitatea arată că uneori acest sistem are capacitatea de a scoate din anonimat avocații desemnați din oficiu pentru unele cauze intens mediatizate, ori pentru victoria obținerii unei soluții favorabile într-un dosar penal.

Totodată, mai are loc și un efect extins, care circulă prin recomandări, dând naștere la o reputație și aducând cu ea cât mai mulți clienți dornici să apeleze la o persoană care și-a tratat cauza pentru care a fost desemnat din oficiu ca și cum ar fi fost cauza sa personală.

Avocatul desemnat să asigure asistența judiciară din oficiu are obligația de a se prezenta la fiecare termen stabilit de către organul judiciar, iar în cazul neprezentării riscă să fie sancționat cu o amendă judiciară de la 500 lei până la 5.000 lei¹². Cu toate acestea, există în practica instanțelor de judecată alegerea unei soluții

alternative, astfel că atunci când constată lipsa avocatului, judecătorul se adresează celorlalți avocați prezenți în sală și îi întreabă dacă doresc să-și substituie colegul. Maniera de rezolvare a unei astfel de situații este nu doar onorabilă dar și echitabilă, ducând la evitarea tergiversării procesului, la soluționarea acestuia cu celeritate, dar și la consolidarea relațiilor de confraternitate care caracterizează profesia de avocat.

Totodată, deși onorariul este prestabilit, există în practica unor instanțe tendința ca la pronunțarea soluției să se prevadă reducerea acestuia. Per ansamblu, motivația judecătorului se face raportat la complexitatea cauzei și la munca prestată. De cele mai multe ori astfel de cazuri au avut loc când în instanță, s-a prezentat apărătorul ales și s-a constatat încetată delegația apărătorului din oficiu. Într-o altă situație, se mai întâmplă uneori să fie redus atunci când s-a luat act de împăcarea părților ori de retragerea cererii. În astfel de cazuri, după cum se poate observa, faptul de a nu mai avea ocazia de a-și prezenta efectiv apărarea în instanță față de justițiabil, poate provoca reducerea de către judecător a onorariului convenit.

Astfel de situații au ajuns și în atenția CEDO¹³, care a admis cererea privind acordarea daunelor morale față de avocații dintr-un dosar în care instanța le-a redus onorariul stabilit pentru asigurarea asistenței judiciare din oficiu pentru câteva mii de părți civile, pentru 66 de termene de judecată și pentru un proces care a durat timp de peste 6 ani. Argumentele Guvernului au fost că reducerea cuantumului onorariilor a avut loc din pricina complexității și a particularităților cauzei, a volumului de muncă, după ce a constatat că onorarii excesive, precum cele solicitate de către reclamantii, ar fi avut un impact asupra bugetului de stat.

3. O unificare pentru umanitate

3.1. Înălțarea prin educație

Profesia de avocat are meritul de a contribui la apărarea drepturilor și libertăților individuale atât la nivelul instituțiilor publice, cât și la nivelul societății ca atare. Cu siguranță se poate afirma că avocații știu cel mai bine cum să-și promoveze și să-și apere profesia față de o multitudine de neajunsuri și dificultăți cu care se confruntă.

Proiectul UNBR „Fii avocat în școala ta!” a luat naștere ca un țel menit să cultive și să informeze tinerii asupra modului cum funcționează sistemul judiciar, asupra drepturilor și libertăților fundamentale de care se pot bucura și asupra profesiilor juridice. Avocații voluntari își dezvoltă un rol esențial de a ghida tinerii asupra societății din care fac parte și de a-i pregăti asupra aspectelor juridice cu care s-ar putea confrunta.

Această activitate scoate în evidență dorința, dar și nevoia avocaților, de a-și împărtăși cunoștințele juridice și etice, îndrumând tinerii la căutarea înțelepciunii, a adevărului și la învățarea artei limbajului, o practică similară ca cea dezvoltată de către sofisti în Grecia antică.

3.2. Căderea prin conflicte.

Tehnologia aduce cu ea putere dar și responsabilitate. Aceasta a fost imaginată pentru a făuri o viață mai bună și pentru a valorifica cunoașterea, dar când este folosită în scopuri abuzive, aceasta reprezintă doar o armă destinată distrugerii. Aceste aspecte au creat îngrijorare dar și o ripostă din partea Uniunii Europene față de orice fel de agresiune împotriva unui alt stat, determinând-o să stabilească numeroase măsuri¹⁴, atât preventive, cât și sancționatorii care condamnă încălcarea dreptului internațional umanitar.

Deși războiul din Ucraina a provocat un impas în profesia avocaților ucraineni, aceștia au continuat să lupte pentru protecția valorilor morale și pașnice care ar trebui să înglobeze toți indivizii. De asemenea, în materia dreptului, au luat naștere tot mai multe dispute și practici judiciare în legătură cu activitatea militară.

Nevoia de sprijin și de ajutor a demarat o comunicare la distanță cu barourile altor state, dezvoltându-se astfel noi legături și schimburi de informații juridice. Totodată, la nivelul barourilor, pe lângă acordarea unui sprijin material, s-au făcut demersuri și pentru a se iniția avocații în oferirea de sfaturi juridice refugiaților.

Aceste exemple de umanitate accentuează un rol crucial al avocaților pentru societate, având forța de a-și extinde puterile peste hotare și de a nu rămâne pasivi în fața niciunei nedreptăți.

În acest context, începe să se dezvolte treptat o ramură nescrisă a profesiei care scoate în evidență nevoia unei reglementări proprii. Avocatura pro bono apare ca o mână de ajutor față de persoanele care nu pot suporta costurile necesare cu tot ceea ce implică un demers judiciar. Posibilitatea și practica avocaturii pro bono de a oferi servicii juridice de o manieră care să servească interesului asigurării accesului la justiție al tuturor, mai ales al celor vulnerabili, reprezintă adevăratul indicator al trecerii examenului democrației pentru profesia avocaților¹⁵.

Concluzii

Ne lovim zilnic de tot felul de provocări, răspundem la ele publicând articole, organizând conferințe,

luptăm în instanță și când credem că eforturile rămân fără glas se prezintă în substituție un organism internațional, având ca și competențe interpretarea, prevenirea și sancționarea, și în final asigurând o apărare la nivel general.

Față de cele expuse anterior consider că mersul avocaturii nu va fi niciodată în declin, nicio tehnologie nu va fi capabilă să șteargă o întregă istorie de practici și doctrine juridice. În orice profesie mereu vor apărea obstacole și nemulțumiri care vor purta odată cu acestea o serie de alternative noi. În sistemul judiciar actual, schimbările care au ca țintă principală progresul trebuie întâmpinate cu încredere, dar implementate în mod treptat pentru a oferi timp de acomodare tuturor.

Prin urmare, profilul moral al avocaților contemporani anexează constant cunoștințe noi și le materializează cu răbdare și prudență într-o lume unde știința și natura domnesc împreună.

NOTE

¹ N. Popa, I. Dogaru, Gh. Dănișor, D.C. Dănișor, *Filosofia dreptului*, ed. 3, Ed. C.H. Beck, București, p. 27.

² <http://ier.gov.ro/traduceri/drepturile-omului/fisematematice-si-de-tara>, accesat la data de 10.03.2023, ora 18:55.

³ CEDO, Cauza Niemietz c. Germaniei, 16 decembrie 1992, <https://hudoc.echr.coe.int>.

⁴ <https://www.unbr.ro/qa-propunerea-legislativa-b47-2023-privind-serviciile-profesionale-efectuate-de-avocat-in-format-electronic-inregistrata-la-senatul-romaniei-la-data-de-6-02-2023>, accesat la data 01.04.2023, ora 19:18.

⁵ <https://www.curiozitatistiinta.ro/studii-teoria-unificata-a-campului>, accesat la data 20.03.2023, ora 13:00.

⁶ R. Rughiniș, *Societatea digitală*, Ed. Humanitas, București, 2022, p. 201.

⁷ <https://www.europarl.europa.eu>, accesat la data 28.03.2023, ora 14:00.

⁸ <https://culturaromana.ro/adrian-bejan-viitorul-lumii-si-teoria-constructala>, accesat la data 20.03.2023, ora 11:34.

⁹ M. Ford, *Ascensiunea roboților*, Ed. Corint, București, 2019, p. 101.

¹⁰ https://portal.just.ro/212/SitePages/acasa_default.aspx, accesat la data de 01.04.2023, ora 18:01.

¹¹ CEDO, Cauza Union Alimentaria Sanders S.A. c. Spaniei, 7 iulie 1989, par. 37-42, p. 10-12, www.hudoc.echr.coe.int.

¹² A se vedea art. 283 alin. (3) C. proc. pen.

¹³ CEDO, Cauza Dănoiu și Alții c. României, 20.06.2022, par. 56 și 72, p. 17 și 22, www.hudoc.echr.coe.int.

¹⁴ <https://op.europa.eu/webpub/com/general-report-2022/>, accesat la data 28.03.2023, ora 21:07.

¹⁵ Centrul de Resurse Juridice, Avocatura Pro Bono-indicator al funcționării profesiei într-o democrație reală, p.2, pagină web: https://www.crj.ro/wp-content/uploads/2015/01/AVOCATURA-PRO-BONO_final.pdf, accesat la data 20.03.2023, ora 11:47.

FINANȚAREA DE CĂTRE TERȚI A LITIGIILOR. IMPACTUL TENDINȚELOR EUROPENE ASUPRA PROFESIEI DE AVOCAT ÎN ROMÂNIA

Avocat Yarina Laufer
Baroul București

Rezumat

În fața provocărilor generate de dinamica evoluției pieței europene, legiuitorul european se preocupă în premieră de reglementarea unor garanții minime pentru finanțarea de către terți a litigiilor (FTL) în spațiul european. Prezenta lucrare începe cu prezentarea conceptului de FTL, aplecându-se inclusiv asupra originii acestuia, continuând cu prezentarea succintă a cadrului juridic existent, iar în contextul noilor tendințe europene, va analiza impactul reglementării FTL asupra profesiei de avocat în România.

Cuvinte-cheie: litigii, finanțare litigii terți, principii fundamentale, avocat.

Introducere

În general, costurile unui litigiu sunt suportate de părțile care sunt parte în proces¹, iar, având în vedere costurile semnificative asociate litigiilor civile și imposibilitatea frecventă a părților de a-și asuma aceste costuri, garantarea accesului liber la justiție rămâne o provocare pentru fiecare stat. Față de această realitate, pe piața mondială a apărut o modalitate alternativă care să permită accesul la justiție, respectiv finanțarea de către terți a litigiilor (FTL).

1. Originea fenomenului de finanțare de către terți a litigiilor și natură juridică

Practica FTL își are originea în Grecia Antică, unde anumiți membri ai unor clase sociale înalte achitau costurile unor litigii în scopul de a obține un procent din eventualul câștig al părții finanțate². Terții finanțatori purtau astfel denumirea de „*sykophantes*”³, denumire derogatorie⁴, întrucât încă de la acel moment practica FTL a generat numeroase abuzuri de drept, fenomenul fiind astfel denumit „*sykophanteia*”⁵. Această practică a fost ulterior preluată în sistemul dreptului roman, de data aceasta terții finanțatori purtând denumirea de „*calumniatores*”⁶.

Astfel, în anumite state cu sistem juridic *common law*⁷ s-a interzis participarea terților la litigii în care nu au o cauză legitimă⁸, sprijinul financiar acordat de un terț în proces în scopul obținerii unor foloase materiale fiind calificat fie ca faptă delictuală, fie ca infracțiune. Treptat, aceste interdicții au fost în cele mai multe cazuri abrogate⁹.

În forma sa modernă, FTL se face cunoscută prima oară în Australia, fiind permisă cu titlu de excepție practicienilor în insolvență¹⁰, urmând a fi popularizată

odată cu introducerea acțiunilor colective în anul 1992, ca mijloc de a permite instanțelor de judecată să gestioneze cererile colective într-un mod eficient¹¹. Ulterior, în anul 2006, Înalta Curte Australiană a stabilit că acordurile de finanțare a litigiilor de către terți au servit un scop legitim în cadrul proceselor, nereprezentând un abuz de procedură și nefiind contrare ordinii publice¹². Stimulată inclusiv de această jurisprudență favorabilă care a tranșat suspiciunile de nelegalitate a acestei practici, finanțarea litigiilor de către terți a devenit un instrument popular în Statele Unite ale Americii, iar, în prezent, față de evoluția pieței europene generată de apariția unor evenimente lipsite de precedent, acest fenomen a pătruns în spațiul european.

În esență, contractul de finanțare a litigiilor, în forma sa modernă, reprezintă un contract aleatoriu¹³, prin care o parte, denumită „investitor terț”, nefiind parte a raportului juridic litigios, achită costurile litigiului unei părți din proces, denumită „beneficiar”, acceptând uneori inclusiv riscul plății costurilor părții adverse, în eventualitatea în care partea pe care o finanțează ar urma să cadă în pretenții. În schimbul acestui sprijin financiar, finanțatorul terț pretinde o parte din eventualul câștig al beneficiarului, suma pretinsă luând de obicei forma unei cote din câștigurile obținute de beneficiar în urma finalizării procesului¹⁴. Majoritatea finanțărilor litigiilor sunt nerambursabile, ceea ce presupune faptul că investitorul își asumă în general costurile litigiului, fără a putea pretinde de la beneficiarul său o sumă în schimbul ajutorului financiar, în situația în care acesta ulterior judecării litigiului cade în pretenții.

Contractul de finanțare a litigiilor a fost clasificat în doctrină în diverse categorii., o clasificare importantă fiind finanțarea activă și pasivă¹⁵, prima categorie implicând în general exclusiv finanțare, lăsând avocatului ales de beneficiar autonomie completă privind modalitatea de gestionare a litigiului, iar, cea de-a doua categorie presupunând un rol al finanțatorului deasupra unei simple finanțări, acesta având atribuții în stabilirea avocaților, colaborând cu anumiți experți, fiind adesea implicați inclusiv în strategia litigiului și remediile alese în vederea soluționării acestuia¹⁶. Având în vedere această particularitate a finanțării private a litigiilor de a căuta litigii cu grad înalt de profitabilitate și cu riscuri cât mai scăzute, FTL se folosește cel mai des în acțiunile colective în despăgubire, arbitraj, procedurile de insolvență, recuperarea investițiilor, acțiunile antitrust și altele¹⁷.

2. Pașii timizi către o reglementare europeană a finanțării litigiilor de către terți

Până în anul 2020, legiuitorul european a rămas tăcut cu privire la FTL, întrucât practica nu a fost atât de răspândită în Europa, fenomenul FTL neprezentând un real risc. În ultimii ani însă, piața europeană a cunoscut noi provocări generate de evenimente fără precedent¹⁸, evenimente care au atras investitorii terți în spațiul european pentru a profita de eventualele despăgubiri datorate.

Sesizând multiple riscuri legate de această practică, legiuitorul european, în încercarea sa de a ține pasul cu noile realități, s-a arătat interesat de extinderea protecției europene în scopul de a include sub umbrela sa și noile realități. Astfel, primul act european care reglementează finanțarea litigiilor de către terți este Directiva privind acțiunile reprezentative nr. 2020/1828

(„Directiva nr. 2020/1828”)¹⁹. Directiva nr. 2020/1828 urmărește să se asigure că toți consumatorii europeni beneficiază pe deplin de drepturile care le revin în temeiul legislației Uniunii prin împuternicirea unor așa-zise entități calificate să introducă acțiuni reprezentative în numele consumatorilor în scopul de a obține, *inter alia*, despăgubiri²⁰.

Directiva nr. 2020/1828 stabilește garanții referitoare la FTL, acestea fiind evident limitate la acțiunile de reprezentare în numele consumatorilor întreprinse în sfera de aplicare a acesteia. Astfel, articolul 10 din Directiva nr. 2020/1828 reglementează obligații privind FTL, stabilind că „în cazul în care dreptul intern permite (FTL)”, autoritățile/instanțele judecătorești ar trebui să fie în măsură să verifice existența unor conflicte de interese.

Articolul 10 alin. (2) lit. a) din Directiva nr. 2020/1828 prevede o obligație în sarcina Statelor Membre extrem de importantă pentru prezenta analiză, întrucât revelă permisibilitatea legiuitorului european în ceea ce privește imixtiunea finanțatorului terț în gestionarea litigiului. Astfel, Directiva nr. 2020/1828 prevede că Statele Membre trebuie să se asigure, în special, că deciziile entităților calificate în contextul unei acțiuni în reprezentare, inclusiv deciziile privind tranzacțiile, nu sunt influențate *in mod necorespunzător de un terț* într-un mod care ar aduce atingere intereselor colective ale consumatorilor vizați de acțiunea în reprezentare. Astfel, legiuitorul european pare să nu excludă *de plano* posibilitatea influențării procedurilor de finanțatori, arătând o oarecare deschidere către finanțarea activă, în măsura în care aceasta este permisă de Statele Membre ale Uniunii Europene. În legislația română, normele ce reglementează profesia de avocat *nu* permit finanțarea activă din partea terțului finanțator – avocatul fiind ținut de obligația de secret profesional față de client, beneficiind de independență. În realitate, nu este vorba de o incompatibilitate între viziunea legiuitorului european și cea a legiuitorului român, întrucât Directiva nr. 2020/1828 stabilește un cadru minim de protecție aplicabil în Uniunea Europeană, iar, în cazul României, aceasta oferă un grad de protecție mai ridicat beneficiarului.

În prezent, Directiva nr. 2020/1828 nu a fost încă transpusă în legislația română, proiectul de lege inițiat de A.N.P.C. („Proiectul”) aflându-se în prezent la Senat²¹.

Esențial este faptul că art. 10 din Proiect prevede faptul că o acțiune în reprezentare poate fi finanțată de un terț în conformitate cu prevederile Legii nr. 32/1994 privind sponsorizarea. Or, din perspectiva mea, contractul de sponsorizare este incompatibil cu pretinderea unui comision de câștig sau a unei cote din câștigul

beneficiarului, elemente care sunt de esența contractului de FTL.

Faptul că legiuitorul român asimilează în acest proiect de lege contractul de FTL cu un contract de sponsorizare este un indiciu că acesta încă nu a fost pus în situația de a-și pune problema FTL în România, considerând că singura modalitate de finanțare de către un terț ar putea fi realizată prin sponsorizare. Or, din redactarea directivei reiese clar faptul că *nu* acesta era tipul de finanțare la care articolul 10 din Directivă nr. 2020/1828 făcea referire. Astfel, în contextul în care legiuitorul încă nu cunoaște natura juridică și consecințele unui asemenea contract, pare că România va mai aștepta până la reglementarea unor reguli clare în privința FTL.

În orice caz, chiar dacă Directiva nr. 2020/1828 nu impune în mod direct obligația de reglementare a FTL, aceasta cu siguranță va incita investitori străini să intre pe piețe nereglementate, ca România, și să își exercite activitatea în condiții nepermise pe piețe reglementate²². Opinez că abia la acel moment va exista o propunere europeană de reglementare obligatorie a FTL, iar legiuitorul român va trebui să stabilească o reglementare clară în privința FTL²³.

La acest moment însă, nu există decât o propunere de directivă referitoare la reglementarea FTL („**Propunerea**”) care prevede posibilitatea Statelor Membre de a permite sau interzice FTL, cu condiția ca, în situația în care FTL este permis, aceasta să respecte anumite garanții de protecție minimă²⁴. Printre motivele enumerate de Parlamentul European pentru necesitatea intervenirii în acest domeniu se regăsește inclusiv faptul că lipsa reglementării unui quantum maxim pretins de finanțatorii terți generează pretinderea unor sume lipsite de proporționalitate, în prezent, sumele solicitate de finanțatorii de litigii variind până la 50% din suma acordată cu titlu de despăgubiri²⁵. Propunerea prevede atât conținutul acordurilor de finanțare²⁶, cât și cerințe de transparență și evitarea conflictelor de interese²⁷.

3. Impactul evoluției europene în privința finanțării de către terți a litigiilor asupra profesiei de avocat în România

Deși România nu a luat încă o poziție clară referitoare la permisiunea sau interdicția FTL, o poziție la acest moment fiind oricum prematură, FTL este o realitate juridică iar avocații ar putea fi deja expuși unor anumite confruntări între efectele juridice ale unui contract de FTL și obligațiile legale care le incumbă.

Având în vedere faptul că principiul libertății contractuale permite părților să încheie un contract cu natura juridică a contractului privind FTL, rezultă că,

cel puțin la acest moment, în lipsa unei interdicții legale, acest tip de contract poate fi valabil încheiat în România, tăcerea legii trebuind a fi interpretată în favoarea libertății contractuale²⁸. Totodată, efectele juridice ale contractelor FTL nu pot înfrânge anumite dispoziții legale obligatorii ce consacră principii fundamentale ale profesiei de avocat.

3.1. Contractele FTL încheiate între beneficiari și terții investitori nu vor putea interfera cu independența avocatului

Un contract de FTL ar putea, spre exemplu, să prevadă faptul că investitorul terț trebuie să fie implicat în strategia litigiului, acesta având uneori chiar ultimul cuvânt în adoptarea strategiei sau alegerea condițiilor încheierii unei tranzacții. Acest tip de finanțare activă este incompatibil cu prevederile legale aplicabile care consacră independența avocatului, principiu absolut care impune inclusiv ca avocatul să nu poată fi constrâns să adopte o anumită strategie.

Astfel, indiferent de tipul finanțării ce obiect al contractului de FTL, chiar dacă acesta se referă la o finanțare activă, avocatul, fiind independent, se supune numai Legii nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat („**Legea nr. 51/1995**”)²⁹ Statutului Profesiei de Avocat³⁰ și a Codului Deontologic³¹, în niciun caz contractelor de FTL încheiate de clienții lor în calitate de beneficiari cu terți finanțatori³².

3.2. Avocatul este dator să păstreze secretul profesional indiferent de încheierea unui contract de finanțare de către un terț a litigiilor

Potrivit art. 11 din Legea nr. 51/1995: „Avocatul este dator să păstreze secretul profesional privitor la orice aspect al cauzei care i-a fost încredințată, cu excepția cazurilor prevăzute expres de lege.” De asemenea, articolele 8 și 9 din Statutul Profesiei de Avocat prevăd faptul că secretul profesional este de ordine publică, avocatul neputând fi obligat în nicio circumstanță și de către nicio persoană să divulge secretul profesional, obligație absolută și nelimitată în timp. De altfel, potrivit art. 8 alin. (3) din Statutul Profesiei de Avocat, nici măcar clientul însuși nu ar putea să dezlege avocatul de secretul profesional. Din aceste dispoziții rezultă fără echivoc faptul că avocatului nu i-ar fi permisă comunicarea cu terțul beneficiar în ceea ce privește informații confidențiale, indiferent de tipul contractului de FTL încheiat de partea pe care acesta o reprezintă.

Putem să ne imaginăm foarte ușor o situație în care chiar clientul solicită avocatului să comunice cu terțul finanțator, iar avocatul, neavând cunoștință despre un conflict de interese între terț și beneficiar, acceptă aceasta, apreciind comunicarea anumitor aspecte din dosar direct cu terțul finanțator ca fiind inofensivă, doar ca ulterior acesta să afle că terțul beneficiar a folosit informațiile transmise prin avocat în scopuri opuse protejării intereselor clientului beneficiar. În acest caz, deși avocatul nu a avut reprezentarea faptului că oferă informații unei persoane cu interese contrare, acesta încalcă dispozițiile Statutului profesiei de avocat, fapta sa nefiind doar abatere disciplinară gravă, ci putând atrage chiar plata de despăgubiri civile în favoarea beneficiarului prejudiciat. Deși în acest ultim caz ar putea fi reținută o cuplă comună în sensul dispozițiilor art. 1371 alin. (1) Cod Civil, o atare situație poate fi evitată prin refuzul de a comunica cu terțul investitor informații din dosar protejate de confidențialitate.

3.3. Avocatul are obligația de a stăruii pentru accesul liber la justiție și dreptul la un proces echitabil

Accesul liber la justiție nu poate fi garantat atunci când beneficiarului i se impune printr-un contract FTL să colaboreze cu un anumit avocat, iar, potrivit art. 2 alin. (4) din Legea nr. 51/1995 orice persoană are dreptul să își aleagă în mod liber avocatul. Astfel, consider că avocatul trebuie să se abțină de la reprezentarea unui client atunci când acesta are cunoștință de faptul că acelui client i-a fost impus respectivul avocat printr-un contract FTL.

În viitor, în situația în care legiuitorul român va continua să permită contractele de FTL, opinăm că prioritar ar trebui operate modificări corespunzătoare care să garanteze dreptul la un proces echitabil în Codul de procedură civilă, în scopul de a extinde cazurile de incompatibilitate prevăzute la art. 42 din Codul de procedură civilă și cu privire la finanțatori. De asemenea, în funcție de gradul de permisibilitate a FTL, Legea nr. 51/1995 și Statutul profesiei de avocat ar urma a fi modificate, în sensul de a introduce anumite excepții de natură să permită avocatului să reprezinte beneficiari fără a se teme de încălcarea dispozițiilor legale (ca de exemplu introducerea unei excepții privind secretul profesional).

Ulterior aprobării unei directive în acest sens, fie în forma Propunerii, fie într-o formă amendată, consider că avocatul ar putea avea un rol inclusiv în asigurarea conformității dispozițiilor contractelor TFL cu dispozițiile legale, spre exemplu, cu privire la interdicția de a dilua cota beneficiarului la 60% sau mai puțin (în situația în care procentul prevăzut de articolul 14

alin. (4) din Propunere nu va fi modificat în cursul procesului legislativ la nivelul Uniunii).

Concluzii

În următorii ani, avocații se pot aștepta la o creștere a activității lor generată de creșterea numărului de cauze stimulate de disponibilitatea fondurilor prin FTL. Anticipez că pe termen scurt, nefiind constrâns de o reală și iminentă necesitate juridică, legiuitorul român va rămâne tăcut în privința reglementării finanțării litigiilor de către terți.

Totodată, opinez că și în lipsa unei reglementări precise privind FTL, în situația în care avocatul are cunoștință de încheierea unui asemenea contract de către clientul său în calitate de beneficiar, acesta ar trebui să acorde un interes particular respectării drepturilor și intereselor acestuia, refuzând comunicarea informațiilor confidențiale cu terțul finanțator, stăruind pentru evitarea oricărui conflict de interese și pentru respectarea drepturilor clientului său.

Aceasta deoarece deși principiul libertății contractuale permite părților să dispună de drepturile lor sub anumite limitări, libertatea contractuală a părților nu ar trebui să împiedice avocatul să lupte pentru dreptul la un proces echitabil al clientului său, acesta nefiind doar un drept al avocatului, ci inclusiv o obligație³³.

NOTE

¹ Prin *costurile unui litigiu* ne referim la costurile generate de onorariul avocatului, onorariul expertului, cheltuielile de judecată ale părții adverse și orice alte cheltuieli generate de proces.

² M. Radin, *Maintenance by Champerty*, în *California Law Review*, vol. XXIV, ed. I (Noiembrie., 1935), p. 49.

³ R. Hanulak, *Sykophant und Sykophantie im klassischen Athen*, ed. RIN Verlag; dd. 2., 2007. Autorul denumeste „sykophantul” ca pe un „acuzator maniac, șiret și lipsit de scrupule care, din motive egoiste, inițiază sau amenință cu procese nejustificate și, prin abilitate retorică, face din cauza mai slabă cea mai puternică”.

⁴ Termenul a fost preluat inclusiv de Dicționarul explicativ al limbii române, ed. a III-a revăzută și adăugită, Academia Română, Institutul de Lingvistică „Jorgu Iordan”, Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2016, care prevede pentru cuvântul „sicofant” următoarele sinonime: „clevetitor, delator, denunțator (și) pârător”.

⁵ M. Radin, op. cit., p. 1.

⁶ *Idem*, p. 53.

⁷ Printre aceste state se enumeră Australia, Canada, Anglia și Țara Galilor.

⁸ Prima interdicție formală este cunoscută ca fiind cea introdusă prin Statutul de la Westminster din 1275.

⁹ Pentru o ilustrare a actelor și perioadelor în care aceste reglementări au fost abolite, a se vedea G. R. Barker, *Third*

Party Litigation Funding in Australia and Europe, Working Paper No. 2, 2011. Centre for Law and Economics ANU College of Law, p. 16.

¹⁰ Litigation Funding in Australia, Discussion Paper, Standing Committee of Attorneys General (May 2006), p. 4, (nsw.gov.au).

¹¹ M. Legg, The Rise and Regulation of Litigation Funding in Australian Class Actions, Erasmus Law Review în Eleven international publishing, 2008 p. 225.

¹² Cauza Campbells Cash and Carry Pty Ltd v. Fostif Pty Ltd (2006) 229 CLR 386.

¹³ Contractul aleatoriu este conform 1173 alin. (2) Cod Civil „ (...) contractul care, prin natura lui sau prin voința părților, oferă cel puțin uneia dintre părți șansa unui câștig și o expune totodată la riscul unei pierderi, ce depind de un eveniment viitor și incert”.

¹⁴ G. R. Barker, Third Party Litigation Funding in Australia and Europe, Working Paper No. 2, 2011. Centre for Law and Economics ANU College of Law. O definiție mai aplicată asupra conceptului de finanțare a litigiilor de către terți în viziunea legiuitorului european regăsim inclusiv în art. 3 lit. h) din Propunerea de directivă referitoare la reglementarea finanțării de către terți a litigiilor.

¹⁵ C. Veljanovski, Third Party Financing of Litigation: Civil Justice Friend or Foe, Searle Civil Justice Institute, Law and Economics Center, George Mason University New York Athletic Club, New York, 5 October 2011, p. 6.

¹⁶ Menționăm că majoritatea statelor în care se practică FTL nu este admisă decât finanțarea pasivă, finanțarea activă de cele mai multe ori nefiind compatibilă cu normele deontologice ale avocatului.

¹⁷ Rezoluția Parlamentului European din 13 septembrie 2022 conținând recomandări adresate Comisiei privind finanțarea privată responsabilă a litigiilor (2020/2130(INL)) disponibilă pe pagina web a Parlamentului european, respectiv la www.europarl.europa.eu.

¹⁸ Printre aceste evenimente deosebite menționăm „Scandalul Dieselgate”, pandemia generată de coronavirus care a generat acțiuni colective și popularizarea acțiunilor colective în despăgubiri în urma constatării încălcărilor dispozițiilor privind concurența.

¹⁹ Directiva (UE) 2020/1828 a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2020 privind acțiunile în reprezentare pentru protecția intereselor colective ale consumatorilor și de abrogare a Directivei 2009/22/CE, publicată în OJ L 409, 4.12.2020, p. 1–27.

²⁰ Transpunerea acestei directive întârzie în multe state europene. Deși Directiva nr. 2020/1828 a intrat în încă din data de 24.12.2020, față de faptul că statele membre nu au notificat pe deplin măsurile naționale care transpun directiva până la termenul stabilit la articolul 24 din Directivă nr. 2020/1828, respectiv data de 25 decembrie 2022, Comisia Europeană a transmis scrisori de întârziere către 24 de țări.

²¹ Proiectul de lege înregistrat sub nr. L110/2023.

²² Pentru o analiză a compatibilității fenomenului de forum shopping cu anumite acțiuni atrăgătoare pentru investitorii terți, a se vedea considerentele deciziei C.J.U.E. nr. C-352/13 CDC Hydrogen Peroxide v Evonik Degussa GmbH.

²³ În momentul în care legiuitorul român va decide să reglementeze FTL într-un sens pozitiv, Codul de procedură civilă va trebui modificat cel puțin în sensul includerii unor cazuri de incompatibilitate pentru a fi extinse și în persoana finanțatorului.

²⁴ Propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului referitoare la reglementarea finanțării de către terți a litigiilor, anexată Rezoluției Parlamentului European din data de 13 septembrie 2022 conținând recomandări adresate Comisiei privind finanțarea privată responsabilă a litigiilor (2020/2130(INL)).

²⁵ Studiu al EPRS (2021): Finanțarea privată responsabilă a litigiilor. Anexă – Situația actuală a cadrului UE de finanțare privată a litigiilor și a normelor actuale ale UE aplicabile finanțării private a litigiilor.

²⁶ *Ibidem*, art. 12.

²⁷ *Ibidem*, art. 13.

²⁸ Potrivit art. 1169 Cod Civil: „Părțile sunt libere să încheie orice contracte și să determine conținutul acestora, în limitele impuse de lege, de ordinea publică și de bunele moravuri”.

²⁹ Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat (M. Of. 440 din 24 iunie 2018).

³⁰ Statutul Profesiei de Avocat din data de 3.12.2011 (M.Of. 898 din 01 decembrie 2011).

³¹ Anexă la Hotărârea nr. 268/17 iunie 2017 a Consiliului Uniunii Naționale a Barourilor din România.

³² Articolul 2 alin. (1) din Legea nr. 51/1995 prevede că: „ În exercitarea profesiei avocatul este independent și se supune numai legii, statutului profesiei și codului deontologic.”

³³ Potrivit art. 2 alin. (5) din Legea nr. 51/1995 și art. 2 alin. (2) din Statutul profesiei de avocat.

FINANȚAREA LITIGIILOR DE CĂTRE TERȚI – O PERSPECTIVĂ ASUPRA PROFESIEI DE AVOCAT

Avocat stagiar Alexandru Șerpe
Baroul București

Rezumat

Calificată din punct de vedere economic la nivel de industrie și prezentată drept o alternativă pentru a facilita accesul la justiție, finanțarea litigiilor de către terți nu se bucură de reglementare în mare parte din țările membre la Uniunii Europene și nici în sistemul de drept românesc. Conceptul presupune o relație tripartită în care profesia de avocat dobândește un rol esențial, fără a putea fi pusă la adăpost de potențiale riscuri. În același timp, apariția unei terțe persoane al cărei interes declarat este obținerea profitului și care este în mod direct afectată de soluționarea unui litigiu, în care nu este parte, are potențialul de a influența parcursul unui litigiu și de a determina modificări la nivelul cadrului legislativ.

Prezenta lucrare propune o analiză a incidenței unui fenomen aflat în plină expansiune în contextul juridic european asupra unor aspecte punctuale în soluționarea diferendelor, prin prisma efectelor asupra profesiei de avocat.

Cuvinte-cheie: finanțarea litigiilor de către terți, reglementare, profesia de avocat, aspecte procesuale.

1. Concept

Susceptibil de multe definiții, cunoscut drept TPLF (*Third Party Litigation Funding*), conceptul poate fi definit drept „posibilitatea fondurilor de investiții sau a altor finanțatori să investească în litigii în schimbul unui procent din câștigul stabilit prin tranzacție sau hotărâre judecătorească”¹. În esență, finanțarea litigiilor de către terți constituie „o nouă formă de finanțare, dezvoltată mai ales în sistemul *common law*”², și care poate reprezenta o alternativă pentru facilitarea accesului la justiție cât și un domeniu cu puternic interes investițional.

Finanțarea litigiilor de către terți presupune astfel o nouă abordare asupra sistemului de drept, o instituție relativ nouă în mediul juridic european³, ce are implicații semnificative în modul de exercitare a profesiei de avocat, cu amprente profunde în ramura litigiilor.

Fenomenul a beneficiat de o analiză extrem de minuțioasă a Parlamentului European care s-a preocupat de istoricul instituției, definirea conceptului, încadrarea acestuia în sistemul statelor membre, scopul real urmărit, efectele pe care le produce asupra actului de justiție, compararea beneficiilor și a dezavantajelor sau protecția justițiabilului, sens în care a adoptat o rezoluție desăvârșită printr-o propunere de directivă adresată Comisiei referitoare la reglementarea finanțării de către terți a litigiilor⁴.

Din perspectivă economică, este prezentată drept o industrie internațională multimiliardară⁵, fiind preponderent întâlnită în materii precum despăgubirile acordate victimelor, drepturile consumatorilor, insolvență, proprietate intelectuală, răspunderea contractuală

privind investițiile și cu o incidență frecventă în învestirea instanțelor cu cereri de tip *class actions*⁶. Institutul European de Drept prezintă o piață mondială între 40 și 80 de miliarde de Euro, într-un apel către orice persoană interesată ce dorește să contribuie la dezvoltarea proiectului intitulat finanțarea litigiilor de către terți⁷.

De subliniat este faptul că în litigiile disputate pe cale arbitrală, în virtutea beneficiului formalismului procedural redus, finanțarea litigiilor de către terți este o noțiune bine conturată care se bucură de reglementare, Curtea Internațională de Arbitraj fiind extrem de

exigentă cu privire la imparțialitatea arbitrilor atunci când instituie o obligație promptă de informare „cu privire la existența și identitatea oricărei terțe părți care a încheiat un acord pentru finanțarea pretențiilor sau apărărilor și în temeiul căruia are un interes economic cu privire la rezultatul arbitrajului”⁸.

Acest tip de finanțare este prezentat de Parlamentul European drept o alternativă de valorificare a drepturilor în fața instanțelor, înțelese nu doar în sens tradițional de instanță judecătorească, ce are drept scop imediat facilitarea accesului liber la justiție. Privită din această perspectivă, finanțarea litigiilor de către terți constituie un element benefic în spațiul juridic, o oportunitate pentru justițiabilii care nu dispun de finanțele necesare să acopere cheltuielile aferente unui litigiu, care însă nu este ferită de critici etice față de scopul, uneori aparent contradictoriu, dintre exercitarea drepturilor justițiabilului și oportunitatea finanțatorului de a obține profit.

Prin natura sa contractuală, se diferențiază de alte forme de facilitare a accesului la justiție, precum ajutorul public judiciar sau centrele de asistență juridică pentru cetățeni organizate în cadrul Facultăților de Drept, și beneficiază de avantajul stabilirii condițiilor de către părți, sumele alocate nefiind limitate de prevederile legale. În același timp, nu se confundă nici nu vânzarea de drepturi litigioase, deoarece, prin esența sa, finanțatorul este un terț față de proces și „clientul păstrează controlul asupra acțiunii”⁹, fără a exista o transmitere a calității procesuale.

În același timp, poate fi privită ca o provocare reală a fiecărui sistem de drept, cu atât mai mult cu cât, pentru moment, există o lipsă de reglementare în domeniu. Efectele multiple pe care le produce în parcursul soluționării diferendelor pot ridica probleme cu o incidență acută asupra atitudinii procesuale a părții, a conflictului de interese, a cuantumului prejudiciilor și a cheltuielilor de judecată, conturării deciziei judecătorului sau limitele până la care se întind negocierile, toate fiind influențate de puterea financiară ce susține procesul.

2. Necesitatea reglementării

Recomandările venite din partea Parlamentului European constituie un prim pas către reglementarea finanțării litigiilor de către terți în spațiul unional, inițiativă care însă este limitată de competența acestei instituții europene prin faptul că poate iniția doar un cadru general, în virtutea autonomiei statelor membre de a adapta normele de drept intern procedural la particularitățile propriilor sisteme de drept.

Prima condiție necesară, dar nu suficientă, pentru ca o instituție să pătrundă în sistemul de drept și să aibă capacitatea reală de a produce efecte asupra rapor-

turilor juridice, este reglementarea de către puterea legislativă și asimilarea acesteia de către autoritățile și profesiile implicate în actul de justiție.

Impactul apariției unui concept cu o asemenea anvergură presupune nu doar adoptarea unor prevederi legale care să modifice legile în vigoare, cu titlu de exemplu introducerea unui articol în normele procesual civile care să oblige părțile să aducă la cunoștința instanței existența unui terț finanțator asemenea reglementărilor arbitrale, ci și instituirea unor „prerogative de control la nivel guvernamental”¹⁰ care să sigure un standard minim de transparență și independență a capitalului finanțator.

Nevoia de control va obliga statul să întreprindă acțiuni atât prin intermediul instanțelor de judecată, cât mai ales prin înființarea unor autorități similare celor de supraveghere financiară sau a instituțiilor ce dețin atribuții de autorizare și reglementare în domeniul bancar. Provocarea este cu atât mai mare cu cât, la nivel global, deja există fonduri de investiții listate la burse de valori ce dețin în portofolii finanțarea litigiilor¹¹, aspect ce conduce în mod implicit la o prezență guvernamentală și mai mare.

Acest aspect a fost marcat prin poziția exprimată de Camera de Comerț Americană în Uniunea Europeană prin care, în octombrie 2021, a solicitat Comisiei, Parlamentului și Consiliului să recunoască nevoia de reglementare a finanțării litigiilor de către terți și prin care a trimis propuneri privind elemente esențiale ce trebuie avute în vedere precum licențierea companiilor, transparența, conflictul de interese sau nivelul randamentului investiției¹².

Fără a exclude posibilitatea în care părțile contractului de finanțare sunt reprezentate de persoane sau companii ce depășesc noțiunea de solvabilitate, una dintre premisele de la care pleacă această nevoie de reglementare strictă în domeniu este poziția dezechilibrată dintre finanțator și parte. Astfel cum este prezentat de către Parlamentul European drept un instrument de sprijinire, se încearcă evitarea abuzului de drept din partea celui ce deține puterea financiară și se propun măsuri astfel încât să nu fie suprimate esența accesului liber la justiție¹³.

Cert este faptul că toate aceste etape de transpunere în dreptul național a finanțării litigiilor de către terți, ce includ elaborarea prevederilor legislative, constituirea autorităților guvernamentale cu atribuții de supraveghere și control, condițiile în care justițiabilul va beneficia de finanțare, participarea finanțatorilor în raporturile litigioase, menținerea echilibrului dintre „accesul liber la justiție (...) și oportunitatea finanțatorilor de a investi în condiții favorabile”¹⁴, presupun o prezență inerentă a avocatului, în virtutea scopului expres definit al profesiei¹⁵.

Este de menționat și faptul că, la nivel european, unele companii ce activează în domeniul finanțării litigiilor au preluat inițiativa și au constituit asociații de profil, cu scopul de a facilita accesul la acest tip de investiție. La mijlocul anului 2022 se anunța lansarea unei noi asociații de profil sub numele de „*The European Litigation Funders Association („ELFA”)*”¹⁶, a cărei obiectiv este să reprezinte industria în fața clienților, autorităților guvernamentale sau organisme internaționale și să stabilească un ghid de bune practici în materie. De asemenea, „*Association of Litigation Funders of England and Wales*” prezintă printre obiectivele sale asigurarea unui comportament etic din partea finanțatorilor, precum și activități de lobby cu privire la propuneri legislative în domeniu¹⁷, adoptând un cod de conduită al finanțatorilor care, printre dispozițiile sale, prevede că nu vor întreprinde acțiuni care să afecteze activitatea profesională a avocatului¹⁸.

Se observă însă că această inițiativă de reglementare constituie norme de conduită pentru finanțatori, care să garanteze faptul că membrii asociației respectă drepturile justițiabilului și oferă o siguranță contractuală pentru potențialii clienți, norme care nu sunt apte să producă efecte juridice față de avocați, iar sancțiunea pe care o astfel de reglementare nu poate fi mai mult decât excluderea finanțatorului din cadrul asociației.

3. Avocatul - element indispensabil finanțării litigiilor de către terți

Cu toate că raportul juridic dintre parte și finanțator este reglementat de voința părților, calificat de către doctrina franceză drept un „contract complex ce conține particularități ale contractului de antrepriză, mandat și cesiune, un contract aleatoriu încheiat în virtutea principiului libertății contractuale”¹⁹, dependența pecuniară față de finanțator poate influența atitudinea procesuală pe care partea o adoptă pe parcursul litigiului, depășind granițele clauzelor contractuale către noțiunea de oportunitate. Caracterul aleatoriu al contractului de finanțare provine din faptul că „dacă partea finanțată va pierde procesul, nu este obligată să-l despăgubească pe finanțator”²⁰.

În mod inevitabil, oportunitatea se va răsfărâge asupra relației dintre client și avocat, va fi capabilă să pună avocatul în poziția de a adopta alte strategii sau poate conduce chiar la situația în care să-l determine să înceteze colaborarea dacă aceasta nu corespunde crezului său profesional²¹.

Față de aceste aspecte, conceptul de finanțare a litigiului din partea unui terț și apariția practic a unui nou interes față de soluționarea diferendului, vine cu o nouă provocare pentru profesie din perspectiva echilibrului pozițiilor, în sensul în care avocatul va trebui să

reprezinte interesele clientului, mărginite însă de clauzele contractului de finanțare.

În același timp, profesia în mod cert va cunoaște și poziția de reprezentant al finanțatorului, în care analiza juridică asupra cauzelor pentru care se va acorda finanțare va fi de această dată din perspectiva obiectului de activitate al finanțatorului, în conformitate cu reprezentarea intereselor urmărite de acesta. Mai mult decât atât, prezența unor companii multinaționale care finanțează litigiilor altor companii care se află în dificultate de susținere a unui litigiu comercial sau care finanțează case de avocatură în perspectiva unor litigii viitoare²², deschide piața într-o zonă în care noțiunea de alternativă pentru facilitarea accesului la justiție este depășită de nivelul cifrei de afaceri.

Având în vedere dimensiunea acestui fenomen, există șanse reale ca într-un viitor nu foarte îndepărtat să existe un nou segment pe piața avocaturii, un domeniu care să cunoască o nouă specializare a avocaților, cu atât mai mult cu cât perspectivele de reglementare a finanțării litigiilor de către terți implică necesitatea autorizării companiilor care vor să investească în litigii²³. Mai mult, finanțatorii trebuie să se asigure că îndeplinesc toate condițiile legale pe toată durata de funcționare, aspect ce se corelează cu sancțiuni posibile aplicate de către instituțiile de supraveghere și control.

De subliniat este faptul că, în această industrie, profesia de avocat constituie o condiție *sine qua non* deoarece consultanța juridică și reprezentarea în fața autorităților sau instanțelor ține de natura domeniului, fiind prezentă încă de la momentul înființării unei companii care are în portofoliu finanțarea litigiilor și până la orice decizie de business privind oportunitatea finanțării unui litigiu. Practic, astfel cum a fost concepută, profesia de avocat este inerentă conceptului nu doar din perspectiva soluționării diferendelor, ci și prin raportare la ramura consultanței.

Cu toate acestea, amplitudinea fenomenului nu va pune la adăpost profesia de avocat de provocările etice, de probleme privind obligația de confidențialitate, de modul în care se va stabili onorariul avocațial²⁴, de reprezentare a intereselor sau de relația avocatului cu finanțatorul. Uniunea Barourilor din America a observat aceste riscuri la care se poate expune avocatul și a elaborat un ghid de bune practici conform căruia avocatul „va fi mai bine poziționat în reprezentarea intereselor clientului și se vor proteja de probleme ce pot interveni în acest tip de contracte”²⁵.

4. Particularități procesuale

Raporturile litigioase sunt susceptibile de varii modalități de soluționare, ce pot consta în stingerea diferendului încă din faza incipientă, prin încheierea

unei tranzacții între părțile cu interese contrare, dar și prin exercitarea tuturor drepturilor procesuale conferite de lege până la pronunțarea unei hotărâri definitive care să tranșeze raportul dedus judecătii.

Prin natura sa, finanțarea litigiilor de către un terț implică prezența unei entități ce este străină de raportul juridic dedus judecătii, nefiind considerat parte a litigiului, care însă urmărește un scop patrimonial dintr-un beneficiu potențial pe care partea pe care o finanțează o poate obține în fața instanței.

Instituții precum renunțarea la judecată, renunțarea la dreptul pretins, formularea căilor de atac sau administrarea probelor, în esență aspecte ce nu pot fi prevăzute și definite contractual la momentul încheierii convenției și care sunt capabile să producă schimbări în traseul procesual, au potențialul de a conduce litigiul într-o direcție ce privește mai mult nivelul profitului decât dreptul justițiabilului.

Cu titlu de exemplu, un finanțator care vede oportunitatea de a obține un câștig suplimentar, bazată de pildă pe jurisprudența instanțelor, va fi mult mai încurajat să susțină exercitarea unei căi de atac decât încheierea unei tranzacții care i-ar putea aduce părții despăgubiri poate de un nivel mai redus însă mai rapid. În oglindă cu această ipoteză, poate fi privită și situația unei persoane care nu dispune de resursele necesare pentru a promova și susține un litigiu, iar terțul finanțator să fie singura posibilitate prin care să obțină despăgubirile cuvenite.

Față de orice exemplu se poate imagina, există un lanț causal în sensul în care pentru parte nu va exista niciun litigiu fără finanțare, pentru finanțator nu va exista nicio afacere fără pretențiile sau despăgubirile pe care partea le poate pretinde în fața instanței, iar pentru avocat este necesar să se întrunească ambele condiții²⁶.

Dacă nu beneficiază de o reglementare precisă în domeniu, de o definiție expresă a poziției pe care o pot adopta în relație cu partea sau cu avocatul acestuia, soarta procesului va putea depinde de o persoană sau entitate care nici nu este parte în litigiu, fapt potențial vătămător independenței avocatului.

4.1. O nouă parte interesată

Apare astfel o nouă parte interesată în „cadrul procesual” față de care există riscul să influențeze în mod direct tot parcursul litigios. Finanțatorul urmărește scopul, de altfel legitim, de a obține profit, însă intervine posibilitatea ca deciziile părții finanțate să se axeze mai mult spre randamentul investiției așteptat, decât spre patrimoniul personal al părții, aspect ce va avea consecințe mai ales asupra relației avocat-client.

Potențialul control asupra litigiului a fost recunoscut de către Curtea Supremă de Justiție din Australia²⁷, în timp ce Curtea de Apel a Angliei și Țara Galilor a stabilit că finanțarea din partea terțului este acceptată doar în ipoteza în care reclamantul controlează litigiul²⁸. Această antiteză conturează perspective diferite asupra gradului de acceptare a influenței unei persoane, inițial străine de litigiu, asupra unui demers legal ce este garantat de stat ca fiind liber și echitabil.

În strânsă legătură cu acest interes procesual este transparența cu privire la identitatea finanțatorului, obligație de divulgare ce ar incuba avocaților în conformitate cu recomandările Parlamentului European, un aspect esențial ce consolidează garanția imparțialității instanței de judecată. Simpla existență a finanțatorului ar putea conduce la un caz relativ de incompatibilitate al judecătorului²⁹, iar nedivulgarea identității acestuia ar putea afecta încrederea justițiabilului în actul de justiție. Mai mult, o componentă a transparenței se poate regăsi și în dreptul părților de a cunoaște „armele” de care dispune adversarul.

Față de acest aspect, în sarcina avocatului ar putea fi instituită o nouă obligație procesuală de a informa instanța de judecată cu privire la existența unei terțe persoane interesate în soluționarea litigiului, iar neîndeplinirea obligației ar putea fi urmată de o sancțiune, atât de ordin procesual cât și disciplinar.

4.2. Întinderea despăgubirilor

În materia acordării daunelor morale, este bine cunoscut faptul că revine instanței judecată de a decide proporționalitatea dintre suma acordată cu titlu de despăgubiri și suferința provocată, având în vedere că „nici sistemul legislativ românesc și nici normele comunitare nu prevăd un mod concret de evaluare a daunelor morale”³⁰, fiind imposibil de conceput criterii stricte de evaluare.

În acest context, în care partea va fi finanțată să introducă acțiunea și să susțină procesul, iar finanțatorul va avea dreptul, în temeiul contractului de finanțare, la o cotă parte din cuantumul compensației acordate, se poate pune întrebarea rezonabilă dacă finanțarea litigiului de către un terț va constitui un criteriu de care judecătorul va ține cont în aprecierea întinderii despăgubirilor.

Cuquantumul despăgubirilor trebuie să fie direct proporțional cu vătămarea adusă dreptului sau interesului părții, cu scopul de a ameliora suferința personală a părții prin acordarea unor drepturi pecuniare. Însă, față de natura contractului de finanțare, beneficiul acordat nu va mai fi unul doar personal, ci se va împărți procentual cu finanțatorul.

Este adevărat că finanțatorul a avansat anumite sume pentru a susține litigiul și are dreptul corelativ de a recupera investiția și de a face profit, însă aceste costuri pot fi infime prin raportare la cuantumul acordat părții cu titlu de daune morale, motiv pentru care se poate contura un nou criteriu de apreciere al instanței de judecată, față de beneficiarul real al sumelor acordate părții vătămate.

4.3. *Dovada cheltuielilor de judecată*

În ipoteza în care partea care a fost finanțată obține o soluție favorabilă în fața instanței, va avea dreptul la acoperirea cheltuielilor de judecată, astfel cum sunt definite de lege³¹. În același timp, este recunoscut și dreptul instanței, chiar din oficiu, de a cenzura cheltuielile de judecată referitoare la onorariul avocațial prin raportare la complexitatea cauzei³². Având în vedere interesul urmărit și potența financiară a companiilor de profil, șansele ca acest articol să fie incident într-un litigiu finanțat de un terț cresc exponențial.

Problema ce se ridică în această situație este dacă, în condițiile în care onorariul avocațial va fi suportat de către finanțator, va putea fi folosit contractul de finanțare drept dovadă a întinderii cheltuielilor de judecată. Acest aspect este cu atât mai prezent cu cât Curtea Constituțională³³ a statuat cu privire la opozabilitatea cuantumului prestațiilor avocațiale pentru partea potrivnică, ce se realizează prin însușirea acestora de către instanța de judecată.

În esență, se pune problema dacă onorariile avocațiale achitate de către un terț pentru o parte implicată în proces pot conduce la acordarea cheltuielilor de judecată, aspect imposibil de conceput în lipsa unei reglementări în acest sens. Cu toate că drepturile avocatului nu vor fi afectate de cuantumul cheltuielilor acordate de instanța de judecată, desocotirea dintre client și finanțator cu privire la diferența dintre onorariul convenit și onorariul acordat de instanță rămâne totuși un element din sfera negocierii ce poate procura un avantaj avocatului.

4.4. *Creditor privilegiat*

Insolvența societăților reprezintă o instituție extrem de prezentă în contextul judiciar, cu atât mai mult cu cât efectele pandemice încă se răsfrâng în economie și conduc la creșterea numărului de societăți în incapacitate de plată.

Fenomenul de extindere economică, prin dezvoltarea companiilor peste granițele statului în care au sediul principal, este strâns legat și de modul în care societățile insolubile se pot redresa sau chiar dizolva

în urma falimentului, aspecte ce privesc insolvența transfrontalieră. Litigiile în materia insolvenței sunt recunoscute pentru durata acestora și, implicit, pentru costurile pe care le presupune desfășurarea procedurii, indiferent dacă este vorba despre o procedură de reorganizare sau o cerere de intrare direct în faliment.

Or, în acest context, terțul finanțat poate fi reprezentat și de o societate aflată deja în incapacitate de a-și îndeplini obligațiile și care nu dispune de resursele necesare pentru a susține costurile unui litigiu. În acest context, cu toate că scopul finanțatorului este ca societatea să se redreseze, având în vedere că procentul câștigului se raportează la sumele obținute de debitoare, în lipsă unei atente reglementări, există riscul ca finanțatorul să se transforme într-un „administrator special din umbră”. Mai mult, față de acest contract de finanțare, se pune problema în ce categorie de creditori poate fi încadrat finanțatorul sau dacă va beneficia de o cauză de preferință cu privire la recuperarea investiției.

Concluzii

Finanțarea litigiilor de către terți poate fi privită și din perspectiva efectelor pe care le poate produce față de un sistem de drept ce nu cunoaște conceptul, cu atât mai mult cu cât reprezintă o industrie în plină expansiune, de interes pentru actorii de pe piața investițiilor, aflată în atenția instituțiilor și statelor europene.

În modul în care funcționează în statele în care se bucură de reglementare, implicarea unui terț în finanțarea litigiilor constituie un proces complex capabil să producă modificări legislative semnificative. Astfel, reprezintă o reală tendință în mediul juridic european ce conduce spre o nouă perspectivă a profesiei de avocat, fiind conturat un segment solid în materie de soluționare a diferendelor.

Bibliografie

1. **U.S. Chamber of Commerce**, Institute for Legal Reform, Third Party Litigation Funding: Buying Trouble Across the Globe, <https://institutelegalreform.com/blog/third-party-litigation-funding-buying-trouble-across-the-globe/> - accesat la 22.02.2023;

2. **C.T. Ungureanu**, Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale nr. 1(35)/2015, Finanțarea litigiilor de comerț internațional prin procedeu Third Party Litigation Funding, p. 125 https://www.researchgate.net/publication/329625525_FINANTAREA_LITIGIILOR_DE_COMERT_INTERNATIONAL_PRIN_PROCEDEUL_THIRD_PARTY_LITIGATION_FUNDING_FINANCING_INTERNATIONAL_COMMERCIAL_LITIGATION_WITH_THIRD_PARTY_LITIGATION_FUNDING_PRACTICE, accesat la 07.03.2023;

3. The Law Reviews, The Third Party Litigation Funding Law Review: France/Germany/Austria, <https://thelawreviews.co.uk/title/the-third-party-litigation-funding-law-review/france>, <https://thelawreviews.co.uk/title/the-third-party-litigation-funding-law-review/austria>, <https://thelawreviews.co.uk/title/the-third-party-litigation-funding-law-review/germany>, accesat la 07.03.2023;

4. Parlamentul European (2022), Rezoluția Parlamentului European din 13 septembrie 2022 conținând recomandări adresate Comisiei privind finanțarea privată responsabilă a litigiilor (2020/2130(INL)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0308_RO.html;

5. M. Steinitz, „Whose Claim Is This Anyway? Third-Party Litigation Funding” (2011). *Minnesota Law Review*. 452. p. 1277, <https://scholarship.law.umn.edu/mlr/452>, accesat la 07.03.2023;

6. European Law Institute, Projects, <https://www.europeanlawinstitute.eu/projects-publications/current-projects/current-projects/third-party-funding-of-litigation/>, accesat la 08.03.2023;

7. Tribunalul Arbitral, Reguli de Arbitraj ale CCI în vigoare de la 1 ianuarie 2021, Art. 11 alin. (7) <https://cdn.iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2021/06/icc-2021-arbitration-rules-2014-mediation-rules-romanian-version.pdf>, accesat la 15.03.2023;

8. U.S. Government Accountability Office, <https://www.gao.gov/assets/gao-23-105210.pdf>, accesat la 08.03.2023

9. American Chamber of Commerce to the European Union, Position, Octombrie 2021 https://www.amchameu.eu/system/files/position_papers/plf_final.pdf, accesat la 12.03.2023;

10. CEDO, Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului, p. 19-23 https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ROM.pdf;

11. M. Dumitru-Nica, Third Party Litigation Funding – between Business Opportunity and Facilitating Access to Justice, *European Journal of Law and Public Administration* 2022, Volume 9, Issue 1, pages: 104-111| <https://doi.org/10.18662/eljpa/9.1/175>;

12. Statutul profesiei de avocat, U.N.B.R., 2011, Art. 2 alin. (1), art. 229 alin. (2);

13. The European Litigation Funders Association (“ELFA”), <https://litigationfinanceinsider.com/new-european-funding-association-launched/>, accesat la 12.03.2023;

14. Association of Litigation Funders of England and Wales, <https://associationoflitigationfunders.com/about-us/our-mission/>, accesat la 12.03.2023, <https://associationoflitigationfunders.com/wp-content/uploads/2018/03/Code-Of-Conduct-for-Litigation-Funders-at-Jan-2018-FINAL.pdf>, accesat la 12.03.2023;

uploads/2018/03/Code-Of-Conduct-for-Litigation-Funders-at-Jan-2018-FINAL.pdf, accesat la 12.03.2023;

15. Le Club des Juristes, Rapport du Club des Juristes, Financement-procès-par-les-tiers, Juin 2014, p. 18, https://www.leclubdesjuristes.com/wp-content/uploads/2014/01/CDJ_Rapport_Financement-procès-par-les-tiers_Juin-2014.pdf, accesat la 10.02.2023;

16. A. Sarvan, A.R. Petersen, A.-S. Rommerdahl, Third party litigation funding - the next big trailblazer?, 2 martie 2023, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=6baeae3-c5e6-4466-9909-84765738880a>, accesat la 15.02.2023;

17. American Bar Association, Resolution of American Bar Association Best Practices for Third-Party Litigation Funding, August 2020, <https://www.americanbar.org/content/dam/aba/directories/policy/annual-2020/111a-annual-2020.pdf>. - accesat la 21.02.2023;

18. O.S. Bohórquez, L. Stoll, Third Party Litigations funds and the lawyer s ethics, *Universitat Leidein, Leidenlawblog*, 28 sept. 2018, <https://www.leidenlawblog.nl/articles/third-party-litigations-funds-and-the-lawyers-ethics>, accesat la 09.03.2023;

19. R. Avraham, A. Wickelgren, Third-Party Litigation Funding - A Signaling Model, 63 *DePaul L. Rev.* 233 (2014), p. 242, <https://via.library.depaul.edu/law-review/vol63/iss2/4>, accesat la 08.03.2023;

20. I.C.C.J., Secția I Civilă, Decizia nr. 824 din 6 aprilie 2016, <https://www.scj.ro/1093/Detalii-jurisprudenta?customQuery%5B0%5D.Key=id&customQuery%5B0%5D.Value=132173#highlight=##>;

21. C. pr. civ., M. Of. nr. 247 din 2015.04.10, Art. 451 alin. (1) și alin. (2);

22. Curtea Constituțională a României, Decizia nr. 165/27.03.2018, publicată în M. Of. nr. 537/28.06.2018;

NOTE

¹ *U.S. Chamber of Commerce*, Institute for Legal Reform, Third Party Litigation Funding: Buying Trouble Across the Globe, <https://instituteforlegalreform.com/blog/third-party-litigation-funding-buying-trouble-across-the-globe/> - accesat la 22.02.2023.

² *C.T. Ungureanu*, *Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale* nr. 1(35)/2015, Finanțarea litigiilor de comerț internațional prin procedeul Third Party Litigation Funding, p. 125 https://www.researchgate.net/publication/329625525_FINANTAREA_LITIGIILOR_DE_COMERT_INTERNATIONAL_PRIN_PROCEDEUL_THIRD_PARTY_LITIGATION_FUNDING_FINANCING_INTERNATIONAL_COMMERCIAL_LITIGATION_WITH_THIRD_PARTY_LITIGATION_FUNDING_PRACTICE, accesat la 07.03.2023.

³ *The Law Reviews*, The Third Party Litigation Funding Law Review: France / Germany / Austria, <https://thelawreviews.co.uk/title/the-third-party-litigation-funding-law-review/france>, <https://thelawreviews.co.uk/title/the-third-party-litigation-funding-law-review/austria>, <https://thelawreviews.co.uk/title/the-third-party-litigation-funding-law-review/germany>, accesat la 07.03.2023.

⁴ Parlamentul European (2022), Rezoluția Parlamentului European din 13 septembrie 2022 conținând recomandări adresate Comisiei privind finanțarea privată responsabilă a litigiilor (2020/2130(INL)) https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0308_RO.html.

⁵ *U.S. Chamber of Commerce*, *supra*.

⁶ *M. Steinitz*, „Whose Claim Is This Anyway? Third-Party Litigation Funding” (2011). *Minnesota Law Review*. 452. p. 1277 <https://scholarship.law.umn.edu/mlr/452>, accesat la 07.03.2023.

⁷ *European Law Institute*, <https://www.europeanlawinstitute.eu/projects-publications/current-projects/current-projects/third-party-funding-of-litigation/>, accesat la 08.03.2023.

⁸ Art. 11 alin. (7), Tribunalul Arbitral, Reguli de Arbitraj ale CCI în vigoare de la 1 ianuarie 2021, <https://cdn.iccwbo.org/content/uploads/sites/3/2021/06/icc-2021-arbitration-rules-2014-mediation-rules-romanian-version.pdf>.

⁹ *C.T. Ungureanu*, *supra*, p. 130.

¹⁰ *Parlamentul European* (2022), *supra*, p. 5, par. 6.

¹¹ Într-un raport recent publicat (Decembrie 2022) de U.S. Government Accountability Office adresat Congresului Statelor Unite se menționează prezența pe bursă în Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Australia a acestor fonduri de investiții - a se vedea <https://www.gao.gov/assets/gao-23-105210.pdf>, accesat la 08.03.2023.

¹² https://www.amchameu.eu/system/files/position_papers/tplf_final.pdf, accesat la 12.03.2023.

¹³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului pune accent pe dreptul concret și efectiv al oricărei persoane de a se prezenta în fața instanței - CEDO, *Ghid privind art. 6 din Convenția europeană a drepturilor omului*, p. 19-23 https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_ROM.pdf

¹⁴ *M. Dumitru-Nica*, Third Party Litigation Funding – between Business Opportunity and Facilitating Access to Justice, *European Journal of Law and Public Administration* 2022, Volume 9, Issue 1, pages: 104-111 | <https://doi.org/10.18662/eljpa/9.1/175>.

¹⁵ Art. 2 alin. (1) din Statutul profesiei de avocat, U.N.B.R., 2011.

¹⁶ <https://litigationfinanceinsider.com/new-european-funding-association-launched/>, accesat la 12.03.2023.

¹⁷ <https://associationoflitigationfunders.com/about-us/our-mission/>, accesat la 12.03.2023.

¹⁸ <https://associationoflitigationfunders.com/wp-content/uploads/2018/03/Code-Of-Conduct-for-Litigation-Funders-at-Jan-2018-FINAL.pdf>, accesat la 12.03.2023.

¹⁹ *Le Club des Juristes*, Rapport du Club des Juristes, Financement-procès-par-les-tiers, Juin 2014, p. 18, https://www.leclubdesjuristes.com/wp-content/uploads/2014/01/CDJ_Rapport_Financement-procès-par-les-tiers_Juin-2014.pdf, accesat la 10.02.2023.

²⁰ *A. Sarvan, A.R. Petersen, A.-S. Rommerdahl*, Third party litigation funding - the next big trailblazer?, 2 martie 2023, <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=6baeae3-c5e6-4466-9909-84765738880a>, accesat la 15.02.2023.

²¹ Art. 229 alin. (2) din Statutul profesiei de avocat, U.N.B.R., 2011.

²² *Parlamentul European* (2022), *supra*, p. 5, par. 8.

²³ Poate fi comparată cu formalitățile necesare pentru listarea unor companii pe piața reglementată, domeniu în care casele de avocatură au dezvoltat departamente specializate.

²⁴ Având în vedere caracterul aleatoriu al contractului de finanțare, poate exista o tendință de stabilire a onorariului avocațial tot prin raportare la rezultatul judiciar, fapt ce ar contraveni dispozițiilor din Statutul profesiei de Avocat cu privire la pactul de *quota litis*.

²⁵ *American Bar Association*, Resolution of American Bar Association Best Practices for Third-Party Litigation Funding, August 2020, <https://www.americanbar.org/content/dam/aba/directories/policy/annual-2020/111a-annual-2020.pdf>. - accesat la 21.02.2023.

²⁶ *O.S. Bohórquez, L. Stoll*, Third Party Litigations funds and the lawyer s ethics, *Universitat Leidein, Leidenlawblog*, 28 sept. 2018, <https://www.leidenlawblog.nl/articles/third-party-litigations-funds-and-the-lawyers-ethics>.

²⁷ *M. Steinitz*, *supra*, p. 1279.

²⁸ *R. Avraham, A. Wickelgren*, Third-Party Litigation Funding - A Signaling Model, 63 *DePaul L. Rev.* 233 (2014), p. 242, <https://via.library.depaul.edu/law-review/vol63/iss2/4>, accesat la 08.03.2023.

²⁹ Cu toate că finanțatorul este un terț față de litigiu, urmărește un interes direct în soluționarea lui, ce poate conduce la noi ipoteze în legătură cu aplicabilitatea unor cazuri relative de incompatibilitate, astfel cum sunt prevăzute de art. 42 alin. (1) pct. 2 și pct. 13 C.proc.civ., M.Of. 247 din 2015.04.10.

³⁰ I.C.C.J., Secția I Civilă, Decizia nr. 824 din 6 aprilie 2016.

³¹ Art. 451 alin. (1) C.proc.civ., M.Of. 247 din 2015.04.10.

³² Art. 451 alin. (2) C.proc.civ., M.Of. 247 din 2015.04.10.

³³ Decizia Curții Constituționale a României nr. 165/27.03.2018, publicată în M.Of. nr. 537/28.06.2018.

REFLEXIILE TENDINTELOR VIITOARE ASUPRA PIEȚEI AVOCATURII. BENEFICII ȘI PROVOCĂRI

Avocat Teodora Parolea-Moga
Baroul Sibiu

Rezumat

Lumea în care trăim este într-o continuă mișcare, iar timpul trece într-un mod alert, fiind obligați să ne adaptăm constant la schimbările ce au loc în jurul nostru. Dezvoltarea universului virtual, amploarea fenomenului migrației popoarelor, schimbările climatice, dar și modificarea principiilor ce guvernează ființa umană ne afectează pe fiecare în parte, acestea reflectându-se totodată în modul în care ne desfășurăm activitatea profesională. Odată cu evoluția umană, luăm parte la o metamorfoză a dreptului, care vine la pachet cu o serie de provocări pentru profesiile juridice și care, în funcție de modalitatea de abordare, ne pot conduce pe culmile succesului sau pe calea pierzaniei. Fiind unii dintre actorii principali ai actului de justiție, avocații trebuie să se adapteze la noile tendințe pentru a putea supraviețui. Întrucât nu există soluții absolute pentru probleme universale, prezentul articol urmărește să prezinte o trecere în revistă a schimbărilor prin care trecem cu toții, modul în care tendințele actuale și viitoare se reflectă asupra profesiei de avocat, precum și unele posibilități de abordare a acestora.

Aspecte introductive

Așa cum ne-a arătat și istoria, deciziile prezentului influențează modul în care va arăta viitorul nostru, dar și al altor generații. Consider că, pentru bunăstarea noastră, atât din prezent, dar și din anii ce urmează, este esențial modul în care alegem să gestionăm evoluția prin care trece omenirea. Schimbările pot fi atât pozitive, cât și negative, însă problema care se ridică este dacă rămânem rigizi în fața acestora, cu gândul la trecut, sau ne pliem și învățăm să profităm de oportunitățile aduse de valul evoluției.

Era în care trăim este dominată de tehnologie, de schimbarea structurii populațiilor, de modificările climatice, acestea afectând, în mod inevitabil, principiile fundamentale și valorile umanitare. Mai mult, de la an la an se caută noi competențe și abilități pe care trebuie să le dețină o persoană, gândirea critică, analiza, capacitatea de a rezolva probleme și abilitățile de autogestionare (cum ar fi învățarea activă, reziliența, toleranța la stres și flexibilitatea) câștigând tot mai mult teren¹.

Domeniul dreptului nu poate fi ocolit de toate schimbările prin care trece societatea, fiind chiar influențat de acestea, atât din punct de vedere al digitalizării, cât și din perspectiva apariției unor noi ramuri juridice. Consider că, pentru a beneficia din plin de oportunitățile deja apărute, precum și de cele care se întrevăd, dar și pentru a evita căderea în desuetudine, profesia de avocat trebuie să se reinventeze, astfel încât să poată acoperi actualele nevoi ale pieței. Evoluția tehnologică nu trebuie reprobata, ci dimpotrivă, trebuie

îmbrățișată și transformată într-un aliat al avocatului. Totodată, extinderea ramurilor de drept reprezintă o creștere a cererii din piață, care a deschis tot mai mult drumul specializării profesionale, în detrimentul abordărilor generaliste.

Așadar, deși noile tendințe au început deja să bată la ușă, rămâne la latitudinea fiecăruia dintre noi dacă va alege să răspundă provocărilor, parcurgând un nou traseu pavat de incertitudine, dar care promite avantaje pe toate planurile, sau va continua pe drumul conservator, adânc înrădăcinat în mentalitatea noastră.

Un singur lucru este cert, și anume că nu există o cale corectă sau greșită, esențial fiind ca avocatul să exceleze în activitatea sa și să facă cinste acestei nobile profesii.

1. Scurtă perspectivă asupra principalelor transformări prin care trece umanitatea

De-a lungul ultimelor decenii, provocările prin care a trecut omenirea s-au amplificat.

De la schimbări ale formelor de organizare a statelor, la crize economice, războaie, modificări demografice și climatice, până la recenta pandemie cu COVID-19, toate aceste evenimente și-au lăsat amprenta asupra umanității. Apariția internetului și a sistemelor informatice a jucat un rol important în evoluția pe care am experimentat-o, influențând în continuare dezvoltarea și parcursul noilor generații.

În primul rând, prezintă importanța fenomenul migrației populațiilor, atât în interiorul unui stat, cât și dintr-un stat în altul. Transferul de populație dintre marile orașe spre localitățile aflate în proximitatea acestora, cât și din zonele rurale sau orașele mici către marile centre urbane a condus la o creștere a densității, cele din urmă devenind adevărate aglomerări urbane². În ceea ce privește migrația internațională, oamenii își schimbă reședința/domiciliul într-un alt stat întrucât urmăresc să-și îmbunătățească stilul de viață, să aibă venituri mai ridicate sau, pur și simplu, să rămână în viață. De pildă, de la începutul agresiunii militare a Federației Ruse în Ucraina din februarie 2022, Europa a primit cel mai mare număr de refugiați de la cel de Al Doilea Război Mondial și până în prezent³.

În țările de destinație, migrația internațională poate constitui un instrument utilizat pentru a remedia anumite deficiențe ale pieței forței de muncă, amortizarea schimbărilor demografice putând avea loc prin recrutarea, de exemplu, de lucrători calificați din străinătate.

Pe termen lung, în mod inevitabil, schimbările demografice se vor reflecta și în cadrul profesiei de avocat. Pe de o parte, există mai mulți avocați în orașe și în regiunile prospere, în timp ce numărul lor este în scădere în mediul rural și în orașele mici⁴. Pe de altă parte, plecarea maselor de populație, precum și îmbătrânirea acesteia, poate fi înlocuită (ca și în cazul altor profesii/meserii) de forță proaspătă de muncă din cadrul imigranților. Această posibilitate nu a existat dintotdeauna, întrucât potrivit legiuitorului român de la 1864, „*nimeni nu putea exercita profesiunea de avocat (pe lângă tribunale, curți sau Curtea de Casație), dacă nu era român sau naturalizat român, și nu avea diplomă în drept*”⁵. Chiar dacă primirea, în interiorul profesiei, a unor profesioniști ai dreptului din alte state poate fi dificilă, date fiind barierele lingvistice

și diferențele privind legislația, pregătirea încă din facultate a studenților imigranți poate conduce la o mai ușoară integrare a acestora.

Totodată, în contextul modificărilor demografice, întrucât se preconizează⁶ o creștere a numărului femeilor, care va depăși numărul bărbaților până în anul 2050, generațiile viitoare de avocați vor fi compuse majoritar din femei.

În al doilea rând, progresul informatic și răspândirea internetului a dat naștere unor generații de nativi digitali, respectiv copii care au crescut înconjurați de tehnologie și de lumea virtuală. Aceste generații au dobândit, implicit, abilități diferite față de cei care doar la maturitate au luat contactul cu lumea digitală, putând astfel să fie mult mai căutați pe piața muncii. Această tendință o regăsim și în lumea juridică, noii profesioniști ai dreptului fiind învățați de mici să lucreze cu sistemele informatice, să afle informații navigând pe internet și, în esență, să profite de evoluția digitală pentru a-și ușura munca. Astfel, deși stă în natura lucrurilor ca cei tineri să ia locul celor experimentați, odată cu trecerea timpului, noua generație de avocați, dar și cei care vor urma să accedă în această lume, vin la pachet cu abilități noi, cerințe diferite, pretenții mai ridicate și, în esență, cu un nou mod de a aborda desfășurarea profesiei de avocat.

Un alt factor ce a stat la baza transformării, într-o anumită măsură, a vieții cotidiene, precum și a modului și a mediului de lucru este reprezentat de pandemia generată de virusul SARS-CoV-2. Odată cu această criză pandemică, a fost extinsă digitalizarea proceselor de muncă⁷, s-au cerut noi competențe profesionale, iar activitatea în mediul online s-a extins, atât în ceea ce privește platformele de social media, cât și programele informatice care au permis înlocuirea muncii prestate fizic, la birou, cu cea de acasă. Modificările includ utilizarea de platforme digitale, cloud computing și Inteligența Artificială, toate acestea conducând la modalități de flexibilitate atât pentru lucrători, cât și pentru companii⁸.

Digitalizarea accelerată s-a făcut simțită și în cadrul domeniului juridic, fiind supuse schimbării modul în care se desfășoară ședințele de judecată, comunicarea dintre justițiabil/avocat și instanțe, răspândirea aplicațiilor privind dosarele electronice, legătura dintre client și avocat, și multe altele. Întrucât o mare parte dintre modificările aduse s-au dovedit benefice pentru o mai bună desfășurare a actului de justiție, este continuat și în prezent procesul de digitalizare.

Pe de altă parte, a apărut un nou fenomen întâlnit în cadrul rețelelor de socializare, în special pe platforma *Tik-Tok*, unde avocații care și-au deschis conturi pe această platformă postează videoclipuri în care prezintă

soluții generale anumitor probleme juridice, fiind vizionați de mii sau chiar milioane de oameni. De asemenea, există și sesiuni de live-uri, în care lumea îi urmărește, le adresează diverse întrebări legate de problemele cu care se confruntă, iar avocații le răspund. De cele mai multe ori, se oferă răspunsuri lacunare, următorii fiind îndrumați să li se adreseze în privat, existând astfel posibilitatea de a li se mări clientela. Deși mediul online nu este în totalitate reglementat, consider că trebuie supuse analizei aceste manifestări, pentru a se lămurii dacă depășesc (sau nu) sfera educației juridice și se plasează în cadrul unei publicități mascate.

2. Extinderea ramurilor de drept

Toate schimbările la care am făcut referire la punctul anterior conduc, automat, și la o extindere a ramurilor de drept. Constituirea ramurilor de drept nu poate fi nicidecum considerată a fi un proces încheiat, întrucât dreptul este un domeniu dinamic și evolutiv, asupra căruia își pune amprenta nevoia continuă de dezvoltare a societății contemporane⁹.

Odată cu procesele de schimbare prin care trecem, noile tendințe s-au transpus în mai multe ramuri de drept, printre care amintim: dreptul tehnologiei informațiilor, dreptul bancar și al piețelor de capital, dreptul creditării¹⁰, dreptul asigurărilor, dreptul media și protecția drepturilor de autor¹¹, dreptul migranților, dreptul mediului, dreptul muncii, fiind totodată în creștere preocuparea privind protejarea drepturilor fundamentale ale omului.

Criza economică cu care ne-am confruntat, dar și pandemia recentă au condus la mari dificultăți financiare, atât în ceea ce privește persoanele fizice, cât și societățile comerciale. Problemele privind creditele contractate au variat de la creșterea abuzivă a nivelului ratelor, la executări silite urmare a cărora mulți oameni au ajuns să-și piardă locuințele. Pentru a asigura justițiabilului o apărare calificată a drepturilor sale, consider că abordarea unor asemenea probleme implică vaste cunoștințe în domeniul dreptului bancar și al creditării, pe lângă partea procedurală, avocatul trebuind să fie în continuu conectat la schimbările legislative și la practica judiciară în materie.

De asemenea, tot în contextul pandemiei au luat amploare și procesele privind malpraxisul medical, având în vedere numărul impresionant de decese și problemele identificate în spitale. Situația juridică poate fi analizată ori din perspectiva pacientului sau a rudelor pacientului decedat, ori din perspectiva medicilor sau a spitalelor. În cadrul unor proceduri judiciare, avocatul poate fi pus în situația în care să arate că nu au fost acordate îngrijirile necesare sau, la polul opus, că

medicul/spitalul a respectat dispozițiile legale și a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a salva o persoană. În oricare dintre aceste cazuri, consider că avocatul trebuie să cunoască atât ghidurile/protocoalele de practică, respectiv legislația specifică în materie, cât și unele aspecte de ordin medical, fiind implicate noțiuni specifice, cu care un avocat (ce nu este specializat în drept medical) nu se confruntă în fiecare zi.

Mai mult, situația războiului din Ucraina și migrarea maselor către România și alte state europene, precum și fenomenul tot mai extins al migrației populațiilor asiatice sau africane către Europa, aduc noi provocări legate de drepturile acestora. Pentru confruntarea cu aceste situații, sunt necesare cunoștințe în ceea ce privește legislațiile de azil interne și internaționale, dispozițiile privind angajarea acestor categorii de persoane, drepturile omului și ale refugiaților, precum și aspecte specifice privind infracțiunile de care pot fi acuzați (precum infracțiunile privind frontiera de stat), pentru a le putea fi asigurată o apărare calificată.

O altă problemă care este din ce în ce mai stringentă în România este nesiguranța pieței asigurărilor datorată și insolvenței/falimentului unor piloni principali din rândul societăților de asigurare/reasigurare. Odată cu acest fenomen, intervine problema recuperării creanțelor deținute asupra acestor societăți de către persoanele fizice sau juridice, care au de parcurs un traseu anevoios. Întrucât procedurile de recuperare a creanțelor nu sunt ușor de urmat, intervenția unui avocat este, de multe ori, solicitată. Fiind la mijloc, în multe cazuri, sume importante de bani (spre exemplu, daunele convenite persoanelor vătămate sau urmașilor persoanelor decedate în urma accidentelor auto), un singur pas greșit poate conduce la pierderea oportunității de a obține aceste despăgubiri.

În continuare, problematica ecologică a atins o gravitate maximă, așa încât unele componente ale ei, precum încălzirea globală și schimbările climatice aferente necesită soluții majore și rapide¹². S-a arătat¹³ că trecerea de la dreptul mediului, la dreptul ecosferei, nu reprezintă o simplă evoluție a unei ramuri de drept, ci o adevărată revoluție a juridicului, în sensul reaşezării locului și rolului său în cadrul „motorului” economico-social. Cunoașterea acestei ramuri a dreptului în rândul avocaților se impune în contextul în care există tot mai multe organizații non-guvernamentale pentru protecția mediului înconjurător, care au nevoie de consultanță/reprezentare de specialitate. De asemenea, clienți pot fi și societățile specializate din sectorul minier, gaze și petrol, industria siderurgică, care urmăresc obținerea autorizațiilor și a permiselor de mediu sau sunt implicate în litigii derivate din aceste proceduri. Pentru a oferi servicii de calitate în această ramură aparte

a dreptului, consider că se impune un nivel ridicat de înțelegere tehnică a acestui domeniu complex, ce se află într-o continuă și rapidă schimbare.

Fără a limita numeroasele ramuri și subramuri care au luat naștere în ultimii ani, putem concluziona că extinderea acestora și a domeniilor dreptului vine la pachet cu provocări ce se răsfrâng asupra specialiștilor în domeniu, fiind necesară regândirea, reșezarea sau chiar abandonarea unor concepte tradiționale și apariția altora noi. Atât timp cât problemele omenirii se extind și se „specializează” constant, este nevoie de oameni foarte bine pregătiți care să fie capabili, pe de o parte, să le înțeleagă, iar pe de altă parte, să ofere o expertiză calificată. Avocații pot fi puși în fața unor probleme cu care nu s-au mai confruntat în trecut, care implică dobândirea de cunoștințe noi, aprofundate și o vedere în ansamblu asupra situațiilor juridice.

3. Evoluția pieței de servicii juridice

Principalii factori ce stau la baza schimbării pieței serviciilor juridice pot fi grupați în următoarele cinci grupe¹⁴: medii de activitate economică la nivel național și internațional; modul în care clienții achiziționează servicii juridice; inovație tehnologică și de proces; noii intrați pe piață și tipurile de concurență; agende politice mai extinse pe subiectul finanțării, reglementării și principiilor accesului la justiție.

Extinderea pieței de servicii juridice este conturată și de desfășurarea activităților de mediere, arbitraj, activități fiduciare de către avocați. De asemenea, prezintă importanță și perspectivele unor servicii noi, compatibile cu activitatea de avocat, precum activitățile privind procedura insolvenței persoanelor fizice (prevăzute de Legea nr. 151 din 18 iunie 2015) sau soluționarea alternativă a litigiilor dintre consumatori și comercianți (conform Ordonanței Guvernului nr. 38 din 26 August 2015).

Lărgirea sferei de interes a avocaților către noi servicii, ce pot fi desfășurate în paralel cu cele de consultanță, asistență juridică și reprezentare în fața instanțelor sau a altor instituții, reprezintă o modalitate alternativă de a câștiga clientelă și, implicit, de creștere a veniturilor.

Având în vedere că din ce în ce mai mult este urmărită de către client soluționarea unei probleme cu celeritate, iar desfășurarea unui proces se poate întinde pe perioade foarte mari de timp, negocierea cu partea adversă și desfășurarea unor proceduri de mediere poate fi soluția perfectă. Uneori, stingerea litigiului pe cale amiabilă, chiar dacă părțile ajung să facă unele compromisuri, le poate aduce mai multe beneficii clienților decât parcurgerea unei proceduri judiciare, astfel încât

competențele de negociere și de mediere să fie mult mai apreciate și căutate.

Pe lângă evoluția serviciilor ce pot fi desfășurate de către avocați, consider relevantă și analiza concurenței pieței avocaturii din partea entităților specializate, spre exemplu, în recuperarea creanțelor/debitelor sau în obținerea de despăgubiri pentru victimele accidentelor rutiere. În ultima perioadă, s-a putut observa o creștere în rândul societăților comerciale care oferă servicii de consultanță/reprezentare în vederea demarării procedurilor de recuperare a creanțelor sau de obținere a daunelor materiale/morale. Neavând calitatea de avocat și nefiind supuse regulilor privind publicitatea, aceste societăți își fac cunoscută activitatea, mai ales în mediul online, prin intermediul unor reclame convingătoare, menite să atragă cât mai mulți clienți.

Mai mult, unele societăți conving clienții și prin prezentarea politicilor privind plata onorariului, în sensul că „onorariul nostru reprezintă un comision de succes din suma câștigată, care va fi plătit după obținerea daunelor”¹⁵. Conform art. 129 alin.(6) din Statutul profesiei de avocat, „avocatul are dreptul ca în completarea onorariului fixat să solicite și să obțină și un onorariu de succes, cu titlu complementar, în funcție de rezultat sau de serviciul furnizat”. Așadar, avocații sunt obligați să fixeze un anumit onorariu, pe care clientul să îl achite înainte de soluționarea cauzei. Este mai mult decât evident că politica prezentată de societățile mai sus arătate este în favoarea clientului, întrucât acesta nu trebuie să facă niciun fel de cheltuială cu privire la onorariu, acesta urmând a fi reținut din sumele obținute la finalizarea demersurilor.

Astfel de practici reprezintă, din punctul meu de vedere, acte de concurență neloială, ce înclină balanța în defavoarea avocatului, cu consecința îndepărtării eventualilor clienți de la accesarea serviciilor juridice desfășurate de avocați. Pentru a se evita diminuarea credibilității avocaților, precum și în vederea păstrării clientelei înăuntrul profesiei, se impune luarea unor măsuri față de acești competitori, cel puțin în ceea ce privește modalitatea de publicitate și de racolare a clienților prin tactici neloiale.

4. Competențele unui avocat de succes în contextul actual

Având în vedere perioada de globalizare prin care trecem, avocații și avocatura se confruntă cu noi provocări. Calitatea actului de justiție și a hotărârilor judecătorești depind tot mai mult de prestația avocatului și de modul în care acesta se prezintă în fața instanțelor judecătorești¹⁶, precum și a parchetelor. Totodată,

transformarea mediului de lucru, digitalizarea, dificultățile de comunicare cu clienții impun adaptarea avocatului și dobândirea de noi abilități personale.

Printre cele mai importante abilități căutate pe piața muncii în anul 2021¹⁷ s-au regăsit: determinarea/curajul, creativitatea, inventivitatea/ingeniozitatea, colaborarea, autoorientarea, prietenia/intrajutorarea, încrederea/credibilitatea, dar și competențele digitale. Consider că, deși în studiul respectiv au fost vizați posibili angajați, aceste abilități trebuie să se regăsească și în persoana unui avocat, întrucât aceștia își desfășoară activitatea, într-o oarecare măsură, în slujba clientului. În plus, ar putea fi adăugate drept competențe necesare unui avocat de succes și spiritul antreprenorial, specializarea și interrelaționarea.

În prezent, clienții sunt mult mai implicați în cauzele lor și, deși există situații în care își pun toată încrederea în avocat și în serviciile oferite, vor să cunoască cursul dosarului, demersurile întreprinse, dar și să li se prezinte adevăratele oportunități și riscuri la care se supun. Consider că un avocat ar trebui să ofere răspunsurile solicitate în cel mai scurt timp, să comunice activ cu privire la parcursul cauzei, precum și să fie transparent în privința costurilor, a strategiilor ce se doresc a fi urmate și în evaluarea riscurilor.

Tot în acest context, în anii ce urmează va crește nevoia de servicii juridice specializate, care să ofere clientului consiliere de specialitate și expertiză tehnică. Astfel, desfășurarea activității în mod individual va deveni din ce în ce mai dificilă, avocații putând fi puși în situația în care să ia în considerare avantajele potențiale ale fuziunilor sau ale opțiunilor privind partajarea biroului pentru a crește eficiența și a facilita dobândirea de clientelă¹⁸. Astfel, spiritul de antreprenor va trebui să fie exploatat la maxim, pentru a crea o strategie precis definită, fiind implicată, în tot acest proces, și capacitatea de a colabora și coopera cu alți avocați.

Chiar și în lipsa fuziunilor sau a înființării societăților de avocați, interrelaționarea cu colegii este esențială în acest domeniu. Stabilirea unor contacte de încredere cu avocați din baroul din care un avocat face parte, dar și din alte barouri, poate conduce la soluționarea unor probleme consumatoare de timp, bani sau alte resurse. De multe ori, suntem puși în situația de a avea mai multe cauze, în aceeași zi și la aceeași oră, în cadrul mai multor instanțe, fiindu-ne practic imposibil să ne teleportăm pentru a fi prezenți. În contextul în care clientul își dorește soluționarea cât mai rapidă a cauzei, formularea unei cereri de amânare este în detrimentul acestuia, putând fi trași la socoteală pentru acest lucru. Pentru a evita astfel de situații și, implicit, a-i garanta clientului că facem tot ce ne stă în putință pentru a nu-i afecta interesele, este important să putem apela la

ajutorul unui coleg avocat, în vederea substituirii. În astfel de cazuri, stabilirea unor legături de încredere cu alți colegi poate reprezenta un colac de salvare, care să mențină și încrederea clientului în serviciile oferite.

Ca urmare a specializării și a tehnicizării diverselor activități din sfera socială, politică, economică, precum și a fenomenelor prezentate anterior, s-au extins preocupările avocaților spre diferite ramuri ale dreptului¹⁹. Un alt motiv ce stă la baza nișării este reprezentat de percepția clienților, în sensul că din ce în ce mai multe persoane percep specializarea drept o dovadă a calității serviciilor juridice și a competenței avocatului.

Cu toate acestea, nu toți avocații își permit luxul specializării într-un anumit domeniu al dreptului, întrucât nu țin doar de dorința și de capacitatea avocatului, ci factori precum localizarea, segmentul de clienți, desfășurarea activității în mod individual sau împreună cu alți avocați, aria geografică de acoperire și obiectivele personale, sunt cruciali²⁰. Astfel, un avocat ce profesază într-un oraș mai mic, unde numărul populației este mult mai scăzut decât în capitala statului sau în marile aglomerări urbane, este „forțat” de circumstanțe să desfășoare activități juridice în funcție de nevoile cetățenilor, iar nu într-un singur domeniu al dreptului. Doar în momentul în care avocatul ajunge la un nivel în care să aibă o clientelă consistentă își va putea permite să își desfășoare activitatea într-un anumit segment de drept.

În continuare, s-a susținut²¹ că avocații care nu se vor alinia la progresul digitalizării și cei care nu vor să îmbrățișeze ideea de schimbare, vor avea într-adevăr o problemă cu profesia lor. Întrucât au trecut anii în care ne puteam obișnui cu apariția și dezvoltarea internetului și a sistemelor informatice, am ajuns în punctul în care totul în jurul nostru este guvernat de tehnologie, fiind obligați, într-o oarecare măsură, să o includem în viețile noastre. Sistemele informatice au devenit din ce în ce mai utilizate și mai specializate, au devenit portabile, apoi purtabile, iar în final au devenit autonome și automatizate pentru a se adapta la solicitările utilizatorului principal²².

Avocații trebuie să profite cât mai mult de noile tehnologii și de beneficiile pe care acestea le pot avea asupra modului și timpului de lucru, a calității muncii lor și în esență, a rezultatelor obținute. Printre cele mai importante funcții pe care le-a adus digitalizarea regăsim: posibilitatea scanării dosarelor, astfel încât să poată fi accesate oricând și de oriunde, cu ușurință; sistematizarea elementelor esențiale din dosar, astfel încât, la momentul concluziilor susținute în fața instanței, avocatul să poată evidenția principalele aspecte din cauza respectivă; posibilitatea de a transmite instanței prin intermediul poștei electronice, înscrisurile și

cererile ce se doresc a fi înregistrate. De asemenea, un avocat care este ancorat în lumea digitală poate livra clientului, într-un scurt timp, soluția pronunțată în cauză, îi poate răspunde mai detaliat la o anumită problemă și poate ține legătura mult mai ușor cu acesta, oferindu-i astfel un sentiment de încredere.

Într-adevăr, era digitală nu prezintă doar avantaje, ci ne supune la o serie de provocări, astfel încât avocații trebuie să ia în considerare vulnerabilitățile sistemelor informatice, iar autoritățile naționale și comunitare au responsabilitatea de a asigura, printre altele, cel puțin în domeniul juridic, înlăturarea oricărei amenințări ce ar putea conduce la periclitarea bunei desfășurări a actului de justiție.

Concluzii

Schimbările la care este supusă omenirea afectează, în mod cert, și profesia de avocat, aducând atât beneficii, cât și provocări. Cheia pentru a putea traversa această perioadă tumultuoasă este reprezentată de capacitatea de adaptare la noutate și aptitudinea de a transforma piedicile în oportunități. Pentru a ajunge însă pe culmile succesului, consider că un avocat trebuie să dea dovadă nu doar de vaste cunoștințe juridice, ci să fie înclinat spre nevoile clientului, să aibă capacitatea de a sistematiza informațiile și, în măsura în care are posibilitatea, să se specializeze într-un anumit domeniu al dreptului. Mai presus de toate, însă, avocatul trebuie să rămână om, și în orice direcție s-ar îndrepta, să nu își încalce principiile și valorile morale.

Bibliografie

1. Ban, Tiberiu, *Viitorul digital al avocaturii între oportunitățile erei cibernetice și nevoia acută de securitate*, Curierul Judiciar, nr. 6, 2020
2. Broșura Conferinței Baroului Berlin, *Piața de servicii juridice în anul 2030. Studiu asupra viitorului profesiei legale*, 2015
3. Comisia Europeană, *Situația imigranților în societatea europeană, în cifre*, raport actualizat pe 27 octombrie 2022
4. Duțu, Mircea, *Impactul ecoglobalizării asupra dreptului: de la dreptul mediului, la dreptul ecosferei*, Romanian Journal of Environmental Law, nr. 2, 2009
5. Duțu, Mircea, *The Modern Romanian Bar - A Century and a Half*, Pandectele Române, nr. 12, 2014
6. Forumul Economic Mondial, *The Future of Jobs*, Geneva, octombrie 2020
7. Forumul Economic Mondial, *Will lawyers become extinct in the age of automation?*, 29.03.2018

8. Georgescu, Laura, *Jobs in the Current Context of Digitization*, Revista Română de Dreptul Muncii, nr. 4, 2021

9. Gheorghe, Carmen Adriana, *Dreptul Creditării - Între Dependență și Autonomie*, Revista Română de Drept al Afacerilor, nr. 9, 2012

10. Klowden, K., Lim, Q., *Future of work, Insights for 2021 and Beyond*

11. Lazăr, Elena, *Utilizarea IA și a Noilor Tehnologii în Detrimentul Cetățenilor. Sistemul de Credit Social Chinez*, Curierul Judiciar, 2021

12. Moarcăș, Claudia-Ana, *Dreptul la Deconectare*, Curierul Judiciar, vol. XX, nr. 6, 2021

13. Popa, Nicolae, *Teoria generală a dreptului*, Ed. C.H. Beck, București, 2008

14. Societatea de Drept din Anglia și Țara Galilor, *Viitorul serviciilor juridice, ianuarie 2016*

15. Webb, Isabel, Hackett, Carey, Hackett, Conrad, *Global population skews male, but UN projects parity between sexes by 2050*, 31 august 2022

16. Zamfirescu, Călin-Andrei, *Despre avocatură... trecut, prezent și viitor*, interviu pentru www.juridice.ro

NOTE

¹ Forumul Economic Mondial, „*The Future of Jobs*”, Geneva, octombrie 2020, p. 5, https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2020.pdf.

² Elena Lazăr, *Utilizarea IA și a Noilor Tehnologii în Detrimentul Cetățenilor. Sistemul de Credit Social Chinez*, Curierul Judiciar, 2021, p. 535.

³ Comisia Europeană, *Situația imigranților în societatea europeană, în cifre*, raport actualizat pe 27 octombrie 2022, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-of-life/statistics-migration-europe_ro.

⁴ Broșura Conferinței Baroului Berlin, *Piața de servicii juridice în anul 2030. Studiu asupra viitorului profesiei legale*, 2015.

⁵ Mircea Duțu, *The Modern Romanian Bar - A Century and a Half*, Pandectele Române, nr. 12, 2014, p. 144.

⁶ Isabel Webb, Carey Hackett, Conrad Hackett, *Global population skews male, but UN projects parity between sexes by 2050*, 31 august 2022, <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2022/08/31/global-population-skews-male-but-un-projects-parity-between-sexes-by-2050/>.

⁷ Claudia-Ana Moarcăș, *Dreptul la Deconectare*, Curierul Judiciar, vol. XX, nr. 6, 2021, p. 323.

⁸ Laura Georgescu, *Jobs in the Current Context of Digitization*, Revista Română de Dreptul Muncii, nr. 4, 2021, p. 50.

⁹ Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 7.

¹⁰ Carmen Adriana Gheorghe, *Dreptul creditării - între dependență și autonomie*, Revista Română de Drept al Afacerilor, nr. 9, 2012, p. 112.

¹¹ Broșura Conferinței Baroului Berlin, *op. cit.*

¹² Mircea Duțu, *Impactul ecoglobalizării asupra dreptului: de la dreptul mediului, la dreptul ecosferei*, Romanian Journal of Environmental Law, nr. 2, 2009, p. 10.

¹³ *Idem*, p. 13.

¹⁴ Societatea de Drept din Anglia și Țara Galilor, *Viitorul serviciilor juridice, ianuarie 2016*, p. 10-11, material publicat de UNBR în 25.04.2016.

¹⁵ Formulare regăsită pe site-ul unei societăți comerciale care se ocupă cu recuperarea creanțelor și a daunelor de către victimele accidentelor.

¹⁶ Mircea Duțu, *The Modern Romanian Bar - A Century and a Half*, Pandectele Romane, nr. 12, 2014, p. 149.

¹⁷ K. Klowden and Q. Lim, *Future of work, Insights for 2021 and Beyond*, <https://milkeninstitute.org/sites/default/files/2021-04/MI%20Future%20of%20Work%20Report%20-%20F1NAL.pdf>

¹⁸ Broșura Conferinței Baroului Berlin, *op.cit.*, p.1.

¹⁹ Călin-Andrei Zamfirescu, *Despre avocatură... trecut, prezent și viitor*, interviu pentru www.juridice.ro, publicat pe 06.03.2014, <https://www.juridice.ro/312651/interviu-calin-andrei-zamfirescu-despre-avocatura-trecut-prezent-si-viitor.html>.

²⁰ Broșura Conferinței Baroului Berlin, *op.cit.*

²¹ Forumul Economic Mondial, *Will lawyers become extinct in the age of automation?*, 29.03.2018, <https://www.weforum.org/agenda/2018/03/will-lawyers-become-extinct-in-the-age-of-automation/>

²² Tiberiu Ban, *Viitorul digital al avocaturii între oportunitățile erei cibernetice și nevoia acută de securitate*, Curierul Judiciar, nr. 6, 2020, p. 339.

MECANISME DE ASIGURARE A AJUTORULUI PUBLIC JUDICIAR PENTRU A GARANTA ACCESUL EFECTIV LA INSTANȚĂ ÎN MATERIE CIVILĂ. DREPT COMPARAT

Avocat Anastasia Irina Mihale
Baroul București

Rezumat

Plecând de la premisa că nu putem vorbi despre accesul efectiv la instanță în materie civilă, fără ca statul să asigure ajutor public judiciar justițiabililor care au nevoie de această facilitare, în prezenta lucrare vom analiza în ce măsură procedura actuală din România privind ajutorul public judiciar respectă toate garanțiile impuse la nivelul Uniunii Europene și prin Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Totodată, vom analiza procedurile aplicabile în alte câteva state pentru a identifica exemple prin care s-ar putea îmbunătăți situația actuală în România în materia ajutorului public judiciar.

Cuvinte-cheie: *ajutor public judiciar, acces efectiv la instanță, asistență judiciară, asistență extrajudiciară, dreptul la un proces echitabil*

Introducere

„Eficacitatea dreptului de acces la instanță impune ca o persoană să beneficieze de o posibilitate clară și concretă de a contesta un act care constituie o ingerință în drepturile sale” statua Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauza *Bellet împotriva Franței*¹. În continuare, Curtea preciza că nu este suficient, în lumina art. 6 alin. 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (în continuare „Convenția”) ca o persoană să exercite căi de atac interne, dacă finalitatea este respingerea ca inadmisibilă de drept a acțiunii formulate. Or, o atare dezlegare conduce la concluzia ca revine Statului **obligația pozitivă** de a asigura accesul efectiv la instanță, cu toate garanțiile reglementate de art. 6 din Convenție, inclusiv aceea de a fi asistată de un apărător ales, iar dacă persoana nu dispune de mijloacele necesare remunerării unui apărător, să poată fi asistată gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer. Cu toate acestea, Statele sunt suverane în identificarea și alegerea instrumentelor prin care să ajungă la acest rezultat, astfel că în fiecare sistem de drept vom regăsi propriul mecanism de asigurare a ajutorului public judiciar. Totuși, elementul comun, indiferent de reglementare, este *avocatul*, fără de care ar fi imposibil să vorbim despre exercitarea dreptului la apărare pentru realizarea liberului acces la justiție, pentru un proces echitabil și soluționat într-un termen rezonabil².

În ce măsură ajutorul public judiciar reglementat actual în România este accesibil cetățenilor cărora i se adresează? Obligația statutului de a garanta accesul

efectiv la instanță în materie civilă se oprește la reglementarea ajutorului public judiciar sau implică și instituirea unor mecanisme eficiente de accesare, în concret, a acestor facilități? În prezenta lucrare ne propunem să răspundem acestor întrebări, astfel că vom examina instituția ajutorului public judiciar în România, din perspectiva eficienței sale și a conformității cu standardele dreptului european și convențional. Nu vom opri, cu predilecție, asupra asistenței extrajudiciare și a consultațiilor necesare în fază prelitigioasă, pentru că, așa cum vom arăta mai departe, în aceste materii

procedurile nu sunt suficient de transparente și clare pentru justițiabilul obișnuit.

1. Dreptul de acces efectiv la instanță în materie civilă și ajutorul public judiciar

După cum arătam, instituția ajutorului public judiciar face parte din instrumentele prin care Statele membre ale Consiliului Europei asigură respectarea dreptului de acces la instanță, reglementat de art. 6 al Convenției. Acest drept este reglementat separat și în art. 47 al Cartei drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (în continuare „Carta”). Vom proceda la descrierea exigențelor din dreptul european și din dreptul convențional, urmând a verifica, în concret, situația particulară a legislației noastre naționale.

1.1. Standardele în materie. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Dreptul Uniunii Europene.

Dreptul de acces la o instanță a fost definit în jurisprudența Curții în cauza *Golder c. Marii Britanii*³, Curtea reținând că acesta face parte din art. 6 din Convenție. În această cauză, Curtea a reținut o încălcare a art. 6 din Convenție prin împiedicarea reclamantului la contactarea unui avocat cu care să se consulte cu privire la formularea unei pretenții în fața unei instanțe. Curtea reiterează, cu fiecare ocazie, că dreptul de acces la o instanță trebuie să fie „concret și efectiv” și nu „teoretic și iluzoriu”⁴. În această materie, unul dintre cele mai cunoscute cazuri din fața Curții a fost *Airey c. Irlanda*, unde Curtea a analizat art. 6 din Convenție prin prisma egalității de arme dintre părți și a statuat că „reclamanta ar fi dezavantajată dacă soțul ei ar fi reprezentat de un avocat, iar ea nu. În afară de această eventualitate, nu este realist, în opinia Curții, să presupunem că, în litigiile de această natură, reclamanta și-ar putea conduce efectiv propria cauză, în ciuda asistenței pe care, după cum a subliniat Guvernul, o acordă judecătorul părților care acționează personal”. Totodată, prin aceeași hotărâre, Curtea a evocat „obligația statului de a acționa în scopul asigurării accesului efectiv la instanță prin măsuri legislative corespunzătoare”⁵.

Având în vedere locul eminent pe care dreptul la un proces echitabil îl ocupă într-o societate democratică⁶, Curtea a reiterat cu fiecare ocazie că deși nu există obligația absolută a Statelor membre să asigure asistență judiciară pentru toate cauzele non-penale, aceasta a analizat cu fiecare ocazie implicațiile situațiilor în care părțile care au reclamat încălcarea art. 6 din Convenție nu au fost asistate de un avocat în fața instanțelor naționale.

În ceea ce privește dreptul european, art. 47 din Cartă prevede dreptul la asistența juridică gratuită celor care nu dispun de resurse suficiente, în măsura în care aceasta este necesară pentru a-i asigura accesul efectiv la justiție. Totodată, din materialul „Explicații cu privire la Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene”⁷ se confirmă că art. 47 din Cartă corespunde art. 6 din Convenție. Restricțiile acestui drept nu trebuie să constituie „o intervenție disproporționată și intolerabilă”, iar aprecierea acestui caracter se face de către instanța națională.

Separat de dreptul european și de dreptul convențional, apreciem că se impune să amintim despre existența *Convenției ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități*, care a fost ratificată de România prin Legea nr. 221/2010. Această convenție impune Statelor semnatare, în art. 13⁸, o obligație pozitivă de a asigura ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei, pentru a facilita persoanelor cu dizabilități participarea în procedurile judiciare.

Or, din acest articol, rezultă că inclusiv în materia ajutorului public judiciar, Statul are obligația de a lua toate măsurile necesare pentru a face accesibil acest instrument și persoanelor cu dizabilități, pentru ca acestea să poată beneficia de aceleași garanții ale dreptului de acces efectiv la instanță, în condiții de egalitate, precum ceilalți cetățeni.

1.2. Transpunerea acestui standard în legislația națională

După ce am rezumat standardul de la nivel european și convențional, dar și cel în materia excepțională a persoanelor cu dizabilități, ne vom apleca asupra modului în care Statul român a reglementat și implementat ajutorul public judiciar, în vederea asigurării dreptului de acces la instanță. Desigur, după cum arătam anterior, „revine statelor contractante să decidă cu privire la modalitatea în care trebuie respectate obligațiile ce decurg din Convenție, iar un sistem de ajutor public judiciar nu poate funcționa fără punerea în aplicare a unui dispozitiv care să permită selecționarea cauzelor susceptibile de acest beneficiu”⁹.

În prezent, esențială în această materie este O.U.G. nr. 51/2008¹⁰, care, cu privire la asistența judiciară prin avocat și la asistența extrajudiciară, trimite la prevederile Legii nr. 51/1995. Fără a face cu această ocazie o prezentare a condițiilor de accesare a acestei facilități, observăm că modalitatea de aplicare a acestei proceduri ridică o serie de probleme, atât în ce privește autoritatea competentă să se pronunțe asupra unei cereri

de ajutor public judiciar, cât și asupra formei acestei cereri sau a înscrisurilor necesare.

Cu privire la autoritatea competentă să acorde ajutorul public judiciar, atunci când vorbim despre asistență judiciară prin avocat, potrivit art. 11 din O.U.G. nr. 51/2008, aceasta este instanța competentă pentru soluționarea cauzei în care se solicită ajutorul, iar în cazul ajutorului public judiciar solicitat pentru punerea în executare a unei hotărâri, cererea este de competența instanței de executare. Totodată, în cazul în care instanța competentă nu se poate stabili, competență este judecătoria în a cărei circumscripție teritorială își are domiciliul sau reședința solicitantului. Autoritatea competentă să acorde ajutorul public prin asistență extrajudiciară este Serviciului de asistență judiciară constituit la nivelul fiecărui barou (în continuare „S.A.J.”).

În acest sens, există o serie de hotărâri cu conținut similar¹¹, de la instanțe diferite de pe tot teritoriul țării, din care rezultă că pe rolul instanțelor au fost înregistrate cereri de ajutor public judiciar, sub forma asistenței extrajudiciare, iar instanțele au invocat din oficiu necompetența generală și au respins cererile ca fiind inadmisibile, având în vedere că acestea sunt de competența S.A.J.

Motivele pentru care părțile ajung să înregistreze cereri de ajutor public judiciar de competența S.A.J. pe rolul instanțelor și invers pot fi diverse, însă nu putem să nu avem în vedere faptul că pentru a determina autoritatea competentă din coroborarea prevederilor art. 4 și 35 din O.U.G. nr. 51/2008, rezultă că este necesar ca petentul să poată tranșa de unul singur, fără ajutorul unui avocat (căci scopul său este tocmai să obțină unul) dacă asistența de care are nevoie este judiciară sau extrajudiciară, după cum organul la care ar trebui să se adreseze este unul jurisdicțional sau nu, fiind uneori necesar chiar să prevadă concluziile consultației pe care o caută. Or, fără îndoială că o astfel de sarcină este excesivă, în special atunci când vorbim despre petenți care nu au cunoștințe juridice, care se întâlnesc pentru prima dată cu aceste instituții și care nu pot determina autoritatea competentă pe rolul căreia să își înregistreze cererea de ajutor public judiciar.

Inclusiv în doctrină au fost analizate prevederile în materie de competență în soluționarea cererii de ajutor public judiciar, iar concluzia autorului a fost aceea că „în privința competenței de soluționare a cererii, Ordonanța nu cuprinde norme clare și precise, din care să se desprindă cert o concluzie în ce privește asistența prin avocat”¹².

Este adevărat că în multe situații petentul nu este neapărat prejudiciat de respingerea cererii sale de ajutor public judiciar ca nefiind de competența instanțelor,

putând să se adreseze ulterior S.A.J. și să obțină pe această cale un avocat care să îi ofere o consultație juridică în speța sa. Totuși, există posibilitatea ca petentul să se găsească într-o situație urgentă, în care dreptul său substanțial să fie afectat de un termen scurt sau relativ scurt și să nu își permită să piardă tot acest timp doar pentru a ajunge să se adreseze autorității competente.

O altă problemă în procedura accesării ajutorului public judiciar este aceea că potențialii petenți nu cunosc că ar avea dreptul la asistență judiciară sau extrajudiciară prin atribuirea unui avocat care să le asigure apărarea.

Dacă în cazul litigiilor de pe rolul instanțelor judecătorești, părțile sunt informate prin citație de posibilitatea accesării ajutorului public judiciar, în situațiile în care petenții au nevoie de consultații juridice pentru a ajunge să formuleze o cerere în instanță, nu mereu au cunoștință de facilitatea asistenței judiciare sau extrajudiciare prin avocat. Acesta este motivul pentru care multe cereri ajunse pe rolul instanțelor sunt informate și ajung să fie anulate sau respinse ca inadmisibile, petenții neștiind cum să își valorifice drepturile pe care le au.

Deși printre principalele atribuții ale Ministerului Justiției în domeniul coordonării și controlului activității de acordare a ajutorului public judiciar este și aceea de a lua măsuri pentru informarea publicului cu privire la sistemul de ajutor public judiciar¹³, pe site-ul ministerului nu există nicio informație destinată justițiabililor în legătură cu ajutorul public judiciar.

Pe de altă parte, pe Portalul instanțelor judecătorești din România¹⁴, după mai multe căutări, observăm că există doar două modele de cerere de ajutor public judiciar încărcate pe site în 2014, fără însă a conține indicații clare cu privire la autoritatea competentă să soluționeze cererea sau cu privire la toate cerințele de fond și de formă pe care trebuie să le conțină cererea, care să fie accesibile pentru orice justițiabil, indiferent de nivelul de pregătire, de cunoștințe, de situație materială, de capacitatea de a citi și a scrie sau de a-și putea exprima capacitatea civilă.

Aceeași concluzie este valabilă și dacă analizăm organizarea unei instanțe judecătorești, cât timp nu există mereu un birou la care justițiabilii să poată primi informațiile de care au nevoie în privința acestei probleme. Totodată, nici existența unor broșuri sau pliante precum cele elaborate în cadrul Proiectului TAEJ - Transparență, accesibilitate și educație juridică prin îmbunătățirea comunicării publice la nivelul sistemului judiciar¹⁵ nu este suficientă pentru a garanta accesul efectiv la procedura ajutorului public judiciar, cât timp acestea conțin preponderent informații despre

compartimentele instanțelor, despre circuitul administrativ al unei cereri sau despre rolul fiecărei profesii juridice.

Totodată, analizând site-urile barourilor, se poate observa că, în majoritatea cazurilor, informațiile privind ajutorul public judiciar nu sunt suficiente sau chiar lipsesc, iar formularele sunt greu de identificat și de înțeles, astfel încât să fie completate de potențialii petenți.

Probabil că oricine a petrecut timp în instanțele de judecată din România a observat fluxul continuu de justițiabili în căutarea de îndrumare în exercitarea dreptului de acces la justiție. Fie că vorbim despre oameni în vârstă, de oameni care nu sunt alfabetizați, de persoane defavorizate sau din comunități marginalizate, de persoane cu dizabilități, de oameni care nu au mai ajuns vreodată într-o instanță de judecată ș.a.m.d., existența acestui fenomen duce la concluzia că procedura administrativă dintr-o instanță de judecată nu are o interfață prietenoasă pentru un justițiabil neasistat de avocat. Astfel, în căutarea unor informații elementare, justițiabilii ajung să fie purtați prin acest labirint al camerelor aparatului administrativ, de la un funcționar la altul, fără ca în final să primească ceea ce au căutat. Consecința poate fi nefastă atunci când persoanele în cauză ajung să piardă chiar dreptul de acces la justiție prin neformularea conformă sau în termen a unei cereri sau a unei apărări, caz în care dreptul de acces la justiție devine iluzoriu, iar justițiabilii își pierd încrederea în sistemul judiciar.

2. Drept comparat. Ajutorul public judiciar în alte sisteme de drept

În cele ce urmează vom analiza sumar proceduri din alte câteva state, în încercarea de a oferi exemple despre cum ar putea fi îmbunătățită procedura ajutorului public judiciar în România.

În **Olanda**, autoritatea competentă cu organizarea, funcționarea, finanțarea și respectarea legislației privitoare la ajutorul judiciar este Consiliul pentru ajutor judiciar (LAB sau Rechtsbijstand) și reprezintă un organism autonom, aflat sub administrarea Ministerului Securității și Justiției¹⁶. Acest serviciu se întemeiază pe 3 piloni, respectiv (i) o aplicație denumită „*Îndrumar pentru Justiție*”¹⁷ unde persoanele interesate ar găsi informațiile necesare despre problema juridică cu care se confruntă și unde ar putea să ajungă în contact cu avocați sau alți specialiști de care ar putea avea nevoie; (ii) un ghișeu pentru servicii juridice unde să poată primi informațiile căutate și unde o persoană să le explice procedura și să îi pună în contact cu avocații ce acordă ajutor judiciar și (iii) atunci când problema, din cauza

complexității acesteia, nu a putut fi soluționată la ghișeu, implicarea avocaților care pot furniza cetățeanului servicii de consultanță¹⁸.

Inovația acestui sistem este că în cazul în care se dovedește că justițiabilul are nevoie de ajutor public judiciar sub forma unei consultații juridice din partea unui avocat, acesta din urma se va ocupa de întocmirea documentației necesare pentru formularea cererii de ajutor public judiciar și depunerea acesteia la autoritatea competentă. Din procedura aplicabilă în Olanda, observăm că aceasta este mult mai eficientă decât cea din România pentru că este accesibilă, transparentă, eficientă și descarcă justițiabilul de sarcina întocmirii unei documentații complicate și o lasă în sarcina profesionistului, pentru care acest demers nu ridică probleme.

În **Marea Britanie**, procedura de obținere a ajutorului public judiciar se aseamănă cu cea din Olanda în privința faptului că justițiabilul are dreptul să contacteze un avocat dintre cei disponibili pe listele Agenției de asistență Judiciară, care se va ocupa să verifice dacă potențialul client se califică pentru a obține această facilitate, iar în caz afirmativ, să și efectueze formalitățile necesare în acest sens¹⁹. Totodată, pe site-ul Guvernului Britanic există un simulator prin care justițiabilul interesat poate verifica dacă se încadrează în condițiile necesare acordării ajutorului public judiciar²⁰.

În **Germania**, ajutorul public judiciar comportă două forme, similar celui din România, respectiv asistență extrajudiciară (Beratungshilfe) și asistență judiciară (Prozesskostenhilfe), diferind în funcție de materiile în care se acordă²¹. Cererile se depun doar la instanță, respectiv la instanța de domiciliu, pentru asistență extrajudiciară și la instanța competentă să soluționeze litigiul pentru asistență judiciară. Față de procedura din România, ajutorul public judiciar în Germania se arată a fi mai accesibil și mai ușor de obținut, având în vedere că cererea se poate adresa doar instanțelor judecătorești.

În **Estonia**, procedura de a accesa ajutorul public judiciar sub forma asistenței prin avocat este similară cu cea din Germania în ce privește competența, în sensul că cererile sunt de competența instanțelor judecătorești (cea de la domiciliul petentului pentru asistență extrajudiciară și cea competentă să soluționeze litigiul pentru asistență judiciară)²².

Elementul de noutate este reprezentat de o platformă, cu informații în mai multe limbi, denumită HUGO.legal, desfășurată în cooperare cu Ministerul Justiției, care oferă asistență juridică gratuită sau la un preț mai mic, pentru persoanele care se încadrează în criteriile impuse de lege pentru a accesa ajutorul public judiciar. Această platformă oferă informații de bază

justițiabililor, dar le și facilitează accesul la un avocat, funcționând ca un intermediar²³. Separat de această platformă, în funcție de domeniile de drept cele mai căutate în materia ajutorului public judiciar, în Estonia există platforme și servicii separate pentru: (i) asistență juridică gratuită persoanelor defavorizate și persoanelor cu nevoi speciale prin Biroul de servicii juridice (SA Õigusteenuste büroo); (ii) asistență juridică gratuită pentru persoanele în vârstă; (iii) asistența juridică în probleme de familie oferită prin intermediul Uniunii pentru Protecția Copilului; (iv) asistența juridică gratuită pentru persoanele cu dizabilități oferită de Camera Estoniei a persoanelor cu dizabilități²⁴.

În **Franța**, petenții pot afla toate informațiile necesare obținerii ajutorului public judiciar de pe site-ul oficial al administrației publice din Franța²⁵, unde pot găsi, pe lângă formulare și un simulator cu privire la condițiile de accesare a acestei facilități, astfel încât aceștia să poată verifica dacă sunt eligibili. Cu privire la autoritatea competentă să soluționeze cererea, aceasta este instanța de judecată. Există câte un birou de asistență judiciară în fiecare tribunal (atât cele de drept comun, cât și cele specializate) și în fiecare curte de apel, care procesează cererile de asistență juridică pentru cauzele care urmează să fie judecate în acea instanță sau în cele din jurisdicția sa. În plus, mai există câte un birou de asistență judiciară și în Curtea de Casație (cea mai înaltă instanță de drept comun), în Consiliul de Stat (Conseil d'état), cea mai înaltă instanță de contencios administrativ, dar și în Curtea Națională pentru Dreptul de Azil (Cour nationale du droit d'asile)²⁶.

Concluzii

După cum arătam anterior, simplul fapt că există o reglementare care permite acordarea de asistență judiciară gratuită, nu presupune că această facilitate este efectiv accesată. De multe ori, simpla cerere prin care justițiabilul solicită acordarea unui avocat din oficiu poate deveni un demers prea împovăraător pentru acesta, fiind suficient de complicat cât să necesite chiar ajutorul unui avocat pentru redactarea și depunerea acesteia. Din aceste motive, justițiabilii nici nu ajung să formuleze astfel de cereri de asistență judiciară în materie civilă de câte ori au nevoie sau de câte ori ar fi necesar.

Justițiabilii vin la „tribunal” ca să caute rezolvarea la problema juridică cu care se confruntă așa cum merg la spital ca să caute vindecarea unei probleme de sănătate. Cu toate acestea, dacă în spitale există camere de gardă în care să se trieze urgențele și să se stabilească pentru cauzele urgente un tratament chiar și provizoriu

până la asistența de specialitate, în instanțele de judecată nu există un aparat omolog care să permită justițiabililor care caută îndrumare pentru probleme urgente să primească o recomandare pertinentă, avizată și asumată, astfel încât să nu piardă însuși dreptul fundamental de acces la justiție prin expirarea unui termen, neîndeplinirea unei obligații impuse de o instanță sau neexercitarea unei căi de atac.

Ca atare, pentru justițiabilii care nu își permit să consulte un avocat înainte de a formula un demers judiciar în materie civilă și care nu cunosc existența facilităților reglementate de O.U.G. nr. 51/2008 sau nu știu cum să le acceseze, un birou care să informeze justițiabilul despre drepturile sale și să intermedieze accesul la un avocat sau o platformă online cu același scop ar preîntâmpina multe dintre eșecurile sistemului nostru judiciar, precum cererile anulate, respinse ca tardiv formulate sau inadmisibile. Un astfel de sistem ar fi profitabil și pentru avocați și pentru justițiabili, conducând la creșterea numărului de justițiabili care au acces la asistență judiciară prin avocat și contribuind la construirea unui sistem judiciar orientat chiar spre destinatarul său final: *justițiabilul*.

NOTE

¹ C.E.D.O., Bellet împotriva Franței, 4 decembrie 1995, disponibilă la URL : <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-62507>, accesat la data de 02.04.2024 ;

² astfel cum rezultă din art. 2 din Statutul profesiei de avocat, adoptat în 03.12.2011 de Uniunea Națională a Barourilor din România (U.N.B.R.), URL: <https://www.unbr.ro/statutul-profesiei-de-avocat/>, accesat la data de 02.04.2024 ;

³ C.E.D.O., Golder c. Marea Britanie, 21.02.1975, URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57496>, accesat la data de 02.04.2024.

⁴ C.E.D.O., Bellet c. Franța, 04.12.1995, URL: <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-62507>, accesat la data de 02.04.2024;

⁵ D.L. Băldean, G.C. Frențiu, *Ajutorul public judiciar în materie civilă (Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 51 din 21 aprilie 2008)*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, pag 15.

⁶ Parohia Greco-Catolică Lupeni și alții c. România, 19.05.2015, URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176135>, accesat la data de 02.04.2024;

⁷ Publicat în J.Of. C 303/17 din 14.12.2007.

⁸ Articolul 13 - Accesul la justiție: „1. Statele părți vor asigura acces efectiv la actul de justiție pentru persoanele cu dizabilități, în condiții de egalitate cu ceilalți, inclusiv prin asigurarea de ajustări de ordin procedural și adecvate vârstei, pentru a le facilita un rol activ ca participanți direcți și indirecti, inclusiv ca martori, în toate procedurile legale, inclusiv etapele de investigație și alte etape preliminare.

2. Pentru a sprijini accesul efectiv la actul de justiție al persoanelor cu dizabilități, statele părți vor promova formarea

corespunzătoare a celor care lucrează în domeniul administrării justiției, inclusiv a personalului din poliție și penitenciare.”;

⁹ D.L. Băldean, G.C. Frențiu, *op. cit.*, p. 347.

¹⁰ Care a și transpus Directiva Consiliului Uniunii Europene 2003/8/CE privind îmbunătățirea accesului la justiție în cazul litigiilor transfrontaliere, prin stabilirea de reguli minimale comune referitoare la asistența judiciară acordată în cadrul acestor categorii de cauze.

¹¹ Cu titlu exemplificativ indicăm Judecătoria Buzău, Sentința nr. 6597/18.12.2019, Tribunalul Ilfov, Decizia nr. 3401/23.12.2020, Judecătoria Cornetu, Decizia nr. 5477/25.11.2019, Judecătoria Constanța, încheiere nr. 12964/22.11.2019, accesate în data de 02.04.2023 pe platforma sintact.ro.

¹² A. Tabacu, *Ajutorul public judiciar*, Revista Română de Drept Privat nr. 4 din 2008, accesată la data de 02.04.2023 pe platforma sintact.ro.

¹³ Art. 38 alin. (3) lit. b) din O.U.G. nr. 51/2008.

¹⁴ URL: <https://portal.just.ro/SitePages/acasa.aspx>, accesat la data de 02.04.2023.

¹⁵ URL: <https://www.justitiepentruoameni.ro/>, accesat la data de 02.04.2023.

¹⁶ T.V. Patancius, Considerații privind modalitățile de eficientizare a sistemului de ajutor public judiciar în materie

civilă, Revista Romana de Drept Privat nr. 2 din 2017, accesată la data de 02.04.2023 pe platforma sintact.ro.

¹⁷ Roadmap to justice sau Rechtwijzer, astfel cum rezultă din URL: https://e-justice.europa.eu/37129/EN/legal_aid?NETHERLANDS&member=1 și din URL: <https://www.rvr.org/>, accesate la data de 02.04.2023.

¹⁸ T.V. Patancius, *op. cit.*

¹⁹ URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/legal-aid-agency>, accesat la data de 02.04.2023 ;

²⁰ URL: <https://www.gov.uk/check-legal-aid>, accesat la data de 02.04.2023 ;

²¹ URL: https://e-justice.europa.eu/37129/EN/legal_aid?GERMANY&member=1, accesat la data de 02.04.2023 ;

²² URL: <https://www.riigioigusabi.ee/frequently-asked-questions#How-to-receive-state-legal-aid>, accesat la data de 02.04.2023 ;

²³ URL: <https://www.eesti.ee/en/legal-advice/legal-assistance/who-provides-legal-assistance>, accesat la data de 02.04.2023 ;

²⁴ URL: <https://www.eesti.ee/en/legal-advice/legal-assistance/who-provides-legal-assistance>, accesat la data de 02.04.2023 ;

²⁵ URL: <https://www.service-public.fr/particuliers/vosdroits/F18074>, accesat la data de 02.04.2023 ;

²⁶ URL: https://e-justice.europa.eu/37129/EN/legal_aid?FRANCE&member=1, accesat la data de 02.04.2023.

EVOLUȚIA JURISPRUDENȚEI EUROPENE CU PRIVIRE LA PROFESIA DE AVOCAT. MOMENTE CHEIE (CJUE ȘI CTEDO)

Avocat stagiar Alexandra-Silvia Stoicescu
Baroul București

Rezumat

Prezenta lucrare își propune să surprindă o parte dintre tendințele europene cu privire la profesia de avocat, astfel cum acestea sunt evidențiate în jurisprudența instanțelor europene (CJUE și CtEDO). Deși există și alte aspecte importante ale profesiei care au fost dezbătute la nivel european (precum accesul în profesie de avocat, libera alegere a avocatului ori libertatea de exprimare a acestuia), prezenta analiză se concentrează asupra soluțiilor jurisprudențiale privitoare la secretul profesional (inclusiv în legătură cu conceptul de independență) și la implicațiile prezenței avocatului în mediul economic și concurențial.

Aspecte introductive

Contextul european de la acest moment manifestă numeroase tendințe de reformare a modalității de reglementare a profesiilor liberale, fiind așteptate din partea statelor membre schimbări care să fie compatibile cu dinamica dezvoltării tehnologiei și cu cea a cerințelor de servicii integrate din piață¹.

În acest cadru al transformărilor, profesia de avocat se vede nevoită să ia o decizie asumată, în lumina următoarelor direcții strategice: poate să lupte cu îndârjire pentru păstrarea valorilor sale tradiționale, ori poate să se adapteze, fără rezerve, noilor tendințe europene.

Întrucât echilibrul este o valoare indispensabilă profesiei de avocat, o a treia opțiune devine nu doar necesară, ci și oportună în rezolvarea dilemei în fața căreia se află: profesia trebuie să țină pasul cu direcțiile europene, dar să se asigure că își menține individualitatea.

În acest sens, ar trebui să se definească mai onest ca oricând, luând în considerare oportunitățile, provocările și coordonatele oferite de contextul european. Pentru a da concretețe acestui proces de *definire*, devine esențială analiza principalelor orientări desprinse din jurisprudența europeană, care oglindesc trecutul și intuiesc viitorul acestei profesii.

1. Secretul profesional al avocatului, în atenția jurisprudenței europene

Problematika întinderii secretului profesional al avocatului a beneficiat de o atenție deosebită din partea jurisprudenței europene, mai ales în contextul în care legislația secundară a Uniunii Europene a impus anumite obligații de raportare în sarcina avocaților, de natură să limiteze umbra protectoare a confidențialității

avocat-client, în numele interesului public. Întinderea protecției secretului profesional a fost influențată și de constatarea legăturii acestuia cu conceptul de *independență* a avocatului.

Cu toate acestea, odată ce există consens în privința încadrării în limitele secretului profesional, obligația statelor de a-i permite avocatului „să păstreze liniștea” în privința clientului nu poate fi negată. O astfel de concluzie se desprinde inclusiv din jurisprudența CtEDO, care a analizat respectarea secretului profesional prin lentilele protecției oferite de art. 8 (dreptul la respectarea vieții private și de familie, a domiciliului și a corespondenței)² și art. 6 (dreptul la un proces echitabil)³ din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

1.1. Confruntarea dintre „datoria” confidențialității și datoria publică

În 2007, CJUE, printr-o hotărâre preliminară, a dat curs solicitării de a răspunde la o întrebare care a avut

la bază o posibilă violare a drepturilor cetățenești de către un act normativ european ce urmărea depistarea promptă a faptelor de spălare de bani. Întrebarea ar putea fi rezumată astfel: „Încalcă obligația impusă avocaților de a informa autoritățile competente despre orice fapt care ar putea indica o spălare de bani dreptul la un proces echitabil?”⁴

Raționamentul Curții s-a limitat la analiza validității obligațiilor avocatului de informare și cooperare impuse de art. 2a pct. 5 din Directiva Consiliului din 10 iunie 1991 privind prevenirea folosirii sistemului financiar în scopul spălării banilor⁵ prin raportare la garanțiile oferite de art. 6 din CEDO și art. 6 alin. (2) din Tratatul Uniunii Europene.

Cu toate acestea, temerea principală, inițial semnalată de reclamantii din acțiunea principală aflată pe rolul instanței de trimitere⁶ privea, mai degrabă, impactul reglementărilor din Legea națională de transpunere a Directivei 91/308/CEE asupra principiilor secretului profesional și independenței avocatului.

În această cauză, Curtea a stabilit că nu se poate vorbi despre o încălcare a dreptului la un proces echitabil, din moment ce dispozițiile Directivei 91/308/CEE impun obligații de informare și cooperare într-un cadru care nu are legătură cu procedura judiciară. Mai mult decât atât, conform Directivei, în momentul în care o astfel de legătură cu o procedură judiciară devine iminentă (în caz de reprezentare în justiție ori de consiliere privind inițierea/evitarea unei proceduri judiciare), avocatul este exonerat de obligațiile de raportare, indiferent de momentul la care a intrat în posesia respectivelor informații.

Soluția Curții nu este surprinzătoare, având în vedere că întrebarea preliminară a restrâns cadrul de analiză la noțiunea de „proces echitabil” la care se referă articolul 6 din CEDO. Această restrângere a permis totuși desprinderea unei certitudini: secretul profesional nu este sacrificat în cazul în care se poate stabili o legătură cu o procedură de natură jurisdicțională sau cvasi-jurisdicțională.

Cu toate acestea, astfel cum a subliniat și Avocatul General M. Poiares Maduro în concluziile sale⁷, avocatul nu exercită doar funcția de reprezentare în instanță, ci este dator, atât față de client, cât și față de societate, să asigure „*accesul la lege*” și să exercite, așadar, funcția sa esențială de *consiliere*, care nu este, sub nicio formă, mai puțin importantă decât cea din dintâi.

Soluția din această cauză a generat, la acel moment, preocupări privind stabilirea unei delimitări mai clare între activitățile de asistență și reprezentare în proceduri judiciare și activitățile de consultanță asociate tranzacțiilor⁸.

Având în vedere toate cele precizate, este discutabil în ce măsură această hotărâre este de natură să tranșeze, chiar la nivel principial, problematica ponderii de proporționalitate dintre obligația de a raporta faptele de spălare de bani și păstrarea secretului profesional, în contextul în care astăzi nu se mai poate afirma că „*esența*” activității de avocat constă în asistarea și reprezentarea clientului în fața instanțelor de judecată. Hotărârea nu pune în discuție, în niciun moment, impactul pe care o astfel de reglementare o are asupra încrederii clientului în activitatea de consultanță juridică prestată de avocat având ca obiect tranzacții financiare sau imobiliare, independent de vreo procedură judiciară.

Obligația de raportare privind activitățile suspecte de spălare a banilor impusă de directivele europene a fost analizată ulterior, în 6 decembrie 2012, în jurisprudența CtEDO⁹ și din perspectiva articolului 8 (dreptul la viață privată). În această cauză, Curtea de la Strasbourg a stabilit că nu a fost încălcat art. 8, evidențiind faptul că prin modalitatea de legiferare aleasă de statul francez, ingerința adusă secretului profesional nu este disproporționată față de scopul legitim de apărare a ordinii publice. La această concluzie a contribuit instituirea unui filtru de protecție oferit de statul francez pentru respectarea secretului profesional: comunicarea declarațiilor nu se face direct autorităților de raportare, ci decanului baroului în care sunt înregistrați ori președintelui Ordinului avocaților la Consiliul de Stat și Curtea de casație din Franța. În acest context, Curtea a readus în atenție importanța pe care o are asupra garantării secretului profesional prezența decanului baroului la efectuarea perchezițiilor domiciliare ale avocatului¹⁰.

Așadar, se poate observa că și în această cauză, Curtea a pus accentul pe aspectul *contencios* al activității de avocat, apreciind că la baza secretului profesional se află misiunea de apărare pe care acesta o îndeplinește în cadrul unei proceduri jurisdicționale¹¹. Întrucât Codul monetar și financiar francez, preluând dispozițiile Directivelor privind prevenirea utilizării sistemului financiar în scopul spălării banilor, exceptează de la obligația de raportare situația în care activitatea se referă la o procedură jurisdicțională, în opinia Curții, înclinarea balanței intereselor înspre acela al apărării ordinii publice este justificată.

Cu toate acestea, printr-o decizie recentă¹², CJUE pare să fi reconsiderat raportul de forțe dintre obligația de raportare (de această dată, în materie fiscală) impusă de Directiva 2011/16/UE¹³ și datoria respectării secretului profesional.

Directiva 2011/16/UE instituie în sarcina avocaților (care intră în definiția noțiunii de „intermediar”¹⁴) obligația de a raporta către autoritățile fiscale competente informații privind modalitățile transfrontaliere de planificare fiscală potențial agresivă, în cazul în care oferă consiliere cu privire la una dintre aceste modalități.

CJUE a fost chemată să se pronunțe asupra validității art. 8ab alineatul (5) din Directiva 2011/16, care instituie posibilitatea oferirii unei derogări de la obligația de raportare pentru situația în care raportarea ar încălca „privilegiul profesional legal”, însă doar cu condiția notificării de îndată a oricărui alt intermediar ori, în lipsa acestuia, contribuabilului relevant, cu privire la obligațiile de raportare care îi revin.

Prin faptul că avocatului îi este impusă o astfel de raportare unui alt intermediar (care nu este clientul său), Curtea a considerat că se încalcă art. 7 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene care garantează dreptul la respectarea comunicațiilor dintre avocați și clienții lor.

În urma acestei informări, se divulgă unor terțe persoane identitatea avocatului intermediar care efectuează notificarea, fiind trădată totodată aprecierea sa cu privire la modalitatea care face obiectul raportării, inclusiv faptul că acordă consultanță asupra unor astfel de modalități¹⁵. În consecință, s-a considerat că o astfel de obligație de raportare nu este necesară pentru realizarea interesului legitim urmărit de directivă, anume combaterea planificării fiscale agresive și prevenirea riscului de evaziune și de fraudă fiscală.

Spre deosebire de situațiile anterior analizate privitoare la faptele de spălare a banilor, obligația de raportare instituită de această directivă privește exclusiv o activitate de consiliere anterioară unui litigiu, motiv pentru care Curtea a stabilit că nu se încalcă dreptul la un proces echitabil garantat la articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

Această hotărâre devine una emblematică, fiind recunoscută forța protectoare a principiului secretului profesional, chiar și în fața unui interes legitim precum combaterea evaziunii fiscale. Se realizează, în egală măsură, o tranziție încurajatoare de la cele statuate în Cauza C-305/05, fiind garantată expres și cu fermitate protecția secretului profesional în fața unor posibile ingerințe care intervin în activitatea de consultanță și în afara vreunei proceduri judiciare.

În lumina evoluției jurisprudențiale prezentate cu privire la ingerințele publice asupra secretului profesional, există perspective optimiste pentru a considera că, în urma „confruntării” dintre datoria publică și datoria confidențialității, învingător va fi justițiabilul. Cu toate acestea, evoluția contextului european și

național determină numeroase alte provocări, iar întărirea zidurilor de protecție ale secretului profesional trebuie să continue să reprezinte o preocupare constantă a profesiei și în următorii ani.

1.2. Congruența dintre independența avocatului și secretul profesional

În esență, avocatul se bucură în exercitarea profesiei de independență, un principiu fundamental consacrat expres prin art. 1 din Legea nr. 51/1995¹⁶. În contextul în care activitatea avocatului îmbracă forme tot mai diverse, au existat dubii cu privire la asocierea acestui concept cu activitatea prestată de un avocat angajat intern (in-house) și cu privire la extinderea secretului profesional asupra activității prestate de acesta.

Problemele s-au ridicat în contextul procedurilor de investigare derulate de Comisia Europeană, în materia dreptului concurenței, însă criteriile stabilite de instanța europeană pot fi considerate repere generale în stabilirea condițiilor de protecție a secretului profesional și de definire a independenței avocatului.

La nivel jurisprudențial a fost recunoscută, încă din 1982, protecția confidențialității comunicărilor dintre avocat și client în materia dreptului concurenței, cu respectarea a două condiții: să se realizeze în scopul apărării clientului și să provină de la avocați independenți, care nu sunt în relații de muncă cu clientul¹⁷.

Curtea de Justiție a Uniunii Europene a reluat același condiții ulterior, într-o cauză din 2010¹⁸, stabilind, în plus, că independența se definește în mod pozitiv, prin etica profesională și în mod negativ, prin absența unui raport de muncă. S-a hotărât că un avocat intern nu îndeplinește a doua condiție, poziția de subordonare în care se află împiedicându-l să ia decizii care să fie contrare eventualelor interese comerciale ale clientului. În lipsa independenței, corespondența dintre acesta și client nu se bucură de protecția secretului profesional¹⁹.

În lumina aspectelor precizate în secțiunea anterioară privitoare la soluția Curții în cauza C-694/20, prima condiție ar trebui reconsiderată, în sensul includerii și a activității de consultanță generală care nu se află în legătură cu „dreptul de apărare al clientului”²⁰.

Această hotărâre aduce în atenție implicațiile formei de organizare alese de avocat în desfășurarea activității, realizând o linie de demarcație semnificativă între avocatura „clasică” și avocatura practică „in house”. Deși, conform legii, *toți* avocații sunt independenți, alegerea intrării în raporturi de muncă cu un singur client te plasează, conform jurisprudenței

europene, într-o categorie distinctă (*a non-avocatului?*), lipsită de protecția a două principii fundamentale ale profesiei.

2. Aspectele comerciale ale profesiei de avocat în jurisprudența europeană

Importanța economică a profesiei de avocat a fost recunoscută, în mod tradițional, de Comisia Europeană în cadrul recomandărilor privind reforma în domeniul serviciilor profesionale²¹.

Într-o ipotetică carte de vizită a profesiei de avocat, la nivel național, cu siguranță nu ar fi evidențiată latura sa comercială, ci rolul său de apărător al drepturilor și libertăților fundamentale, conform legilor profesiei. Cu toate acestea, la nivel european, există o tendință de a apropia profesia de avocat, ca profesie liberară, de specificul unei *entități* cu interes eminent economic.

În cauza C-309/99²², Curtea a considerat că avocatul înființează afaceri în sensul Tratatului CE, desfășurând o activitate comercială, iar organizația profesională are natura unei asociații de întreprinderi în sensul dispozițiilor specifice dreptului concurenței.

Jurisprudența europeană a fost, așadar, preocupată să stabilească repere în ceea ce privește aspectele concurențiale și economice ce țin de exercitarea profesiei de avocat, astfel cum va fi detaliat în continuare.

2.1. Compatibilitatea profesiei cu regulile privind clauzele abuzive

Una dintre soluțiile jurisprudențiale care a adus schimbări semnificative în viziunea asupra rolului avocatului a fost reprezentată de recalificarea relația avocat-client în raport cu legislația privind clauzele abuzive. Concret, astfel cum s-a stabilit în Cauza C-537/13²³, avocatul poate fi furnizor sau vânzător în sensul Directivei 93/13/CEE²⁴, dacă încheie un contract de prestări juridice standardizat cu o persoană care nu acționează în scopuri legate de activitatea profesională. Pentru a fi considerată abuzivă, clauza trebuie să nu fi fost negociată și să nu reflecte acte cu putere de lege sau norme administrative obligatorii. Întrucât clauzele trebuie să fi standardizate pentru a intra sub incidența Directivei 93/13/CEE, acestea nu pun, de principiu, probleme din perspectiva respectării secretului profesional.

Avocatul se poate regăsi și într-o altă ipostază, putând fi chiar consumator în sensul Directivei 93/13/CEE, atunci când încheie un contract de credit cu o bancă, fără legătură cu activitatea profesională și fără ca scopul creditului să fie precizat în contract, astfel cum s-a stabilit în cauza C-110/14²⁵.

Aceste hotărâri au stârnit îngrijorări la nivelul organelor profesiei²⁶, întrucât au creat premisele dereglementării²⁷ și au creat confuzie cu privire la misiunea de bază a avocatului în societate: este un apărător, profesionist al dreptului ori este doar un prestator de servicii „*mai special*”?

2.2. Aspecte concurențiale privitoare la onorariile de avocat și cheltuielile de judecată

Având în vedere această componentă comercială evidențiată de CJUE, dar și faptul că activitatea profesională a avocatului este supusă regulilor de concurență, jurisprudența a analizat conduita concurențială a avocatului pe piață, în special în legătură cu nivelul onorariilor și cu privire la cuantumul acestora în economia cheltuielilor de judecată.

Cu privire la onorarii, CJUE a stabilit, în cauzele conexe C-94/04 și C-202/04²⁸, dreptul organizațiilor profesionale de a stabili onorarii minimale, atâta timp cât se lasă posibilitatea derogării de la acestea prin convenția părților. Ulterior, într-o altă cauză²⁹ s-a decis că nu este contrară dreptului Uniunii stabilirea, în baza unui proiect de tarif, de către organismele profesionale ale avocaților, a onorariilor minime și maxime, în timp ce, într-o altă cauză³⁰, s-a confirmat că obligația de a respecta un tarif maxim pentru determinare onorariilor nu creează un obstacol la intrarea pe piață a avocaților proveniți din alte state membre.

La nivel național, în acord cu cele statuate în jurisprudența europeană, a fost publicat, cu caracter de recomandare, *Ghidul orientativ al onorariilor minime*³¹, atât în materie civilă, cât și în materie penală.

Cu privire la rambursarea cheltuielilor de judecată reprezentând onorarii de avocat, Curtea a stabilit într-o cauză privitoare la materia drepturilor de proprietate intelectuală³², că art. 14 din Directiva 2004/48³³ permite instituirea unui sistem de tarife forfetare în materie de rambursare a costurilor, atâta timp cât sunt rezonabile în raport cu cheltuielilor angajate de partea care cade în pretenții. Cu toate acestea, în orice caz, limita nu trebuie să fie inferioară unei părți semnificative din cheltuielile rezonabile efectuate. De asemenea, Curtea a stabilit că pot intra în categoria „*celorlalte cheltuieli*”, numai cheltuielile care sunt direct și strâns legate de procedura judiciară în cauză.

Recent, prin cauza C-559/20³⁴, CJUE a extins sfera cheltuielilor care pot forma „*celelalte cheltuieli*” în sensul art. 14 din Directivă, stabilind că în aceasta categorie intră și cheltuielile ocazionate de exercitarea de către avocat a unor drepturi pe cale extrajudiciară, precum cheltuielile legate de o punere în întârziere.

Caracterul rezonabil a fost subliniat și într-o altă cauză recentă³⁵, în legătură cu litigiile civile din materia clauzelor abuzive. În cadrul acesteia, cu privire la cheltuielile de judecată rambursabile cu titlu de onorarii de avocat, s-a stabilit că statele pot seta, pentru onorariile avocațiale, un plafon în funcție de valoarea litigiului, cu condiția ca acest plafon să permită consumatorului rambursarea rezonabilă și proporțională a cheltuielilor.

Concluzii

Se poate afirma că și jurisprudența europeană se află în propriul proces de redefinire. Atât în privința secretului profesional (reprezentantă a *componentei* tradiționale a avocatului), cât și în privința „*laturii comerciale*” a profesiei (*componenta* emergentă) există perspectiva unor schimbări semnificative de concepție, în centrul cărora se află chiar problematica rolului avocatului în societatea de astăzi. În ciuda anumitor tendințe de comercializare, trăsăturile esențiale ale avocatului nu sunt, deocamdată, în pericol de a fi știrbite, atâta timp cât adaptarea la noile tendințe se va face cumpătat, în spiritul principiilor și valorilor promovate de legislația profesiei.

NOTE

¹ A se vedea Capitolul II.4 din Comunicarea Comisiei Europene din 9 iulie 2021 privind evaluarea și actualizarea recomandărilor de reformă din 2017 în domeniul reglementării serviciilor profesionale.

² Menționez, cu titlu exemplificativ, cauza Pruteanu împotriva României; cauza Niemietz contra Germaniei; cauza Brito Ferrinho Bexiga Villa-Nova împotriva Portugaliei; cauza Smirnov împotriva Rusiei; cauza Wieser și Bicos Beteiligungen GmbH împotriva Austriei, în care s-a constatat încălcarea art. 8 din Convenție.

³ Menționez, cu titlu exemplificativ, cauza Vinci Construction și GTM Génie Civil et Services împotriva Franței; cauza M. împotriva Țărilor de Jos, în care în care s-a constatat încălcarea art. 6 din Convenție.

⁴ Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene (Marea Cameră) din 26 iunie 2007 pronunțată în cauza C-305/05.

⁵ Directiva 91/308/CEE a Consiliului din 10 iunie 1991 privind prevenirea folosirii sistemului financiar în scopul spălării banilor (JO L 166, p. 77, Ediție specială, 09/vol. 1, p. 103), astfel cum a fost modificată prin Directiva 2001/97/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 4 decembrie 2001 (JO L 344, p. 76, Ediție specială, 09/vol 2, p. 53).

⁶ Este vorba despre două cereri introduse de următorii reclamânți: Ordre des barreaux francophones et germanophone și de Ordre français des avocats du barreau de Bruxelles, pe de o parte, precum și de Ordre des barreaux flamands și de Ordre néerlandais des avocats du barreau de Bruxelles, pe de altă parte.

⁷ Concluziile Avocatului General M. Poiares Maduro prezentate la 14 decembrie 2006 în cauza C-305/05, pct. 60.

„Reprezentant și apărător, orice avocat are și o funcție esențială de asistență și de consiliere. Astfel, acesta asigură nu numai accesul la justiție, ci și accesul la lege. Or, această din urmă garanție nu este mai puțin prețioasă ca prima într-o societate complexă precum societatea europeană. Posibilitatea oricărui cetățean de a obține consiliere juridică independentă pentru a lua cunoștință de cadrul normativ care reglementează situația sa juridică specifică este o garanție esențială în statul de drept. În aceste condiții, pactul de încredere care garantează protecția secretului merită să fie extins la cadrul relațiilor de asistență și de consiliere juridică”.

⁸ A se vedea *T. Savu*, Noțiunea și conținutul secretului profesional al avocatului în lumina dreptului comunitar, publicat în „Revista romana de drept comunitar” cu numărul 6 din data de 31 decembrie 2007.

⁹ CtEDO, cauza Michaud împotriva Franței.

¹⁰ Curtea citează, în parag. 130 al Hotărârii, cauzele André și alții împotriva Franței, Roemen și Schmit împotriva Luxembour, Xavier da Silveira împotriva Franței, care au catalogat prezența decanului la percheziții drept o „garanție specială de procedură”.

Legea 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat, publicată în Monitorul Oficial cu numărul 440 din data de 24 mai 2018, nu prevede obligativitatea prezenței decanului la efectuarea percheziției avocatului, însă acordă garanții procedurale de natură să asigure protecția secretului profesional, prin art. 34 alin. (1) teza a II-a care stabilește că „percheziționarea avocatului, a domiciliului ori a cabinetului său sau ridicarea de înscrisuri și bunuri nu poate fi făcută decât de procuror, în baza unui mandat emis în condițiile legii”.

¹¹ CtEDO, cauza Michaud împotriva Franței, par. 128.

¹² Hotărârea Curții (Marea Cameră) din 8 decembrie 2022, Orde van Vlaamse Balies și alții, în cauza C-694/20.

¹³ Directiva 2011/16/UE a Consiliului din 15 februarie 2011 privind cooperarea administrativă în domeniul fiscal și de abrogare a Directivei 77/799/CEE (JO 2011, L 64, p. 1), astfel cum a fost modificată prin Directiva (UE) 2018/822 a Consiliului din 25 mai 2018 (JO 2018, L 139, p. 1).

¹⁴ Conform art. 3 pct. 21 din Directivă, sunt considerați intermediari toți cei care participă la conceperea, comercializarea, organizarea sau gestionarea implementării unor modalități transfrontaliere care fac obiectul raportării, precum și toți cei care oferă asistență sau consiliere în acest sens.

¹⁵ Hotărârea Curții (Marea Cameră) din 8 decembrie 2022, Orde van Vlaamse Balies și alții, în cauza C-694/20, pct. 29

¹⁶ „Profesia de avocat este liberă și independentă, cu organizare și funcționare autonome, în condițiile prezentei legi și ale statutului profesiei”.

¹⁷ Hotărârea din 18 mai 1982, AM & S Europe/Comisia, cauza 155/79, pct. 21.

¹⁸ Hotărârea Curții (Marea Cameră) din data de 14 septembrie 2010. Akzo Nobel Chemicals Ltd și Akros Chemicals Ltd împotriva Comisiei Europene, cauza C-550/07 P.

¹⁹ *Ibidem*, pct. 50.

²⁰ *Ibidem*, pct. 41.

²¹ Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul

Regiunilor privind evaluarea și actualizarea recomandărilor de reformă din 2017 în domeniul reglementării serviciilor profesionale, disponibil la <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0385> .

²² Hotărârea din 19 februarie 2002, Wouters și alții, cauza C-309/99.

²³ Hotărârea Curții (Camera a noua) din 15 ianuarie 2015 Birutė Diba împotriva lui Arūnas Devėnas, cauza C-537/13

²⁴ Directiva 93/13/CEE a Consiliului din 5 aprilie 1993 privind clauzele abuzive în contractele încheiate cu consumatorii.

²⁵ Hotărârea Curții (Camera a patra) din 3 septembrie 2015 Horațiu Ovidiu Costea împotriva SC Volksbank România SA, cauza C-110/14

²⁶ A se vedea *G. Florea*, Gânduri privind viitorul profesiei de avocat, disponibil la <https://www.juridice.ro/essentials/2805/ganduri-privind-viitorul-profesiei-de-avocat> .

²⁷ A se vedea https://unbr.ro/wp-content/uploads/2015/11/10.11.2015_CPArascho-Reglementare-versus-dereglementare-profesie.pdf .

²⁸ Hotărârea Curții (Marea Cameră) din 5 decembrie 2006, cauzele conexe Cipolla și Melloni, C-94/04 și C-202/04

²⁹ Hotărârea Curții din 19 februarie 2002, Cauza C-35/99, Manuele Arduino și Compagnia Assicuratrice RAS SpA.

³⁰ Hotărârea Curții (Marea Cameră) din 29 martie 2011, cauza C-565/08, Comisia Europeană împotriva Republicii Italiene.

³¹ Aprobat prin Hotărârea Consiliului Uniunii Naționale a Barourilor din România nr. 82/17-18 iulie 2020 și republicat prin Hotărârea Consiliului UNBR nr. 174/24 iunie 2021, publicat pe pagina web a UNBR.

³² Hotărârea Curții (Camera a cincea) din 28 iulie 2016 United Video Properties Inc. împotriva Telenet NV, cauza C-57/15.

³³ Directiva 2004/48/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală.

³⁴ Hotărârea Curții (Camera a zecea) din 28 aprilie 2022, Koch Media GmbH împotriva FU., cauza C-559/20.

³⁵ Hotărârea Curții (Camera a patra) din 7 aprilie 2022 EL și TP împotriva Caixabank SA, în cauza C-385/20.

AVOCATUL – „CĂLĂUZĂ” CĂTRE „ZONA” JUSTIȚIEI

Avocat stagiar Călina Bichescu
Baroul București

Rezumat

Prezentul articol urmărește să pună în evidență aportul pe care profesia de avocat îl are atât la nivel abstract, cât și în concret, în asigurarea respectării dreptului de acces la justiție. Fără a avea pretenția că se tratează în mod exhaustiv tematica aleasă, se va proceda la punctarea unora dintre cele mai importante modalități în care profesia de avocat asigură efectivitatea, la nivel practic, a dreptului anterior menționat, care constituie deopotrivă un principiu fundamental în orice societate democratică.

Cuvinte-cheie: accesul la justiție, profesia de avocat, eficacitate, stat de drept, CEDO.

1. Aspecte preliminare

1.1. Accesul la justiție. Noțiune și reglementare

Accesul la justiție reprezintă atât un principiu fundamental de drept, cât și un veritabil drept subiectiv în ordinea juridică de la nivel mondial, european și național.

Astfel, art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului consacră acest drept al persoanelor și, în același timp, o obligație pozitivă în sarcina statelor semnatare, statuând că „*orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzații în materie penală îndreptate împotriva sa (...)*”.

Jurisprudența CEDO este constantă în a evidenția importanța pentru ordinea juridică europeană și internă a statelor semnatare a principiului analizat. În cauza *Cordova împotriva Italiei*¹, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat, de exemplu, că nu este în litera și spiritul Convenției ca statele să exonereze beneficiarii imunității parlamentare de orice fel de răspundere, precum și că o astfel de justificare pentru neînceperea urmăririi penale reprezintă o încălcare a dreptului de acces la justiție pentru persoanele vătămate.

Totodată, în cauza *Baka împotriva Ungariei*², Curtea a subliniat și că acest drept nu are un caracter absolut, putând fi supus unor limitări. Cu toate acestea, limitările descrise se aliniază cu rigorile art. 6 paragr. 1 din Convenție doar dacă acestea tind către un scop legitim, precum și dacă există proporționalitate între mijloacele folosite și scopul urmărit.

În egală măsură, Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene cuprinde, la rândul său, o astfel de reglementare la nivelul art. 47³, având denumirea

marginală „*Dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil*”.

În dreptul intern, principiul este consacrat la nivelul art. 21 din Constituția României⁴, dar și la nivelul legislației organice, fiind cuprinsă o secțiune distinctă care tratează acest principiu în Legea nr. 304/2022 privind organizarea judiciară⁵.

În sens larg, accesul la justiție presupune posibilitatea de justițiabililor de a se adresa nu numai instanțelor de judecată în mod nemijlocit, ci și diferitelor instituții ale statului, care sunt în măsură să aprecieze asupra încălcării unor drepturi și interese legitime ale petiționarilor, atât în materie civilă, cât și în materie penală.

1.2. Imperativul eficacității accesului la justiție într-un stat de drept. Rolul avocatului

Două dintre premisele esențiale pentru funcționarea statului de drept sunt reprezentate de principiul dreptății și principiul echității, însă acestea nu pot fi valorificate ori au vocația de a fi încălcate în cazul îngrădirii sau a lipsei de efectivitate a accesului la justiție al persoanelor, ipoteze în care cele două principii enunțate ar fi golite de conținut. În vederea realizării acestui drept într-o manieră efectivă, la nivelul reglementărilor naționale au fost instituite o serie de responsabilități în sarcina profesiei de avocat.

O analiză art. 2 alin. (2) din Statutul profesiei de avocat din 03.12.2011 conduce la concluzia că eforturile îndreptate în direcția asigurării liberului acces la justiție reprezintă o veritabilă obligație, iar nu o simplă facultate pentru exponenții acestei profesii: „**în exercitarea dreptului la apărare recunoscut și garantat de Constituția României, republicată, de lege, de pactele și de tratatele la care România este parte, avocatul are dreptul și obligația de a stăruii, prin toate mijloacele legale, pentru realizarea liberului acces la justiție, pentru un proces echitabil și soluționat într-un termen rezonabil, indiferent de natura cauzei sau de calitatea părților**”.

Această obligație este instituită (într-o manieră mai simplistă) și în Legea nr. 51/1995 pentru organizarea și exercitarea profesiei de avocat. Conform art. 2 alin. (5) din acest act normativ, „**în exercitarea dreptului de apărare avocatul are dreptul și obligația de a stăruii pentru realizarea liberului acces la justiție, pentru un proces echitabil și într-un termen rezonabil**”.

Dintr-o altă perspectivă, materializarea dezideratului accesului liber la justiție prin avocat nu ar putea fi privită ca o obligație de sine stătătoare, izolată, aceasta încadrându-se în sfera mai vastă a dreptului la apărare, a cărui protecție și promovare este una inerentă în exercitarea profesiei de avocat.

Mergând mai departe cu analiza, se poate observa faptul că Statutul profesiei consacră activitatea de promovare și/sau de protejare a respectării principiului analizat ca pe **un veritabil scop** pentru cei chemați să apere drepturile și libertățile omului. Conform art. 2 alin. (1) din Statutul profesiei, „**scopul exercitării profesiei de avocat îl constituie promovarea și apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor fizice și persoanelor juridice, de drept public și de drept privat**”.

Întrucât liberul acces la justiție reprezintă, fără îndoială, un principiu având o importanță crucială în

ordinea juridică internă și europeană, rezultă faptul că acesta se circumscrie sferei drepturilor a căror protecție trebuie să fie asigurată printr-o orientare constantă în acest sens din partea avocatului în contextul exercitării profesiei sale.

În cele ce urmează, se va încerca prezentarea, în mod rezumativ, a unor contribuții și demersuri concrete care sunt ori care ar putea fi efectuate de către avocați în contextul atingerii unuia dintre cele mai însemnate scopuri ce stau la baza exercitării profesiei: asigurarea eficacității accesului la justiție.

2. Asistența judiciară

În temeiul principiului liberului acces la justiție, statele semnatare ale Convenției Europene a Drepturilor Omului sunt **obligate la luarea de măsuri „în vederea asigurării accesului egal la proceduri, spre exemplu, prin crearea unor sisteme adecvate de asistență judiciară”**⁶. Or, la nivel intern, tocmai aceasta este una dintre premisele pe care Ordonanța de urgență nr. 51/2008 privind ajutorul public judiciar în materie civilă, care cuprinde și asistența prin avocat⁷, o propune în preambulul său: „**având în vedere că accesul la justiție - expresie a principiilor democratice într-un stat de drept și a supremației legii - trebuie să fie efectiv, iar costurile unei proceduri judiciare nu trebuie să constituie o piedică în încercarea de a apela la justiție pentru realizarea sau apărarea unui drept, justificând (...) susținerea din partea statului (...)**”.

Legea nr. 51/1995 privind exercitarea profesiei de avocat detaliază, la rândul său, în cuprinsul Capitolului V, condițiile, precum și modul în care asistența judiciară se acordă atât în materie civilă, cât și în materie penală, cu contribuția substanțială a Serviciilor de asistență judiciară constituite la nivelul fiecărui barou, precum și la sediul fiecărei instanțe judecătorești,

În lumina reglementărilor în acest domeniu, se poate observa că avocatul devine, în anumite situații, un sprijin indispensabil în vederea realizării accesului la justiție. Conform unei opinii de specialitate, pentru asigurarea eficacității accesului la justiție, este preferabilă menținerea asistenței de specialitate din partea avocatului pe tot parcursul procedurii: „**justifiabilii care solicită accesul la justiție au nevoie de acces imediat la sfaturi competente și profesioniști precum și de îndrumare încă de la începutul procesului. Acest lucru poate fi realizat numai prin asigurarea unei asistențe profesionale competente și voluntară încă de la primul moment al apariției cauzei juridice și până la încheierea întregului proces**”⁸.

3. Unele aspecte specifice în materie penală

3.1. Asistența juridică obligatorie în materie penală

În materie penală, există situații când accesul la justiție apare ca fiind chiar condiționat de participarea unui avocat. Poate cel mai grăitor exemplu în acest sens este reprezentat de asistența juridică obligatorie a suspectului sau inculpatului. Conform art. 90 C. proc. pen., asistența juridică este obligatorie pentru acești subiecți de drept în următoarele situații:

„a) când suspectul sau inculpatul este minor, internat într-un centru de detenție ori într-un centru educativ, când este reținut sau arestat, chiar în altă cauză, când față de acesta a fost dispusă măsura de siguranță a internării medicale, chiar în altă cauză, precum și în alte cazuri prevăzute de lege;

b) în cazul în care organul judiciar apreciază că suspectul ori inculpatul nu și-ar putea face singur apărarea;

c) în cursul procedurii în cameră preliminară și în cursul judecății în cauzele în care legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa detențiunii pe viață sau pedeapsa închisorii mai mare de 5 ani”.

În situațiile ilustrate anterior, în ipoteza în care aceste persoane nu și-au desemnat un avocat, conform art. 91 alin. (1) C. proc. pen., „organul judiciar ia măsuri pentru desemnarea unui avocat din oficiu”.

În acest context, devin relevante pentru prezenta analiză și prevederile articolului 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, în conformitate cu care „**asistența juridică gratuită se acordă celor care nu dispun de resurse suficiente, în măsura în care aceasta este necesară pentru a-i asigura accesul efectiv la justiție**”.

Coroborând obligativitatea impusă de textul de lege din dreptul intern și reglementarea comunitară redată anterior, rezultă faptul că îngrădirea dreptului la apărare în aceste situații este de natură să încalce, în mod implicit, și dreptul de acces la justiție garantat pentru suspectul și/sau inculpatul din procesul penal. Cu alte cuvinte, angajarea unui avocat de către organele judiciare în astfel de situații reprezintă nu doar o garanție a eficacității, ci și o condiție indispensabilă în vederea asigurării, *ab initio*, a accesului la justiție pentru persoanele indicate.

3.2. Precizări privind anumite categorii de persoane vătămate

O situație aparte în materie penală este reprezentată victimele violenței domestice⁹. Este deja de notorietate

reținerea multora dintre acestea¹⁰ de a se adresa justiției în vederea restabilirii unei atmosfere caracterizate prin liniște și armonie în viața și în relațiilor lor cu cei din jur, precum și în spațiul unde ele locuiesc. Reținerile acestora privesc atât sesizarea organelor judiciare cu plângeri îndreptate împotriva agresorilor, cât și demararea unor proceduri adiacente în materie civilă (spre exemplu, solicitarea privind emiterea unui ordin de protecție). În acest context, accesul acestor persoane la justiție devine un simplu ideal menținut doar la nivel scriptic, fără a i se putea da efectivitate, dată fiind starea de temere ce se poate transforma într-un adevărat *modus vivendi* al acestor victime.

Mai mult decât atât, persoanele în cauză prezintă adesea rețineri cu privire la modul în care justiția penală are uneori tendința de a opera, fiind conștiente de faptul că, în concret, cercetarea și soluționarea cauzei în ceea ce le privește pot căpăta o întindere excesivă în timp. Hotărârea CEDO în cauza *D.M.D. împotriva României*¹¹ relevă, în cadrul opiniei concurente, faptul că organele judiciare trebuie să manifeste o „diligență specială”, astfel încât mai ales pentru aceste victime să nu fie încălcată cerința privind termenul rezonabil, îndeosebi în situația în care este vorba despre victime minore: „**Calvarul trăit de reclamant în fața instanțelor din România - nu există alte cuvinte pentru a descrie prin ce a trecut acesta - a durat din iulie 2004 până în noiembrie 2012. Avea trei ani atunci când a început și aproximativ unsprezece atunci când s-a încheiat. Întreaga sa copilărie a fost dominată de procesul penal.**”

În ciuda unor neajunsuri pe care sistemul de justiție le-ar putea prezenta, implicarea în astfel de situații a unui avocat ar putea prezenta multiple avantaje pentru victimă pe termen lung. Calități precum competența profesională, dar, în mod special în aceste situații delicate, empatia și răbdarea avocatului ar putea transforma dreptul de acces la justiție al unor astfel de victime dintr-o posibilitate abstractă într-un set de măsuri ce pot fi luate în concret. Sprijinul în ceea ce privește latura juridică și, în mod necesar, latura umană pe care avocatul îl poate acorda este apt să restabilească pentru aceste victime, la nivel psihologic, încrederea atât în corectitudinea și celeritatea actului de justiție, cât și într-un „mâine” mai îngăduitor în plan emoțional.

4. Unele aspecte specifice în materia litigiilor civile

Modul de formulare a cererii de chemare în judecată este unul decisiv atunci când se pune în discuție accesul la o instanță civilă, fie că este vorba de condițiile de formă ori de fond ale acesteia. În situația formulării

unei acțiuni introductive de instanță, intervenția unui avocat, care, spre deosebire de partea lipsită de cunoștințe juridice, stăpânește cerințele prevăzute de art. 194 pentru formularea cererii de chemare în judecată este de natură să conducă la evitarea unor situații precum lipsa unor elemente privind datele de identificare ale părții, a semnăturii sau omisiunea indicării obiectului cererii și a valorii acestuia. Mai mult decât atât, competențele profesionale ale avocatului îi permit acestuia să procedeze și la redactarea motivelor de drept ale solicitărilor formulate, fapt ce este de natură să eficientizeze accesul concret la justiție al prin clarificarea, pentru instanța de judecată, a pretențiilor concrete pe care partea reprezentată le reclamă. Aceste observații sunt valabile nu numai în cazul cererii introductive de instanță, ci și în cazul altor acte procesuale ce emană de la părțile din procesul civil (cu titlu de exemplu: întâmpinarea, cererea de recuzare, cererea de strămutare și altele asemenea),

Tot cu sprijinul avocatului, cunoscător al dispozițiilor relevante în materie procesuală, accesul la justiție al părții poate îmbrăca o serie de forme mai avantajoase pentru aceasta decât cererea de drept comun. Cu titlu de exemplu, un mijloc procesual notoriu util în cazurile grabnice este reprezentat de cererea privind emiterea unei ordonanțe președințiale, prevăzută de art. 997 și următoarele C. proc. civ. Un avocat litigant va cunoaște, cel mai probabil, avantajele acestei proceduri și va fi în măsură să își sfătuiască clientul care are și calitatea de părinte să opteze pentru aceasta în cazul în care, de exemplu, urmărește stabilirea locuinței copilului minor¹² ori suplinirea consimțământului celuilalt părinte pentru părăsirea țării alături de copilul său¹³. Ori, în cazul unei pretenții ce privește o creanță în valoare de până la 10.000 RON, avocatul va putea sfătui clientul în sensul optării pentru procedura cererii de valoare redusă, prevăzută de art. 1026 și următoarele C. proc. civ., aceasta având drept beneficii „atât caracterul accelerat și costuri mai reduse ale judecării, cât și finalizarea acesteia prin obținerea unui titlu executoriu de drept”¹⁴.

Din interpretarea sistematică a art. 21 alin. (3) din Constituția României, se desprinde concluzia că, la nivelul dreptului intern, dreptul de acces la justiție înglobează și dreptul la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil, reflectând esența prevederilor în același sens ale art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. În Codul de procedură civilă, se poate identifica un mecanism menit să asigure tocmai respectarea acestui termenului rezonabil de către instanțele de judecată, respectiv mecanismul contestației privind tergiversarea procesului. Deși acest tip de demers, de cele mai multe ori, nu se soldează cu o

soluție pozitivă dispusă de instanțele investite, avocații pot uzita de acesta ca un mijloc de presiune legitim și în interesul clientului, pentru a determina instanțele să își îndeplinească cu prioritate obligațiile pe care este posibil să le fi nesocotit.

5. Taxele judiciare de timbru

În materia taxelor judiciare de timbru, intervenția avocatului poate juca un rol semnificativ atât în procesul de determinare a taxei judiciare de timbru datorate într-o situație specifică, cât și în uzitarea unor mecanisme (precum cererea de reexaminare) în ipoteza în care se constată că taxa a fost calculată într-o manieră eronată. Preluarea acestui rol de către avocat este de natură să aducă un aport semnificativ în economisirea de timp și resurse financiare pentru clientul său, conducând, astfel, la sporirea eficacității și în contextul accesului acestuia la justiție.

De exemplu, în ipoteza achitării unui quantum prea redus al taxei judiciare de timbru ori a omisiunii achitării acesteia, lipsurile în cauză pot fi, într-adevăr, complinite încă din etapa regularizării cererii de chemare în judecată descrisă de art. 200 C. proc. civ.

Totuși, aceste erori sunt apte să conducă de multe ori pentru justițiabili la tergiversarea posibilității concrete de a-și realiza drepturile și interesele legitime cu sprijinul justiției (prin parcurgerea procedurii de regularizare sau chiar prin anularea ori respingerea unor cereri ca netimbrate).

Având în vedere familiaritatea și pregătirea pe care un avocat¹⁵ o are în ceea ce privește materia taxelor judiciare de timbru, devine evidentă înlesnirea accesului efectiv la justiție prin colaborarea cu un astfel de profesionist. Acest profesionist, de exemplu, va putea cel mai probabil argumenta faptul că, în cazul unei cereri de validare a poprii, deși, în esență, finalitatea poate consta în plata unei sume de bani către creditorul popritor, pentru cererea astfel formulată se va achita o taxă de timbru în quantum de 20 de RON¹⁶, iar nu o taxă calculată la valoare (fiind o cerere prin care, în esență, se tinde la confirmarea atât a unui nou debitor, cât și a măsurii dispuse de executorul judecătoresc).

În ipotezele în care instanța de judecată stabilește o taxă judiciară de timbru excesivă prin raportare la obiectul cererii, este foarte posibil ca partea obligată la plata taxei, necunoscând legislația în materie, să o achite ca atare, în vederea realizării cu orice preț a drepturilor și intereselor pretinse. Intervenția unui avocat ar putea schimba, totuși, acest neajuns. În contextul unui litigiu având ca obiect pretinderea unor despăgubiri pentru prejudicii materiale și morale decurgând din vătămări ale integrității persoanei, a fost admisă

cererea de reexaminare formulată de reclamantă prin avocatul acesteia, constatându-se că taxa judiciară de timbru a fost stabilită în mod eronat la suma de 62.693 RON, iar taxa datorată este în cuantum de 100 RON¹⁷, diferența între cele două valori fiind, în mod evident, una semnificativă.

Concluzii

Aspectele prezentate anterior relevă rolul semnificativ pe care avocatul îl are în asigurarea accesului la justiție de care este imperativ ca orice persoană fizică sau juridică să se bucure. Asemenea personajului principal din filmul regizat Andrei Tarkovsky, putem privi avocatul ca pe o veritabilă „Călăuză” pentru cei pe care îi asistă ori reprezintă, dirijându-i pe aceștia și invitându-i să creadă în miracolele „Zonei” atât de familiare lui: justiția.

NOTE

¹ A se vedea: *CEDO, Cordova c. Italia*, disponibilă în limba franceză pe <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22dmdocnumber%22:%5B%22703340%22%5D%22itemid%22:%5B%22001-65470%22%5D%7D>

² A se vedea: *CEDO, Baka c. Ungaria*, disponibilă pe <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-163113%22%5D%7D>

³ **Art. 47 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene:**

„Orice persoană ale cărei drepturi și libertăți garantate de dreptul Uniunii sunt încălcate are dreptul la o cale de atac eficientă în fața unei instanțe judecătorești, în conformitate cu condițiile stabilite de prezentul articol.

Orice persoană are dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, constituită în prealabil prin lege.

Orice persoană are posibilitatea de a fi consiliată, apărută și reprezentată.

Asistența juridică gratuită se acordă celor care nu dispun de resurse suficiente, în măsura în care aceasta este necesară pentru a-i asigura accesul efectiv la justiție”.

⁴ Art. 21 din Constituție:

„(1) Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime.

(2) Nici o lege nu poate îngredi exercitarea acestui drept.

(3) Părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil.

(4) *Jurisdicțiile speciale administrative sunt facultative și gratuite”.*

⁵ Art. 8 și art. 9 din Legea nr. 304/2022:

„CAPITOLUL II - Accesul la justiție
Art. 8.

(1) Orice persoană se poate adresa justiției pentru apărarea drepturilor, a libertăților și a intereselor sale legitime în exercitarea dreptului său la un proces echitabil.

(2) Accesul la justiție nu poate fi îngredit.

Art. 9

(1) Toate persoanele sunt egale în fața legii, fără privilegii și fără discriminări.

(2) *Justiția se realizează în mod egal pentru toți, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, orientare sexuală, opinie, apartenență politică, avere, origine, stare de sănătate ori condiție socială sau de orice alte criterii discriminatorii.”*

⁶ A se vedea: Manualul de drept european privind accesul la justiție, disponibil pe https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_access_justice_ROM.PDF.

⁷ Conform art. 23, art. 24 și art. 25 din Ordonanța de urgență nr. 51/2008 privind ajutorul public judiciar în materie civilă.

⁸ A se vedea: *Av. dr. P. Ciobanu*, „Accesul la justiție. Asistența judiciară (gratuită) prin avocat”, 13 octombrie 2016, publicat de Departamentul de coordonare a asistenței judiciare al UNBR, disponibil pe <https://www.juridice.ro/wp-content/uploads/2016/10/FOAIE-DE-PARCURS-PRIORITATI-OK-FINAL-121016.pdf>.

⁹ Astfel cum este aceasta definită de art. 4 din Legea nr. 217/2003.

¹⁰ Atât persoane de sex feminin, cât și persoane de sex masculin și indiferent de relația avută cu agresorul.

¹¹ A se vedea: *CEDO, cauza D.M.D. împotriva României*, disponibilă pe <https://lege5.ro/App/Document/gmztimbwgeyq/hotararea-in-cauza-dmd-impotriva-romaniei-din-03102017-cererea-nr-23022-13?pid=287547609&expression=violenta%20domestica%20#p-287547609>. Numele reclamantului a fost anonimizat la cerere.

¹² A se vedea: *Jud. Slobozia, Secția Civil-Penal, Hotărâre nr. 3118 din 23 decembrie 2021*, disponibilă pe <https://lege5.ro/App/Hotarare/gmytembqgaydambqga3doobrga3a/?pid=1288346233&expression=stabilire%20locuinta%20minor%20avocat%20#p-1288346233>.

¹³ A se vedea: *Jud. Gura Humorului, Hotărâre nr. 20 din 14 ianuarie 2022*, disponibilă pe <https://lege5.ro/App/Hotarare/giztombqgaydambqgazteojzgm4a/?pid=1290278091&expression=suplinire%20consimtamant%20avocat%20#p-1290278091>.

¹⁴ A se vedea: *colectiv, G. Boroi*, Codul de procedură civilă comentat, Ed. Hamangiu, 2016, disponibil pe <https://sintact.ro/#/commentary/587226457/1/colectiv-boroi-gabriel-codul-de-procedura-civila-comentat-din-15-mar-2016-hamangiu?cm=URELATIONS>.

¹⁵ În majoritatea situațiilor, a unui avocat ce își desfășoară activitatea preponderent în sfera litigiilor civile.

¹⁶ Conform art. 27 din O.U.G. nr. 80/2013.

¹⁷ *Trib. Harghita, Secția Civilă, Hotărâre nr. 1397 din 23 decembrie 2021*, disponibilă pe <https://lege5.ro/App/Hotarare/he3dambqgaydambqgu2tonbuga/>.

TENDINȚELE PIEȚEI AVOCATURII – EVOLUȚIA DREPTULUI MEDIULUI LA NIVEL NAȚIONAL ȘI EUROPEAN

Avocat stagiar *Elisa-Florentina Cristea*
Baroul București

Rezumat

Dreptul mediului reglementează relația dintre oameni și mediul înconjurător – conservarea biodiversității, regimul ariilor naturale protejate, protejarea solului, protecția atmosferei, dar și alte tendințe dictate la nivel european. Avocatul și, implicit, serviciile pe care acesta le prestează trebuie să fie calibrate la actualitățile vremurilor noastre – să fie modern, să se adapteze la cerințele pieței și să folosească toate resursele actuale în favoarea clienților săi. Un avocat cu adevărat modern, interesat de activitatea sa și de problemele clienților săi, nu poate să excludă o bună cunoaștere a dispozițiilor de dreptul mediului.

Aprilie 2023, tabloul avocaților din Baroul București – 9316 avocați definitivi și 670 avocați stagieri. Câți dintre aceștia au cunoștințe minime de dreptul mediului? Răspunsul este, cu siguranță, greu de determinat. Totuși, trebuie să reținem o singură idee – cunoștințele minime vor deveni, în viitorul apropiat, mai mult sau mai puțin obligatorii.

1. Dreptul mediului în prezent

Urmărind unul dintre cele mai recente trenduri¹, am întrebat ChatGPT cum ar defini dreptul mediului, iar răspunsul a fost *dreptul mediului reprezintă un set de reguli și principii care reglementează relația dintre oameni și mediul înconjurător, cu scopul de a proteja și conserva resursele naturale și de a preveni poluarea și alte forme de degradare a mediului*. Definiția furnizată este cât se poate de ușor de înțeles, însă *vocabularul juridic* cu care este dotat chatbot-ul în discuție poate fi îmbunătățit prin considerarea și a altor instituții specifice, precum *dezvoltarea durabilă*², *economia circulară*³, *conservarea biodiversității*⁴, cât și *factorii ESG*⁵.

Pe plan comunitar, dreptul mediului este definit ca fiind *orice dispoziție legislativă comunitară care, indiferent de baza sa legală, contribuie la realizarea obiectivelor politicii Comunității în domeniul mediului, astfel cum au fost prevăzute de tratat: conservarea, protecția și îmbunătățirea calității mediului, protecția sănătății persoanelor, utilizarea prudentă și rațională a resurselor naturale și promovarea, pe plan internațional, a măsurilor de abordare a problemelor regionale sau globale de mediu*⁶.

Totuși, putem restrânge dreptul mediului la o simplă definiție? Răspunsul este, cu certitudine, nu. Acest domeniu bine reglementat conduce la o multitudine de discuții și de interpretări, inclusiv cu privire la

modalitatea de respectare/aplicare a dispozițiilor imperative ale legii. Astfel, un concept interesant, aflat în strânsă legătură cu dreptul mediului, este acela de *elaborate paper tiger*⁷. În concret, reglementările de mediu sunt promițătoare, însă pot duce la impedimente în implementarea locală a acestora. În acest sens, menționez cu titlu de exemplu un act normativ care, la prima vedere, este cât se poate de interesant – Legea nr. 181/2020 privind gestionarea deșeurilor nepericuloase compostabile⁸; obiectul legii este stabilirea cadrului legal pentru desfășurarea activităților de gestionare a deșeurilor nepericuloase compostabile, prin reciclarea/valorificarea acestora folosind opțiunea de compostare/digestie anaerobă, în vederea protejării sănătății umane și a mediului înconjurător.

Deși legea a intrat în vigoare în februarie 2021, nu există, până la acest moment, norme tehnice de punere

în aplicare. Așadar, obligativitatea colectării separate a deșeurilor biodegradabile destinate compostării/digestiei anaerobe, inclusiv din ușa în ușa sau prin aport voluntar, rămâne fără substanță și fără aplicabilitate practică, iar întregul act normativ, bine reglementat, rămâne lipsit de mijloace de punere în aplicare. Distinct de legea compostului, este bine cunoscută nevoia de implementare a unui sistem funcțional de colectare separată a deșeurilor – un mecanism ce urmează să producă efecte din noiembrie 2023 este Sistemul Garanție – Returnare⁹, având ca principală misiune atingerea țintelor de colectare și reciclare la nivel european, prin reciclarea selectivă a ambalajelor primare nereutilizabile din sticlă, plastic sau metal. Este de urmărit în ce măsură acest mecanism specific va produce efectele dorite și în ce măsură va fi impulsionată piața de reciclare din România.

În privința trăsăturilor și particularităților care conturează dreptul mediului, acestea se interpretează în acord cu prevederile actelor normative în domeniu (e.g., Legea nr. 292/2018 privind evaluarea impactului anumitor proiecte publice și private asupra mediului¹⁰, Ordonanța de urgență nr. 57/2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și a faunei sălbatice¹¹, Legea nr. 104/2011 privind calitatea aerului¹²), cât și prin analiza tendințelor la nivel european. Distinct de aspectele generale – necesitatea actelor de reglementare, evaluarea impactului asupra mediului, protecția mediului *lato sensu*, răspunderea contravențională, civilă și penală, există anumite trăsături recente, mai puțin discutate și menționate în doctrina de specialitate. În acest sens, menționez caracterul dreptului mediului de a fi de o *complexitate impresionantă*, a cărui dezvoltare și analiză vor reprezenta un subiect de continuu interes atât pentru juriști, cât și pentru celelalte subiecte de drept neinițiate în domeniu.

O altă trăsătură interesantă, ce se reflectă din ce în ce mai des în piața de business din România, este legătura dreptului mediului cu conceptul de *corporate social responsibility sau CSR* (în lb. română, *responsabilitatea socială corporativă*). Companiile au un rol important în sistemul economic, prin generarea de profituri care pot fi reinvestite pentru dezvoltarea economică, aceasta din urmă având un impact pozitiv asupra societății în general. De cealaltă parte, dezvoltarea durabilă și preocupările de mediu reprezintă concepte de business strâns legate de responsabilitatea socială corporativă, tocmai pentru că aceasta din urmă include și responsabilitatea societății pentru impactul deciziilor și activităților acesteia asupra societății și mediului, fiind încurajată și chiar obligatorie abordarea unui model de business ce are la bază dezvoltarea durabilă. În prezent,

companiile trebuie să respecte un număr mare de reglementări legale, naționale, comunitare sau chiar internaționale – totuși, dezvoltarea durabilă este un concept ce depășește conformitatea legală, având la bază *construirea unui viitor sustenabil pentru generațiile actuale și cele viitoare*.

Similar trăsăturii prezentate anterior, consider că dreptul mediului prezintă interes și dintr-o perspectivă investițională. Astfel, există un raport direct proporțional între valoarea unei societăți și criteriile de mediu, social și guvernanta (ESG). ESG reprezintă o strategie, un standard, ce integrează 3 (trei) factori specifici – *factorul mediu, factorul social și factorul guvernanta*. Factorul mediu implică gestionarea impactului societății asupra mediului – gestionarea deșeurilor, emisiile carbon, conservarea biodiversității, gestionarea eficientă a resurselor. Factorul social constă în gestionarea relațiilor societății cu angajații, comunitatea, cât și cu autoritățile statului. Factorul guvernanta implică, intuitiv, raporturile decizionale care se desfășoară în cadrul societății – bunele sale practici și modul în care societatea este gestionată.

Din analiza factorilor anterior menționați, înțelegem că mediul joacă un rol important în acest standard recunoscut global. Astfel, investitorii vor analiza, pe lângă aspectele financiare tradiționale, și scorul/perforanța ESG a societății, pentru a înțelege cât este de profitabilă și care sunt practicile pe care aceasta le-a abordat până la acel moment. De cealaltă parte, ESG este important și pentru consumatori – mulți consumatori iau decizii de cumpărare ținând cont de modul în care societatea își gestionează resursele (e.g., dacă utilizează materiale prietenoase cu mediul înconjurător, cum își valorifică deșeurile), dar și cum intenționează să își desfășoare activitatea în continuare (e.g., implementarea unor tehnici de producție prietenoase cu mediul înconjurător). România a adoptat, în anul 2022, Codul Sustenabilității – *Codul Român al Sustenabilității este un instrument de raportare transparentă a activității unei anumite companii din punct de vedere al impactului asupra dezvoltării durabile și se adresează entităților care au obligația de a depune rapoarte nefinanciare/rapoarte de sustenabilitate și celor care doresc să raporteze în mod voluntar*¹³.

În aceeași notă cu debutul prezentei lucrări, digitalizarea își pune amprenta și în domeniul reglementărilor de mediu. În acest mod, un concept interesant începe să își facă simțită prezența este acela de *e-waste*¹⁴ (în lb. română, *e-deșeu*). Intuitiv, *e-waste* consacră categoria deșeurilor electronice, categorie ce are o rată de reciclare de mai puțin de 40% în medie, în Uniunea Europeană. În ultimii ani, cantitatea de deșuri electronice a crescut semnificativ în întreaga lume, în

special în țările dezvoltate, datorită creșterii numărului de utilizatori de tehnologie și a duratei de viață scăzute a multor dispozitive. Pentru a reduce impactul negativ al deșeurilor electronice, este importantă promovarea unor practici ecologice și sustenabile de gestionare a acestora. Aceste practici includ reciclarea, reutilizarea și refolosirea echipamentelor electronice și electrice. De asemenea, este important să se dezvolte un cadru legal eficient pentru gestionarea deșeurilor electronice și să se promoveze conștientizarea publică cu privire la importanța gestionării responsabile a deșeurilor electronice.

2. Mediul și alți factori de interes

Un pasionat de mediu înconjurător, un activist de mediu, dar și un specialist în reglementări ce țin de dreptul mediului, va urmări întotdeauna noutățile care apar pe platformele Uniunii Europene. Indiferent că discutăm despre Comisia Europeană, Consiliul European, Parlamentul European, noutățile în acest domeniu bine reglementat sunt cel puțin săptămânale – propuneri de directive, rapoarte¹⁵, *guidelines*, dar și alte tendințe care se doresc a fi urmărite de statele membre.

Pe plan comunitar, mediul și protecția consumatorilor sunt, din ce în ce mai mult, analizate și privite împreună, în raport cu impactul asupra *persoanelor care au dreptul la un mediu sănătos și echilibrat ecologic*¹⁶, respectiv *consumatorii*. Cele mai recente inițiative au apărut urmare a adoptării European Green Deal¹⁷, cu următoarele repere – (a) *aerul curat, apa curată, solul sănătos și biodiversitatea*; (b) *clădiri renovate, eficiente energetic*; (c) *mâncare sănătoasă și accesibilă*; (d) *mai mult transport public*; (e) *energie verde și tehnologie de ultimă generație*; (f) *produse de lungă durată care pot fi reparate, reciclate și reutilizate*; (g) *locuri de muncă pregătite pentru viitor și formarea competențelor pentru tranziție*; (h) *industrii competitive și rezistente la nivel global*¹⁸.

Dintre cele mai recente inițiative ce implică dreptul mediului și protecția consumatorilor, menționez *propunerea de directivă privind reglementările generale în domeniul reparării bunurilor*¹⁹. Propunerea de directivă urmărește, în principal, *reducerea deșeurilor prin valorificarea bunurilor*²⁰, introducând instituția *dreptului la reparație* – astfel cum menționează și Comisia Europeană, *înlocuirea este prioritară față de reparație ori de câte ori produsele devin defecte, consumatorii având stimulente insuficiente pentru a-și repara bunurile atunci când garanția legală expiră*. Astfel, consumatorii vor avea întotdeauna pe cineva la care să apeleze atunci când optează pentru repararea bunurilor,

iar producătorii vor fi obligați să dezvolte un business mai durabil, orientat spre revalorificarea bunurilor vândute. De asemenea, reglementarea comunitară introduce și conceptul de *matchmaking* în materie de reparații – se dorește implementarea unei platforme online de conectare între consumatori și reparatorii potențiali din zona lor, aducând vizibilitate acestora din urmă și stimularea business-ului pe care îl desfășoară.

O inițiativă distinctă, de mare interes, este *propunerea de directivă împotriva afirmațiilor de mediu înșelătoare*²¹, având ca obiectiv prevenirea *greenwashing-ului* (i.e., afirmații false de mediu adresate consumatorilor). Un studiu al Comisiei Europene din 2020 a evidențiat faptul că 53,3% dintre afirmațiile de mediu examinate sunt înșelătoare, vagi sau nefondate, iar doar 40% dintre acestea sunt cu adevărat fondate. Astfel, absența unor reglementări pentru societățile care fac astfel de declarații *ecofriendly* sunt dăunătoare atât pentru consumatori, cât și pentru societățile care sunt cu adevărat prietenoase cu mediul înconjurător și au adoptat bune practici în domeniul sustenabilității.

*De la fermă la consumator*²² – o altă noutate introdusă prin Pactul Ecologic European, prin care consumatorii se vor bucura de alimente proaspete și mai sănătoase. Astfel, inițiativa implică sectorul agroalimentar, cu impact asupra mediului și consumatorilor. În concret, strategia urmărește asigurarea unei oferte de produse alimentare accesibile la preț, cu cât mai multe pesticide, urmărind reducerea pierderilor și a risipei alimentare. Este de analizat ce se va întâmpla cu acest obiectiv în viitor – deși inițiativa există, nu avem un cadru legislativ de referință pentru punerea în practică a strategiei *de la fermă la consumator*²³.

3. Tendințele pieței avocaturii

Avocatul trebuie să fie întotdeauna *modern* – *un avocat modern este acela care reușește să se adapteze continuu la cererile pieței în privința serviciilor avocațiale, care inovează, care se perfecționează permanent, care este orientat către client, dar și către societate, care nu se sperie de tehnologie, ci se gândește cum să o folosească în favoarea activității sale și a clienților*²⁴. În aprecierea definiției prezentate, sunt de părere că un avocat cu adevărat modern nu poate să excludă o bună cunoaștere a dispozițiilor de dreptul mediului.

Piața avocaturii va urmări tendința globală – interes în dezvoltare durabilă și economie circulară. Clienții, indiferent că discutăm despre societăți sau persoane fizice, ne vor solicita asistența în problemele acestora curente – dacă un producător de televizoare, clientul nostru, va fi obligat să dezvolte o soluție practică prin

care să garanteze un drept de reparare pentru consumatori, acesta se poate îndrepta către noi pentru a explora exact care sunt obligațiile pe care trebuie să le respecte, o eventuală revizuire/redactare a documentației contractuale sau posibilitatea delegării unor responsabilități către un terț reparator. Strict în privința dreptului mediului, clientul ne poate solicita asistența cu privire la o bună valorificare a deșeurilor care nu mai pot beneficia de dreptul de reparare în speță, un eventual contract de preluare a deșeurilor ce implică gestionarea acestora, dar și alte interpretări ale prevederilor legale de mediu.

Concluzii

În lumina celor prezentate la secțiunea anterioară, sunt de părere că avocatura și, implicit, serviciile pe care avocații le prestează, vor evolua într-un mod natural și sănătos spre considerarea conceptelor de mediu, sustenabilitate, dar și a altor instituții specifice de dreptul mediului. Astfel, putem privi această evoluție pe 2 (două) planuri – (a) *planul intern*, prin care avocații, în toate formele de exercitare a profesiei (e.g., cabinet individual, societate civilă de avocați) vor fi nevoiți să integreze bunele practici în materie de mediu în activitatea pe care o desfășoară (e.g., reciclare selectivă, adoptarea unei practici *paperless* la birou, revalorificarea echipamentelor de birou vechi); și (b) *planul extern*, prin care avocații vor fi nevoiți să își calibreze serviciile juridice pe care le prestează raportat la cerințele clienților, cerințe care vor fi din ce în ce mai *environmentally friendly*.

Bibliografie

- Mircea DUȚU, *Dreptul mediului și al climei – Volumul I, partea generală*, Editura Universul Juridic, 2022
- Anca Ileana DUȘCĂ, *Dreptul mediului – curs universitar*, Editura Universul Juridic, 2021
- Cristina Mihaela SALCĂ ROTARU, *Dreptul integrat al mediului – partea generală*, Editura Pro Universitaria, 2023
- Gheorghe-Iulian IONIȚĂ, Ștefania-Diana IONIȚĂ-BURDA, *Dreptul protecției mediului – Ediția a V-a, revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, 2022
- Flaminia STÂRC-MECLEJAN, *Manual de dreptul mediului – debateri doctrinare și cauze de referință*, Editura C.H. Beck, 2022
- Ingrid Ileana NICOLAU, *Raportul juridic de dreptul mediului*, Editura Pro Universitaria, 2022
- Lucreția DOGARU, Andrea KAJCSA, *Manual terminologic de dreptul mediului*, Editura Pro Universitaria, 2021

Mihaela Cristina PAUL, *Dreptul mediului – curs universitar*, Editura Hamangiu, 2023

Mircea DUȚU, Andrei DUȚU, *Dreptul mediului – Ediția 4*, Editura C.H. Beck, 2014

Mircea DUȚU, *Un pact internațional privind dreptul la mediu*, Revista Universul Juridic Premium nr. 11/2016

Oana-Maria HANCIU, *Aspecte privind evoluția protecției mediului în dreptul românesc*, Revista Universul Juridic Premium nr. 8/2018

Georgiana Florina IONESCU, *Evoluții în dreptul mediului la 100 de ani de la Marea Unire*, Revista Universul Juridic Premium nr. 10/2018

Anca Ileana DUȘCĂ, *Natura ca subiect de drept*, Revista Dreptul nr. 11/2020

Roxana MATEFI, *Dreptul la un mediu sănătos din perspectiva consacării legislative la nivel european – aspecte de drept comparat*, Revista Universul Juridic Premium nr. 6/2020

Catherine ROCHE, *L'essentiel du droit de l'environnement*, Editura Gualino Editeur, 2022

Julien LAGOUTTE, *L'apport du droit privé à la protection de l'environnement*, Editura Mare et Martin, 2022

Mathilde HAUTEREAU-BOUTONNET, *Le Code civil, un code pour l'environnement*, Editura Dalloz, 2021

Pierre LEQUET, *L'ordre public environnemental et le contrat de droit privé*, Editura LGDJ, 2022

NOTE

¹ ChatGPT este un chatbot cu inteligență artificială, dezvoltat de către un institut de cercetare în domeniul inteligenței artificiale, denumit OpenAI. ChatGPT a fost lansat în noiembrie 2022.

² Dezvoltarea durabilă sau sustenabilitatea reprezintă un concept ce se referă la îndeplinirea nevoilor curente, fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi. În mod specific, dezvoltarea durabilă implică găsirea unui echilibru între dezvoltarea economică, protecția mediului și justiția socială, astfel încât toate acestea să fie asigurate pe termen lung.

³ *Economia circulară* reprezintă un model economic care promovează utilizarea durabilă a resurselor prin minimizarea deșeurilor și a poluării. În economia circulară, materialele sunt proiectate și utilizate în așa fel încât să poată fi reutilizate, refolosite și reciclate, astfel încât să fie menținute într-un ciclu perpetuu. Acest model economic își propune să reducă dependența de resursele finite și să reducă impactul negativ asupra mediului, promovând în același timp inovarea și creșterea economică durabilă.

⁴ *Conservarea biodiversității* se referă la protejarea și gestionarea durabilă a diversității biologice a planetei, care include varietatea speciilor de plante, animale și microorganisme, diversitatea genetică a acestora și diversitatea

ecosistemelor în care acestea trăiesc. Conservarea biodiversității poate implica protejarea speciilor și habitatelor naturale, gestionarea durabilă a resurselor naturale și a terenurilor agricole, promovarea agriculturii ecologice și a practicilor de pescuit durabile, precum și educarea și implicarea comunităților locale în conservarea biodiversității.

⁵ *Factorii ESG* reprezintă anumite criterii utilizate în analiza societăților, cu impact asupra investițiilor care se referă la aspecte de mediu, social și guvernantă. Factorul de mediu (*environmental*) se referă la impactul pe care îl are o societate asupra mediului înconjurător și la măsurile luate de aceasta pentru a reduce impactul negativ. Factorul social (*social*) se referă la aspecte precum relațiile cu angajații, protecția drepturilor omului, responsabilitatea socială, diversitatea și incluziunea. Factorul de guvernantă (*governance*) se referă la modul în care o societate este condusă și gestionată, cu accent pe transparență, responsabilitate și etică.

⁶ Regulamentul (CE) nr. 1367/2006 al Parlamentului European și al Consiliului din 6 septembrie 2006 privind aplicarea, pentru instituțiile și organismele comunitare, a dispozițiilor Convenției de la Aarhus privind accesul la informație, participarea publicului la luarea deciziilor și accesul la justiție în domeniul mediului.

⁷ *Paper tiger* sau *tigrul de hârtie* este o expresie ce semnifică un lucru care pare amenințător, dar care este ineficient/inaplicabil. Pentru mai multe informații, a se vedea Erin RYAN, *The Elaborate Paper Tiger: Environmental Enforcement and the Rule of Law in China*, 24 Duke Env'tl. L. & Pol'y F., 2013, p. 183.

⁸ Legea nr. 181/2020 privind gestionarea deșeurilor nepericuloase compostabile, publicată în Monitorul Oficial nr. 762/2020.

⁹ Hotărârea nr. 1074/2021 privind stabilirea sistemului de garanție-returnare pentru ambalaje primare nereutilizabile, publicată în Monitorul Oficial nr. 1120/2021. Pentru mai multe informații, a se vedea <https://returosgr.ro/> (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023).

¹⁰ Legea nr. 292/2018 privind evaluarea impactului anumitor proiecte publice și private asupra mediului, publicată în Monitorul Oficial nr. 1043/2018.

¹¹ Ordonanța de urgență nr. 57/2007 privind regimul ariilor naturale protejate, conservarea habitatelor naturale, a florei și a faunei sălbatice, publicată în Monitorul Oficial nr. 442/2007.

¹² Legea nr. 104/2011 privind calitatea aerului înconjurător, publicată în Monitorul Oficial nr. 452/2011.

¹³ Pentru mai multe informații, a se vedea <http://codsustenabilitate.gov.ro/> (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023).

¹⁴ Pentru mai multe informații, a se vedea <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20201208STO93325/e-waste-in-the-eu-facts-and-figures-infographic> (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023).

¹⁵ Un raport interesat cu privire la implementarea Directivei privind zgomotul ambiental a fost publicat la data de 20 martie 2023, a se vedea https://environment.ec.europa.eu/news/zero-pollution-new-eu-report-calls-stronger-action-reduce-harmful-noise-pollution-2023-03-20_en (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023). Directiva privind zgomotul ambiental a fost transpusă în legislația națională prin Hotărârea nr. 321/2005 privind evaluarea și gestionarea zgomotului ambiental.

¹⁶ Articolul 5 din Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 195/2005 privind protecția mediului – *statul recunoaște oricărei persoane dreptul la un „mediu sănătos și echilibrat ecologic”*.

¹⁷ *European Green Deal* sau *Pactul ecologic european* reprezintă un pachet de inițiative în materie de politici, care urmărește să plaseze UE pe calea către o tranziție verde, cu obiectivul final de a atinge neutralitatea climatică până la 2050. Pentru mai multe informații, a se vedea <https://www.consilium.europa.eu/ro/policies/green-deal/> (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023).

¹⁸ Pentru mai multe informații, a se vedea https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023).

¹⁹ A se vedea propunerea de directivă https://commission.europa.eu/document/a6b20917-5a6c-4d87-9d89-666b2b775aa1_en (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023).

²⁰ Comisia Europeană a prezentat o statistică cu privire la bunurile aruncate –x acestea sunt bunuri viabile care pot fi reparate, dar sunt adesea aruncate prematur, rezultând 35 de milioane de tone de deșeuri, 30 de milioane de tone de resurse și 261 de milioane de tone de emisii de gaze cu efect de seră în UE în fiecare an. Pentru mai multe informații, a se vedea https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_1794 (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023).

²¹ *Green Claims Directive*. Pentru mai multe informații, a se vedea https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_1692 (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023).

²² *Farm to fork Strategy*. Pentru mai multe informații, a se vedea https://food.ec.europa.eu/horizontal-topics/farm-fork-strategy_en (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023).

²³ În februarie 2023, Organizația Europeană de Protecție a Consumatorilor („BEUC”) a publicat o scrisoare comună deschisă privind necesitatea unei propuneri de cadru legal privind sistemele alimentare durabile și, implicit, strategia *de la fermă la consumator*. Pentru mai multe informații, a se vedea <https://www.beuc.eu/letters/joint-open-letter-need-strong-proposal-eu-legislative-framework-sustainable-food-systems> (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023).

²⁴ Extras din interviul președintelui UNBR, Traian Briciu, disponibil aici –x <https://www.unbr.ro/ziarul-bursa-avocaturase-uberizeaza-la-fel-ca-restul-serviciilor-interviu-cu-traian-briciu-presedintele-unbr/> (accesat ultima oară la 1 aprilie 2023).

**Uniunea Națională a Barourilor
din România**

Palatul de Justiție
Splaiul Independenței nr. 5
Sector 5, București

Telefon: 021 313 4875; Fax: 021 313 4880

unbr@unbr.ro; www.unbr.ro